

Tanitmánya a' szembetegségekről. A' 2. jav. kiad. után ford.
Vajnócz Janós

Magy. Kir. Egyet bet.
Budán; Buda 1837

Signatur: 55003-B
Barcode: +Z169765205
Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ169765205>
Umfang: Bild 1 - 352

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzanangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS. KON. HOF

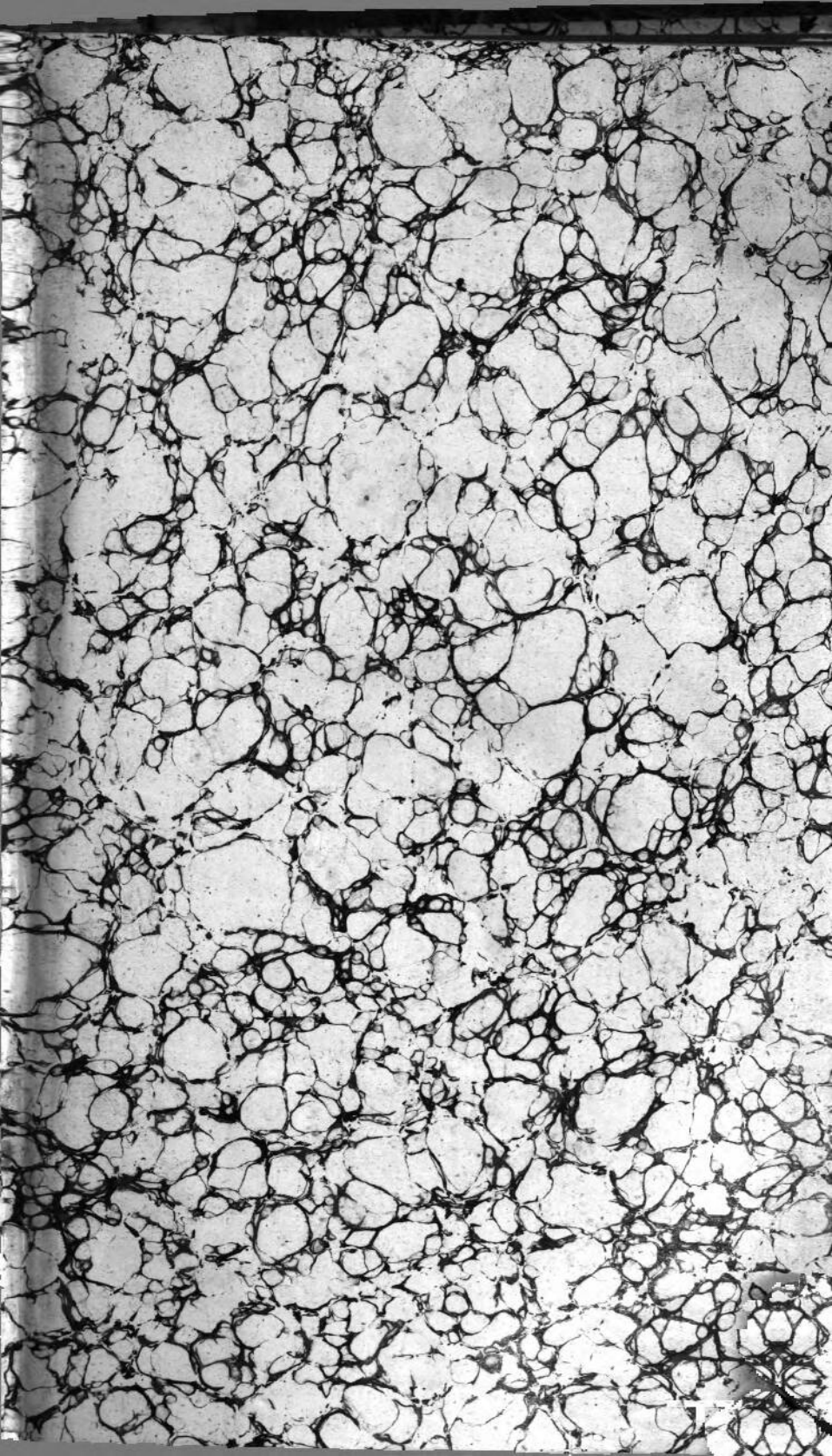

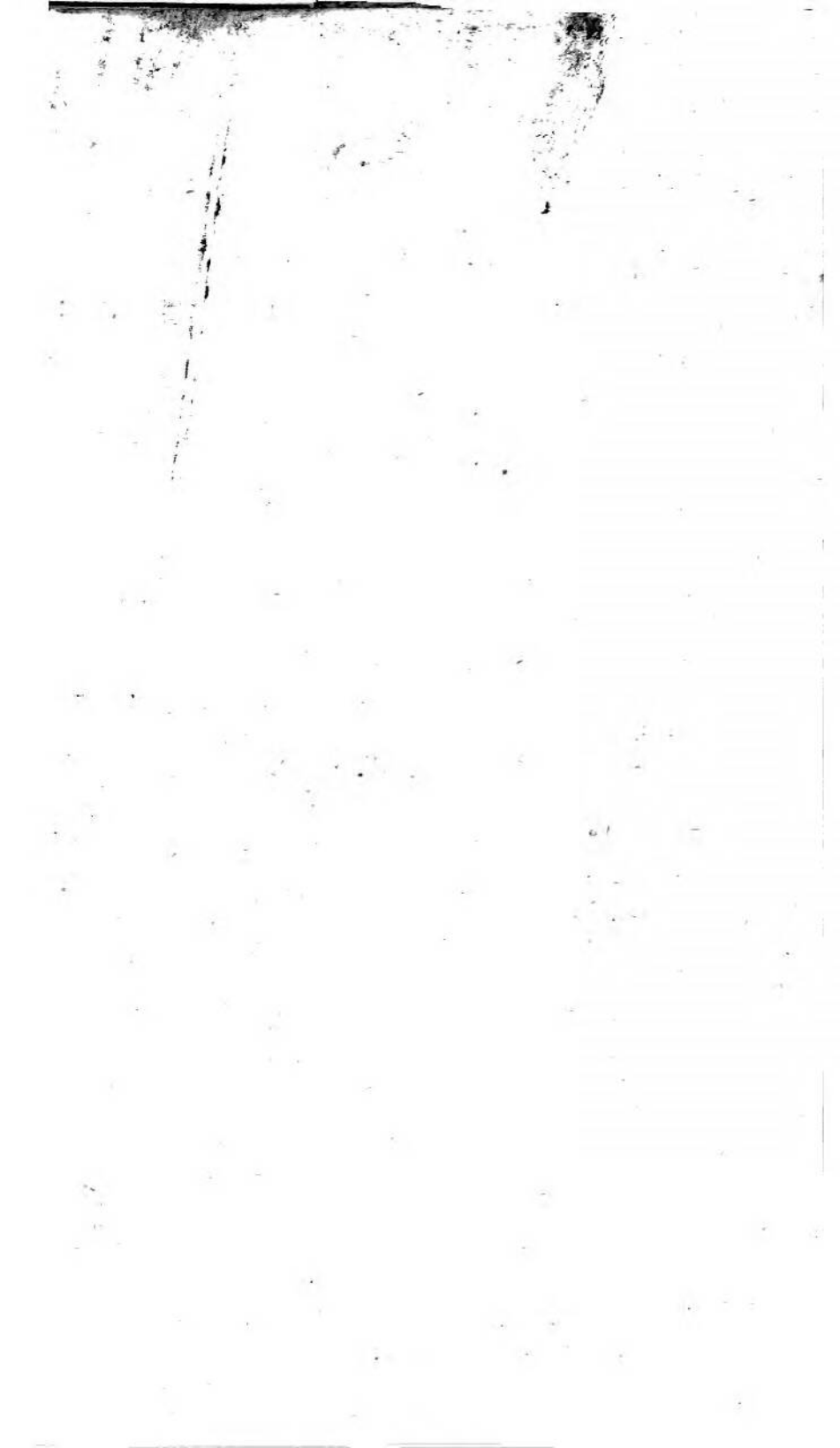
BIBLIOTHEK

55.003-B

Alt-

~~43. 107. 265~~

55003-B.

1. 4. 265 17A
FABINI JÁNOS

ORVOS DOCTOR, SZEMÉSZMESTER 'S' A' M. KIR. EGYETEMBEN
A' SZEMÉSZET' NYILV. REND. PROFESSORA

TANÍTMÁNYA

A'

SZEMBETEGSÉGEKRŐL.

A' MÁSODIK, JAVÍTOTT KIADÁS UTÁN

FORDÍTÁ

VAJNÓCZ JÁNOS.

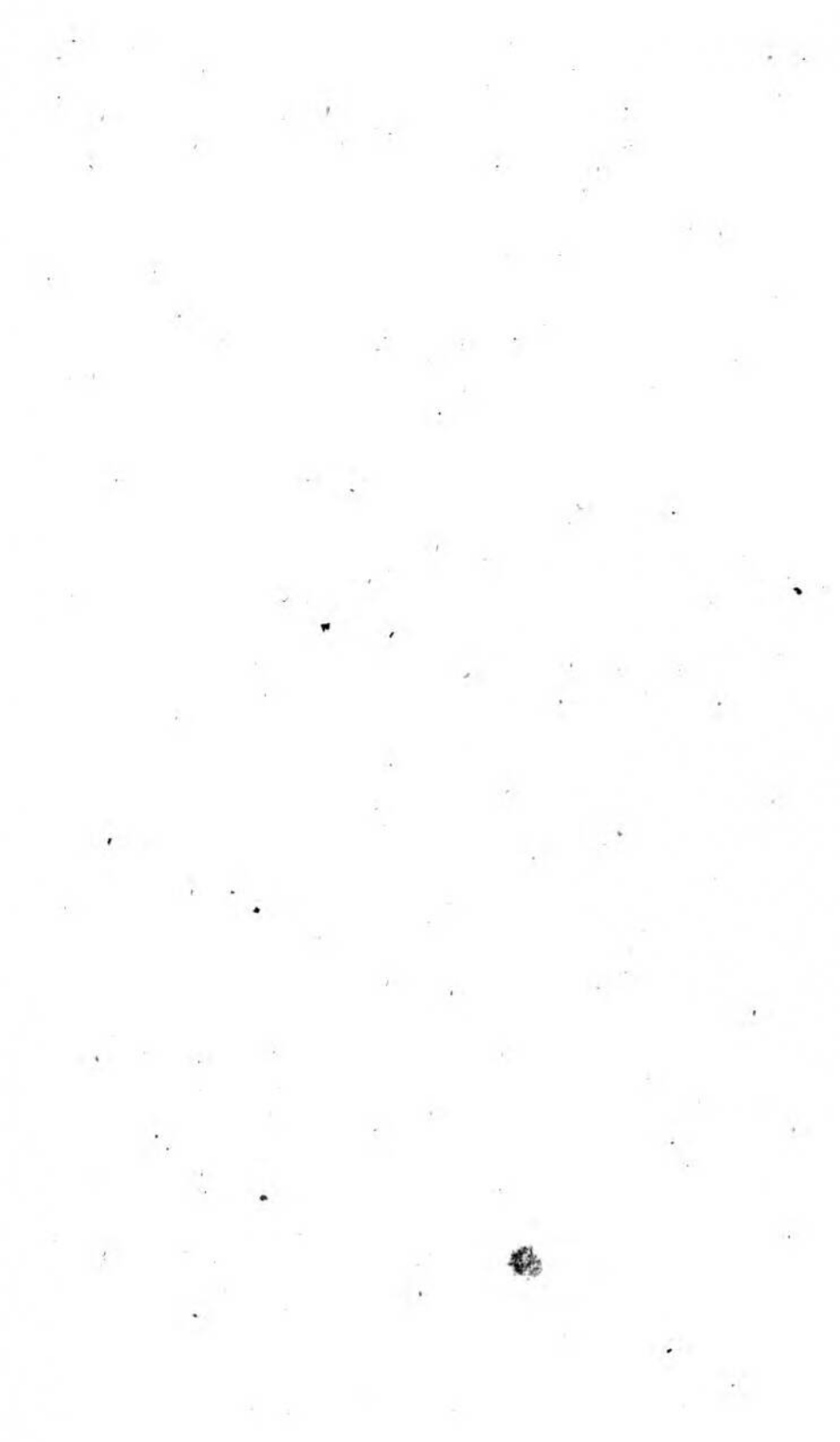
A' M. TUDÓS TÁRSASÁG' KÖLTSÉGEIN.

B U D Á N,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEM' BETŰIVEL.

1837.

A' munka' áttekintete.

Bevezetés.	§. 1.
A' szembetegség' határozata.	— 9.
A' szembetegség' felosztásai.	— 14.

Első sereg.

Erőbeli szemnyavalyák (morbi ocul. dynamici)	— 20.
--	-------

Első rend.

I. A' szemgyuladásról közönségesen.	— 22.
A' szemgyuladás' első időszaki kórjelei	— 24.
— — — másodidőszaki kórjelei.	— 36.
— — — okvizsgálata.	— 41.
— — — kóresmérete.	— 51.
— — — kimenetelei.	— 52.
— — — felosztása.	— 63.
— — — jóslata.	— 65.
— — — gyógyítása.	— 72.
II. Gyulasztó szemgyuladás (ophthalmia phlegmonosa), 's annak alakai.	— 97.
Gyulasztó szemhéjlob (blepharitis phlegmonosa).	— 98.
— — árpaszem (hordeolum phlegmonos.)	— 106.
— — könnymirigylob (dacryoadenitis phlegm.)	— 110.
— — zuglob (encanthis phlegmonosa).	— 118.
— — szemlob (ophthalmitis phlegmon.)	— 123.
— — kötlob (coniunctivitis phlegmonosa).	— 129.
— — szivárványlob (iritis phlegmonosa).	— 137.
— — szarulob (keratitis phlegmonosa).	— 147.
— — toklob (capsulitis phlegmonosa).	— 153.
— — érhártyalob (choroitis phlegmonosa).	— 155.
— — üveghártyalob (hyalitis phlegmonosa).	— 158.
— — idegreczelob (retinitis phlegmonosa).	— 159.
III. Különnemű szemgyuladások (ophthalmiae specifi- cae), 's azoknak alakai.	— 160.
Hurutos szemgyuladás (ophthalmia catarrhosa).	— 165.
— — szemhéjmirigylob (blepharadenitis catarrh.)	— 166.
Egyiptomi szemgyuladás (ophthalmia aegyptiaca).	— 172.
Újszülöttek' szemgyuladása (ophthalmia neonat).	— 191.
Orbánczos szemgyuladás (ophthalmia erysipelacea).	— 194.
— — szemhéjlob (blepharitis erysipelac.)	— 195.
— — zugbőrlob (anchoylops erysipelac.)	— 199.
— — kötlob (coniunctivitis erysipelac.)	— 204.

IV

Csúzos kötlob (coniunctivitis rheumat.)	§. 208.
Köszvényes szemgyulladás (ophthalmia arthrit.)	— 212.
— szem - tak - ár (ophthalmoblennorrhoea arthritica).	— 213.
— szivárványlob (iritis arthrit.)	— 215.
Küteges szemgyulladások (ophthalmiae exanthematicae).	— 221.
Himlős szemgyulladás (ophthalmia variolosa).	— 222.
— szemhéjlob (blepharitis variolosa).	— 223.
— kötlob (coniunctivitis variolosa).	— 227.
Kanyarós szemgyulladás (ophthalmia morbillosa).	— 230.
Vörhenyes szemgyulladás (ophthalmia scarlatinosa).	— 233.
Senyves szemgyulladások (ophthalmiae cachecticae).	— 234.
Görvélyes szemgyulladás (ophthalmia scrophulosa).	— 235.
— szemhéjmirigylob (blephared. scrophul.)	— 236.
— árpaszem (hordeolum scrophulosum).	— 242.
— könnytömlőlob (dacryocystitis scrophul.)	— 243.
— szarulob (keratitis scrophulosa).	— 248.
— kötlob (coniunctivitis scrophulosa).	— 254.
Bujasenyves szemgyulladás (ophthalmia syphilitica).	— 259.
— — szemtak-ár (ophthalmoblennorrhoea syphilitica).	— 260.
— — szivárványlob (iritis syphilitica).	— 263.
Rühes szemgyulladás (psorophthalmia).	— 268.
Súlyós szemgyulladás (ophthalmia scorbutica).	— 271.

Második rend.

Idegesszembajok (ophthalmonevroses).	— 273.
Szemhéjgörcs (blepharospasmus).	— 274.
Szemgörcs (nystagmus).	— 278.
Szemhéjbénulat (blepharoplegia).	— 281.
Szembénulat (ophthalmoplegia).	— 285.
Bandzsalság (lucitas).	— 286.
Kancsalság (strabismus).	— 290.
Szemfájás (ophthalmodynia).	— 294.
Mor (amaurosis).	— 296.
Rövid- és messzelátás (myopia et presbyopia).	— 330.

Második sereg.

Életművezeti szemnyavalyák (morbi ocul. organici).	— 338.
--	--------

Első rend.

Hibás vegyületen alapuló szemnyavalyák.	— 340.
Szaruhomály (obscurotio corneae).	— 341.
Hályog (cataracta).	— 360.
Üveghályog (glaucoma).	— 460.

Második rend.

A' folytonosság' félbeszakadásából eredett szembetegségek.	§.	463.
A' homlok' sebei (vulnera frontis).		— 464.
A' szemöldök' sebei (vulnera supercil.)		— 467.
A' szemhéjak' sebei (vulnera palpebrarum).		— 468.
A' szemgödör' sebei (vulnera orbitae).		— 470.
A' szaruhártya' sebei (vulnera corneae).		— 476.
A' köt- és túlkhártya' sebei (vulnera coniunctivae et scleroticæ).		— 479.
A' szivárványhártya' sebei (vulnera iridis).		— 480.
A' sugártest' sebei (vulnera corporis ciliaris).		— 482.
A' jéglenecs' és lencsetök' sebei (vulnera lentis crystallinae, eiusque capsulae).		— 483.
Az üvegtest' sebei (vulnera corporis vitrei).		— 485.
Az idegrecze' sebei (vulnera retinae).		— 486.

Harmadik rend.

Hibás nagyságból származott szemnyavalyák.		— 487.
Szemvízkór (hydrophthalmus).		— 488.
Dűlszem (exophthalmia).		— 496.
Agyszem (cirsophthalmia).		— 508.
A' szem' velős taplója (fungus medullaris oculi).		— 511.
Szarucsap (staphyloma corneae).		— 513.
Szarutúltengés (hyperkeratosis).		— 519.
Szaruposztó (pannus corneae).		— 521.
Sugárcsap (staphyloma corporis ciliaris).		— 525.
Kökemes könnyűs (encanthis scirrhusa).		— 527.
A' könnymirigy' kökeme (scirrhus glandulae lacrymalis).		— 529.
A' könnymirigy' higora (hydatis glandulae lacrym.)		— 531.
Szemhéjkéreg (tylōsis).		— 536.
Szemhéjrög (trachoma).		— 540.
Szemhéjvizeny (blepharœdema).		— 545.
Szemhéj-szélkór (blepharēmysema).		— 547.
Könytömlő-vízkór (hydrops sacci lacrymalis).		— 548.
Könytömlő sérve (hernia sacci lacrymalis).		— 561.
A' szem' részeiben előforduló daganatok.		— 566.
A' szemgödör' tömlős daganatai (tumores cystici orbitae).		— 567.
A' szemhéjak' tömlős daganatai (tumores cystici palpebrarum).		— 571.
Árpa (chalazion).		— 575.
Kása és pőr (milium et phlyctaenula).		— 580.
A' szem' részeit meglepő kinövésök.		— 582.
Szemhéjvarancs (verruca palpebrarum).		— 583.
Szemhéjhusany (sarcoma palpebrarum).		— 584.
Bibircs (papula).		— 586.
Húscsa (caruncula).		— 587.
Szemröp (pterygium).		— 588.
Szőrszem (trichosis bulbi).		— 593.
Szemsorv (tabes bulbi).		— 594.
Szemvész (phtisis bulbi).		— 596.

VI

Szavuvész (phtisis corneae).	§. 597.
Szemszórhiány (madarosis).	— 600.

Negyedik rend.

Hibás helyzetből támadt szembetegségek.	— 603.
Szemszórfordulat és szemszórkalász (trichiasis et distichiasis).	— 604.
Beszegély (entropium).	— 609.
Szemhéjizsam (phalangosis).	— 616.
Kiszegély (ectropium).	— 618.
Szarusérv (hernia corneae).	— 626.
Szivárványcsap (staphyloma iridis).	— 630.

Ötödik rend.

Hibás összefüggésen és összeálláson alapuló szembe- tegségek.	— 634.
Szemhéjhasadék (coloboma palpebrarum).	— 635.
Szivárványhasadék (coloboma iridis).	— 637.
Szemhéjhegedés (anchyloblepharon).	— 638.
Szemhegedés (symblepharon).	— 645.
Előheg (synechia anterior).	— 650.
Hátsóheg (synechia posterior).	— 652.
Látacsukulat (atresia pupillae).	— 656.
Szempuhaság (synchisis).	— 682.

Hatodik rend.

A' folyó és merő részek' hibás erőműves viszonyain alapuló szemnyavalyák.	— 686.
Szemhéjvérömleny (ecchymosis palpebrarum).	— 687.
Köttvérömleny (ecchymoma conjunctivae).	— 689.
Csarnokvér (hypoaema).	— 690.
Csarnoktél (hypogala).	— 694.
Csarnokgeny (hypopyum).	— 697.

B é v e z e t é s.

1. §. **A** szem, az emberi test' legnemesebb része, sokszerű előkelőséggel bír ennek többi életművei felett. Először ugyanis életműves szerkezete az életművezet' legdíszesb virágát képezi; mert minden életműves rendszerek részesek annak képletében: nem különben, mint ha a' szem az egész életműség' mását ábrázolná. De mi több, ezen életműves részek, mellyekkel a' szem leggazdagabban van felruházva, az életművezet' legfensőbb polczára méltatva, nevezetes gyengédséggel és finomsággal jeleskednek, 's némi csodás csínnal és díszszel ékesített egészszé folynak össze.

2. §. De sokkal fontosabbak még a' szem' életművezeténél annak erőbeli munkálatai. Elettehetsége nem csak a' tengélet' folyamánál fogva a' legbővebb 's finomabb részek' fentartására szakadatlan ügyel; de kitünő izgékonyság és érzékenység' tüneteivel is diszeskedik. A' szemnek innét leginkább függő magasabb élete saját működéssel külekezik, mellynek végrehajtására egy igen finom és mérhetlen állomány, t. i. fény, szükséges. Ennek sugarai, akár önfényű testektől áradván ki, akár idegen fény által világolt tárgytól veretvén vissza, a' szemben célirányosan megtöretnek 's kellőleg góczba szedetnek. Az innét eredt benyomat az érzegőczra elszármazván, a' közel 's távol fekvő tárgyak' felfogása eszközölődik. Így tehát nem csak a' külvilág' főbb eseményeihez, de életünk' számtalan gyönyöreihöz is szemünk által juthatunk.

3. §. Ha a' szemnek eddig érintett mind életművezeti, mind erőbeli viszonyait fontolóra vesszük, önkényt átlátjuk, hogy ezen életmű' nevezetes egymis bélyeggel van ellátva, és az életműségben szinte saját életet visel. Vannak mindazáltal a' szemnek a' többi életműséggel sokszerű rokonviszonyai is. Mert nem csak életműves összefüggésben áll a' test' minden rendszereivel, de

ezek' munkálataival, és különféle életművek' működéseivel is legszorosabb együttérzést gyakorol. A' szem tehát szükségesleg az életműség' egyetemes törvényei alá van vetve, és életi munkálata a' többi életműség' munkálatai és működései által különféleképen módosítatik.

4. §. A' mondottakból önkényt kiviláglik, hogy valamint minden egyéb életműnek esméretét, úgy a' Szemtudományt is mint ivadékát egyszersmind egészlő részét kell tekinteni az életműség' egyetemes esméreteinek, vagy is az egyetemes Orvostudománynak. A' Szemtudomány tehát, vagy is inkább a' Szemorvostudomány, azon részét képi az üdvhozó tudománynak, melly a' szem' esméretét tanítja, egyszersmind ezen életmű' mind fentartásának, mind gyógyításának útját módját előadja. Nincs tehát mit csodálnunk, hogy mindazon igyekezetek, mellyek a' szemet magánozva, és a' többi életműségtől mintegy erőszakosan elszakasztva nyomozgatók, mindenkor siker nélkül maradtanak. 'S ugyan csak ez, a' régi időkben annyira divatlott gondolkodás 's cselekvés volt oka, hogy a' szemészség olly soká tudományi méltóságra nem kaphatott, 's hogy ezen legnemesebb életmű' betegségei több századokig nem valódi orvosokra, hanem a' betegek' legnagyobb kárával, kon-tárok' és kuruzsolók' javózkodásaikra bízattak.

5. §. A' szemészi esméreteket az egyetemes Orvostudomány' elveiből szükséges ugyan meríteni: de mint a' dolog' természete már magával hozza, ezen elveknek, midőn a' szemre alkalmaztatnak, tetemes és sokféle módosításokat kell szenvedniök. Mert jóllehet a' szem' élettehetsége az egész életműség' közönséges törvényei szerint munkálódik, külekezete még is önnemű, 's bélyege sajátosságos. A' szem' életművezete hasonlólag az emberi életművezet' közönséges nyomdáját utánozza, de mind a' mellett különnemű vegy- és idomképet ábrázol, és különös módosításokat terjeszt előnkbe. Ha mindezeket gondolóra vesszük, nem fogjuk helytelennek találni a' Szemorvostudomány' következő határozatát: a' Szemorvostudomány az egyetemes Orvostudományból kölcsönözött, 's a' szem' sajátosságos élettehetségéhez és életműves alkatához szabott elveknek foglalatja. — Ezen egyetemes orvostudományi elvek, midőn a' szemre átvitetnek, mintegy próbakőre vonatnak, melly kitünteti csorbáikat, vagy igazolja alaposságukat. Innét a' Szemorvostudomány gyakran uzsorával fizeti vissza azon világot, mellyet az egyetemes Orvostudománytól kölcsönözött.

6. §. A' Szemorvostudomány több létrészekből áll össze. Minthogy pedig ez az egyetemes Orvostudománynak ágát képezi, ugyanazon egyenlő részekre oszlik fel, melyekre az egyetemes Orvostudományt osztani szokták. Innét a' Szemorvostudomány két fő részből áll, észképi t. i. (theoretica), és gyakorlati (practica) részből. Amaz a' szemet kétféleképp tárgyalja, t. i. egészséges és beteg állapotban: következőleg mindarról értekezik, mit az orvosnak akár az ép, akár a' beteg szemről tudnia 's értenie szükséges. A' gyakorlati rész pedig útját módját tanítja a' szem' épfentartásának, vagy beteges állapotból helyreállításának; azon dolgokat adja tehát elő, melyeket a' szem' üdvére ügyelő orvosnak művelnie kell.

7. §. A' Szemorvostudomány' észképi része ismét kétfelé ágazik; a' mint a' szemet egészséges vagy beteg állapotban nyomozza. Az előbbi rész Személettudománynak nevezetik tágabb értelemben (Ophthalmophysiologia sensu latiori), az utóbbi pedig Szemkörtudománynak (Ophthalmomonosologia) mondatik. A' Személettudomány tágabb értelemben az egészséges szem' alkatát és működését adja elő; a' Szemkörtudomány pedig annak beteg állapotját, körjeleit, és kórokait fejtegeti. A' Személettudományt szorosabb értelemben is szokták venni (Ophthalmophysiologia sensu strictiori), 's az akkor a' Szemorvostudomány' azon részét jelenti, melly az egészséges szem' működését és saját életét terjeszti elő. Azon tanítmány pedig, melly ugyan az egészséges szem' alkatát és életművezeti szerkezetét adja elő, Szemboncztudománynak (Ophthalmomanomia) nevezetik.

8. §. A' Szemorvostudomány' gyakorlati része hasonlólag két ágra oszlik, ú. m. Szemép- és Szemgyógytudományra (Ophthalmodiaetetica et Ophthalmotherapia). Amaz eszközeit esmérteti, 's módját tanítja a' szem' ép állapotban megóvásának, emez gyógyszereket szolgáltat, és gyógmódot alapít a' rendes állapottól eltért szem' előbbi épségébe visszaállítására. A' Szeméptudomány ismét két részre különböztetik, melyek' egyike Szeméptárnak (Materia diaetetica ophthalmica) nevezetik, és azon mind belső, mind külső hatalmak' esmértetésével foglalatoskodik, melyeknek befolyása a' szem' egészséges állapotjára szükséges. A' másik Szeméptárnak (Ophthalmobiotica) mondatik, és elveket alapít, melyeknél fogva az említett hatalmak' befolyása akkint kormányoztathatik, hogy a' szemek' épvolta mennél tovább fentartassék. — A' Szemgyógytudomány is két részre válik, ú. m. Szemgyógytárra (Materia medica oph-

thalmica), és Szemgyógytanra (Ophthalmotherapia sensu strictiori). Amaz a' beteg szem' orvoslására szükséges gyógyszereket terjeszti elő; emez pedig, melly közönségesen szemészi művészetnek is neveztetik, azon törvényeket foglalja magában, mellyek szerint az említett gyógyszereket használni 's a' beteg szemre alkalmazni kell. — Mi ezentúl csak a' beteg szemet veendjük vizsgálatunk' tárgyává; azért csak az emberi szem' betegségeiről 's ezek' gyógyításáról értekezendünk; vagy-is a' Szemkór- és Szemgyógytudományt egybe csatolva adandjuk elő.

A' szembetegség' határozata.

9. §. Szembetegségnek az életműség' azon rendellenes bántalma mondatik, melly a' szemet vagy az ehhez tartozó részeket létalaposan támadja meg. A' szembetegségek tehát nem mindenkor a' szemtekében tanyáznak, hanem azon részekben is előfordulnak, mellyek a' szemteke' szomszédságában fekvén, annak a' természet-től segélyül és oltalmúl adattak. Ezen segédrészekhez számítatnak: a' szemgödörcontok, ezek' csonthártyája, vagy-is a' szemgödörhártya, a' szemgödör' sejtszöve, a' könnyéletművek, a' szempillák, szemöld, és az imitt előforduló izmok. Valahányszor ezek, a' szemet közép-pont gyanánt környező 's vele legszorosabb összefüggésben lévő részek betegesen bántódnak, mindannyiszor a' szem is rendellenes állapotba ejtődik; mint fordítva: ha a' szem betegeskedik, ezen részek is többé kevesebbé szenvedő állapotba vettetnek. Ennél fogva tehát az említett részek' beteges változásai is teljes joggal a' szembetegségekhez számítatnak.

10. §. A' szembetegség' imént alapított határozatából még az is következik, hogy csak akkor lehet valamely nyavalyát szembetegségnek mondani, ha az a' szemet létalaposan bántja. Mert tudjuk azt, hogy szinte minden nyavalyában, melly az emberi testet megtámadja, a' szemek is többi életműséggeli szoros egybeköttetésök miatt, beteges változásokat szenvednek; de ezen szenvedelmek nem képeznek tulajdon szembetegségeket, hanem csak mint körjelei tűnnek fel más nyavalyáknak. Így számos lázak, különbféle kútegek, több belrészek' gyuladásai, különböző senyvek (sárga-, fehér-, víz- és aszkor), továbbá nem kevés idegbajok (nehézkór, dühösség, méhkór), úgy az áradások és folyórészek' fölakadásai, a' szemeken sajátságos körjele-

ket hoznak elő, 's azok' nézetét, mozgékonyágát, helyzetét, fényességét, fény iránti fogékonyságát, színét, nedvességét, a' láta' mozgását, nyílását, különbféle módon elváltoztatják. Mindefféle kórtünetek, mellyek a' szemeken más nyavalyák' folyamata alatt jelenkeznek, mellyek a' többi életműségben fészkülnek, mind jóslati, mind kóresmérleti nézőponthól legnagyobb tekintetet érdemelnek. Esméretök 's jelentésök a' Szemjeltudományban (Semiologia) adatik elő, mellyet az ős régiségtől egész mai napig mindenkor legnagyobb becsben tartottak az orvosok.

11. §. Jóllehet pedig a' szemeknek kórjeles bántalmái a' Szemkórtudományba tulajdonkép nem tartoznak, még is az életműség' azon nyavalyái, mellyek a' szemeken kívül léteznek, gyakran szembetegségeknek szolgálnak alkalmúl. Ennek okát a' szemnek többi életműségeli legszorosz együttérzésében kell keresni. Azon különző jelek pedig, mellyeknél fogva a' léalapos szembántalmak a' kórjelesektől megkülönböztetnek, többfélek. Ugyan-is először léalaposak azon szembántalmak, mellyek fontosságukkal az eredeti nyavalya' veszélyeit fölülmulják, 's mellyek ki nem fejlülhetek volna, ha csak reájok a' szemben különös kórkészség nem létez vala. Ennél fogva a' gilisztakór által előhozott fekete hályog méltán a' léalapos szembántalmak közé számíttatik. Léalaposak azután azon szembajok, mellyek előhozására a' többi életműség' betegsége egyedül nem elegendő, hanem még más indító ok is kívántatik. E' rendbeli szembetegségekhez tartoznak jobbára minden különneű szemgyuladások. Léalaposak végre azon szembetegségek is, mellyek állandóbb tartásúak szoktak lenni, és sokszor az eredeti nyavalya' nyilvános kifejtődése előtt mutatkoznak, vagy annak enyészte után fenmaradnak. Illyenek p. o. a' gutaütést megelőző vagy követő szemhéjbénulat.

12. §. Valamint sok betegségek, mellyek a' szemeken kívül tanyáznak, ezekre nézve hatás kórtámasztó erővel bírnak: úgy szinte a' szembetegségek sem szoktak minden behatás nélkül lefolyni az életműségre nézve. Igaz ugyan, hogy azon jeles egymis bélyeg' következésiben, melly a' szem' sajátja (3. §.), ennek csekélyebb bántalmái az életműség' tetemes változása nélkül ellehetnek; sőt néha a' szem' működése tökéletesen is elvész, vagy ezen életmű egészen elpusztul a' nélkül, hogy a' többi életműség feltünőleg együtt szenvedne. De ellenben ama' sokszerű rokonság, melly a' szem és többi életműség közt divatlik, meg nem engedi, hogy

a' szemnyavalyák' folyamata alatt a' többi életművek és rendszerek is rokonszenvedne ne ragadtassanak. Legnyilvánabb ezen rokonbántalma a' többi életműségnek azon szembetegségekben, mellyek a' szemeket hevesebben ostromolják, 's ezek' élettehetségét sebesen beteg állapotba ragadják.

13. §. Ha a' szembetegségek' mivoltát vesszük vizsgálat alá, világosan kitetszik, hogy a' szemnek sincsenek más betegségei, mint a' többi életműségnek. Mert a' szem az életműség' minden rendszereiből vesz magába ágakat; ha tehát betegségbe hanyatlik, szükségesleg ugyanazon módon bántódik, mint az egyetemes életműség. Csak életműves alaklatának önnemű módosítása, és élettehetségének sajátása okozzák, hogy nyavalyái önneműleg külekeznek és tulajdon pályát követnek. A' szemek' alkotó részeinek bősége, azoknak a' többi életműséggel sokszerű egybeköttetése, és környéki fekvése, mellynél fogva minden ellenes behatásnak egyenesen ki vannak téve, okai annak: hogy, mint Celsus állítja, szemeink szerfelett nagy és sokféle viszontagságoknak állnak tárva. A' részek' gyengédsége, mellyek a' szem' betegségeiben ostromoltatnak, ezekhez legnagyobb veszedelmet csatol, elannyira, hogy minden szembetegség' folyamata alatt méltán félhetni, nehogy vagy az egész életmű elpusztítassék, vagy legalább a' külérzékek' legnemesebbike odaveszssen. Kitetszik ezekből, mi hasznos és szükséges a' szembetegségekkel pontosan megismerkednünk.

A' szembetegségek' felosztásai.

14. §. A' szembetegségeket az íróknál különbfélékép találjuk osztályozva. Minekutána a' szemészség a' múlt század' kezdetével tudományos alakot kezdé öltetni, eleinte a' szembetegségek boncztudományos rendben, azaz a' részek' fekvése 's helyzete szerint adattak elő. Így Boerhave Ermán a), kinek a' Szemorvostudomány sok hálával tartozik, imilly szabályt alapíta: ezen nyavalyákat azon renddel kell előadni, mint a' boncztudósok a' részeket előadni szokták. Követték Boerhave' törvényét azután legtöbb szerzők, a' betegségeket a' megtámadt részek' fekvése szerint osztályozván. De T. Schmidt J. A. nem épen ok nélkül veti ezen felosztásnak gáncsul, hogy a' Szemkörtudomány' tökéletesülésének legnagyobb gátot ejt. Mert minthogy a' boncztudósok a' holt részeket szokták vizsgálatuk alá venni,

's késsel egymástól eloldani 's választani: az orvosok is, kik ezen felosztást követték, inkább kóralakok' alapítására, mint a' betegségek' való és belső mivoltuk' ki-nyomozására fordíták igyekezetüket. Azonban TT. Wel-ler b) és Rosas c) a' legújabb időkben e' gáncsot nem kevesse megczáfolák, midőn a' Szemészséget ezen felosz-tás szerint tudományos alakba öltöztetnék.

- a) Hermannii Boerhave praelectiones publicae de morbis oculorum. Göttingae 1747.
- b) Die Krankheiten des menschlichen Auges. 4 Aufl. Berlin, 1830.
- c) Handbuch der theoretischen und practischen Augenheilkunde. III. Bände. Wien, 1830.

15. §. Sok orvosok, kiknek a' boncztudományos osz-tályozás kevesbbé látszék tetszeni, a' szemnyavalyák' rendirányos felosztásáról keveset aggódván, azoknak rajzait vegyesleg és minden bizonyos rend nélkül adák elő. Jelesek ezen írók közül TT. Richter a), Scarpa b) és Baratta c). Már pedig valahányszor ezen be-tesgések minden bizonyos sorszáhy nélkül következ-tenek egymásra, mindannyiszor inkább halomra gyűj-tetnek, mint valamelly meghatározott elvre alapított tu-dományos alakba szerkeztetnek. Szinte ezen bírálat il-lik T. Hellings' d) munkájára is, ki a' szembetegsége-ket betűrendben adván elő, inkább szótárt, mint kézi-könyvet bocsáta közre.

- a) Anfangsgründe der Wundarzneykunst. 3-ter Band. Göttingen, 1804.
- b) Trattato delle principali malattie degli occhi. Ediz. quinta. II. vol. Pavia, 1806.
- c) Osservazioni pratiche Sulle principali malattie degli occhi. II. tom. Milano, 1818.
- d) Prachtische Handbuch der Augenkrankheiten. II. Bände. Berlin, 1821—1822.

16. §. T. Beer, ama' jeles 's tapasztalással dús munkájában a), a' szembetegségeket olly reddel adja elő, hogy előbb a' szemgyuladásokról, majd ezek' utó-bajairól, továbbá a' hályogról, aztán a' morról és ehhez legrokonabb láthibákról értekeznek. Ezekhez csatol végre némelly-ídült bajokat, mellyek az előbbi osztályokba nem szerkeztethetének. — Jöllehet ezen felosztásnak nem lehet tagadni némi gyakorlati hasznát, még-is ket-tős okból helytelen. Mert először lett dolog az, hogy vannak olly szembetegségek, mellyek majd gyuladásból veszik eredetüket, majd minden előrejárt gyuladás nél-kül is előfordulnak. Illy betegségeket Beernek két sza-kaszban kellett előhordani, mit valóban meg is teve.

Helytelen másodszer e' felosztás azért, mert egy különös osztályt volt kénytelen Beer felállítani azon betegségek' számára, melyeket az előbbi seregek' egyikebe sem lehetne beiktatnia. Honnét kiviláglik, hogy ezen felosztásnak erős alapja nincsen.

a) *Lehre von den Augenkrankheiten.* 2 Bde. Wien, 1813—1817.

17. §. Nem különben tudományos elv nélkül szükséglik azon felosztás is, melyet T. Demour a) követ. Minekutána t. i. ezen szerző az első osztályban némelly szemrészek' alkatát megérintette volna, a' másodikban a' szemhéjak' betegségeit, a' harmadikban a' könnyútak' hibáit, a' negyedikben a' szemgyuladást, az ötödikben a' szem' életművezeti bajait, mint ugyanannyi maradékait a' szemgyuladásoknak, a' hatodikban a' külerőszakok által előhozott sérelmeket, a' hetedikben a' szem' ideges bántalmait, a' nyolczadikban a' dülszemet, a' kilenczedikben végre a' hályogot adja elő. T. Benedict b) a' szembetegségeket gyuladásokra (forrókra?) és idültekre csapatozza. Már pedig ki nem látja, hogy ezen felosztásban a' betegségek' létalapos különbségei nincsenek eléggé kijelelve.

a) *Traité des maladies des yeux, avec des planches coloriées.* IV. vol. Paris, 1818.

b) *Handbuch der praktischen Augenheilkunde.* 5 Bde. Leipzig, 1822—1825.

18. §. T. Walther a) más felosztást alkatott, a' szembetegségeket három felekezetekre rendezvén. Az első felekezet mindazon sérelmeket keblezi, melyek szemgyuladásokat támasztanak, akár erőműves, akár másféle eredetűek legyenek; a' második magát a' szemgyuladást, 's ennek különféle neveit és fajait adja elő; a' harmadik azon bajokat foglalja magában, melyek a' szem' gyuladásai' következésiben fejlenek ki. Ezen utóbbi betegségeket ismét két rendre osztályozza, a' mint a' szemgyuladásokat nyomban és közvetlen, vagy pedig csak utóbb és közvetve követik. — Ezen felosztás' alapjául azon állítmány szolgál mint sarkigazság: hogy a' szemgyuladás minden egyéb szembetegségek' középpontját teszi; azaz minden többi szemnyavalyát vagy mint okait, vagy mint következelmeit kell tekinteni a' szemgyuladásoknak. Már pedig jóllehet a' szemgyuladás egy igen súlyos nyavalya, és sok más betegségeknek gazdag termőföldje: vannak mindazáltal olyan szembántalmak is, melyek sem magok nem gyuladások, sem gyuladást nem támasztanak, sem végre gyuladásból nem vették eredetöket. Aztán meg az is lett dolog,

hogy sok bajok némellykor gyuladásból keletkeznek, sokszor pedig gyuladás nélkül nemzódnek; mert, mint már Baco helyesen megjegyze, sok történik ugyanaz, de máskép. Ide járul továbbá az is, hogy a' harmadik kórserég helytelenül a' betegségek' eredetére alapítatik. Innét olyan betegségek gyűjtetnek egy halomba, melyek különböző neműek, 's egymással legkevesebb atyafisággal sem rokonkodnak. Mert valamint a' lázak képesek senyveket, áradásokat, rekedéseket és idegbajokat előhozni: úgy a' szemgyuladások is igen különbféle bántalmakat nemzenek, melyek helytelenül kevertetnek össze. Kitetszik ezekből, hogy ezen felosztás is, ám-bár jobb az előbbieknél, de erős tudományos alappal nem bír.

a) Allgemeine Encyclopaedie der Wissenschaften und Künste, von Ersch und Gruber. 6 Th. art. „Augenkrankheiten.“

19. §. T. Beck' a) felosztása inkább megegyez a' szemnyavalyák' természetével. Ő három sereget alapít: az elsőbe az erőbeli, a' másodikba az életművezeti, a' harmadikba pedig az erőműves betegségeket rendezé. De ha ezen felosztást is gondos vizsgálat alá vetjük, nem tagadhatjuk, hogy a' harmadik sereg már a' másodikban foglaltatik; mert az életműség' minden erőműves bajai az életművezet' hibás alakán alapulnak. Midőn tehát a' szemnyavalyák' különbségeit azok' mivoltától 's küleményétől kölcsönözzük, a' szembetegségeknek csak két seregét kell alapítanunk. Mert valamint a' többi életműségben, úgy a' szemben is, két fő indítmányt szükség megkülönböztetnünk: az élettehetséget t. i. és az életművezetet. A' szemnek minden bántalmait tehát vagy annak élettehetségét, vagy pedig életművezetét bántják. A' szembetegségek' fő osztályozata tehát csak két sereget esmér el, melyek' egyike az erőbeli, másika az életművezeti betegségeket foglalja magában. Erőbeli szembetegség alatt azon létalapos bántalmát értjük a' szemnek, melly a' szem' élettehetsége rendellenességével külekezik; életművezeti szembetegségnek azt nevezzük, melly a' szem' életműves alkata' bántódásával nyilatkozik.

a) Handbuch der Augenheilkunde. Heidelb. 1833.

ELSŐ SEREG.

Erőbeli szembetegségek.

20. §. Ezen sereghez, mint főntebb említők, a' szemnek mindazon létalapos bántalmái tartoznak, mellyek annak élettehetségét háborgatják. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a' szemnek egy betegsége sincsen, mellyben egyedül az élettehetség szenvedne; mert valamint az egész életműségben, úgy a' szemben is az élettehetség legszorosabb összefüggésben vagyon az életművezettel, 's mindkettő közt szakadatlan kölcsönviszony divatlik. Miből önkényt következik, hogy bántódván a' szem' élettehetsége, életművezete is együtt szenved, 's fordítva: ha az életművezet sértődik, az élettehetség sem marad illetetlen. Ez mindazáltal nem ellenzi, hogy a' szemnyavalyák erőbeli- és életművezetiekre osztassanak; mert minden szembetegség sajátos kórjelekkel külekezik, mellyekkel mindenkor vagy az élettehetség', vagy az életművezet' kitünő és előkelő szenvedésére mutat. Már pedig csak alig vonandhatja valaki kétségbe, hogy efféle kitünő és előkelő bántalom a' szembetegségek' felosztásában alapkövvül szolgálhat.

21. §. Ha a' szem' élettehetségét szoros vizsgálat alá vetjük, úgy találjuk, hogy az edény- és idegrendszeri tehetségéből áll össze. Ha tehát valamely szembetegség előfordul, melly a' szem' élettehetségét bántja előkelőleg, az vagy az edény- vagy az idegrendszerben fog gyökerezni. Innét az erőbeli szembetegségek' seregét két rendre osztjuk: az elsőbe azon erőbeli szembetegségeket rendezzük, mellyek az' edényrendszer' bántalmával külekeznek, 's mellyeket köznevezettel szemgyuladásoknak mondunk; a' másikkba mindazon erőbeli szembajok tartoznak, mellyek az idegrendszer' rendellenességén alapulnak, és a' szem' ideges nyavalyáinak neveztetnek. Azonban itt is jól meg kell jegyezni, hogy

a' szem' mind két rendszerei között legszorosabb egybeköttetés divatlik. Mert valamint az idegrendszer a' szünetlen életfolyam által elhasznált életműves anyagot az edényrendszerből meríti, és ez által pótolja vissza: úgy az edényrendszer az idegrendszertől kölcsönözi erejét. Honnét kitetszik, hogy ezen rendszerek' egyike sem bántódhatik a' másik nélkül, és midőn az erőbeli szemnyavalyákat gyuladásokra (Ophthalmia), és ideges bajokra (Ophthalmoneurosis) osztjuk, a' felosztást ismét csak egyik vagy másik rendszer' előkelő bántalmára alapítjuk.

ELSŐ REND.

Szemgyuladás (Ophthalmia).

I. A' szemgyuladásról közönségesen.

22. §. Hogy e' rendbeli betegségeket helyesebben előadhassuk, alkalmasnak találtuk előbb a' közönsége-sebbekről szólni, 's csak ezekről a' különösbekekre eresz-
kedni: először tehát a' szemgyuladást közönségesen a-
dandjuk elő. Értjük pedig a' szemgyuladás alatt a'
szemedényeknek azon ösztön által felingerlett rendelle-
nes állapotját, melly életművezeti változások' előhozá-
sára különös hajlammal törekszik. A' gyuladás' széke
tehát az edényekben, és pedig kiváltképen a' hajszaál-
neműekben vagyon, létalapja pedig az edények' tehet-
sége' beteges felosztónletében áll. A' gyuladás' ezen
természete még az őskor' orvosainál sem volt esméret-
len; mert már alexandriai Erasistrat a' gyuladást hely-
beli láznak határozá. De nem is lehet más a' gyuladás'
mivolta; mert előhozására mindig inger kívántatik; e'
pedig természete szerint izgatólág munkálódván, az
edényrendszer' tehetségét betegesen magasítja 's felosz-
tónli. Innét lehet megmagyarázni ama' különös hajla-
mot is életművezeti változások' előhozására, mellynek
jelenléte minden gyuladás' létalapjához tartozik. Mert
a' termő és visszapótló folyamnak az edényrendszer lé-
vén műhelye, az életművezet' épvoltát az edényrend-
szer' rendes állapotja tételezi föl: honnét önkényt
következik, hogy magasítatván az edényrendszer' te-

hetsége, a' termő és visszapótló folyamnak is változást kell szenvedni, honnét az életművezet' változása szükségszerűen következik.

23. §. Jóllehet pedig a' gyuladás' fészket mindenkor az edényrendszer teszi, azért annak folyamata alatt még sem marad az idegrendszer is ment minden beteges változástól; sőt inkább a' két rendszer közötti legszorosabb egybeköttetés miatt (21. §.) az idegrendszer is másodrendi bántódást szenved, 's mint alább látandjuk, a' legérdekesebb kórjelek' seregét tünteti előnkbe. De még természete sem marad a' gyuladásnak az egész kórpálya alatt egy és ugyanaz. Mert valamint minden erőbeli folyam csak meghatározott fokig növekedik, és bizonyos ideig tartja meg saját természetét, aztán pedig ellenkező állapotba hanyatlik: épen úgy van a' dolog a' szem' gyuladásával is. Mert eleinte a' gyuladás alatt a' szem-edények' tehetsége rendtúlisan fel van hatalmítva 's ösztönölve; de mihelyt ezen magasulás erőpolczát elérte, vagy bizonyos időközön meghaladott, azonnal az edények' tehetsége más és ellenkező állapotba esik, 's valóságos gyengeség' bélyegébe öltözködik. Ez az oka, hogy a' szemgyuladások' folyamatát két időszakra szoktuk osztani, melyeknek elsője lobos, vagy erőtulos, másika erőhiányos időszaknak neveztetik. Innét a' szemgyuladás' kórjeleit akkint adandjuk elő, hogy mind a' két időszakban mind az edény-, mind az idegrendszert kellő szemügy alatt tartjuk.

A' szemgyuladás' első időszaki kórjelei.

24. §. Az edényrendszer' bántalmából (hová a' nagyobb részt edényekből összefont elválasztó életművek is értetnek) a' szemgyuladás' első időszakában következő kórjelek keletkeznek: vörösség, daganat, melegség, 's a' rendes el- és kiválasztások' elváltozása. — A' vörösséget a' gyuladt részbe toduló vér okozza; mert mihelyt az ártékony inger a' szem' valamelyik részére behatást gyakorol, ugyanott azonnal az életiség' törvénye szerint felindul a' természet' iparja, 's az ártalmas hatalmat eltávolztatni törekszik. Énnélfogva a' bántódott rész' életfolyama felhatalmíttatik, 's ezen magasult állapot mellett a' bántódott részbe szükségesleg a' vér is nagyobb mennyiséggel tódul. Azon erőszakos hajintat (impetus) által pedig, mellyel a' vér a' gyuladt részbe lövel, még az egyébiránt vért nem hordozó fölülekes hajszáledények is vérrel töltöznek, melly ezek' igen vékony fa-

lain átvilágolván, a' vörösséget szűli. A' gyuladás' folyamata alatt gyakran a' lobvörösséget új edények' termódése is növeli. Mert a' helybeli gyuladások mintegy saját nedvkerengéssel bírnak, mellynek fentartására gyakran a' gyuladás' folyamata alatt új edények képlődnek.

25. §. A' vörösség nem mindig egyenlő a' szemgyuladásokban. Különösen tömörségére különbözik a' lobvörösség; mert a' halavány rózsas' a' setét ibolaszín közt különböző árnyolatokban mutatkozik. Változó azonkívül annak területe is; mert néha nagyobb kiterjedésben fordul elő, néha pedig kisebb és körülhatározott térben mutatkozik. Végre még a' lobvörösség' alakja is különböző; mert némelly szemgyuladásokban reczés, másokban nyalábos 's t. e. alakokat képez. Mind ezen változatai a' vörösségnek részint az életműség' alkotmánya, és az egyenesen bántódott szemrész' állapota, részint a' gyuladás' bélyege, foka és tartása által feltételeztetnek. A' szem' belső részeiben tanyázó gyuladásokban a' vörösség elvonul a' láttehetség elől; azért azt az orvos szemügy alá nem veheti.

26. §. A' lobdaganat hasonlólag vérgyülemtől hozatik elő, melly az edények' rendtulos tehetsége által okoztatván, a' gyuladás' pontja és széke körül vérturulatokat szűl. Különbözik a' lobdaganat nagyságára nézve; mert néha nagy és messzeterjedő, másszor kicsiny 's csak alig észrevehető szokott lenni. Természetére nézve kemény vagy puha, alakját tekintvén hólyagos, gyűrűs, vagy másféle képű lehet. Ezen változatok' okait az életműség' különböző alkotmányában, a' szenvedő rész' alkatában és a' gyuladás' minőségében és fokában kell keresni. Mennél giudárabb az életműség' gyá-rata, mennél engedékenyebb a' bántódott és mellékes részek' szerkezete, annál nagyobb daganat szokott támadni; ha kivált a' gyuladás' minősége és foka is egyszerűs mind kedvezékeny a' daganatra nézve; jöllehet az utóbbi körülmények inkább természetét és alakát, mint nagyságát szokták feltételezni a' lobdaganatnak. Sokszor a' szemgyuladásokban nem annyira daganat, mint a' bántódott rész' pöffedelme tapasztaltatik; néha pedig a' daganat elrejtetik a' szemek elől, mint p. o. a' szem' belső részei' gyuladásában történik.

27. §. A' gyuladás' melegség a' bántódott rész' gyorsabb életének, az összegyűlt vér' bőségének 's a' nedvek' nagyobb hegedékenységének köszöni eredetét. Mint-hogy pedig egészséges állapotban a' hévkifejlődést nem csak az edényrendszer' tehetsége, 's a' vér' mennyisége

14. A' szemgyuladás' első időszakai körjelei.

és minősége, hanem az idegek' állapotja is feltételezi: a' gyuladásokban is a' hév' beteges magasulását egy részről az idegek' bántalmának kell tulajdonítani. A' melegség' foka a' gyuladás' hevességével párhuzamban növekedik, és a' különböző hévfok egyenlő természetű szemgyuladásokban a' hevesség' különböző mértékét jelenti. A' lobmelegséget részint a' beteg' érzelme vádolja, részint a' vizsgáló orvos' tapintása kémli. Azonban a' szem' belső gyuladásaiban is, hol nincs helye tapintatnak, meg lehet győződni a' beteges hevességről hideg vízbe avatott szemkötények által; mert ha ezek a' szenvedő szemre alkalmaztatván, hamar átmelegülnek 's megszáradnak, a' belső lobbévnék nagy fokára mutatnak.

28. §. A' szem' el- és kiválasztékaihoz a' könyek tartoznak és a' nyák, melly a' Meibom' mirigyekben, a' könyhúscsában és a' könytömlőben készül. Ezen választékok a' szemgyuladás' folyamata alatt mennyiségök és mineműségökre nézve szenvednek változásokat. A' változások' állapotját pedig a' gyuladás' foka és természete határozza meg. Mennyiségök a' gyuladás' kezdetén jobbra növekedik, de a' lob' hevessége' nagyobbulásával mind inkább fogy, míg az elválasztások egészen el nem nyomatnak. Efféle elnyomatása a' szem' elválasztásainak vagy folytonos, vagy közbehagyó szokott lenni. Valahányszor pedig a' fentebb említett el- és kiválasztékok' mennyiségök megváltozik, mindannyiszor fel lehet tenni, hogy azok' minősége is szenved változást. Azonban úgy tanítja a' tapasztalás, hogy az elválasztások' minőséges változásai nem annyira a' gyuladás' fokától, mint annak természetétől függ; mert tapasztalásból tudjuk, hogy némelly különemű, p. o. görvélyes szemgyuladásokban, a' könyek nem csak nagyobb mértékben választatnak el, de különös csipős és az arcokat főlevő tulajdonságot is öltenek.

29. §. A' körjelek, mellyek a' szemgyuladás' első időszakában az idegrendszer' bántódásából erednek, így következnek: fájdalom, magasult érzékenysége a' szemnek, megváltozott láttehetség, és a' közérzek' bántalma. A' gyuladás szemfájdalom a' szem és a' mellékes részek' nehéz és kellemetlen érzelmében áll. Ezen érzelem részint a' bántódott résznek rendtulos munkálatok' különlésére célzó iparja és készüllete által okoztatik, részint pedig az által hozatik elő, hogy a' szenvedő rész' és környék' idegei a' bővebben gyülemelő vér és az ebből támadt daganat által nyomatnak és feszítetnek. Mennél nagyobb tehát a' gyuladás' hevessége, mennél több vér

gyülemlik a' szenvedő részbe, és mennél kisebb tér engedtetik a' gyuladt rész' és melléke' alaklatához képest a' toruló vérnek: annál nagyobb a' fájdalom' hevenysége, és fordítva. De a' szemgyuladás' természetétől is függ a' lobbáfájdalom' hevenysége; mert némelly szemgyuladások állandólag nagyobb fájásoktól késértetnek, mások pedig enyhébb fájdalommal járnak. A' fájdalom' fokán kívül annak érzelmét és nyomdáját is tekintetbe kell venni, mellyek hasonlólag különbfélek lehetnek a' szemgyuladásokban, és többnyire ezek' különböző természete által feltételeztetnek.

30. §. A' gyuladt szem' magasabb érzékenysége következésében, akárminő hatalom, melly izgató munkálattal bír, a' szemben nagyobb ellenhatást lázít, 's a' gyuladás' hevenységét növeli. Innét a' fölélesztő kedvélymozdulatok, ösztönő gyógyszerek, izgató külhatalmak a' gyuladt szemre ellenes behatást gyakorolnak. De mindenek fölött legkevesebbé tűrheti a' gyuladt szem saját ösztönét, a' fényt. Innét van, hogy a' fényellenzést vagy-is fényiszonyt, minden szemgyuladásokban, mint állandó kórjelet tapasztaljuk. A' fényiszonynak hú követője a' szemizmok' erősebb munkálata, mellyet a' szemteke' szapora forgatásai, a' szempillák' gyakori hunyorgatásai vagy görcsei nyilvánítanak. A' fényiszony a' szem' magasított érzékenységgel egyáltalában a' szem-idegek' rokonszenves izgatásából veszi eredetét, melly izgatást a' gyuladást okozó ösztönnek kell tulajdonítani. Különbözik a' fényiszony, fokára és nyomdájára nézve; mire részint az egymii' alkotmánya, és a' betegség' tartása, foka és természete, részint más környülmények szolgálnak okot. Így a' tapasztalás bizonyítja, hogy reggel és az alvás után szemünk nagyobb érzékenységgel bírnak, következőleg a' fényiszony is nagyobb, mint egyébkor szokott lenni.

31. §. A' láttehetség a' szemgyuladások' folyamata alatt többnyire azon változást szenved, hogy a' tárgyak nem eléggé világosan különböztethetnek meg. Élesb látás talán soha sem teszi kórjelét a' szemgyuladásoknak. Úgy látszik, hogy a' láttehetség' ezen csüggedését a' szemgyuladások' folyamata alatt különféle okoknak kell tulajdonítani. Néha azon közök, mellyeken a' fénysugarak az idegrecezéhez jutnak, vesztik el többé kevesebbé átlátszékonyságukat, vagy a' látideg, nedvgyülem által nyomtatván, működésében kisebb nagyobb kárt szenved; sokszor a' felösztönött edénytehetség által az idegek' működése ellenmivelőleg lehatalmíttatik. Foka is különbözni szokott ezen, a' szemgyuladások' fo-

lyamata alatt előforduló látás' csüggedésének. Némelly esetekben a' látás csak keveset tompább, mint az egészséges állapotban; gyakran pedig a' látcsüggedés nagyobb, annyira, hogy a' beteg csak a' nagyobb tárgyakat képes megkülönböztetni, vagy még ezeket is csak homályosan foghatja fel. A' látcsüggedés' legnagyobb fokában végre a' beteg csak a' világosságot foghatja fel. Ezen különbségek' okait a' gyulladás' különböző székében, fokában, természetében és tartásában kell keresni.

32. §. A' közérzet (coenaesthesia), mely az egész emberi életműséget előzönlí, minden szemgyulladásban szenved változást. Ezen bántalom onnét veszi eredetét, hogy a' lobinger által az egyetemes idegrendszer' működése is rendellenes állapotba vettetik. Minthogy pedig a' látás' életműve mind az agygyal, mellyel folytonos fekvésű, mind az egyetemes idegrendszerrel többszerű egybeköttetésben vagyon: világos dolog, hogy a' közérzetnek minden szemgyulladás' folyamata alatt változnia kell. Ezen változás azonban különbéle mértékben szokott előfordulni; néha nagyobb, néha kisebb fokban jelenkezik; mi leginkább a' gyulladás' hevességétől, székétől, és kiterjedésétől függ.

33. §. A' közérzet' változása nem mindenkor egyedűlős módja az egyetemes életműség' szemgyulladás alatti bántódásának. Mert ha a' szemedények' magasult tehetsége az egész véredények' rendszerére elárad, az egyetemes életműséget súlyos szenvedelem lepi meg. Minthogy pedig ezen legnemesebb életmű véredényekkel leggazdagabban van ellátva, mellyek az egyetemes edényrendszer' mindannyi ágait képezik: igen gyakran megesik, hogy az egész edényrendszer a' szemgyulladások' folyamata alatt rokonszenvbe ragadtatván, erősebb munkálatokra gerjedjen, a' vér nagyobb hegedékenységre kapjon, s egyáltaljában az egész edényrendszer' tehetsége fellázuljon. Efféle beteges állapotját az életműségnek, melly az egész edényrendszer' felháborodásával külekezik, lobláznak nevezzük. De ezen lobláz, melly a' szemgyulladásokhoz szegődik, csak kórjeles bántalmat képez; az első rendi és fejedelem betegség maga a' szemgyulladás, melly valamint enyhül vagy enyészik, úgy csillapszik a' lázállapot is, vagy eltűnik egészen. A' kórjelek, mellyekkel a' lobláz nyilatkozik, következők: gyakran visszatérő, tüzeességgel váltakozó és hévbe végződő borzalmak, közönséges elbágyadás, a' testhév' magasulása, de nem égető, hanem kellemes, folytonos és egyenletes meleggel, az élettelj' növekedése, az ábrázat' megpirulása s teljesedése, kemény főfá-

jás, nagyobbult szomj, száraz ajkak, fehéres vagy föltötte vörös, de nedves nyelv, többnyire szapora, némmellykor köhécses lehelés, rekedt vagy rest székelés, kevés és vörös vagy lángszínű vizellet, száraz köztakarók, teljes, erős és nagy, vagy pedig apró, elnyomatott érverés.

34. §. Efféle egyetemes bántalom, mint föntebb (33 §.) említők, csak bizonyos környülmények között csatlódik a' szemgyuladásokhoz. Fő tekintetet ezen környülmények közül következők érdemelnek: az egymí' testalkotmánya, a' gyuladás' kiterjedése, hevességi foka, és a' szenvedő rész' életművezeti méltósága. Annál bizonyosabban és hamarabb kulcsulódik a' szemgyuladás-hoz lobláz, mennél érzékenyebb a' beteg egymí, mennél terültebb a' gyuladás' széke 's eredete, mennél hevesebb ennek folyamata, 's végre miennél nemesebb rész van gyuladástól megtámadva. Hol ellenben a' felhordott pontok ellenkezőleg tűnnek fel, ott a' szemgyuladás, egész folyamata alatt, csupa helybeli bajt képez, és legalább tetszőleg a' többi életműség minden lázbeli zavaroktól ment marad.

35. §. A' szemgyuladás' erőtulos időszakának tartását nem lehet bizonyosan meghatározni; mert olly rövid nemelly esetekben, hogy csak alig lehet észrevenni és szemmel tartani; másszor hosszabb időre terülván, 5, 7, 9, sőt néha 11, vagy 14 napig is eltart. Ezen különböző tartás leginkább a' gyuladás' természetétől függ; mert átaljában a' gyulasztó szemgyuladásokban hosszabb, a' különmeműekben pedig rövidebb szokott lenni ezen időszak. De a' beteg' testalkotmánya is, továbbá a' használt gyógyszerek, a' betegség' foka és több más környülmények nem kis befolyással bírnak a' szemgyuladás' első időszaka' tartására. Mennél gyorsabb folyamatú a' beteg egymiben az életfolyam, annál kurtább szokott lenni ezen kóridőszak. Rövidebb a' lobos időszak ott is, hol a' baj mindjárt kezdetében célirányosan orvosoltatik, hol a' gyuladás' foka vagy igen magas, vagy igen csekély; mert az igen heves szemgyuladás hamar valami szerencsétlen kimenetelnek indul, az igen enyhe pedig hamar meggyógyul. Ellenben ha a' beteg a' támasztó okok' behatásának tovább is ki van téve, vagy tán más mostoha környülmények adják magokat elő, az erőtulos időszak tovább szokott tartani.

A' szemgyuladás' másodidőszaki kórjelei.

36. §. Sokszor a' szemgyuladás' folyamata igen sebes, úgy hogy már az első időszakban végét eléri. Ilyen hamar gyógyulásnak jó testalkotmány, nem igen nagy körhevedés, és idején alkalmazott célirányos orvoslás kedveznek. De gyakran olyan a' környülmények' állandalma, hogy a' szemgyuladás huzamosb folyamatot követvén, erőhiányos időszakba hanyatlik, és ekkor a' betegség' kórjelei is megváltozva tűnnek elő, 's gyengeség' időszakára mutatnak. Ezen változás' okát, mint már fentebb (23 §.) megjegyzők, abban kell keresni, hogy a' szem' élettehetsége egy ideig magasulva lévén, vagy bizonyos lépcsőjét elérvén, lassankint maga magát kimeríti 's ellenkező bélyegbe hanyatlik, mely valóságos gyengeségen alapul. Ezen gyengeséget, mint-hogy előrejárt rendtulos állapot' szüleménye, méltán közvetetlennek lehet nevezni.

37. §. A' szemgyuladás' másodidőszaki kórjelei ugyanazon rendszerekben tűnnek elő, mint az első időszakiak; sőt magok a' kórjelek is azok, mellyek az első kóridőszakban tapasztaltatnak, csak-hogy itt a betegség' megváltozott természete miatt, némüleg módosítva tűnnek elő. A' vörösség a' szemgyuladás' második időszakában sötétebb színt ölt; mert a' vér, a' megcsökkent edénytehetség miatt szenvedőleg, és sokkal nagyobb mennyiségben gyúlik a' bántódott részbe, mint az első kóridőszak alatt. Ugyanezen okból a' lobdaganat is nagyobb a' másodidőszakban. De a' melegség csillapszik, mert az élettehetség' magasulása megszűnvén, a' vérkör ellankad, és a' nedvek' hegedékenysége alább száll. A' szokott el- és kiválasztékok, mellyek a' kórpolcz alatt elnyomatva valának, most ismét megjelennek; mert a' gyuladás' második időszakában az edények' szájazatai, mellyek a' lobpolcz alatt összehúzódva valának, rendkívül kitágulnak. Ezen választékok nem csak mennyiségökre nézve sokkal fölülmúlják az egészséges állapotit, de minőségökre nézve is a' rendes állapottól többé kevesebbé eltávoznak.

38. §. A' fájdalom a' szemgyuladás' erőhiányos időszakában tetemesen megenyhül, állhatatlan nyomdát követ, 's végre egészen is elenyézik. A' szem' kicsapongó érzékenysége is, a' vele párosult nagyobb izomtehetséggel, lassankint lecsendesül, 's a' szem minden ösztönt könnyebben szenved, különösen a' fényiszony csillapszik. Azonban nem kell azt vélni, hogy a' szem' érzékenysége átalánosán kisebbül, azaz a' rendes álla-

potinál is csekélyebb mértékben mutatkozik; mert az érzékenység' lecsendesülése többnyire csak feltételes szokott lenni, azaz: az érzékenység' kicsapongásai csekélyebbek itt, mint az első kőridőszakban. A' láttehetőség' csüggedése még tart ugyan ezen időszakban is, de nem olly nagy mértékben; sőt sokszor az is megtörténik, hogy ezen időszak' vége felé jártával egészen visszatér a' látás' tisztasága, de az erőtetést a' szemek azért meg nem szenvedik. A' közérzet' bántalma nem enyészik ugyan el tökéletesen a' szemgyuladás' másodidőszakában, de tetemesen megkisebbül.

39. §. Ha a' szemgyuladásokat az első időszakban lobláz is kísérte, ez az erőhiányos időszakban is, ám-bár kisebb mértékben, fen szokott maradni. Illyenkor új borzalmak jelenkeznek, a' test' heve öregbül, a' szomjúság, főfájás és változott érverés 'stb. folyton tartanak. Azonban a' szemgyuladás' második időszakában gyakran a' lázas állapot megszűnik, de a' bágyadság és az életműség' gyengesége többnyire tartanak; kivált ha az első időszak hatásb lobellenes készületet kívánt, vagy talán szükség fölött is intéztettek kiürítések.

40. §. Ezen időszak' tartása épen olly bizonytalan, mint az elsőé. Mert némelly szemgyuladások ezen időszakból hamar egészségbe lépnek által; mások ellenben soká tartanak, 's hónapokat is töltenek a' második időszakban. Ezen különbség leginkább a' gyuladás' természetétől függ; mert a' különneű szemgyuladások különösen szeretnek ezen időszakban késengni. De a' használt gyógymód, a' betegség' foka és okai, valamint több más a' beteget környező hatalmak is befolyással bírnak ezen időszak' különbféle tartására. Sőt mi több, helytelen orvoslás, fonákul alkalmazott ösztönök' behatása, a' szemgyuladást gyakran első időszakába vissza léptetik, úgy, hogy ezen két időszak, egymással váltakozván, hol egyik, hol másik tűnik elő.

A' szemgyuladás' okvizsgálata.

41. §. Valamint minden betegség' előhozására, úgy a' szemgyuladás' nemzésére is kétféle okok kívántatnak, előkészítők t. i. és támasztók. A' mi az előkészítő okokat illeti, meg kell jegyeznünk, hogy van ezen betegségekre valami közönséges és minden emberben létező kórkészség, mellyet valamint a' szem' erőbeli viszonyaiból, úgy annak életművezeti alkatából lehet megmagyarázni. Mert a' szem egyike a' legélénkebb és leg-

jelesebb izgékonyságú 's érzékenységu életműveknek, mely leggyaporább edényekkel, és pedig leginkább a' gyuladás' székét és aljzatát képző hajszáledényekkel bővelkededik. Épen nem lehet tehát csodálni, hogy ha a' szemet hatósb támasztó okok érik, minden életidőben, minden testküleményben támad szemgyuladás.

42. §. Ezen átalános és minden embernek közös kórkésztséget különbféle okok edzik 's magasítják. Ezen magasított kórkésztség pedig a' szemgyuladásokra majd csak mulékony, majd pedig állandó és hosszabb ideig tartó szokott lenni. Az okok, melyek az említett kórkésztséget mulékonyan magasítják, következók: rendkívül nagy testmozgás, léles italokkali mértékletlen élés, tetemes elme-erőtetés, kicsapongó szemgyakorlás, felélesztő indulatok; egyszóval a' mi csak akár az egész életműséget szerfelett felindítván, akár a' szem' élettehetségét felingerelvén, az ösztöniránti fogékonytságot növeli. Mennél gyakorabb és tartósabb pedig ezen okok' behatása, annál tovább és állandóbban szokott tartani az említett kórkésztség' magasítása.

43. §. Tartósabb magasítását a' szemgyuladási kórkésztségnek következő környülmények hozzák elő: a' hósztám' időköre, annak felakadása, a' terhesség, rest székletétel, vak aranyér, szokványos vértorlódások a' fej és szemek felé, mokány téli hideg, és a' csüggesztő szenvedélyek, melyek egy részről a' kedvélyt epesztvén, más részről az élettehetséget emésztvén, gyengeséggel párosult nagyobb ösztöniránti fogékonytságot okoznak. De leghatalmasabb előkészítő okait a' szemgyuladásoknak az egész test' közönséges, vagy különösen a' szemek' izgékonytságában, az erőteljes és zömök test-alkotmányban, a' vörös, sükeres és hegedékeny nedvek' bőségében, 's végre a' véres vagy epés mérsekményben kell keresni. Innét van, hogy a' bajnok alkatású, a' nedvteljes és fiatal embereknél olly gyakran tapasztaltatnak szemgyuladások.

44. §. Növelik a' lobbésztséget az előhordott okokon kívül még különbféle betegségek is, melyek az életműséget nyilván vagy alattomosan sanyarják. Ide tartoznak mindenek fölött azon nyavalyák, melyek az egytetemes edényrendszerben fészkülnek, és ennek felhatalmított élettehetségével külekeznek. Illyenek a' lobos és küteges lázak, melyek' folyamata alatt a' szem' edényeiben is izgár állapot, és a' gyuladásokra nagy hajlandóság hozatik elő. Növelik azután a' szemgyuladási késztséget azon betegségek is, melyek a' nyirkés mirigy-rendszerben, a' hajszáledényekben, vagy a'

hártyás életművekben tanyáznak. Mert akár szerfelett felingerlett, akár rendkívül lehatalmított légyen ezen életművek' tehetsége, mindenkor nagyobb ösztöniránti fogékonysággal bírnak; melly rendellenes állapot szükségesleg a' szem' hajszáledényeire és hártyás 's mirigyes részeire is elszármazik. Innét lehet megmagyarázni azon jeles kórkésztséget a' szemgyuladásokra, melly a' bujasenyves, görvélykóros, csúzos és köszvényes 's más efféle betegségu egymikben olly nagy mértékben tapasztaltatik.

45. §. A' támasztó okok, mellyek a' jelen készség mellett a' gyuladást voltaképen előhozzák, különbféle hatás-móddal bírnak. Némelylek t. i. erőbelileg munkálódnak 's egyenest a' szem' élettehetségét támadják meg; mások vegyváltoztató hatalommal bírnak, és elsőrendileg az életműves részek' vegyületét ostromolják; mások végre erőműves behatást küölnek, és egyenest a' részek' alakát sértik. De bárminő hatásmóddal bírjanak is a' támasztó okok, abban még is mind megegyeznek, hogy izgatolag és az élettehetségre nézve ösztönlőleg munkálódnak; akár közvetve, akár közvetetlen hozzák elő ezen foganatot. Ha a' támasztó okok' különbféle erejét vesszük tekintetbe, mellyet a' szemre gyakorolnak, azokat átalánosokra és feltételesekre különbztethetjük. Ezen felosztásnál fogva azon támasztó okokat nevezzük átalánosoknak, mellyek arra, hogy gyuladást gerjeszsenek, csak átalános kórkésztséget kívánnak. — mellyek tehát a' szem' vagy életműség' akárminő állapotjában képesek szemgyuladást támasztani. Feltételes indító okoknak pedig azokat mondjuk, mellyek kisebb mértékben izgatnak, és csak akkor idéznek elő szemgyuladást, midőn a' szem, mellyre behatásukat küölük, különös kórkésztséggel bír a' gyuladásra.

46. §. Az átalános támasztó okok közé mindenek előtt a' külerőszakokat számítjuk, mellyeknek a' szem kitétetik. Ezek a' szemben vagy félbeszakasztják a' folytonosságot, vagy e' nélküli sérelmeket hoznak elő. Külbözik ezen sérelmek' alaka is, valamint különbféle a' sértő eszköz' idoma, alkalmazása, és az erő, mellyel a' szem megsértetik. — E' rendbéli támasztó okokhoz számíthatnak azután a' szemnek etető és égető szerek által előhozott bántalmak; millyenek a' tömény ásványsavany, a' dárdanyvaj, a' kőrősbogar-festvény, rágo higany, oltott mész, az etető- és pokolkő, a' villó, a' forró víz, a' forróan olvasztott viasz, spanyolviasz, zsír 's t. effélék.

47. §. A' feltételes támasztó okokhoz nem kevés előkészítő okok tartoznak, ha a' szemre tartósabb behatást küölnek; mert folytatott hatásukkal támasztó okok gyanánt munkálódnak. Támasztókká válnak az előkészítő okok akkor is, midőn már más előkészítő okok által a' szem' kórkésztsége magasítva vagyon. Innet a' léles italok, hevesebb indulatok, erőtett szemgyakorlás 's más efféle környülmények, jelen kórkésztség mellett, indító okok gyanánt munkálódnak. Ide tartoznak továbbá sokféle gerjek (miasmata) és ragályok, valamint a' szemhe esett idegen testek is, ha sem súlyokkal, sem vegyelemeikkel a' szemet szerfelett nem izgatják, sem a' szemben soká nem hagyatnak. Ide járulnak végre, bizonyos környülmények között, a' szemnek egyébiránt kedvező hatalmak is, ú. m. a' levegő, a' fény, és a' szemgyógyszerek.

48. §. A' gőzkörnyékes lég, mely a' szemet szakadatlan környezi, sokfélelekép válhatik a' szem' ellenes hatalmává; mert nem csak lételemeire, de hévmérékére és berzéczességére nézve is szenvedhet ártékony változásokat. Ugyan-is ha a' gőzkör' lételemei úgy megváltoznak, hogy egy vagy más létrész a' rendes mennyiség' és minőség' korlátjait meghaladja, az könnyen támaszthat szemgyuladásokat. Különösen akkor leginkább termődnék szemgyuladások, midőn a' levegő savítóval (oxigenium) van telve; mit a' napkeleti és éjszaki szelek' uralkodásakor eléggé lehet tapasztalni. De mind ezen változásoknál sokkal ártalmasabb a' pos- és hugyanyas (ammoniacalis) párázatokkal fertezett és különbféle porokkal teljes levegő. Kedvez továbbá a' szemgyuladásoknak a' levegő' rendkívül hideg, vagy föltötte meleg állapotja. De a' legellenesebb e' tekintetből a' gőzkör' hirtelen viszontagságai, és a' hévmérsék' rögtön változásai. Végre a' levegő' berzéczességét (electricitas) sem lehet elhallgatni; mert ha a' levegő olyan alkotmányt ölt, melyet a' tévőleges berzéczesség' bősége bélyegez, a' szemek könnyen kártékony izgatást szenvedén, gyuladásba esnek.

49. §. A' világosság valóságos eleme és szokványos ingere az egészséges szemnek; de ha erre nagyobb erővel rohan, mint a' szemnek érzékenysége kívánja és engedi, a' szem' ellenes hatalmává válik, és szemgyuladást támasztani képes. Azért a' fényes napba nézés, a' domború üvegek által gőczbaszedett fénysugarak' behatása a' szemekre legsajnosabb befolyást gyakorolnak. A' hathatós műleges fény is, kivált ha színes, mint a' nyilvános nézőhelyeken szokott lenni, a' napvilágnál

sokkal kártékonyabb behatást külől a' szemekre; azért a' szemgyulladásra hajló egymikben könnyen támasztó okául szolgál a' szemgyulladásoknak. A' színes világosság' nemei közül legártalmasabb a' szemnek a' világos fehér, vagy a' kiáltó vörös tárgytól visszaütődött fény; midőn a' kék vagy zöld testektől visszafordított világosság kedvezőleg hat a' szemekre, és ezek' újító szeréül szolgál.

50. §. A' szemgyógyszerek közül azok kedveznek leginkább a' szemgyulladások' termódésének, melyek izgató munkálatokkal bírnak. Ezen ártékony behatást akkor hozzák elő a' szemgyógyszerek, midőn vagy ott alkalmaztatnak, hol javallva nincsenek, vagy hol javallva vagynak ugyan, de fonákul és az előhozott visszahatások' méltánylása nélkül használtatnak. Így hoznak létre számos szemgyulladásokat a' kontárok és kuruzsolók, kik szinte minden szembajokban bizonyos szemvizet, keneteket, léleket 's tb. efféléket, minden különböztetés nélkül alkalmaznak. A' fonákul használt gyógyszerek' ártékony foganatát az érzékenység' azon foka, mely a' használat' idejében mind az életműségben, mind a' szemben jelen nagyon, a' gyógyszerre következő visszahatás, és magának a' gyógyszernek belereje határozzák meg közelebből. De maga az alkalmazott gyógyszer' alaka sem lehet egészen érdeketlen; mert ha a' gyógyszer olyan alakban rendeltetik, mely a' szemet erőművesen is izgatja, kitetszik, hogy a' gyógyszer' káros hatalma ezen tekintetből is tetemesen növekedik.

A' szemgyulladás' esmérete.

51. §. Valamint minden betegségeknek, úgy a' szemgyulladásnak esmérete is két kútfőből merítetik: kórokokból t. i. és kórjelekből. Az okok' vizsgálatában mindennek előtt a' kórkészésre szükséges ügyelnünk; ha t. i. csak közönséges vagy önnemű és különösen magasított készség van-e jelen a' szemgyulladásra. Aztán a' támasztó okok' mibenlétét szükséges kinyomoznunk. Megesmerkedvén ekkint a' szemgyulladás' okaival, már magát a' szemet vesszszük vizsgálatunk alá, mellyen minden kórtüneteket legnagyobb gondossággal összeszedünk. A' bántódott szem' kórjeleit azután az okokkal és ezeknek munkálati módjokkal összehasonlítjuk, és így mind a' két kútfőből a' kórsméretet fölállítjuk. De a' kórjelekre nézve meg kell jegyezni, hogy azok közül egykettő sokszor kinyomozhatatlan; ilyen a' szem' belső részei' gyuladásaiban a' daganat és vörösség, melye-

ket kikémleni nem lehet. Sőt némelykor a' szemgyuladás' egyik vagy másik körjele tökéletesen hibázik. De azért csak legtöbb körjelek legyenek jelen, hamindjárt egykettő hiányozik is, a' szemgyuladást elég biztosan meg lehet esmérni. — A' köresemért' pontosabb meghatározására a' betegség' fokát és időszakát is ki kell nyomoznunk. Amahhoz a' körjelek' hevességének illő méltánylása, ehhez pedig a' körtünetek' arányának és módosításainak fontolgatása vezet bennünket. — Az eddig mondottak a' szemgyuladás' esméretét közönségesen illetik; mint kelljen azt minden egyes esetben megismérni, akkor fog kitetszeni, midőn a' szemgyuladás' egyes alakairól egyenkint szolandunk.

A' szemgyuladás' kimenetelei.

52. §. A' szemgyuladás' kimenetelei különbélek. Átaljában ezen betegség vagy egészségbe, vagy más bajokba végződik. Vannak ez' utóbbiak közt olyanok is, melyek' következésiben a' szemgyuladás' halált is okozhat. Mi az egészségbe végződést illeti, az' elég gyakor kimenetele a' szemgyuladásoknak. A' természet' azon folyama, mellynél fogva a' szemgyuladás közvetlen egészségbe megy által, eloszlásnak neveztetik, és akkint külekezik, hogy a' szemgyuladás' minden körjelei lassanként ritkulván, végre egészen elenyésznek, és a' lábadas' időszaka áll be. Ezen szerencsés kimenetel néha minden művészeti segítség nélkül megy végbe, egyedül a' természet' törekvése és gyógyereje által hozatván elő. De többnyire még is a' gyuladás' eloszlására több feltételek kívántatnak. Illyenek az' életműség' egészséges alkotmánya, a' nedvek' dicséretes vegyállapotja, a' szem' rendes életművezeti szerkezete, és a' gyuladás' előtt tökéletes épvolta; tehát annak mind gyuladásoktól, mind egyéb nyavalyáktól mentléte a' mostani betegség' előtt; továbbá enyhébb és főleg erőbeli támasztó okok, hevenytámadt és kórpolczra még nem emelkedett betegség, sem el nem mulasztott, sem fonákul nem intéztetett gyógymód; végre alkalmas gyógyeszközök, és még több más a' gyógyulásnak kedvező környülmények.

53. §. A' szemgyuladás' más nyavalyákba végződésej' közül mindenek előtt azt szükség' említenünk, midőn egyik szemgyuladás' másikba megy által. Valahányszor ezen végződés adja elő magát, a' szemgyuladás' vagy természetét változtatja el, vagy csak más a-

lakba öltözködik. Az utóbbi eset akkor történik meg leginkább, midőn a' lobjolyam messzebb terjedvén, a' szem' nemesebb részeit támadja meg. Mert jöllehet ilyenkor az előbbeni szemgyuladás még el nem enyészett, az előkelő és nemesb rész' gyuladása nagyobb tekintet érdemelvén, a' kórnevezet ezen előkelő bántalomtól vétetik. — Mivoltát vagy-is természetét pedig akkor változtatja el a' szemgyuladás, midőn az életműségben valami egyetemes előkészítő ok, p. o. görvélykór, szunynyadozik. Mert midőn efféle környülmények között valamely ártékony hatalom, p. o. erőműves erőszak a' szemre behatást gyakorol, eleinte a' következő szemgyuladás gyulasztó bélyeggel tűnik fel; azaz, a' beteges bántalmat egyedül a' szemedények' rendellenesen felösztönlött állapotja bélyegezi; de későbbben ezen gyulasztó kórbélyeg lassankint elenyézik, és új bélyegnek ad helyet. Mert az egyetemes ok, melly az életműségben rejtezik, a' szemgyuladás' első rendi minőségét legyőzvén, arra tulajdon bélyegét nyomja. A' szemgyuladás' természetével többnyire annak alaka is elváltozik. Azon szemgyuladások, mellyek a' mondott úton más előre járt gyuladásokból veszik eredetöket, ismét vagy eloszlással végződnek, vagy más szemhibákba mennek átal.

54. §. Ezen másféle szemhibák, mellyekbe a' szemgyuladás végződni szokott, imitt következnek: genyedés, megkeményedés, átizzadás, összenövés, túltengés, vizeny és üszök. — A' genyedés azon gyuladás okozta beteges folyamat jelenti, mellynél fogva a' belnedvekből új és idegen anyag t. i. geny képződik. A' genyedés kétféle anyagban nyilatkozik, t. i. a' geny vagy mint beteges elválaszték mutatkozik, vagy pedig tályogban készül. Beteges elválasztásként gyakran olly gyuladásokban tűnik elő a' genyedés, mellyek a' szem' köthártyájában fészkülnek, és különneű okból veszik eredetöket. A' tályogos genyedést is sok különneű szemgyuladások kedvelik; de leginkább azok hajlók ezen kimenetelre, mellyek erőszakos okok által hozattak elő, hosszabb lefolyásúak, és nedvpangásokkal vagy ömlegekkel vannak párosulva. A' tályog akkint képződik, hogy az ennekelötte folytonos részek egymástól eltávozván, üreget képeznek, és az üreg genyvel telik meg. A' tályogok' küleménye különbözik a' részek' különbsége szerint, mellyeken azok előfordultak. Így mellyek a' szempillákon, könymirigyben, vagy a' túlkhártyán mutatkoznak, a' többi részek' tályogaitól nem sokat különböznek; de mellyek a' köt- vagy szaruhár-

tyán és a' szemhéjak' szélein képlődnek, apró pattanásokokat vagy hólyagocskákat kepeznek, mellyek majd hígabb, majd sűrűbb genyt foglalnak magokban. A' kinyílt tályogot, mellyből geny ömledezik, fekélynék nevezzük. A' genyedés jó vagy rossz indulatú lehet, mit a' geny' minőségéből lehet megismerni. De bármiféle legyen a' genyedés, annak folyamata alatt a' bántódott részben mindenkor gyuladást, bármilyen mértékben is, lehet feltenni. A' genyedés' foganatai is különbélék. Ha jó indulatú a' genyedés, annak fogadata a' megemésztett részek' visszapótlásában 's helyreállításában áll; de a' rossz indulatú genyedés gyakran ellenkező fogadatot hoz elő, az életműves részeket feloldozza, 's az átlátszékony részeket homályba borítja.

55. §. Megkeményedés a' gyuladt részben összerontult nedvek' jégedése és meghégedése által hozatik elő. Feltételei ezen beteges folyamannak: igen hegedékeny nedvek' bősége, pangása 's rest kerengése, gyakori kórismétletek, a' hideg' kelletlenül későbbi alkalmazata, a' fanyar gyógyszerek' mértékfeletti használata, és az életműségben lappangó görvélykór. Hajlók kiváltképen ezen lobvgéződésre azon részek, mellyek egészséges állapotban is restebb nedvkerengéssel bírnak. Innét a' Meibom' mirigyei és a' könnymirigy' gyuladásai ezen kimenetelre igen hajlók. A' bántódott rész' megkeményedése mellett mindenkor annak tériméje is növekedni szokott, honnét mind idomtalanóság, mind az életművek' működéseit gátló akadályok következnek.

56. §. Átizzadás alatt a' hegedékeny nyirknak a' bántódott rész' fölületére történő elválasztását értjük. Ezen kimenetel jobbadán a' súlyosabb, elhagyatott vagy fonákul orvosoltatott szemgyuladásokban fordul elő. Jól lehet pedig a' most említett környülmények különbéle részek' gyuladásait hajlókká teszik átizzadásra: még is a' szivárványhártyában fészkülő gyuladások mindenek között leginkább szeretik ezen végezetest. A' rendes folyamatu orbánczos szemhéjlob pedig már természeténél fogva mindenkor nyirk-kiizzadásba végződik, melly nyirk aztán kiszárad, 's a' felbőrrel egyszerre lehámlik. Vannak a' köztakaróknak is némely gyuladásai, mellyek közönségesen átizzadásba végződnek. Fogadatai ezen kimenetelnek különbélék, valamint különböznek a' részek, mellyeken előfordul. Néha ugyan semmi kárt sem okoz; de többször veszélylyel jár, 's a' bántódott részek' működéseinek különbéle gátokat ejt. Így ha a' szivárványhártyán, kivált ennek hátsó felén történik kiizzadás, az elválasztott nyirk szálatokat képezvén, a'

szívárványhártyát a' lencse' melső tokjával összeragasztja, vagy pedig a' láta' széleihez ragadván, különféle nyirk-szöveteket képel, mellyek a' láttehetségnek akadályokat ejtenek.

57. §. Összenövés akkor támad a' gyuladásból, midőn a' bántódott részek felevődnek, és kifekélyedett felületökkel a' gyuladás' folyamata alatt soká közvetlen érületben vagynak. Így fölületes genyedéssel járó, vagy égetés okozta gyuladásokban gyakran megtörténik, hogy a' szemhéjak vagy egymással, vagy a' szemtekével összehegednek. De az átizzadás és megkeményedés is szűl összenövést. Mert a' megkeményedésben a' képlődékeny nedvek meghegednek, 's a' hegedmény a' mellékes edényeket összeenyveli. Az átizzadásban pedig nyirk-szövetek, nyalábok, vagy épen álhártyák képlődnek, mellyek a' szomszéd részeket gyakran rendellenes összefüggésbe hozzák. Így nő össze sokszor a' szívárványhártya a' melső lencsetokkal. Akármiféle eredetű legyen az összenövés, mindenkor közvetlenre és közvetettre különböztetik. Közvetlennek mondatik az összenövés, midőn egyik rész a' másikkal minden közben lévő test nélkül ragad össze; — ha ellenben a' részeket áltengmények kötik össze, az összenövés közvetettnek neveztetik. — Önkényt kitetszik, hogy az összenőtt részek mind alakokra, mind működésökre nézve a' szabályos állapottól különféle eltéréseket szenvednek.

58. §. Túltengésnek az életműves anyag' rendellenes bujázkodását és feldudorodását nevezzük. Ekkint termődnek sok húsos, hártyás 's több efféle áltengmények. Túltengésnek akkor van leginkább helye, midőn a' gyuladás felületes részekben fészkül, és a' nedvek nagy hegedékenységgel bírnak; mert az egész tengés' csiráját hegedékeny nyirk és ebből képlődött sejtszövet teszi. A' bujás kiszegély, taplós dülszem, 's a' köthártya' különféle bujás terményei azon szemhibák közé tartoznak, mellyek túltengésnek köszönik eredetöket.

59. §. Vizeny alatt a' savós nedveknek szerfölötti megszorodását értjük a' sejtszövetben. Minthogy pedig a' szem' részei közül csak a' szemhéjak vannak ellátva bővebb sejtszövettel, kitetszik, hogy csak ezeknek gyuladásai mehetnek vizenybe által. Fő okát ezen végződésnek mindenkor a' savós nedvek' elválasztása és felszívása közötti hibás arányban kell keresni. Inét valahányszor az elválasztó életművek beteges gyorsasággal viszik véghez működésöket, vagy a' felszívó

edények' tehetsége, ezeknek gindársága, összenövése, vagy a' szomszéd részek általi nyomatása miatt ellankad, a' sejtszövetben szükségesleg összegyűl a' savós nedv. Vizenybe azon szemgyuladások iparkodnak leginkább, melyekben a' savós nedvek nagy mennyiségben találtnak, a' rostos és fehérvényes anyag pedig kis mértékben fejlődik ki. A' lágyító és gindarító gyógyszer is, ha kelletlenül tovább folytattatnak, kedveznek a' vizeny' termődésének.

60. §. Az üszök a' részintes halálhoz legközelebb állapotot jelent, 's a' gyuladt rész' fölakadt vérkeringésében áll. Ezen kimenetel akkor áll be, midőn az üterek igen nagy hevességgel munkálódván, a' vér olly nagy mennyiségben torul össze, hogy a' visszerek' tehetsége mintegy elfojtatván, a' nedvkerengés megszűnik. De sokszor a' bántódott rész' edényeinek rendkívül nagy gyengesége' következésiben is akadoz a' vérkerengés. Ezen legveszedelmesebb végződésbe tehát a' leghevesebb szemgyuladások rohannak, ha kivált magokra hagyatnak, vagy izgató szerekkel helytelenül orvosoltatnak. Nem különben hajlók ezen kimenetelre azon gyuladások is, melyek kimerített, betvegyes (cachymicus), vagy tisztátalan levegőben tartózkodó betegeken fordulnak elő. Az üszök' kezdetén az idegek' élettehetsége még ki nem aludt; azért a' bántódott rész még meleg, még fájdalom' vagy némi feszülés' érzelme jelenkezik rajta, és csak kevés jelek, mint némelly helyek' petyhüdtsege és szederjes színe mutatnak a' valóságos halálra hajlamot. Ha a' bántódott rész valósággal elhalt, a' baj fenének neveztetik. Ezen állapotból lehetetlen az életbe visszajövet; midőn ellenben az üszök' gyógyítása nem zárja ki a' lehetőséget. Mihelyt a' fene beáll, a' szenvedő rész azonnal felpöföd, érzékenységét elveszti, feketeskék, szürke, vagy épen fekete színt ölt, a' felbőr több helyeken elválík, néhol pedig hólyagokba emelkedik, melyek fenés evet foglalnak magokban. 'S így a' fenés rész lassankint megromlik, elfajul 's megposhad.

61. §. A' fene' tovább terjedésének a' természet új gyuladás által törekszik határt ejteni. Ha pedig akár az életműség' felette nagy gyengesége, akár a' nedvek' romlottsága miatt az életerő annyira el van csüggedve, hogy a' fenés résznek új gyuladás' előhozásával határt vetni nem képes: az életműségben önnemű fenés kórszűny fejlődik ki. Ezen kórszűny következő főbb jelekkel nyilatkozik: az állati erő mód nélkül elcsügged, félrebeszéd 's gyakor ájulások változnak egymással, az

ábrázat elsápad, összehad, a' szék- és húgykiürítések a' beteg' eszmélete nélkül mennek végbe, a' testet enyves izzadság özönlí el, az érverések aprók, igen gyengék és ingadozók. Ezen kétségbeesett álladalomban nem soká elhal az életműség. 'S így a' szemgyuladás, üszök járulván hozzá, melly határt nem esmérő fenébe végződik, halált idézhet elő.

62. §. Ezen gyászos tüneményt némellykor a' genyedés is előhózza. Illy móddal azon rosz indulatú tak-áros szemgyuladások végzik ki a' beteget a' világból leginkább, mellyek' folyamata alatt temérdek genyepű anyag választatván ki, az egész szemteke megemésztetik, és sorvasztó láz 's olvadózó kiürítések halmozzák a' beteg' keserveit. De ezen veszedelmes kimenetelnek mindenkor az életműség' rosz alkotmánya mellett lehet csak helye. Innét van, hogy az említett szomorú módon csak az érzékenyebb és gyengébb csecsemők 's a' meglettek közül azok szoktak elhalni, kik előrejárt súlyos nyavalyák, vagy más akármiféle okok által tönkre hozattak.

A' szemgyuladás' felosztása.

63. §. A' szemgyuladások' sokféle különbségei azok' különbéle felosztásaira adtak alkalmat. A' gyuladás' székére nézve vagy csak egyik szem bántódik, a' másik érintetlen maradván; vagy mind a' kettő meg van támadva a' gyuladástól. Ugyanezen nézőpontból a' szemgyuladást külsőre és belsőre is szokták osztani. A' külső szemgyuladás a' szempillákon, vagy a' szemteke' fölületés részeiben tanyázik, a' belső pedig a' mélyebben fekvő szemrészeket lepi meg. Hevességére nézve a' gyuladásnak három fokát szokták alapítani, a' gyuladás t. i. ezen tekintetből enyhének, súlyosnak, vagy igen súlyosnak mondatik. A' gyuladás' tartását tekintvén, forróra és idültre osztatik, nyomdájára nézve pedig folytonosra és közbehagyóra különböztetik. Eredetökre nézve a' szemgyuladások első- és másodrendiek lehetnek. Amazok a' támasztó okok' behatása után közvetlen támadnak; emezek más bajoktól veszik eredetöket. Más nyavalyákra nézve a' szemgyuladás egyszerűre és szövényesre különböztetik. Azonfölül a' nedvek' elválasztásától a' régiak a' szemgyuladásokat szárazakra és nedvesekre oszták fel, a' mint a' szem' nedvei' elválasztása a' gyuladás' folyamata alatt elnyomatva vagy inkább sokítva tapasztaltatott.

64. §. Ámbár az említett felosztások közül a' gyakorlásban egyiknek sem lehet megtagadni a' maga hasznát: még-is a' jóslatban és gyógyításban nem szolgálnak biztos kalauzúl. Mi tehát más felosztást követünk, melly a' betegség' természetén és küleményén alapítván, a' gyógyításban bátorságosabb útát mutat, mint akármilyen más felosztás. E' szerint a' szemgyuladásokat gyulasztókra és különmeműekre osztályozzuk. Gyulasztó, törvényszeres vagy valóságos szemgyuladásnak azt nevezzük, melly a' gyuladás' minden tulajdonaival kitünőbb mértékben bír: hol tehát a' beteges bántalom egyedül az edénytehetség' felingerlettsége által bélyegződik, és semmi minőséges változást nem mutat. Effele szemgyuladás időszakait törvényszeresen végzi, és semmi kórszűny által, hacsak talán valóságos gyulár hajlam által nem, nem támogatatik, 's orvoslása a' lobellenes készületnél egyéb bánásmódot nem kíván. Különmemű, törvényellenes, vagy ál-gyuladásnak az neveztetik, melly kevesbbé előtűnő lobbélyeget mutat, 's az edényrendszer' beteges minőségén alapuló sajátos betegséget képez, egyetemes kórszűny által támogatatik, időszakait nem jeleli ki olly világosan, és gyógyítására a' lobellenes bánásmód' tetemes módosításait 's az egyetemes kórszűny ellen intézett gyógymódot kíván.

A' szemgyuladás' jóslata.

65. §. A' szemgyuladás' jóslata, annak kimenetelei és ezeket feltételező környülmények' esmérétén alapszik. De meg kell ám jegyezni, hogy nem mindig csak egy kimenetel fordul elő, hanem sokszor a' szemgyuladás ugyanazon időben több végződésekre megy által. Mi továbbá a' szemgyuladás' jóslatát általánosan illeti, az nem lehet egyéb, mint kétséges. Igaz ugyan, hogy a' természet' ereje minden szemgyuladásban az ártékony ösztönnek ellenszegezi magát, és az egészséget helyreállítani igyekszik; de nem kevesbbé igaz az is, hogy épen ezen okból az edények' élettehetsége is magasítatik, a' felingerlett edénytehetség pedig rendellenes anyagtermódésekre ragadtatik, 's így a' bántódott életmű' vesztrébe munkálódik. Innét jóllehet a' természet' iparja a' betegség' elmellőzésére sehol sem hiányozik, még-is a' nyavalya' ereje amannál sokszor annyira nagyobb, hogy a' betegség a' látás' leggyengé-

debb életművét vagy egészen elpusztítja, vagy legalább annak működését 's alakát bitangolja.

66. §. Ezen általános jóslat' pontosabb meghatározására a' gyuladás' természetét, annak támasztó okait, fokát, időszakát, szöveményeit, és még némelly más környülményeket is szükség tekintetbe venni. — Mi a' gyuladás' természetét ilteti, kedvezőbb a' jóslat a' gyulasztó, mint a' különmemű szemgyuladásokban. Mert amazokban a' gyuladás' természete valóságos, a' betegség' folyamata rendszerint, 's a' gyógyítás csupa gyengítő szerekkel eszközölhető. A' különmemű szemgyuladásokban pedig a' lobbélyeg valamely lappangó kórszűny által módosítatik, a' betegség a' gyuladás' szokott ösvényétől eltávozik, rossz kimenetekbe iparkodik, és minthogy egyszersmind a' lappangó kórszűnyt is szükséges orvosolni, gyógyításában nem kevés akadályok ötlenek közbe. Ide járul még az is, hogy hasonló egyetemes kórállapotok makacsok szoktak lenni; innét ritkán irtathatnak ki gyökerestől, 's így a' beteg a' kórismétletek' veszedelmétől többnyire meg nem menekedik.

67. §. A' támasztó okokra nézve annál kedvezőbb jóslatot kell állítani, mennél enyhébbleg hatnak azok a' szemre. De azon belerőn kívül, mellyel a' támasztó okok ártékony befolyásokat kütölik, még munkálati módjok is tekintetet érdemel. Mert mellyek erőbeli munkálattal bírván, csak az erők' állapotját változtatják meg, nem támasztanak olly veszedelmes szemgyuladásokat, mint mellyek vegybontólág vagy erőművesen művelnek, 's a' szemnek életművezeti vegyületét vagy alakát támadván meg, árongó genyedésre vagy üszökre hajló gyuladásokat hoznak elő.

68. §. A' szemgyuladás' fokát tekintvén, már a' dolog maga mutatja, hogy midőn a' gyuladás enyhébb folyamatú, nem kell annyira szerencsétlen kimenetelaktől félni, 's ennél fogva elég kedvezőleg lehet a' jóslatot alapítani. De hol a' szemgyuladást súlyos és kegyetlen kórjelek követik, 's annak foka hirtelen nő: méltán lehet tartani, nehogy valami kevesbbé óhajtott kimenetel következék. Kiváltképen pedig azon esetben, hol a' gyuladás a' szemeken is túl haladván, az életműségben tetemes lázat indít, csak alig lehet tökéletes eloszlásra számot tartani.

69. §. A' gyuladás' időszakára nézve jobb kimenetelt lehet reményleni, hol a' baj még első időszakában vagyon, 's tökéletes kifejlődését még el nem érte; mert ekkor többnyire a' szemgyuladás' további folya-

matát nemcsak enyhébbé, de rövidebbé is tenni, az orvos' hatalmában vagyon. Ha pedig a' szemgyuladás már a' második időszakba jutott, a' gyógyítás több nehézségekkel szokott végre járni. Hol a' szemgyuladásból valami anyagos változás kezd kifejlődni, a' jóslat ezen ártalom' különféle természete szerint különbözik ugyan, de még-is mindenkor inkább szomorú, mint kedvező; mert csak kevés szokott ezen szemhibák közül a' legcézirányosabb orvoslás mellett is tökéletes egészségbe végződni.

70. §. A' szemgyuladás' szöveményeit tekintvén, önkényt kitetszik, hogy az egyszerű szemgyuladás vígabb jóslatot enged, mint a' szöveményes. Mert az egyszerű betegség szabályosabb folyamatot követ, és a' gyógyításnak könnyebben enged helyet, mint a' szöveményes. A' szemgyuladásokhoz szegődő nyavalyák vagy a' szemekben, vagy a' többi életműségben fészkülnek. Mind a' két rendbéli bajok pedig igen nagy számmal szoktak előfordulni.

71. §. Mi végre a' többi környülményeket illeti, mellyek a' jóslat' módosítására befolyást gyakorolnak, azokat a' szemész mindenkor illő figyelemre méltassa. Mert ezen környülmények valamint sokszor a' nyavalya' enyhítésére 's folyamata' kurtítására nagy befolyással bírnak, úgy nem ritkán a' baj' súlyosságát növelik, és a' mostoha kimeneteleket siettetik. Azért tehát méltán lehet bal végződésektől tartani, ha a' helybenálló vagy járványos kóralkotmány a' gyuladások' nehezbülésének kedvez, ha a' baj' soká magára hagyatott vagy fonákul orvosoltatott; továbbá ha a' szemgyuladás nem követ törvényszerintes folyamatot, gyakran visszatér, és az okirányos orvoslásra nem enyhül; végre ha a' beteg az orvos' rendelményeit nem teljesíti, vagy talán a' vékony sors és vagyon' szüke miatt a' gyógyításra szükséges eszközöket meg nem szerezheti.

A' szemgyuladás' gyógyítása.

72. §. A' szemgyuladások' gyógyításában hármas javallatnak szükséges eleget tenni. Az első javallat a' támasztó okok' elmellőzését sürgeti; a' második azt kívánja, hogy az életműség' tehetségei úgy kormányoztasanak, hogy a' nyavalya' legyőzésére alkalmasak legyenek; a' harmadik, végre, a' lábadás' időszakának helyes ápolását tűzi ki célul. Mi az elsőt illeti, világos

dolog, hogy azt nem minden esetben lehet végrehajtani; mert sokszor a' támasztó okokat kifürkészni lehetetlen, másszor kevés időperczig művelvén, még a' szemgyuladás' kifejlése előtt rég megszűntek munkálodni. De hol a' támasztó okok' munkálata még a' szemgyuladás' kiütése után is tart, és azokat elmellőzni nem lehetetlen: ott azokat soha sem lehet elég hamar eltávolztatni; mert sokszor ezen egy javallat' teljesítésével a' gyuladás' előrehaladásának gát ejtetik, és az egészség azonnal helyreállítatik.

73. §. Azon támasztó okok közé pedig, mellyeknek eltávolztatása sürgetőleg kívántatik, a' szembe hullott idegen testek tartoznak. Valamint pedig az idegen testek, természetökre és a' szemben létők' módjára nézve különböznek: úgy elmellőzésök is különféle bánásmódot kíván. Melly idegen testek a' szemre csak erőműves izgatást gyakorolnak, 's annak hártáiba be nem hatottak, többnyire a' felső szemhéj alatt szoktak rejtetni. Ezek sokszor könnyen kiküszöböltetnek a' szemből, ha a' szemhéj' gyengéd símogatásával a' belső szemszeglet felé mozdítatnak. Ezen bánásmóddal vétetnek ki a' gyöngyök és rákszemek is, mellyeket sokszor más idegen testek' kisodrására a' szemekbe igtatni szoktak. Ha pedig illy móddal a' szemből ki nem hullanak, a' Daviel' kanálával vétessenek ki. A' szemhéjak alá lopódzott szőrszálak csipeszszel vagy nedves ecsettel mellőztessenek el. A' szembe hullott főveny és por, vízzel, tejjel, vagy valami nyákos főzettel mosatik ki; melly nedvek vagy a' szemekbe cseppentetnek, vagy fecskendővel a' külső szemszegletbe löveltetnek. A' tört bors-, dohány-, vagy paprika- 's más efféle porokat is hasonló bánásmóddal kell eltávolztatni. Azon apróbb testecsek pedig, mellyek akármellyik szemhéj' köthártyájára magánosan ragaszkodtak, a' szemhéjat előbb kifordítván, lapátka vagy ecset' segédelmével hárítatnak el.

74. §. A' köthártyába beható idegen testek, p. o. faszálkák, méh- vagy darázs-fulánkok, a' fogócskával legalkalmasabban húzatnak ki. Ha pedig valamely idegen test a' tülköthártya alá vette magát, ezen hártát előbb gerelylyel bemetszeni, azután az idegen testet csipeszszel kihúzni szükséges. Ércz-darabocskák, mellyek a' szembe erőszakkal sújtatván, a' köthártyába behatottak, vagy lapátkával vagy a' gerely' segédelmével vetetnek ki. Az üvegtöredékek, mellyek a' szaru- vagy tülkhártyába vették magokat, a' hályoggerelylyel szinte kiásatnak. Más nagyobb idegen testek' elhárításában két fő szabályt szükséges szem előtt tar-

tani: először, hogy az idegen test tökéletesen eltávoztatván, annak legkisebb paránya se maradjon a' szemben; másodsor, hogy ezen bánásmód kellő finomsággal és figyelemmel vitessék véghez, nehogy a' szem' izgatása és sérelme szükség nélkül növeltessek.

75. §. A' vegybántó idegen testek, millyenek a' hamu, pokolkő, oltott mész, vakolat 's más effélék, legbiztosabban olajba vagy friss vajba avatott 's a' szemhéj alá bocsátott ecset' segédelmével mellőztetnek el. Semmi sem lehetne ártalmasabb, mint efféle idegen testeket vízzel vagy más, illyes nedvvel a' szemből kimosni; mert ezen nedvek által az ártékony állományok felolvasztatván, még nagyobb izgatást szűlnének. Más könynyebb olvadó tárgyak, mint a' só, czúkor, etetőkő 's a' tb. semmi segélyt sem kívánnak elmellőzésökre; mert az azonnal beálló köny-ár által felolvasztatván, a' könyekkel együtt kiküszöböltetnek.

76. §. A' második javallat a' szemgyuladás' gyógyításában, az életműség' tehetségének illő mérséklését, és annak olly állapotba helyezését kívánja, millyen a' betegség' legyőzésére kívántatik. E' czélnak megfelelő állapot a' szemedények' mérsékesen magasított tehetségében áll. Ezen mérsékes magasulás némelly szemgyuladásokhoz önkényt szegődik, úgy, hogy ezen gyuladások már öniparjoknál fogva eloszlásba törekedvén, többnyire minden művészi segély nélkül meggyógyulnak. Efféle szemgyuladások' folyamata alatt az orvos csupa szemléelő szerepet viselhet. De legtöbb esetekben a' kártékony kimenetelek' elfordítására a' szemedények' tehetségét művészet által szükséges kormányozni. A' szemész tehát a' szemgyuladások' orvoslásában mindenkor arra függeszsze figyelmét, minő az erők' álladalmi mind a' szemben, mind a' többi életműségben. Már pedig ezen betegség' folyamata alatt különféle szokott lenni az erők' állapotja nem csak a' betegség' időszakára, hanem annak különféle kiterjedésére nézve is. Az kór-időszakban, mint már többször említők, az edények' tehetsége rendfelett kicsapong, és szabályon túl magasulva vagyon: a' másodikban ellenben csüggednek az erők, és rendellenesen lenyomatva vannak. Midőn a' lobbolyam nem korlátoztatik egyedül a' szemekre, hanem a' többi életműsége is kiárasztja befolyását, az egyetemes erők' állapotja is hasonlólag különbözik a' szemgyuladás' időszaka szerint.

77. §. A' mondottakból következik, hogy a' szemgyuladás' első időszakában, a' bántódott életmű' kárára felingerlett edénytehetséget kellőleg mérsékelni 's a-

lább szállítani szükséges. A' gyógmód, melly e' célhoz juttat bennünket, lobellenesnek vagy gyengítőnek nevezetik. A' gyógyszerek pedig, mellyek az edények' tehetségét lehatalmítni képesek, különbfélék. Némelyek gyengítő hatalmukat egyenest a' szemén külölik, 's azon túl ki nem terjesztik; mások ellenben az egész edényrendszer' tehetségét alább szállítják, 's így a' szemedényekre is hatván, ezek' rendfeletti tehetségét mérséklük. Innét a' lobellenes gyógyszerek helybeliekre és közönségesekre oszolnak.

78. §. A' közönséges lobellenes gyógyszerek között a' vérelesztés valamelly nagyobb véredényből első helyet foglal; mert illy móddal az egyetemes edényrendszernek sajátos és leghatalmasabb ösztöne vonatik le, és annak kicsapongó tehetsége leghatósabban gyengítetik. De hogy a' közönséges vérelesztés' üdvöző foganata a' szemedényekre hasson, mindenkor nagyobb mennyiséggel szükséges vért bocsátani; mert a' szemedények a' verkerenges' országútján kívül, és a' szívtől messze fekszenek. A' közönséges vérelesztés valamelly nagyobb visz-ér' megnyitása által eszközöltetik majd a' karon, majd a' lábon. Javalltatik pedig az érmetszés vérteljes egymikben, kik súlyos és hamar növekedő, vagy tetemes lázzal járó szemgyulladásban szenvednek. A' vérelesztés' szükséges ismétlését a' helybeli bántalom' állapotja 's az erők' álladalma határozzák meg. Biztos szabályul szolgálhat e' részben: hogy annyiszor intéztessék közönséges vérbocsátás, a' hányszor azt a' gyulladás' hevessége kívánja 's a' beteg' ereje engedi.

79. §. Az érvágáson kívül az egész edényrendszer' tehetségére nézve főbb gyengítő hatalommal bír a' salétrom; mert ez a' vér' sűrűségét ritkítja, a' nedveket hegedékenységekől kivetkezteti, 's az innét szülemendő edények' felingerlődését lecsillapítja; sőt ha az olvasztás' időperczében vétetik, a' test' hevét is derekasan mérsékli. Több más égvényes középsók is (sales medií alcalini), 's az ércsókából az édes higany, méltán a' közönséges lobellenes gyógyszerekhez számíthatnak; részint azért, hogy a' nedvek' hegedékenységet, bár kisebb, de a' salétroméhoz hasonló hatalommal megtörök; részint pedig azért, hogy a' nedvpangásokat szétoszlatván, a' vérnek minden életművekben egyenletes eloszlását eszközlik, az elválasztásokat előmozdítják, és minden kiválasztásokat, kivált a' széketetelt sürgetik. Így történik, hogy a' nedvek az életműség' felsőbb részeiről elvezettetvén, a' gyuladt rész felé nem tolong-

nak olly hevesen. — A' lobellenes gyógyszerek' seregébe tartoznak továbbá a' hűvesítő szerek, mellyek a' melegséget 's a' nedvek' buzgását mérséklék, és az edények' kicsapongó mozdulásait lecsendesítik. — Ide járulnak végre az olaj- és nyáknemű gyógyszerek is, mellyek egy részről az ingereket tompítják, más részről a' feszes rostot gindárítják, 's így mind az izgatást, mind a' visszahatást mérséklék. Az olaj- és nyáknemű szerek majd belsőkép használtatnak, majd, hol kivált a' székindítás javallva van, alvizekben rendeltetnek. — Mindezen gyógyszerek a' nem igen heves szemgyulladásokban, mellyek tetemes lázmozdulatokkal nem járnak, lelik javallt helyöket. De a' leghevesebb szemgyulladásokban is igen nagy haszonnal alkalmaztatnak, ha használatuk közönséges véreresztésekkel egybekapcsoltatik; mert ezen gyógyszerek, főkép a' hashajtók, okirányosan használva, a' véreresztések' többszöri ismétletét gyakran fölösleggé teszik.

80. §. A' helybéli lobellenes szerek között leghatósabb a' helybéli vérbocsátás; mert hasonló kiűrités által a' vér a' szemhez közel fekvő edényekből vonatik le; annak gyengítő foganatát tehát a' szem közvetetlen megérzi. Ezen helybéli vérbocsátásnak többféle módjai vannak. Legnagyobb mennyiséggel, és pedig üteres vér, a' halánték-útér' megnyitása által ürítetik ki; melly véreresztés' neme már a' feledékenységg' árnyába dűlvén, az újabb idők által ismét világra hozatott. Azon tetemes és azonnali enyhülés, mellyet az igen súlyos, főkép takáros szemgyulladásokban, ezen véreresztés' neme nyújtani szokott, azt igen ajánlhatóvá tenné, ha maga a' munkatétel sokféle nehézségekkel nem szövetkeznék.

81. §. A' helybéli vérbocsátás továbbá véres köpölyök által eszközöltetik, mellyeka' csecsnyújtványok' vagy halántékok' tájára, de még gyakrabban a' tarkóra és hátra alkalmaztatnak. Igen hasznos gyógyszerül szolgálnak a' véres nadályok főkép azon szemgyulladásokban, mellyek huzadalmasb tartásuak, és a' fő 's szemek felé szokványos vérgyülemmel járnak. — Gyakran a' helybéli vérbocsátás nadályok által eszközöltetik, mellyek nagyságok és a' gyulás' hevessege szerint, különböző számmal, majd a' szemív' fölibe és a' halántékokra, majd a' fülek mögé, és az alsó szemhéjra alkalmaztatnak. Sőt némelleyek azokat az alsó szemhéj' köthártyájára, vagy épen magára a' szemtekére is felrakják: de nem leghelyesebben; mert illy móddal sokszor a' sértés' következésében elég tetemes izgatás kö-

vetkezik. A' nadályok a' vért mindenünnen az alkal-mazás' helyére csalogatják; azért eleinte a' szemtől egy kevéssé távolabb szükséges azokat alkalmazni. Cseké-lyebb szemgyuladásokban ezen vérbocsátás maga is ele-gendő, de a' súlyosabbakban csak előbocsátott érvágás után leli alkalmas helyét. — Végre a' helybeli vérbo-csátás' még egy nemét, t. i. a' köthártya' bemetelését (szemmetszés, ophthalmoxysis) szükséges említenünk. E' célból a' dagadt köthártyán vagy gerely' segedelmé-vel ismételt metszések intéztetnek; vagy T. Scarpa után a' szaruhártyát környező daganat ollóval metszetik le. Dícsérik ezen munkatételt a' tülkköthártya' nagy daganat-tával járó szemgyuladásokban, előrebecsátott közönsé-ges véreresztések után: de nem okirányosan; mert ezen bánásmód mellett csak kevés vér ürül ki, az izgatás pedig, melyet okoz, igen nagy.

82. §. A' helybeli lobellenes gyógyszerekhez a' mon-dottakon kívül még a' hideg is számítatik, mely a' szemre alkalmaztatván, annak hevét elvonja, a' hely-beli buzgást azonnal lecsillapítja, 's az edényeket ösz-szehúzódársra készítetvén, a' szembe toluló nedveknek gátot vet. Azért szokták mondani, hogy a' hideg a' gyuladást visszaverő erővel mérsékli. A' hideg legal-kalmasabban eczetes vagy tiszta vízbe mártott, hóba vagy jégbe avatott ruhák által alkalmaztatik, melyek ismételt ízben a' bántódott szemre rakogattatnak. A' szorgosan újított hideg' alkalmazata szinte minden gyuladások' kezdetén javalltatik; de mód nélkül so-ká folytattatván, könnyen árthat, szerencsétlen kime-neteleket idézván elő. Javalltatnak a' hideg borogatá-sok a' szemből eltávoztatott idegen testek után is; mert az izgatást enyhíteni, és a' gyuladás' kifejlődését elfor-dítani képesek.

83. §. A' helybeli lobellenes gyógyszerekhez tar-toznak végre a' lágyító és nyákos szerek is, melyek kivált langyan alkalmazva, a' fájást enyhítik, 's a' ré-szek' feszes minőségét gindárítják. E' célra lágyító növényvirágok, fűvek és gyökerek használtatnak, mely-lyek forrázat- vagy főzetképen, a' szemekbe cseppenkin-t eresztetnek, vagy azokra borogatásképen alkalmaztat-nak. Az említett állományokból vízzel vagy téjjel ké-szített kásaborogatmányok is használtatnak, annyival inkább, mert a' meleget tovább tartják, 's azért nem szükség olly gyakran újítatniok. Nagy hírben voltak egykor a' téjből, kenyérbéltől, almából és safrányból készített kásaborogatmányok, 's a' köznép-nél még ma is nem kis becsben tartatnak. A' lágyító szerek a' hi-

deg' alkalmazata után javalltatnak kórpoleczhoz közelítő, vagy az első időszak' vége felé siető szemgyuladásokban.

84. §. Az eddig felhordott gyógyszereken kívül a' szemgyuladás' első időszakában célirányos életkormány is kívántatik; mert hacsak a' lobellenes gyógymód ezen részről is kellőleg nem támogatatik, az orvos' minden igyekezete siker nélkül maradand. Foglalatja ezen lobellenes életkormány'nak abban áll, hogy mindazon hatalmak kikerültessenek és elmellőztessenek, mellyek akár az egész életműsre, akár a' szemekre izgatólag munkálódnak. Az életrend tehát vékony, csekély és növénynemű, az ital víznemű, hűvesítő és savanyús legyen; a' beteget tiszta, nedves és hűves levegő környezze. A' kedvélly' csendessége, 's a' test' kevés vagy épen semmi mozgása is, a' lobellenes életkormányhoz tartozik. Ezek mellett a' szemek' legnagyobb nyugalma szükséges, elannyira, hogy még a' másik, talán egészséges szem' gyakorlása is megtiltassék. A' világosság' behatását a' szemek' érzékenységéhez úgy kell alkalmazni, hogy az a' szemeknek legkevesebb kellemetlenséget se okozzon.

85. §. Azonban a' dolog maga mutatja, hogy a' szemgyuladás' elsőidőszaki gyógyítását nem elég a' gyuladás' fókához alkalmazni, hanem annak természetét és szöveményeit is mindenkor illő szemügy alatt szükséges tartani. Ennél fogva a' különmemű szemgyuladásokban a' lobellenes készület sokkal kisebb mértékben kívántatik, mint a' gyulasztókban. Azonkívül az életműségben lappangó kórszűnynek már a' gyuladás' kezdetén alkalmas szereket szükséges ellene szegezni. De arra is gondja legyen az orvosnak, hogy e' végre olyan szereket ne rendeljen, mellyek a' gyuladást hevesebbé tehetnék. — Ha a' szemgyuladás akár az életműség', akár a' szemek' bajával szöveményben áll, meg kell vizsgálni, valljon kell-e, és mi módon, a' gyógytervet ezen tekintetből módosítani. Sokszor a' szöveményes szemgyuladásokban a' lobellenes készülettel kisebb mértékben kell élni. Így van a' dolog ideges nyavalyákban szenvedő, vagy az egész életműség' gyengeségében sínlódó egymiknél, kik hatásb lobellenes gyógymódot tetemes kár nélkül el nem szenvednek.

86. §. A' szemgyuladás' második időszakában az edények' tehetsége a' szabályszerintes mérték alatt lenyomulva lankad: azért hogy óhajtott eloszlás következék, olyan gyógyeszközök kívántatnak, mellyeknél fogva az edények kellemesen ösztönöztetvén, a' nedv-

pangások szétoszoljanak. Azonban az ösztönlő szerek' zajosb használata könnyen az első kóridőszakot idézhetné vissza; azért a' gyengítő készülettől az orvos nagy vigyázattal távozzék el. Ha tehát a' gyulasztó szemgyuladásban a' másodidőszak' kezdetével a' lázas háborgások még egészen le nem csendesültek, a' nyákos főzetek' használását, mellyek egyszersmind táplálnak is, és az erőket fentartják, folytatni kell. Későbbben, midőn nyilvános gyengeség mutatkozik (mi leginkább akkor történik meg, midőn a' gyuladás' első időszaka alatt bő érvágások intéztettek), a' tengfolyamat elősegítő szerek szükségesek, millyen a' kálmos, a' kinahéj, Hoffman' cseppjei 'st.e. De ezen gyógyszerek' használatában az előhozott fogánatot mindenkor szemmel kell tartani, nehogy kicsapongó és kelletlenül erős vissza-
hatások indíttassanak.

87. §. A' különmemű szemgyuladások' gyógyításában, mindjárt a' másodidőszak' kezdetén, az egyetemes kórszűny ellen szükséges alkalmas szereket rendelni; mert hacsak ez nem javítatik, a' szemgyuladás szerencsésen meg nem gyógyíthatatik. Jegyzésre méltó pedig, hogy a' betegek ezen időszakban akárminő nagyobb ösztönnel mankálódó gyógyszereket is ártalom nélkül szoktak megbírni. Mindazáltal azt javallja a' józan ész, hogy ezen időszakban eleinte csak enyhébb munkálatú szerek, és kis adagokban rendeltessenek, kivált ha az életműségben még lázas mozdulatok tapasztaltatnak. Az erősebb szereket csak a' szemgyuladás' későbbi folyamata alatt lehet bátorsággal és hevesebb visszahatás' félelme nélkül alkalmazni.

88. §. A' helybeli szerekhez, mellyek a' második időszakra lépett szemgyuladás' eloszlását eszközlik, a' száraz hév' alkalmazata tartozik, melly az edények' tehetőségét mérsékesen felösztönli, a' lankadó vérkerengést feléleszti, 's a' vörösséget a' többi körjelekkel együtt szétoszlatja. A' száraz hév vagy felmelegített szemkötények', vagy illatos párnácskák' ismételt felrakása által alkalmaztathatik. A' szemkötények négyszerűen összehajtott kendervászonból állanak; a' párnácskák pedig hasonlókép vászonból készített tömlők, mellyek szállékony olajjal terhes fűvek' 's virágok' poraival megtöltettek. — Javallva van a' száraz hév leginkább a' különmemű szemgyuladásokban, minekutána a' szem' érzékenységének nagyobb foka mérsékelve vagyon. Mint-hogy pedig a' melegített szemkötények enyhébben izgatnak, mint az illatos párnácskák: azért közönségesen amazok' használatát bocsátjuk előre, és csak akkor

megyünk emezekre által, midőn az előbbiektől többé semmi sikert sem tapasztalunk. Az illatos párnácskákhoz jobbadán káfor is adatik; sőt néha a' szemkötények is, minekutána felmelegítettek volna, káforral megdörzsöltetnek. Ezen hozzáadomány által a' mondott eszközök tetemesb izgató erőre kapnak, azért alkalmazatuk csak ott igérend hasznót, hol a' szem' edényeiben nagyobb tompaságot lehet felténni.

89. §. A' második gyógyszer, melyet könnyen mindenek közt legfőbbnek lehet tartani, a' szemgyulladás' második időszakában, a' mákony, melly az edények' tehetőségét a' legkellemesb módon ébresztgeti, az azokban összetoruló nedveket szétveri, és az érzékenység' kicsapongásait mérsékli. De állományában ritkán szoktuk a' szemgyulladásokban használni a' mákonyt, hanem közönségesen annak egyszerű festvényét, vagy Sydenham' híg mákonyát rendeljük, melly utóbbi a' hozzáadott sáfrán és boros fahéjvíztől erősebb munkálattal bír, mint az egyszerű mákonyfestvény. Ezen mákony-készítmények többnyire szemvizekhez vegyítve használtatnak, ritkább esetekben a' szemre csset' segedelmével alkalmaztatnak. Javalltatik a' mákony' használata szinte minden szemgyulladásokban, mellyeknek nagyobb hevéssége már megtöretett; kivált ha a' bántódott szemekben egyszersmind nagyobb indulékonyság tapasztaltatik. De a' tiszta mákonyfestvényt, vagy Sydenham' híg mákonyát, csak azon szemgyulladások szenvedik meg, mellyek idült folyamatot kezdenek felvenni.

90. §. Jeles gyógyszer továbbá a' szemgyulladások' másodidőszakában az ólom, melly a' kicsapongó érzékenységet csendesíti, az edényeket összehúzóásra serkenti, a' vér' bővebb gyüleményének gátot ejt, és az elválasztásokat korlátolja. Az ólom' készítményeiből az ólom-eczet (acetum lithargyri), ólom-vonat (extractum saturni), és ólom-czúkor (saccharum saturni) használtatnak; melly készítmények majd szemvizekben, majd egyéb szerekkel elegyítve rendeltetnek. Ezen gyógyszerek legtöbb szemgyulladásokban javalltatnak, minekutána azok' nagyobb hevéssége lobellenes készület által elhárítatott; de legnagyobb sikert mutatnak azon szemgyulladásokban, mellyek nagyobb érzékenységgel vannak párosulva, 's árongó elválasztásokra mutatnak hajlamot. Nemkülönben hasznosok a' szemgyulladásokban más fanyar szerek is, millyenek: a' kénsavas horgag (sulfas zinci), kénsavas rézag (sulfas cupri),

a' szemkő (lapis divinus), a' rágó sósavas higag (murias hydrarg. corrosivus) 's több effélék.

91. §. A' szemgyulladás' másodidőszakában fogantatos gyógyszerekhez tartoznak végre az elvezetők, melyek ha a' szemtől távol alkalmaztatnak, ellenművelő izgatást és nedv-elvonást hoznak elő, 's így a' gyuladást enyhítik. Ha pedig a' szem' közelében használtatnak, az izgatásban, mellyel munkálódnak, a' szemet is részeltetik, 's így ennek edényeit ösztönölvén, a' második kóridőszakban létező szemgyulladás' eloszlását előmozdítják. Elvezető foganattal pedig következő szerek bírnak, úgymint: a' hólyaghúzók, mellyek a' fül mögé, a' tarkóra, vagy a' lábszárakra alkalmaztatnak; a' mustárkövász' (sinapismus), melly ugyan a' tarkóra, lábszárakra, vagy a' karokra rendeltetik; továbbá a' kutasok (fonticuli), mellyek többnyire a' karokon készítetnek; a' boroszlányhéj (cortex mezerei), melly hasonlólag a' karokra alkalmaztatik; Authenrieth' dárdanyos írja (ungventum antimoniale Authenriethii), melly a' csecsnyújtványok' tájára vagy a' tarkóra kenetik; és végre az izgató lábvizek. A' hólyaghúzók, mustárkövász és lábvizek szinte minden szemgyulladásokban, mellyekben a' fő felé nagyobb nedvgyülem mutatkozik, más gyógyszerek mellett segítőleg használtatnak. A' többi elvezető szerek pedig, mellyek hatásabban munkálódnak, csak ott alkalmaztatnak sikerrel, hol a' szemgyulladás igen megátalkodott, és idült pályát követ.

92. §. Valamint az első, úgy a' második időszakban is a' czélirányos életkormány hathatós istápa a' szemgyulladás' gyógyulásának. Ezen kóridőszakban az izgató hatalmak' befolyását mind a' szemekre, mind a' többi életműsége ismét fel kell szabadítani, de mérsékelve és az érzékenység' jelen fokához alkalmazva. Ennél fogva táplálóból, de nem nagyon izgató étrend rendeltessék, a' test mérsékesen gyakoroltassék. A' fény' behatását sem szükséges már annyira korlátozni, mint az első időszakban; azonban a' szem' tartósb gyakorlását még meg nem kell engedni. — Egyébiránt az életkormányban nem csak a' betegség' fokát és természetét kell sinórmértékül venni, hanem a' szokásnak is meg kell engedni a' maga jogát. Innét van, hogy az életkormány ezen időszakban különféle módosításoknak van alávetve.

93. §. Ha az eddig előadott gymódmódnál fogva a' szemgyulladás el nem oszolván, valami más kimenetelnek indul, ez ellen szükséges czélirányos szereket fordítani. Ha tehát a' szemgyulladás genyedésnek veszi

útját, és a' tályog' képlődése a' tülkhártyán, szemhéja-
kon, könnyömlőben vagy könnymirigyben mutatja ma-
gát, a' tályogot előbb lágyító szerekkel megérlelni, az-
után adandó alkalommal megnyitni szükséges. Később-
ben, ha a' genyedés akár minőségére nézve, akár e-
gyéb tekintetből nem úgy mutatkozik, mint kívántat-
nék, a' lágyító szereket ugyan egész a' fekély' behe-
gedéséig kell folytatni, hanem a' fekélyre egyszersmind
oszlató irt (ungventum digestivum), mákonyfestvényt
(tinctura opii), vagy Sydenham' hig mákonyát is (lau-
danum liquid. Sydenhami) szükséges alkalmazni. Ha pe-
dig a' genyedés a' köt- vagy szarvhártyán pattanásokat
képez, akkor eleinte fanyar, lágyító szerek szükségese-
sek, millyen a' rágó higany, birsalma-mag, nyákkal
vegyítve; hogy a' pattanások' további kifejlődésének gát
ejtessék. Ha pedig a' pattanások felfakadván már feké-
lyekké váltak, szárító és hegesztő szerek kívántatnak,
millyen a' szemkő, a' fehér gálicz (vitriolum zinci) 's a'
tb. Ha a' fekélyek tisztátalanok, azokra mákonyfest-
vény ecsettel alkalmaztassék. — A' genyedés' azon ne-
mében, melly bő genyéképű takony' elválasztásával kü-
lekezik, lágyító és tisztító szerek, enyhe fanyarokkal
párosítva javalltatnak; azért az ólom-nemű szerek, a'
fehér és kék gálicz, a' szemkő, lágyító forrázatokban
vagy főzetekben felolvasztva, sikerrel alkalmaztatnak.
— Belső gyógyszerekre a' genyedés' folyamata alatt
sokszor épen nincsen szükség; mindazáltal hol a' teng-
élet' lankadása vagy az erők' csüggedése tapasztaltatik,
ezen rendellenes állapot' javítására és gyógyítására cél-
zó belső gyógyszerek is kívántatnak.

94. §. Midőn keményedés kezd képlődni, és en-
nek oka talán a' fanyar szerek' helytelen alkalmazatá-
ban rejtezik, mindennek előtt ezen szereket kell félre-
tenni, és aztán mint a' dolog kívánja, lágyító vagy el-
oszlató gyógyszereket jobbadán kásaalakban alkalmazni.
— A' kiizzadás ellen, midőn a' gyuladás már vége felé
ballag, eloszlató, kiváltképen pedig higanynemű sze-
rek mind külső- mind belsőképen kívántatnak. De az
orbánczos szemhéjlobban a' kiizzadást nem kell bánta-
ni; mert ez által oszlik el az említett gyuladás, és ab-
ból semmi rossz sem következik. — Hol tartván még a'
lobfolyam, összenövés jelenkezik, hogy annak további
kiterjedése gátoltassék, leginkább az összenövő részek'
kölsönérületét akadályozni, és a' fölevődött fölület' be-
hegedését előmozdítani szükséges. — A' túltengésnek a'
szemgyuladás' vége felé sokszor mákonyfestvény és ete-
tőszerek' alkalmazása szerencsésen útját veszi, sőt azt

egészen is elpusztítja. — A' kezdődő vizeny' kifejlését legbátorságosabban el lehet fordítani, ha a' felszívó edények' felösztönlésére a' szemekre száraz hév alkalmaztatik, a' gindárító és lágyító szerek' alkalmazata félretétetik.

95. §. Az üszök ellen a' szenvedő rész' bemetélése és az ösztönlő szerek' használata nyújt segédelmet. Mert az üszökben a' véredények szerfelett tele lévén nedvekkal, azok' rezgéseit' felébresztésére, mindenek előtt czélirányos vérelesztés kívántatik. Azért a' bántódott részt késcsével vagy gerelylyel bemetelni, és az ösztetorult vérnek egy részét levonni szükséges. Azután az edényeket mindjárt ösztönlni kell, hogy azok' szendergő tehetsége felébredjen. Innét az izgató és a' részek' megromlásának ellentálló szerek' mind külső, mind belső használata szükséges. Illyenek a' káfor, különféle lélek, kinahéj és az ásványsavak. Ugyanezen szereket, de nagyobb adagban kell folytatni akkor is, midőn az üszök már fenébe mene által; mert egyedül ezek képesek az egyetemes edényrendszer' és az életműség' élettehetségét felébresztetni, hogy a' tovább harapódzó fenének újolag gerjesztett gyulladás által óhajtott határ ejtessék.

96. §. A' harmadik javallat a' szemgyulladás' gyógyításában a' lábadás' időszaka' kellő ápolását tárgyalja. Elenyészvén t. i. a' szemgyulladás' kórjelei, a' szem' egészsége még nem áll be tökéletesen, és a' szem' nagyobb érzékenysége még különféle ideig fenmarad. Meddig tehát a' szem' érzékenysége' magasult állapotja, könnyű könnyezés, és néha a' láttehetség' gyengesége tart, addig arra szükséges legfőbb gondot fordítani, hogy a' szem' tökéletes helyreállítását semmi se gátolhassa. Innét a' lábadás' helyes ápolása mindazon dolgok' szorgos elmellőzését kívánja, mellyek a' még érzékenyebb szemnek terhére lehetnének, és ezt szerfelett izgatván, kórismétletre adnának alkalmat. Mindazon okokat tehát, mellyek az alig legyőzött szemgyuladást előhozzák, minden módon kerülni kell. A' nagyobb világosság' behatásától is, és a' szemek' erőtetésétől, kivált sötétes helyeken vagy gyertyavilág mellett, szorgalmasan tartózkodni kell. A' test' rendkívül nagy mozgásai, és az erők' hevesebb gyakorlásai is ártalmasok a' lábadás' időszakában; de a' sétálás, kivált árnyas kertekben, csendes és tiszta időben, a' szemeket kellemeden újítja. Ártalmasok továbbá az ész' és kedvélly' zajos háborgásai, a' tisztátalan vagy szeles leve-

gő befolyása, az izgató, illatos eledelokkal és léles részegítő italokkal kivált mértéket nem esmérő élés.

II. A' gyulasztó szemgyuladás, és annak alakai.

97. §. A' gyulasztó szemgyuladás mindenkor és mindenütt kitűnő lobos bélyeggel jelezkezik, és szerencsés eloszlására lobellenes gyógymódot kíván. Széke a' gyulasztó szemgyuladásnak különbféle szokott lenni; mert csak ritkán olly nagy ezen betegség' kiterjedése, hogy az egész szemtekét és minden ahhoz tartozó részeket egyszerre támadná meg. Valamint pedig különbfélek a' részek, melyekben a' gyuladás fészkül, úgy a' kórjelekben is nagy különbség tapasztaltatik, elannyira, hogy a' gyulasztó szemgyuladás nem egy, hanem többféle alakokban mutatkozik. Azonban nemcsak a' kórjelek' különbsége miatt kell a' gyulasztó szemgyuladás' többféle alakait megkülönböztetnünk; hanem azért is, mert különböző lobalakok a' szemet különbféle veszedelembé is szokták dönteni, 's némelly szemrészek nemesebbek és a' tiszta látásra a' többieknel szükségesebbek. Sőt minthogy a' részek' különbféle gyáratá és helyzete nem egyenlőleg engedi a' lobellenes gyógyszer' alkalmazás-módját, és némelly részek' gyuladásai bizonyos kimenetekre inkább hajlanak: kitetszik, hogy a' gyulasztó szemgyuladás' különbféle alakaiában a' gyógyítást különbfélekép szükséges módosítani. Innét önkényt következik, mi nagyon szükség a' gyulasztó szemgyuladás' alakairól egyenkint értekeznünk. Azon gyulasztó szemgyuladás' alakai pedig, melyek az orvosi gyakorkodásban előfordulnak, imitt következnek: szemhéjlob, árpaszem, szemzuglob, könnymirigylob, szemlob, kötlob, szivárványlob, szarulob, toklob, érhártyalob, üveghártyalob és idegreczelob.

Gyulasztó szemhéjlob.

(Blepharitis phlegmonosa.)

98. §. Ezen gyuladás a' szemhéjak' állományában fészkül, azok' egész területe szerint. Kezdeté vörös-

séggel és daganattal nyilatkozik, melyek a' szenvedő szemhéj' szélétől hamar tovább terjedvén, az egész szempillát elfoglalják: de a' szemgödör' szélén túl soha sem terjengnek. A' vörösség igen nagy és világos, a' daganat pedig érzékeny, kemény és oly nagy, hogy a' szemhéj' minden mozgását akadályozza. A' bántódott rész' melegsége annyira magasul, hogy nem csak a' betegőtől, de az orvostól is éreztetik. A' szemhéjat azonfölül kegyetlen szűrő és égető fájdalom lepi meg, melly a' szemhéj' legkisebb mozdulatára, vagy kivált a' tapintásra, még inkább felháborodik. A' Meibom' nyáka 's a' könnyek eleinte nagyobb mértékben választatnak el, de rövid idő múlva egészen elnyomatnak; innét van, hogy a' betegség' folyamata alatt az orr-üregben, a' bántódott félen, kedvetlen szárazság támad; mi gyakran a' fájdalmak' felháborodásával és szikralátással párosult tüsszentésekre ad alkalmat. Ezen helybéli kórjelekhez többnyire loblázra mutató tünetek is szövetkeznek.

99. §. Az ekkint kifejelett szemhéjlob' néha eloszlik, lassankint annak minden kórjelei elenyészvén; mi ha nem történik, többnyire genyedés áll be. A' genyedés' folyama állhatatlan lökö fájással, a' daganat' nagyobbulásával, a' vörösség' nagyobb tömörségével és gyakrabban visszatérő borzalmakkal nyilatkozik. Az elválasztások is majd ismét megjelennek, és pedig sokkal nagyobb mennyiséggel, mint az egészséges állapotban. A' daganat' egy része egy tompa kúpkepű csúcsra emelkedik, mellynek teteje megsárgul, és a' kémlő ujjak világos hullámozást tapintanak. Az ekkint képlődött tályog önkényt vagy műleges úton megnyilván, a' geny kifoly, 's a' genyedés még egynehány napig eltart. Végre a' fekély' talaja fölebb és fölebb emelkedik, világos vörös színt ölt, 's ha a' sarjadzás rendszeren divatlik, a' heghely megkészül. Némelly ritkább esetekben a' szemhéjlob még más kimenetelbe is, t. i. üszökbe végződik. Ennek beállásakor a' fájdalmak rögtön elmúlnak, a' bántódott szemhéj' némelly részein feketés kék szín mutatkozik, mellyek egyszersmind ellágyulva és peshedve tapasztaltatnak.

100. §. Ezen gyuladásra a' felső szempilla nagyobb készséggel bír az alsónál; mert amannak területe sokkal nagyobb és tágasabb; tehát a' támasztó okok' behatásának is nagyobb fölületet enged. A' szemhéjlob' támasztó okaihoz pedig tartoznak: a' szemhéjak' meghűtése, midőn p. o. ezen részek közvetlen hideg léghezam' erőszakos behatásának kitétetnek; a' külsértések, melyek leginkább a' szemhéjakat érik. De a' méh- és da-

rázs-csípések is előhozhatják ezen gyuladást, ha a' fulánk azonnal el nem mellőztetik. Végre a' szemteke' minden súlyosabb gyuladásához a' szemhéjlob, mint rokonszenves baj szegődni szokott.

101. §. A' szemhéjlob' jóslata különbéle szokott lenni. Nagy hihetőséggel reményljük az óhajtott eloszlást, ha valamely, folytonosságot sértő, vagy törődést, vérömléget okozó erőszakos ok előre nem járt; ha a' nyavalya kisebb fokban fordul elő, és ha idején okirányos orvoslás használtatott. A' rokonszenves szemhéjlob is, melly a' szemteke' gyuladásaihoz csatlódik, csak alig szokott más kimenetelbe, mint eloszlásba végződni. Ellenben ha a' betegre erőműves, kivált erőszakosb okok hatottak, ha súlyosabb a' gyuladás 's egy ideig magára hagyatott, a' szemhéjlob közönségesen genyedésnek veszi útját. Mi ha megtörtént, 's a' tályog maga idejében meg nem nyitattott, a' köztakarók' visszamaradó gindársága miatt könnyen szemhéjiszam (phalangosis) következik. Ha pedig a' genyedés' folyama kellőleg vezettetik, ha talán az előrejárt erőszak okozta idomtalanságot kiveszszük, a' baj szerencsésen meggyógyul, mert egy kis heghelyen kívül csak alig szokott maga után valami rosztat hátrahagyni. De ha a' genyedés' folyama, a' beteg' gyenge testalkotmánya, fonák orvoslás, vagy gyengítő okok' behatása miatt akár mennyiségére nézve szabályon túl halad, akár minőségére nézve hibázik, ezen betegségből különbéle utóbajok származhatnak. Illyenek: a' gyógyíthatatlan könyhullás, a' könypontok' és csatornák' összenövése miatt; beszegély (entropium), a' pillaporczok' megemésztődéséből; továbbá kiszegély (ectropium) és nyúl szem (lagophthalmus), a' köztakarók' veszte miatt. — Mindazon szemhibák, mellyek a' köztakarók' vesztéből veszik eredetüket, üszök által is előhozathatnak. Ezen szerencsétlen végződés pedig akkor szokott beállani, midőn a' gyuladás igen heves, gyógyítására czélelleses ösztönlő szerek használtatnak, vagy a' robarok' csípése után a' fulánk azonnal el nem távoztatott.

102. §. A' szemhéjlob' gyógyításában mindennek előtt a' támasztó okokat kell tekintetbe venni, mellyeket, ha tart talán még behatásuk, azonnal el kell távoztatni. Ennélfogva tehát a' méh- vagy darázs-fulánk fogócskával mellőztessék el, a' sértő eszközök pedig vagy ezek' töredékei, a' már előadott módon távoztassanak el. Ha seb is van jelen, azt is a' maga módja szerint orvosolni szükséges. Ezek meglévin, a' gyuladás' fokához alkalmazott lobellenes készület kívántatik.

Ha tehát a' gyuladás csupa helybeli bajt képez, annak eloszlatására lobellenes életkormány, szorgosan ismételt hideg borogatások és nadályok által eszközölt véreeresztés elegendők. De ha a' gyuladáshoz, mint sokszor megtörténik, lobláz is társul, akkor minekelőtte helybeli véreeresztés intéztetnék, a' láz' hevességét érvágással, sönemű hashajtókkal és lágyító szerekekkel szükséges enyhíteni.

103. §. Ha a' mondott szerek' egynehány napokig folytatott használata után a' gyuladás nem enyhül, a' genyedést, melyre ilyenkor a' természet törekszik, épen nem kell akadályozni. Sőt félretévén a' hideg borogatásokat, a' természet' iparját lágyító borogatások és kásaborogatmányok által, hacsak ez utóbbiak' súlya terhes nem leend, szükséges előmozdítani. Ha ezen bánásmód mellett a' genyedés valósággal beáll, 's a' tályog közvetlen a' köztakarók alatt létezvén, kellőleg hullámozik, a' felső szemhéjon a' tályog' megnyitását bátorságosan a' természetre lehet hagyni. De ha a' tályog a' szem' zárizma alatt képlődött, ha mindjárt a' felső szemhéjon volna is, 's a' hullámozás csak homályosan éreztetik, annak megnyitását mindenkor gerelylyel szükséges eszközteni; különben szemhéjiszam vagy öblös fekélyek keletkeznek. Ugyan az öblös fekélyek' elfordítása végett az alsó szemhéjon képlődött akár fölüleget, akár mélyebb tályogokat magokra hagyni soha sem tanácsos. A' szemhéjak' tályogait akkint szoktuk megnyitni, hogy a' daganat' legcsúcsosabb részébe a' gerelyt a' szemzárizom' rostjai' járása szerint beszúrván, azzal elég mély és elég tág nyílást készítünk.

104. §. Megnyílván a' tályog, 's kiürülvén a' geny, a' daganat lelohad, 's a' fájdalmak közönségesen egészen megszűnnek. Ha már a' geny' minősége a' genyedés folyam' jó indulatúságára mutat, 's az életműség elég erővel bír, semmi belső gyógyszerre nincsen szükség; csak az életkormányt kell kevesebbé korlátozni, mint azelőtt. Külsőkép a' lágyító szerek' alkalmazatát, egész a' fekély' begyógyulásáig 's a' heghely' képlődéséig folytatni kell. Ha pedig a' genyedés árongó vagy rossz indulatú volna, akkor a' tengfolyam' felosztónlására mindazon okokat eltávoztatni, melyek a' genyedés' romlását eszközlik, táplálóbb étrendet engedni, sőt ha a' dolog úgy kívánná, a' visszapótló folyamat elősegítő gyógyszereket is rendelni lenne szükséges. A' fekélybe, ezen környülmények közt, oszlató írba, egyszerű vagy összetett mákonyfestvénybe avatott tépetet kell alkalmazni. Ha öblös fekélyek mutatkoznak, azokat e-

lőbb sajtolt szivacsccsal vagy késsel kitágítani, azután nyílt fekélyek gyanánt orvosolni szükséges.

105. §. Ha a' szemhéjlob üszökbé végződött, a' szemhéjat harántos és elég mély vágásokkal bemetélni szükséges. A' mint aztán megszűnt a' vérfolyás, felélesztő szerek kívántatnak. E' célból helybelikép közönségesen kínaforrázat használtatik borogatásképen, 's a' bántódott rész többször napjában káforos nyákkal bekenetik. Belsőképen ösztönlő szerek nyújtatnak, ásványos savakkal elegyítve. Ha talán a' gyuladt rész fenébe menne által, a' fenés kórszűny' elhárítására belsőképen ugyan a' most említett szerek kívántatnának; de külsőképen tömény- 's kínahéj-főzetet vagy különféle illatos növények' boros forrázatait, hozzáadott káforral és ásványosavakkal kellene alkalmazni.

Gyulasztó árpaszem.

(*Hordeolum phlegmonosum.*)

106. §. Árpaszem alatt a' szemhéjszélektől nem messze előforduló, többnyire egyik vagy másik Meibom' mirigyét megtámadó, 's kis gyuladás, jobbadán magányos kilist képező gyuladás értetik. Kezdeté ezen bajnak a' szemhéjszél' kellemetlen feszülés' és viszketés' érzelmével nyilatkozik; a' szemhéjszél' egyszersmind megdagad 's megvörösül; de a' vörösség egy helyen szinte középpontulni és tömöttebb alakot ölteni látszik, hol a' daganat is keményebb és nagyobb. A' többi mirigyek' rokonszenves izgatása miatt, a' nyák nagyobb mennyiséggel választatik el; innét a' szemhéjak éjszakánként összeragadnak. — Az ekkint képlődött árpaszem vagy eloszlik, vagy genyedésbe megy által. Megkeményedés is nem ritka kimenetele az árpaszemnek. A' genyedést növekedő vörösség, nagyobbuló daganat, a' szemhéjon némi nehézség' érzelme, és végre a' daganat' csúcsán mutatkozó sárga pont esmérteti. A' kifejlett tályogocska a' szemhéj' külső vagy belső színén megnyílik, 's azon kevés genyt, mellyet magában foglal, kiönti. Nem sokára minden alkalmatlanság elenyészik 's a' kis fekély beheged. — A' megkeményedést abból lehet megismérni, hogy a' vörösség és a' gyuladás' többi körjelei lassankint elenyésznek, de a' daganat és ennek keménysége nem kisebbül.

107. §. Mi legyen az, mi tökéletesen egészséges emberekben ezen mind a' felső, mind az alsó szemhéjon egyiránt előforduló gyuladást előhozza, nincs eléggé ki-nyomozva. Úgy látszik, hogy egy vagy más Meibom' mirigyének akár dörgölés, akár rosz és romlott, vagy hévmérsékére nézve hibás levegő' behatása által okozott izgatása szolgál ezen betegség' támasztó okául. Többször előfordul az árpaszem görvélyes egymikben, mint különmemű baj, kik átaljában minden mirigybántalmakra igen nagy hajlammal bírnak.

108. §. A' gyulasztó árpaszem, ha fonákul nem orvosoltatik, vagy annak folyamata alatt a' beteg tisztátalan levegőnek ki nincs tétetve, igen kedvező jóslatot enged; mert hasonló környülmények között az árpaszem, vagy eloszlásnál, vagy genyedésnél fogva tökéletes egészségbe végződik. De ha a' beteg szüntelen nedves és romlott levegőben tartózkodik, vagy talán a' baj fanyar, ólomnemű szerekkel fonákul gyógyítatik, az árpaszem megkeményedésbe megy által, mely a' szemhéjon idomtalanságot okoz. Efféle kemény göröngy, mely az árpaszemből vevén eredetét, sokszor borsónagyságnyira is megnő, árpának, vagy jégárpának (chalazion, grando) neveztetik.

109. §. Az árpaszem' eloszlását, kezdetekor hideg borogatások szokták előmozdítani. Ha a' hideg' alkalmazására nem múlnak az árpaszem' kórjelei, azonnal a' genyedés' előmozdítását kell a' gyógyítás' céljául venni. Félre tévén tehát a' hideg borogatásokat, meleg lágyító borogatások vagy kásaborogatmányok kívántatnak, melyek' alkalmazatát még azután is, ha már beállott a' genyedés, a' fekély' tökéletes begyógyulásáig folytatni szükséges. Ha pedig genyedés nem következén, megkeményedésre mutatkozik hajlam, a' lágyító borogatmányokhoz káfort és oszlató fűvek' porait, milylen a' szappanfű (saponaria) és bürök (cicuta) s t. e. szükséges elegyíteni.

Gyulasztó könymirigylob.

(Dacryoadenitis phlegmonosa.)

110. §. Ezen nyavalya a' könymirigyben ver magának fészket. De nem annyira a' könymirigy' szemcséit (acinus) támadja meg ezen gyuladás, mint a' sejtszövetet, mely a' könymirigyet környezi, és ennek ál-

lományába ereszkedik. Kezdeté a 'halántéktáj' szúró és nyomó fájásával nyilatkozik, melly fájdalom folyton növekedik 's a' szemtekére, homlokra, és a' nyakszirtre is elárad. Nem soká a' felső szemhéjon, leginkább a' külső szemszeglet felé, egy kemény és sötétveres daganat kezdődik. Maga a' szem csak alig veresül meg, de többnyire fényiszonyban szenved, és vagy kinyomatik valamennyire a' szemgödörből, vagy legalább a' belső szemszeglet felé tolatik. Azonfölül a' szem' mozgása, kivált a' külső szemszeglet felé, nehéz és fájdalmas. A' könyelválasztás egészen felakad; azért a' szem kellemetlen szárazság' érzelmével bántódik. Mindezen kórjelhez még elég tetemes lobláz is társul, mellyet álomtalanság, félrebeszélés, és a' beteg' legnagyobb nyughatatlansága szokták kísérni.

111. §. Melly könymirigylob kórpoleczát elérte, csak ritkán oszlik az el; hanem többnyire genyedésbe vagy megkeményedésbe végződik. Ennek kifejlését a' külső szemszegletben tapintható kemény daganatból lehet megismérni, melly a' szemhéj alatt létezvén, a' gyuladás' többi kórjelei' elenyészte után is fenmarad. — A' genyedés' beállása pedig következő kórjelekkel külsődik: a' beteg' nyughatatlansága növekedik, a' szúró fájás lökövé változik, a' szemteke' nyomatása nagyobbul, a' veresség sötétebb színt ölt, a' daganat nő, 's a' beteg gyakran visszatérő borzalmakat érez. A' daganaton végre a' tapogató ujjakkal nyilvános hullámlás vétetik észre, bizonyos jelül annak, hogy a' tályog' képlődése bevégeződött. Megnyittatván a' tályog, a' genyedés' folyama, ha jó indulatú, még eltart egynehány napokig; azután lassankint fogy, míg egy kis hegjegy' képződésével egészen el nem enyészik. Ha a' genyedés' rendellenes ösvényt követ, öblös fekélyek támadnak, melyek sokszor csontszúval (caries) szövetkezvén, igen húzalmas gyógyítást kívánnak; vagy a' könymirigy' egy vagy más kivezetéke átlukadván, makacs fekély képlődik, melly sokszor a' behegesztésnek megátalkodva ellenszegezi magát.

112. §. Ezen gyuladás többnyire fiatal egymiket támad meg, kik gyengéd korukban görvélykórban szenvedtek. Azért úgy látszik, hogy az életműségből egészen ki nem irtott görvélyes kórszűny magasítja a' könymirigylobra a' kórkésziséget. Támasztó okai közé ezen gyuladásnak a' könymirigy' és mellékes részek' megsértése, a' halántéktájék' meghűtése, főkép a' hőmérsék' hirtelen változásai 's a' hideg szelek számítnak.

113. §. Ha a' könymirigylob mindjárt eleinte czélirányosan orvosoltatik, elég kedvező jóslatot lehet alapítani, mert ilyen esetekben a' gyuladás' eloszlása szerencsésen és elég hamar következik. De hol az életműségben görvélyes kórszűny rejtezik, vagy talán a' hideg borogatások kelletinél tovább alkalmaztattak, méltán lehet félni, hogy a' gyuladás megkeményedésnek veszi útját. Ha a' könymirigylob genyedésbe megy által, és a' tályog a' maga idejében megnyitattik, kivált ha a' beteg egészséges testalkotmánynyal bír, a' gyuladás alig szokott valami útóbajt visszahagyni. Ellenben ha főlöslég érvágások vagy más gyengítő befolyások által az életműség' ereje tönkre hozatott, a' genyedés rossz indulatot ölt, és majd bujálkodó 's többnyire csontszűval szövethöz öblös fekélyek keletkeznek, majd a' könymirigy' valamellyik kivezetéke lyukad által, és a' bőr' külszínén igen kis nyílást képez, 's a' hiba könyshipoly-nak neveztetik.

114. §. A' könymirigylob' gyógyítása a' baj' kezdetén szoros lobellenes bánásmódot kíván. Mindenek előtt tehát hathatós érvágás intéztessék, melyet, ha azonnal könnyebbülést nem szűl, ismételni szükséges. Azonban hol az érverések' 's az erők' állodalma a' közönséges véreresztést ellenzi: ott a' halánték' tájára hat vagy nyolcz nadályok alkalmaztassanak. Azonkívűl a' gyuladás' kisebbitésére sönemű hashajtók, vékony étrend, savanyús italok, és egyáltalában lobellenes életkormány is kívántatik. Helybélikep a' dagadt és gyuladt szemhéjra mindjárt eleinte hideg borogatások szükségesek. Megkívántatik azonfelűl, hogy a' beteg fél-fekvő helyhezethben legyen, hogy a' bántódott részből a' vér annál könnyebben visszaterhessen.

115. §. Minekutána ezen bánásmód, a' kórjelek' tetemes és állandó enyhülése nélkül használtatott, a' megkeményedés' elfordítására és jó indulatú genyedés' előhozására kell fordítani minden igyekezetet. Abba-hagyván tehát a' hideg borogatásokat, lágyító szereket szükséges alkalmazni, 's az életkormányt valamennyire felszabadítani. A' további véreresztésektől pedig, valamint a' sönemű hashajtóktól is, egészen el kell állani. Minekutána a' lágyító szerek' langy alkalmazata mellett tályog képlődik, 's a' hullámozás világosan éreztetik, a' tályog' megfakadását, kivált félénk betegeknel, a' természetre lehet hagyni. De ha a' tályog mélyebben fekszik, 's a' hullámozás csak homályosan tapintatik, annak műleges megnyitását halasztani nem kell. A' dagadt szemhéj' legdombosabb részén tehát a' hul-

lámzó daganatba, a' szemzárizom' rostjai' folyamata szerint, egy gerely szúratik be, melly a' daganat' mélyébe addig eresztetik, míg a' gerely mellett kifutó geny a' seb' elegendő mélységét nem mutatja. Ekkint megnyittatván a' tályog, a' fekélybe mondolaolajos, vagy oszlató írba avatott kéro (turunda) alkalmaztatik, 's ha mindenek jól folynak, a' lágyító kásák' vagy borogatások' langy alkalmazata egész a' fekély' behegedéséig folytatik.

116. §. Ha a' genyedés' folyama rosz indulatú volna, 's a' fekély eves genyt ömletne, vagy talán öblös alakot öltene, mindenek előtt a' genyedés' rosz minőségét feltételező okokat kellene eltávolztatni, azután pedig a' tengéletet alkalmas gyógyszerekkel, p. o. kálmosgyókérral előmozdítani. E' mellett könnyű emésztetű és tápláló étrend is szükséges. A' fekélybe ezen esetben oszlató írba vagy mákonyfestvénybe mártott kérok alkalmaztatnak, az öblös menetek pedig késsel vagy sajtoltszívacsával kitágítatnak. Ha az öblös fekélyben taplós kinövés mutatkozik, azt előbb pokolkővel el kell pusztítani. Ha az öbölbe bocsátott kutasz a' homlokcsont' szemgödri nyujtványán valami érdességre akad, 's a' fekélyből kivett tépeten feketés barna foltok találhatnak, nyilvános jeléül a' rejtező csontszűnak: a' kirétegzés' előmozdítására, az oszlató írral bekent kérokre még mirha- vagy búzaszat-port (pulv. assae foetidae) kell hinteni. De a' kirétegzés csak lassan halad előre, 's a' gyógyítás soká tart.

117. §. Ha a' fekély meggyógyulván, könsipoly marad vissza, mellynek parányi nyílásán közben-közben könyecseppek szivárognak a' szemhéj' fölületére, annak gyógyítását etető szerek' alkalmazata által szükséges eszközteni; hogy ekkint ragasztó gyuladás támadván, a' sipoly' szájazata összeforrjon. E' célból a' sipoly' szájazata egy kis darab meghegyezett pokolkővel megégetetik. Ugyanazon végből az említett nyílást dárdanyvajba avatott ecsettel is meg lehet érinteni. De efféle sipolyok igen makacsok szoktak lenni, és nem is igen könnyen elég az etető szert egyszer alkalmazni. Azért ha a' pörk' leváltával a' nyílás még be nem forrott, az etető szert ismételt ízben kell alkalmazni, és ezen bánásmódot mindaddig gyakorolni, míg óhajtott behegedés nem következik.

Gyulasztó zuglob.

(Encanthis phlegmonosa.)

118. §. Ezen gyuladás a' könyhúscsát és az alatta fekvő félholdhártyát támadja meg. — Kezdeté ezen részek' vörösségével és daganatával külekezik. A' vörösség a' belső szemszegletben a' szemteke' köfhártyájára és a' szemhéjakra is kiterjed, 's emezeken a' könypon-tokat is meghaladja. A' húscsa' daganata lassankint annyira nő, hogy a' könyek' felszívódását is akadályozza. Azonkívül a' bántódott részt hasogató fájás fogja el, melly a' tapintásra és a' szemhéjak' lehunyásával felháborodik, 's a' szemtekére is elárad, mellyben gyakran szikralátást is gerjeszt.

119. §. A' zuglob, melly egynehány napokig tartott, vagy eloszlik, vagy genyedésbe megy által. Ezen utóbbi esetben a' könyhúscsán bővebb nyák készülén, a' belső szemszegletben éjszakánként megkeményedett nyákrétegek képlődnek. A' hasogató fájások enyhülnek, de a' daganat és vörösség növekednek, 's végre a' könyhúscsa és a' félholdhártya között egy sárgás pont mutatkozik, melly a' képlődő tályognak csúcsát képezi. A' tályog nem sokára magától megfakad, 's ha a' genyedés jó indulatú, rövid idő alatt minden körjelek elenyésznek 's az egészség visszatér. De ha a' genyedés rendtulos, a' könyhúscsát egészen vagy nagyobb rész megemésztí; ha pedig minőségére nézve hibás, a' húscsa' sejtszöveve bujálkodván, a' belső szemszegletben taplós kinövés támad, melly a' genyedés' lefolyta után is fenmarad.

120. §. A' zuglob a' ritkább szemgyuladások közé tartozik; mert csak alig veszi más okból eredetét, mint a' szembe-hullott idegen testektől. De még ezeknek is, hogy ezen gyuladást előhozzák, vagy a' húscsát, vagy a' félholdhártyát tovább vagy erősebben kell izgatniok. Mi csak akkor szokott leginkább megtörténni, midőn az idegen test a' könyhúscsa és félholdhártya közé vette magát, 's ott több ideig rejtve maradt.

121. §. Ha a' zuglobnál gondatlan bánásmód előre nem járt, kedvező jóslatot lehet állítani. Ha pedig a' támasztó ok el nem távoztatik, a' gyuladás genyedésnek veszi útját. Ilyenkor ha a' genyedés rendfelettő, a' könyhúscsát egészen, vagy annak egy részét elpusztítja, 's mind a' két esetben gyógyíthatlan szemhíbat hoz elő. Ha részint a' könyhúscsa' megemésztődése, a' hiba könyhús-csonkulásnak (rhyas); ha pedig

tökéletes, könnyús-szakadásnak (rhacös, rhacosis) neveztetik. Mind a' két hiba szüntelen könnyhullást okoz. Ha rossz indulatú genyedés mellett a' sejtszövet bujálkodik, 's taplós kinövés támad, a' betegséget taplós vagy rossz indulatú zugbajnak szokták nevezni, jöllehet a' kinövés jobbára könnyen gyógyítható.

122. §. A' zuglob' gyógyításában azt kívánja az első javallat, hogy annak támasztó oka, nevezetesen a' szembe-esett idegen test, eltávolíttassék. Minthogy pedig efféle idegen testek igen kicsinyek szoktak lenni, mind a' húscsát, mind a' félholdhártyát és ezek közötti tért, szorgalmasan, és pedig fegyveres szemmel, meg kell vizsgálni, 's a' mi csak idegen, gondosan eltávolíttatni. A' szemre azután hideg borogatások rendeltessenek. De ha a' gyuladás nem indul ezekre eloszlásnak, inkább langy lágyító borogatmányok szükségesek, melyeket még a' genyedés' folyamata alatt is, ha ez jó indulatú, egész a' baj' tökéletes gyógyulásáig folytatni kell. Hol pedig a' genyedés vagy szerfelett bő, vagy rossz minőségű, ott a' mákonyfestvény leghasznosabb. Ha taplós kinövés mutatkozik, ugyan a' mákonyfestvény' alkalmazata kívántatik, mely napjában egynehányszor ismételve, a' taplós húst elpusztítja, és óhajtott gyógyulást eszközöl.

Gyulasztó szemlob.

(Ophthalmitis phlegmonosa.)

123. §. A' szemlob a' szemteke' minden részeiben fészkül, következőleg azon gyuladást jelenti, mely a' szemet 's annak minden részeit ugyanazon időben támadja meg. Ezen igen súlyos nyavalya kegyetlen szűró és nyomó fájással kezdődik, mely eleinte ugyan a' szemtekét és ennek mellékes részeit egyedül ostromolja, de majd mind inkább növekedvén, az egész fejre kiterjed. A' fájással szinte egyszerre a' túlk- és köthártyát egyenletes és hamar növekedő vörösség borítja el. A' szivárványhártya természeti színéből azonnal kivetkezik, a' fekete és barna szivárványhártya t. i. vöröses, a' kék és szürke pedig zöldes színt ölt. Színével együtt mozgékonyágát is elveszti a' szivárványhártya; a' láta mindegyre szűkül, míg végre egészen be nem záródik. A' láttehetség már a' nyavalya' kezdetén tetemesen elcsügged, annak folyamata alatt pedig igen

hamar elenyészik tökéletesen: de villámérzelmek gyakran jelenkeznek, 's szinte tűrhetetlen fényiszony gyötri a' beteget. A' gyuladás' további folyamata alatt a' szaruhártya homályba borul, a' túlk-kőthártya a' szaruhártya körül tetemesen felduzzad, és igen vörös, kemény 's felette érzékeny daganatot képez, melynek közepében a' szaruhártya mintegy gödörben fekszik. Végre a' szem' tériméje annyira megnő, hogy a' szemszögökben többé meg nem férvén, abból mintegy húsos gyurma kidudorodik. A' betegség' ezen fokában az alsó szemhéj kifordul, a' felső pedig meggyulad. Ezen helybéli körjeleket mindenkor tetemes lobláz is kíséri. Sőt néha a' gyuladás' folyama tovább is kiterjedvén, a' szomszéd agyhártyákat is megtámadja: melly esetben az agylob' minden körjelei tapasztaltatnak.

124. §. Ha ezen sebes folyamatú nyavalya' kifejlése mindjárt kezdetben alkalmas szerekekkel nem gátoltatik, és a' gyuladás imént említett fokát eléri, csak igen ritkán oszlik el, vagy talán soha sem; hanem itt-amott üszökbe, legtöbb esetekben pedig genyedésbe végződik. Az üszköt a' fájások' rögtön lecsendesülése vagy egész eltünése, a' daganat' némelly részein mutatkozó petyhüdség és sötétkek szín hírnökli. A' genyedés' beállása pedig következő jelekkel nyilatkozik: a' beteg ismételt borzalmakat érez, nyughatatlansága növekedik, 's kegyetlen hasogató fájdalmakat vádol, a' daganat és vörösség nagyobbulnak; nem sokára a' szaruhártya megsárgul és geny-örvényynyé változik. A' dagadt kőthártyán is több sárgás pontok, mint mindannyi tályogok' csúcsai mutatkoznak. A' környülmények' ezen állodalmában, ha a' művészet gátot nem ejt, a' szemteke a' legkeservesebb fájások közt megpukkan (szempukkanás, rhexis oculi); mi meglévén a' szemből nem csak nagy mennyiségű geny özőnlík ki, de egyszersmind a' jég-lencse és az üvegtest' legnagyobb része is kijszamlík. Erre a' daganat lelohad, 's a' fájdalmak kitünőleg enyhülnek. A' genyedés, midőn jó indulatú 's az életműség jó erőben vagyon, még egyideig eltart, 's a' szemteke' nagyobb 's kisebb részét megemésztvén, megszűnik. De ha rossz indulatú a' genyedés, az sokszor huzadalmas folyamatot követ, az életműség' ereit kimeríti, és az egész szemtekét elpusztítja.

125. §. Ezen gyuladás' előhozására több támasztó okok' behatása szükséges. Kiváltképen pedig mind a' szemben, mind az életműségben nagy és magasított készség kívántatik a' gyuladásokra. Hasonló kórkésztséget sokszor téli időben tapasztalunk vérteljes egymikben,

kik tápláló eledelokkal és léles italokkal élnek, 's szemeket sokat gyakorolják. A' szemlob' támasztó okaihoz leginkább a' szerfeletti világosság' behatása számítatik. Innét a' nagy világosság, akár természetes, akár műleges legyen, kivált ha kiáltó fehér vagy vörös tárgyakról verődik vissza, vagy maga a' fény játszik hasonló színeket, jelen kórkétség mellett könnyen szemlobot indít. Továbbá úgy is támasztatik ezen szemgyuladás, ha a' fénysugarak domború üvegek által össze-szedetve, a' szemekre igazítatnak, vagy ha valaki a' napot vagy annak fogyatkozásait pusztá szemekkel nézi. A' szemlob' támasztó okaihoz számítatnak végre a' kül-erőszakok, melyek magára a' szemre nagy heves-ség-gel rohannak; mint p. o. a' puskából kilőtt golyóbi-sok.

126. §. Igen gyászos az előremondás, ha a' szemlob kül-erőszakok által támasztatott; mert illy esetekben a' szem' részeinek szaggatása, törődése és össze-zúzatása miatt, eloszlásra épen nem lehet számot tartani. De ha a' gyuladás erőbeli okok által támasztatott, és a' czélirányos orvoslás minden kése-delem nélkül használ-tott, néha eloszlik a' szemlob. De még ezen kedvező környűlmények közt is fenmarad a' láttehetség' gyen-gesége, melly némelly esetekben ugyan elhárítható, de sokszor gyógyíthatatlan bajt képez. Ha a' nyávalya' ki-fejlésének mindjárt eleinte czélirányos orvoslás által gát nem ejtetett, annak genyedésbe mentét semmikép sem lehet elfordítani. A' jó indulatú genyedés-folyam mellett többyre a' szemteke' olly nagy részét fen lehet tartani, mennyi a' műszem' alkalmazatára szükséges. De ha árongó a' genyedés' folyama, vagy rossz indulatú, a' szemteke egészen megemésztetik, a' szemhéjak összeros-kadnak 's soha többé önkényt fel nem nyílnak. A' ge-nyedés-folyam' efféle romlását fonák vagy elmulasztott orvoslás, romlott levegő, czélelleses étrend 's több effélék idézik elő. A' gyuladás' leghevesebb foka mel-lett, szinte ezen okokból ered jobbára az üszök is, és ekkor a' közelgő fene és fenés kórszűny miatt a' beteg' élete a' legnagyobb veszedelemben forog. Nem kisebb a' veszély akkor, midőn a' szemlob agylobbal lép sző-vevénybe. A' dolgok' ezen álladalmában a' jóslatot nem annyira a' szem, mint az agy' állapotja és a' kísérő láz' minősége határozza meg.

127. §. Ezen baj' gyógyítását a' leghatós-b közön-séges és helybéli lobellenes készület eszközli. Hogy pe-dig az orvoslás óhajtott czélhoz vezessen, az említett lobellenes készületet mentül hamarább szükséges al-

kalmazni; mert hacsak igen hamar gát nem ejtetik a nyavalya' kifejlésének, az eloszlásról szó nem lehet. Azért mindjárt a' gyulladás' kezdetén pazar érvágás intéztessék; mellynek ismétlete annyiszor leend szükséges, mennyiszer azt egy részről a' fájdalmak' hevéssége és a' kórjelek' súlyossága kívánja, más részről a' beteg' ereje engedi. A' közönséges vérürítésen kívül még sálétrom, lobúzó hashajtók, és vékony étrend is kívántatik. Lecsendesülvén a' láz' hevéssége, ha a' helybeli bántalom még eléggé megtörve nincsen, a' halántéküti' megnyitása gyakran igen jó szolgálatot tesz. A' szemív- és halánték-tájra alkalmazott naddályok, sőt néha a' dagadt köthártya' bemetélése is sikeres gyógyszerül szolgálnak. A' szemre, sőt a' fej' egész bántódott felére, mindjárt a' betegség' kezdetén, szorgalmasan újított hideg borogatmányok kívántatnak. Önkényt kitetszik, hogy ha a' szemlobhoz aggyulladás csatlódott, a' lobellenes gyógmód sokkal nagyobb és hatósb mértékben kívántatik.

128. §. Mihelyt az említett bánásmód mellett a' baj eloszlásnak nem indul, azonnal a' genyedés' előmozdítását kell célba venni, és a' bántódott szemre langy lágyító szereket alkalmazni. Minekutána a' szaruhártya megsárgult, és genynyé olvadódzni látszik, a' szaruhártyán intézett metszés által kell a' szemben összegyűlt genynek útát nyitni; hogy ekkint a' szem' közelgő pukkanása elfordítassék. Ugyanezen okból a' köthártyán mutatkozó tályogokat is gerelylyel szükséges megnyitni. A' genyedés' folyamata alatt a' lágyító szereket folytatni, s az életkormányt akkint kell igazgatni, hogy az életműség jó erőben tartassék, és a' genyedés' kicsapongása vagy minőséges romlása elfordítassék. Ha mindazáltal a' genyedés, mennyiségére vagy minőségére nézve a' rendes ösvénytől eltávozik, azonnal a' tengéletet felösztlő gyógyszerek' belső használata, helybelikép pedig a' fekélyre alkalmazandó tépetnek osztató írba avatása kívántatik. Ha a' szemlob talán üszökbe megy által, ezt a' főtebb előadott szabályok szerint kell orvosolni. Ilyenkor t. i. a' köthártya' bemetélése és erős ösztönlő szerek' hssználata ígér óhajtott fogat.

G y u l a s z t ó k ö t l o b.

(Conjunctivitis phlegmonosa.)

129. §. Ezen gyulladás' fő székét a' szemteke' köthártyája teszi; de többnyire az alatta fekvő túlk- és

szaruhártya is részt vesznek a' gyuladásban. Ezen gyuladásnak két fokát kell megkülönböztetni, t. i. az enyhébb és hevesebb kötlobot. Az enyhébb kötlobban (a' régieknél taraxis) a' köt- és túlkhártya csak kevéssé vörös, a' fényiszony csekély, 's a' könnyelválasztás mérsékesen van szaporítva; a' szemet enyhe szúró fájás fogja el; lát pedig ezen fokánál a' kötlobnak soha sem tapasztaltatik. A' gyuladás kevés napok múlva eloszlik, ritkább esetekben ugyan genyedésbe végződik, de ez is sem messze kiterjedni, sem mélyen behatni nem szokott. — Néha ezen szemgyuladás olly kis fokban fordul elő, hogy a' vörösség a' szemteke' mellső fölületét sem borítja el egészen, hanem vagy a' külső, vagy a' belső szemszegletre korlátoltatik. A' kötlob' ezen legenyhébb fokát régenten szegletgyuladásnak (ophthalmia angularis) nevezték.

130. §. A' kötlob' hevesebb foka (a' régieknél chemosis) súlyosabb kórjelekkel jár. A' köt- és túlkhártya' vörössége tömöttebb, a' köthártya kemény, érzékeny és igen vörös daganattá emelkedik, melly a' szemhéjak alatt alig fér meg 's a' szaruhártyát sáncz gyanánt veszi körül. Maga a' szaruhártya is lassankint homályba borul, annyira, hogy a' látás végre a' fénysejtésre marad korlátolva. A' szem' kemény szúró fájdalmai, tetemes fényiszony, 's a' könnyelválasztás' elnyomatott állapotja tetézik a' beteg' alkalmatlanságait. Sőt sokszor rokonszenvedőleg a' szemhéjak is, kivált a' felső, gyuladásba kapatnak, mellyek' mozgása ezen bajban különben is akadályos és fájdalmas szokott lenni. Ezen hevesebb kötlobot mindenkor elég súlyos lobláz is kíséri.

134. §. Melly kötlob imént említett polczára jutott, ritkán végződik eloszlással, hanem vagy genyedésbe, vagy kiizzadásba megy által. A' genyedést gyakran visszaterő borzalmak, lökő fájdalmak, és a' szaruhártya' nagyobb meghomályosulása hírnöklík. Nem sokára ezen kórjelek után a' szaruhártya vagy egészen geny-örvénynyé válik, vagy annak csak némelly helyei genyednek. Ekkint szülemedett fekélyek, mellyek a' szaruhártyának csak némelly részeit lepik meg, sokszor a' hártyán is keresztül hatnak; minek következésiben a' víznedv kiömlík, a' szem' mellső csarnoka elenyészik, és sokszor a' szaruhártya is kiiszamlík. Jobbadán a' köthártyán is apró tályogok képlődnek, mellyek önkényt felfakadnak. Valamint azután a' genyedés' minősége különbözik, 's behatása csak fölüleges vagy mélyebb, úgy tartása is különbéle, és különbözö

utóbajokat szül. Ha a' kötlob kiizzadásba végződik, a' láz és többi kórjelek enyhülnek, de a' tülk-köthártyát némi fehér, szívós és szinte bőrképű hártya vonja be, melly leválván, sokszor több hasonló hártyák képlődnek, míg csak a' gyulladás' minden kórjelei tökéletesen el nem enyésznek.

132. §. A' kötlobot gyakran a' szembe-hullott idegen testek gerjesztik, mellyek azt vegyváltoztatólag, vagy erőművesen izgatják. De sértései is a' szem' azon részeinek, mellyekben a' kötlob fészkül, gyakran szolgálnak ezen betegségnek alkalmul. Efféle sértések a' hályog-műtétel' minden nemeiben ejtetnek az említett részekben, de sokszor csupa történetből hozatnak elő különbözőféle sértő eszközök által; néha pedig méh- vagy darázs-szúrások által okoztatnak. A' kötlob' támasztó okaihoz tartoznak végre a' gőzkör' viszontagságai is. Valamint pedig sokféle a' betegek' készsége, és az említett okok különbözőféle heveességgel és tartóssággal munkálódnak: úgy a' kötlob majd enyhébb, majd hevesebb fokban tűnik elő.

133. §. Az enyhébb kötlob kedvező jóslatot enged; mert könnyen eloszlásba végződik. Azonban hol külsértések által okoztatott a' gyulladás, néha genyedésnek veszi útját, és a' szaruhártyán némi csekélyebb homályokat hagy maga után. — A' kötlob' hevesebb neme ritkábban és csak akkor szokott eloszlani, midőn a' heveesség legfőbb polczát még el nem érte, midőn erőbeli okokból származott, és okirányosan orvosoltatik. A' környülmények' ellenkező álladalmában majd genyedés, majd kiizzadás következik. A' kiizzadás után ugyan helyreáll néha az óhajtott egészség, de sokszor szaruposztó marad hátra még azután is, minekutána a' kiizzadás megszűnván, a' gyulladás' minden kórjelei eltűntek. Ha a' gyulladás genyedésbe ment által, a' szaruhártya' különbözőféle hibái következnek. Mert ha az egész szaruhártya genyed, tökéletes és gyógyíthatatlan vakság hozatik elő, a' genyedés okozta szarusorv, vagy teljes szarucsap' következésében. Midőn pedig csak részes a' genyedés, és a' szaruhártya át nem lyukadt, akkor többnyire a' szaruhártyán hegjegy és foltos homály marad vissza. De ha a' részesint fekélyek a' szaruhártyán keresztül hatnak, az említett hibákon kívül még előheg is (synechia anterior) következik, a' láta' szétterpedésével vagy összenövésével.

134. §. A' kötlob' gyógyítása, annak különbözőféle fokaiban különbözik. Az enyhébb kötlob' legyőzésére nadályok és hideg borogatások, czélirányos életkor-

mánynyal elegendők. A' hevesebb kötőlob kezdetben közönséges vérbocsátást és egyéb lobellenes gyógyszereket kíván. Helybélikep itt is eleinte csak hideg borogatások kívántatnak, későbbben pedig, midőn az egyetemes lázállapot lecsendesülván, a' helybéli bántalom még nem eléggé enyhült, nadályok' alkalmazata szükséges. De a' köthártya' bemetelését, melyet sokan a' gyuladás' ezen időszakában is dicsérnek, míg csak a' gyuladás' eloszlására lehet reményünk, nem ajánljuk.

135. §. Ha az említett gyógmód mellett a' gyuladás' eloszlása nem következik, a' hideg borogatásokkal azonnal fel kell hagyni, és a' többi lobellenes eszközöktől is lassankint elállani. Ilyenkor lágyító szerek, borogatás- vagy kása-alakban langyan alkalmazva, nyújtanak segélyt, melyeket, ha kiizzadás jelenkezik, mindaddig folytani szükséges, míg csak posztó' képlésére hajlam nem mutatkozik. Mihelyt pedig a' szaruhártya' nyilvános jelei tapasztaltatnak, azonnal a' mákonyfestvény' használatára kell átmenni, melyből a' szembe mindennap egy-egy csepp alkalmaztatik.

136. §. Midőn a' lágyító szerek' alkalmazata mellett a' szaruhártya' genyedni kezd, 's rajta kis fekély mutatkozik, a' visszapótlás' és hegedés' előmozdítására szemkövel készült szemvíz kívántatik. Ha pedig hasonló fekélylyel a' szivárványhártya' iszama is párosulva tapasztaltatik, az említett szemvízhez nadragulya-, vagy beléndek-vonatot (extractum belladonnae aut hyoscyami) lehet célirányosan elegyíteni. Midőn a' genyedés nagyobb kiterjedésű, 's a' köthártyán is mutatkoznak tályogok, ezeket megnyitni, 's a' lágyító szerek' langy alkalmazatát folytatni kell. Ha mindazáltal a' genyedés rossz indulatot mutat, a' lágyító szerek helyett hasznosabb illatos száraz hevet alkalmazni. Hasonló esetben a' mákonyfestvény is, napjában egyszer vagy kétszer alkalmazva, célirányos. De legfoganatosabban használtatik ezen festvény akkor, midőn teljes szaruhapsapra látszik hajlandóság, melynek kifejlése az említett szer által legnagyobb sikerrel gátoltatik.

Gyulasztó szivárványlob.

(Iritis phlegmonosa.)

137. §. Ezen gyuladás' főszéke a' szivárványhártyában vagyon. De ezenkívül a' szivárványhártya' szom-

széd részei is részt vesznek mindenkor a' gyuladásban. Ide tartozik a' sugártest, a' mellső lencsetok, a' tülk-, és köthártya. Kezdődik pedig ezen gyuladás a' szem' belső részeit elfogó heves szűrő fájással, mellyhez azonnal a' szivárványhártya' mozgatlansága, igen nagy fényiszony, és a' látának szüntelen növekedő szűkülése társulnak, a' nélkül, hogy a' láta vagy rendes helyzetét, vagy gyűrűképü alakát elvesztené. Ezen tünetek mellett a' szivárványhártya' természetes színe is elváltozik, úgy, hogy a' szürke és kék szivárványhártya zöld, a' barna és feketés színü pedig vöröses színt ölt. A' köt- és tülkhártyát elég tetemes, egyenletes vörösség áradja el; a' láttehetség mindjárt eleinte elcsügged, későbbben akkint fogyatozik, mint a' betegség kifejlésében előre halad; elannyira, hogy ha a' szivárványlob' kifejlődése legfensőbb fokát elérte, a' láttehetség tökéletesen elenyészik. Ezen esetben a' fényiszonyhoz szikralátás is társul, a' láta szinte egészen bezáródik, maga a' szivárványhártya is megdagad, s a' szaruhártya felé domborul: innét a' mellső szemcsarnok szűkebbnek tapasztaltatik. Sőt néha mind a' szivárványhártya' gyurmájában, mind a' mellső szemcsarnokban kiömlött vért is tapasztalhatni. — Ennyi tünetmények' seregét még mindig tetemes lobláz is kíséri.

138. §. A' szivárványlob a' környülmények' különbsége szerint vagy eloszlik, a' gyuladás' kórjelei lassankint elenyészvén, vagy genyedésbe megy által, vagy nyirk-kiizzadásba végződik. Sőt ha eloszlás nem következik, többnyire mind genyedés, mind kiizzadás egyszerre állanak be. Ha genyedés közelget, a' szivárványhártya megsárgul, a' láta és víznedv zavarosodik, és a' mellső szemcsarnok' fenekén egy kevés sárga nedv mutatkozik. Kettős pedig az alak, mellyben a' genyedés mutatkozni szokott. Néha t. i. a' szivárványhártya' mellső vagy hátsó felén, sőt mind a' két fölületén is egyszerre, a' geny mint rendellenes elválaszték tűnik elő; másszor a' geny apróbb tályogokban termődik, mellyek a' láta' közelében mint apró vöröses gombocskák mutatkoznak. A' szemcsarnokokba kiömlött geny csarnokgenyt (hypopyum) képez. Ha a' geny csak kis mennyiségben készült, többnyire fel szokott szivatni, de annak nagyobb bősége jobbadán a' szaruhártyát is genyedésbe idézi. — Ha a' szivárványlob kiizzadásnak veszi útját, a' víznedv és láta zavarosak, az utóbbi pedig egyszersmind szegletes is lesz. A' kiizzadt nyirk' különböfele mennyisége szerint nem csak a' láta szenved változásokat, de gyakran a' szivárványhártya is a' jég-

lencse' mellső tokjával rendellenes összefüggésbe hozatik.

139. §. A' gyulasztó szivárványlobnak sokféle okai vagynak. Jelen kórkétség mellett ezen gyuladást gyakran a' szemek' tetemes erőtetése, hatósb világosság' behatása, az aranyér', hősám' vagy egyéb kiválasztások' fölakadása hozzák elő. De gyakrabban erőműves sérteketek esmér támasztó okául a' szivárványlob, ha azok egész a' szivárványhártyáig behatottak. Hasonló sérelmek a' hályog-műtétel' akármelyik nemében megtörténhetnek, de a' müleges láta-képletben szükségesleg mindenkor előfordulnak. Azonban a' szemnek olyan sértései is támaszthatnak szivárványlobot, akár mülegesek, akár történetesek legyenek, melyek a' szivárványhártyán épen semmi sebet sem ejtenek, de nagyobb erőszakkal érik a' szem' egyéb részeit; kiváltképen pedig, ha azok a' szaruhártyán nagyobb kiterjedésben ejtődnek, 's a' gőzkör behatván a' seben a' szem' belsejébe, a' szivárványhártyát izgatja.

140. §. A' szivárványlob' jóslatában mindenek előtt a' támasztó okokat kell tekintetbe venni. Melly szivárványlob erőbeli okokból támadt, enyhébb és gyorsabb folyamatú szokott lenni: innét ha mindjárt eleinte célirányosan orvosoltatik, sok esetekben szerencsésen eloszlik. Ha pedig a' szivárványlobot külerőszakok támasztották, közönségesen hevesebb fokra emelkedik, 's azért ritkábban végződik eloszlással; vagy ha ugyan csak eloszlik is, a' láttehetségben némi csorbulást mindenkor hagy maga után. Hol a' szivárványlob eloszlással nem végződik, vagy genyedésbe vagy nyirk-kiizzadásba megy által. Sőt ha a' gyuladás igen heves folyamatot követ, mind a' két végződés egyszerre következik. Ha nyirk-kiizzadás áll be, néha alkalmas szerekek ezen beteges folyamtnak határt lehet ejteni: de többször a' látában nagy mennyiséggel gyűl össze a' kiizzadt nyirk, melly a' szivárványhártya' hátsó fölületét a' mellső lencsetokkal rendellenes összefüggésbe hozza (hátsó heg, synechia posterior). Illyenkor a' láta különbélekép széthuzódik, mozgatagságát elveszti, és különbéle nyirkszálas szövetekkel telik meg, melyek a' látás' tetemes csüggését vagy épen vesztét okozzák. Némellykor a' nyirk magába a' szivárványhártya' alkotmányába öntődik ki; minek aztán az a' következelme, hogy ámbár semmi nyirkos szálak a' látában nem tapasztaltatnak, még-is a' láta szűkülve és mozgatlannak találtatik. A' gyuladás' hevesebb fokában némellykor az egész hátsó szemcsarnok nyirkkal és nyirkos szövet-

tel telik meg, a' szivárványhártya' egész alkata elfajul 's maga a' fényséjtés is tökéletesen eltörültezik.

141. §. A' genyedés a' nyirk-kiizzadásnál nem kevésbé veszedelmes kimenetel. Ezen esetben kevesebb geny gyűl össze a' szemcsatornáknál, ha a' genyedés kis tályogokban mutatkozik, mint ha a' szivárványhártya' fölületein mint beteges elválasztás tűnik elő. Midőn nagyobb a' kiömlött geny' mennyisége, az, kivált ha a' szükséges orvoslás elhagyatott, csak ritka esetekben szivatik fel tökéletesen. Illyenkor a' geny' hígabb részei ugyan fel szoktak szivatni, de a' sűrűbbek összehajlódnak, a' látást kitöltik, 's a' látást elenyésztetvén, úgy nevezett genyes álhályogot (cataracta spuria purulenta) képeznek. Ezen hiba még könnyebben kifejlík, midőn a' látába nemcsak geny rakatik le, de egyszersmind, mint jobbadán történni szokott, nyirk is izzad ki, és a' geny' sűrűbb részcséi annak szálai közé veszik magokat. Ha a' mellső szemcsarnokban olly sok geny található, hogy azt szinte egészen kitölti, vagy legalább a' látá' felső széléig felér, méltán lehet félni, nehogy a' szaruhártya is geny-örvénynyé változván, szempukkanás következék.

142. §. A' szivárványlob' gyógyítása a' lobellenes készülék' bőkezű használatát kívánja. Pazar érvágás, melly mindjárt a' betegség' kezdetekor intéztetik, megtöri sokszor a' gyuladás' hevességét 's a' kórpályát tetemesen megrövidíti. De hogy az érnetszés ezen óhajtott sikert nyújtsa, a' vért a' fájdalmak' enyhüléséig eresztetni, sőt némelly esetekben ismételt ízben is bocsátani szükséges. Azonkívül a' salétrom, lágyító főzetek, fejetek és a' sönemű hashajtók, czélirányos életkormány mellett, a' gyuladás' legyőzését hatalmasan elősegítik. Helybélikep a' világosság' és levegő' elzárásán kívül a' szemre hideg borogatások kívántatnak, és minekutána a' közönséges vérelesztés előrebocsátott, a' szivárványlob' enyhítésére nadályok legnagyobb sikerrel alkalmaztatnak.

143. §. Újabb időkben a' szivárványlob' gyógyításában a' víznedv' kiürítése a' legfőbb gyógyszerek közé számíttatott. Ezen műtétel akkint vitetik végbe, hogy a' hályogkés' hegye a' szaruhártyába, nem messze a' túlkhártyától (nehogy a' talán hátramaradó hegjegy a' látást akadályozza) beszúratik, azután tengelye körűl egykevéssé forgattatván, addig ki ne húzassék, míg a' víznedv ki nem ürült. Ezen hártyát hasonló módon hályogtövel vagy gerelylyel is át lehet szúrni, és a' víznedv' kiürülését eszközölni. Hogy pedig a' beteg,

szemét a' műtétel alatt el ne forgassa, a' szaruhártyát előbb az eszköz' nyelével vagy hátával megérinteni tanácsos. A' műtétel' végrehajtásában a' szem' mód nélkül nagy érzékenysége legnagyobb nehézséget okoz; mert alig érnek az ujjak vagy a' szemhéjtartó a' szemhez, a' szemhéjak' felemelése végett, azonnal kegyetlen fájdalmak támadnak.

144. §. Ajánljuk ezen munkatételt minden súlyosabb szivárványlobban, minekutána mind közönséges, mind helybeli véreresztések elegendő mértékben előre bocsáttattak. Hihető, hogy ezen műtétel által a' beteg' minden alkalmatlanságai nagy enyhülést nyernek, kivált ha a' szivárványhártya igen meg léven dagadva, a' víznedv által összenyomatik, és a' fájdalom a' gyuladás' egyéb körjeleivel ezen nyomás által tartatik fenn. De ritka esetekben elég a' szem' csarnokaiban foglalt víznedvet egyszer kiüríteni; azért hogy az újlag összegyűlt víznedv kiürülhessen, vagy a' szaruhártyát kell többszöri bemetszések által megnyitni, vagy az első bemetszés után a' sebajkakát a' gerely' hegyével, többször napjában, enyhe móddal egymástól eltávoloztatni. Jól lehet pedig a' víznedv' kiürítését sokan mint igen sikeres gyógyszerközt hirtelik: meg kell mindazáltal jegyeznünk, hogy ezen műtételtől, hol nem épen szükséges, tartózkodni tanácsosabb. Mert mint a' dolog már maga mutatja, a' gyuladt szem' új sebesítése, mellynek véghezvitele alatt azonfölül a' szemet nagyobb világosságának is ki kell tenni, tetemes kár nélkül meg nem történhetik.

145. §. Ha a' lobfolyam a' mondott szerek' használatára el nem oszlik, és kiizzadásnak indul: azonnal az édes higany javalltatik, melly a' nedveket hegedékenységökből kivetkezteti, a' felszívó edények' tehetségét magasítja, 's az érzékenység' kicsapongásainak hirtart ejt. Mindazáltal ha a' fájdalmak az édes higany' használata mellett is dulongnak, ezen gyógyszerhez nadragulya- vagy beléndek-por vagy -vonat adatik; a' mákony, minthogy székrekedéseket okoz, e' célra nem ajánlható. — A' helybeli és külső szerekhez a' szürke higanyos ír tartozik, melly napjában kétszer, háromszor a' szemíveletti és halánték-tájékba kenetik. Ajánlhatók továbbá a' bódító borogatások is, csupán vagy lágyító szerek' forrázataival vegyítve, a' végből, hogy a' láta kitágulván, az ennek széleihez ragaszkodó nyirk-szálacskák elszakadozzanak, 's így a' felszívásra alkalmasabbakká legyenek. Hasonló célból bódító vonatok' olvasztékai is cseppentethetnek a' szembe. De ezen be-

cseppentések, minthogy mindenkor izgatva munkálódnak, a' gyulladás' magasabb foka mellett ártanak, és a' felduzzadt és dagadt szivárványhártyát összehúzódsárra bírni úgy sem képesek. Végre a' kiizzadás mellett a' nedv-elszolgáltató szerekről soha sem kell megfedkezni; mert az izgató lábvizek, mustárkovászok és hólyaghúzók ezen állapotban feltűnő foganattal szoktak használtatni.

146. §. Midőn a' szivárványlob genyedésnek veszi útját, és csarnokgeny képlődik, kettős javallatot szükség czélba venni: t. i. a' genyedés' korlátolását, és az összegyűlt geny' felszívátása' előmozdítását. Minthogy a' genyedés mindenkor annál bővebb szokott lenni, mennél magasabb az azt követő gyulladás' foka: önkényt következik, hogy a' geny-képlődés enyhébb lobellenes szerekekkel mérsékeltetik. Azért a' szembe több ízben lágyító forrázatok és főzetek cseppentessenek, vagy a' szemre hasonló langy lágyító gőzök eresztessenek. Belsőkép sönemű hashajtók javalltatnak, melyek nemcsak a' gyuladást mérséklék, de a' szem' felszívó edényeit ellenművelőleg ösztönölvén, a' geny' felszívátását is elősegítik. Kedveznek azonkívül ezen utóbbi javallatnak a' száraz hév' alkalmazata, és a' világosság' 's levegő' mérsékes behatása is. Izgató lábvizek és vörösítő szerek is e' célra haszonnal alkalmaztatnak. A' mákonyfestvény, melyet sokan dicsérnek, csak akkor mozdítja elő a' geny' felszívátását, midőn a' szemek' edényrendszerében lankadtság, és az érzékenység' tompasága tapasztaltatik; de legtöbb esetekben nagyon izgat, és ártalmas. Midőn pedig olly nagy a' geny' mennyisége, hogy annak felszívátását épen nem lehet reményleni, akkor a' genyet a' szaruhártya' alsó részén intézett metszés által ki kell bocsátani; és csak azután a' lágyító nedvek' és a' többi említett szerek' használatára átmenni. Hasonló bemetszés kívántatik akkor is, midőn a' szaruhártya geny-örvényynyé kezd változni.

Gyulasztó szarulob.

(Keratitis phlegmonosa.)

147. §. Ezen gyulladás leginkább a' szaruhártyában, és pedig többnyire ennek hátsó színén, az úgy nevezett víznedv-hüvelyben, vagy-is Descemet' hártyájában ver magának fészket. Azonban csak ritkán kor-

lätoltatik ezen gyuladás a' víznedv-hüvely' azon részére, melly a' szaruhártya' hátsó színét vonja be; hanem többnyire innét a' szivárványhártya' mind a' két fölületére is elterjed. Ezen gyuladás' kezdete nyomó fájással nyilatkozik, melly a' szemet és szemíveletti tájékat ostromolja, 's éjszaka leginkább dulongván; a' beteg' álmát elüzi. A' szemben azonfölül kellemetlen feszülés és teljesség' érzelme jelenkezik; a' szaruhártya meghomályosúl, úgy, hogy a' homály nyilván a' hártya' hátsó színén mutatkozik; sőt jobbra a' víznedv is zavarossá lesz. A' köt- és túlkhártyát halavány, és csak a' szaruhártya körül tömöttebb vörösség borítja el, de a' szaruhártyáig még sem ér egészen ezen vörösség. Ezekhez járulnak bő könnyár, tetemes fényiszony, és a' láttehetség' csüggedése.

148. §. Midőn ezen gyuladás messzebb kiterjed 's nagyobb fokban fordul elő, a' szivárványhártya mozgatlanná lesz, de természeti színe megmarad; hacsak az állományba kiömlött vér miatt vörös foltokat vagy csíkokat nem mutat. Néha a' mellső szemesarnokban is tapasztaltatik vérömlég. A' láta megszűkül és szegletessé válik. A' látás tetemesen elcsügged, 's többnyire csak fénysejtésre korlátoltatik. — Folyamata ezen gyuladásnak mindenkor húzadalmas, 's gyakran loblázzal párosult, vagy csorvás állapottal szöveményes. A' már elűzött fájdalmak a' betegség' folyamata alatt gyakran visszatérnek; a' szaruhártya' hátsó meghomályosult színén pedig néha a' kiizzadt nyirk által sárgás szín hozatik elő. Azalatt a' láta' szűkülése mind inkább növekedik, és minekutána végre a' gyuladás' többi körjelei eltűntek, a' láta' rendellenes állapotja visszamarad.

149. §. Ezen gyuladás leginkább a' szem' sértései által hozatik elő, mellyek azon a' hályog-műtétel' némmelly neveiben ejtetnek. Kiváltképen pedig azon műtételek kedveznek ezen gyuladásnak, mellyek a' szaruhártyán által vitetnek végbe. De azonkívül a' történetes sértések is adhatnak szarulobra alkalmat, ha a' szaruhártyán keresztül hatnak. Végre a' meghűtés is ezen gyuladás' támasztó okaihoz tartozik.

150. §. Ezen betegség mindenkor igen kétséges jóslatot enged. Mert jóllehet az egészség' tökéletes helyreállítását, kivált a' betegség' kezdetén reménylhetni; még-is a' gyuladás' idült folyamata, a' kórisméletekre törekvő nagy hajlam, és a' gyuladás' alattomos természete miatt, a' beteg mindenkor vakság' veszedelmében forog. A' gyuladás csekély körjelek' álortczája

alatt lappangván, többnyire vagy szaruhomályt okoz, vagy a' látába kiizzadó nyirkot hoz elő, és mind a' két módon a' láttehetséget zavarja. Efféle szerencsétlen végződésektől pedig akkor lehet leginkább tartani, midőn a' gyuladás egyideig észre nem vetetett, magára hagyatott, vagy fonákul orvosoltatott; vagy midőn a' víznedv és szaruhártya nagyon homályosak, a' fájdalmak és a' láz hevesebbek.

151. §. Ezen gyuladás' legyőzésére a' lobellenes gyógymód nagy mértékben kívántatik. Jóllehet a' körjelek enyhébbeknek látszanak, a' fájdalom és vörösség is csak mértékes fokban jelenkeznek: még-is idején közönséges és pedig bő vérelesztést kell intézni; mert ha csak a' gyuladás mindjárt eleinte meg nem töretik, későbbben többnyire minden igyekezet sikertelen. Az érmetszésem kívül salétrom, fejetek, és leginkább sónemű hashajtók is javalltatnak, melly utóbbiak még azon okból is igen ajánlhatók, hogy ezen gyuladáshoz örömet csorvás állapot is csatlódni szokott. — Helybéli-kép mindjárt a' gyuladás' kezdetén hideg borogatások, és a' közönséges vérelesztés után a' szemívfeletti tájakra nadályok kívántatnak. Ha a' gyuladás még ezen szerekeknek sem enged, és hihetőleg a' betegség' folyamata alatt nagyobb mennyiségben elválasztott víznedv szolgál annak fentartó okául, ezen nedvet ki lehet üríteni; és ha a' szükség kívánja, ezen munkatétel többször is ismételtethetik. Hogy pedig mindezen gyógyszerek' munkálódását célirányos életkormányval is szükség támogatni, kétséget nem szenved.

152. §. Ha ezen szerek siker nélkül, vagy talán későn alkalmaztattak, önkényt következik, hogy a' nyirkkiizzadásra való hajlam ellen kell a' gyógyítást fordítani. A' higanyfélék ezen kór-időszakban a' legcélszerűsabb gyógyszerek: de ezek is csak ritkán képesek a' gyuladást tökéletesen eloszlatni. — Belsőkép édes higany, vagy csupán, vagy belőndek-vonattal rendeltetik, külsőkép a' halánték- és szemívfeletti tájakra szürke higanyos ír, mákonynyal elegyítve, alkalmaztatik. Illy móddal igyekszünk mind a' még hátralévő gyuladást és kiizzadt nyirkot eloszlatni, mind a' fájdalmakat, mellyek még ezen időszakban is elég hevesek szoktak lenni, lecsendesíteni. Ezek mellett elvezető szerek, bodár szerek' becseppentése, és száraz hév' alkalmazata javalltatnak. Az erősítő és ösztönző szerek, mint a' perui héj, kálmós, gyökönke (valeriana), és az égyenyek (aetheres) 's a' th., bár némelyektől dícsértetnek, közönségesen ártalmasok, és csak akkor lehetnek hasz-

nosak, midőn a' nyavalya már elrégült 's az életműség erőhiányos állapotba ejtetett.

Gyulasztó toklob.

(Capsulitis phlegmonosa.)

153. §. Ezen gyulladás' fő széke a' lencsetokban vagyon; de úgy látszik, hogy sokszor magára a' jég-lencsére is kiterjed. Kórjelei ezen betegségnek olly homályosak szoktak lenni, hogy annak folyamatát alig lehet észrevenni; annál inkább, mert a' gyulladás' területe is igen kicsiny. Kik ezen szemgyulladásban szenvednek, ködös és zavaros látásról panaszkodnak, mely fényviszonynyal, és mintegy a' szemteke' közepében külekező teljesség' és nyomás' érzelmével van párosulva. — A' szem megvizsgáltatván, a' szivárványhártya' restebb mozgásán és a' valamennyire szűkült látán kívül semmi beteges változást nem mutat. De ha a' láta, kivált előbb mülegesen kitágíttatván, domború üvegen vizsgáltatik meg, mögötte apró, vérrel tölt edényeket lehet szemlélni, mellyek a' jég-lencse' mind mellső, mind hátsó tokjában mintegy reczét képeznek, sőt néha magába a' lencsébe is benyúlamoznak. Ezen gyulladás' hossz-as folyamatot szeret, és ritkán szokott eloszlani; gyakrabban megkeményedésbe vagy genyedésbe végződik.

154. §. Ezen gyulladás' többnyire a' szem' erőmű-ves sértései után támad. Az agy- és szem-torulatokban gyakrabban szenvedő egymik leginkább hajlók ezen gyulladásra, kik ha hatós b' fény' behatásának szemeiket hirtelen kiteszik, vagy láttehetségöket mód nélkül erőtetik, könnyen ezen betegségbe esnek. A' toklob sokkal többször előfordul, mint hinnők: de alattomos folyamata miatt többnyire az orvosoktól észre nem véte-tik. Ez az oka, hogy ezen betegség' jóslata szomorú; mert a' baj meg nem esmértetvén, orvoslása közönségesen vagy elhagyatik, vagy fonákul intéztetik. Ha-sonló környülmények közt pedig a' láttehetséget min-denkor a' legnagyobb veszedelembe ejti ezen betegség, és különbféle úton hályogot hoz elő. Így ha a' gyu-ladás' folyamata alatt a' lencsében vagy ennek tokjá-ban összegyűlt nedvek meghegednek, ezen részek' ho-málya elkerülhetetlen következés. Ha a' jég-lencse tel-jes vagy részintes genyedésbe megy által, ugyanaz a' kö-

vetkezelem. Sőt még akkor is hályog képlődik, midőn a' toklob' folyamata alatt a' Morgagagni' nedve nagyobb mennyiségben választatik el. A' tok-lencsehályog' legtöbb fajai ezen úton veszik eredetöket. — Ezen szerencsétlen kimenetek' elfordítására minden esetben, hol a' betegség megesmértetik, lobellenes készüllet kívántatik; tehát sönemű hashajtók, enyhén izgató lábvizek, és célirányos életkormány rendeltessenek. Helybélileg a' korlátolt fény- és lég-behatáson kívül leginkább nadályok' alkalmazata szükséges.

Gyulasztó érhártyalob.

(Choroitis phlegmonosa.)

155. §. Ezen nevezet alatt az érhártya' gyuladását értjük. Kezdeté a' szem hasogató fájásával külekezik, melly egyszersmind a' halánték- és szemívfölötti tájékat is elfoglalja, lassankint növekedik 's leginkább éjjelenkint dulong. A' fájdalomhoz fényiszony is társul, 's a' túlk- és köthártyát vörösség borítja el. De a' köthártya halaványabb vörösséget terjeszt elő, és puha daganatra mutat hajlandóságot; a' túlkhártya' vörössége ellenben sötétebb, és lassankint vöröskékre változik. Ezen körjeleket a' szivárványhártya' mozgatlansága, a' láta' rendellenes, és mindinkább növekedő táguulása, és mintegy szaruszíne, a' látás' legnagyobb tompasága állandólag párhuzamos lépésekkel követik. A' betegség' többnyire hosszas folyamatát gyakran lobláz is kíséri.

156. §. Úgy látszik, hogy ezen gyuladás egyedül a' szem', és pedig különösen az érhártya' tetemesb sértesései által hozatik elő. Innét van, hogy a' túlkhártyán által végzett hályog-műtételeknek az érhártyalob nem kevésbé gyakor, mint veszedelmes utóbaját képzí. Mert jóslata mindenkor szomorú ezen gyuladásnak, részint hosszú és makacs folyamata miatt, részint azért, hogy különös hajlammal jár mornemű bántalmak' előhozására. Mert valahányszor a' hályog' túlkhártyán általi lenyomását, hátrafordítását, vagy feldarabolását ezen gyuladás' nagyobb foká követi, ha mindjárt a' gyuladás' folyamata alatt egészen elenyészett látás' későbbben vizsztatér is, még-is jobbára tompa marad az. Ennek okát kétségkívül az előrejárt idegrecze' tehetségének tartós elnyomatásában kell keresni.

157. §. Az érhártyalob' gyógyítása a' lobellenes készület' bő használatát kívánja. Meddig tehát gyuladós kórbélyeg mutatkozik, addig érvágás, sónemű hashajtók, hideg borogatások és nadályok, czélirányos életkormányval párosítva javalltatnak. Az érhártyalob' későbbi folyamata alatt belsőkép gyűszűfű (digitalis purpurea), narancsszínű kén-dárdacs (sulfur auratum antimonii), hánytató borkő (tartarus emeticus), és hánytató gyökér (radix ipecacuanhae) tört adagban, sőt kappanőr is (arnica), kálmos (calam. aromat.) 's több effélék sikerrel használthatnak. Külső használatra enyhébb fanyar szemvizek, és kivált erősebb elszármaztató szerek legalkalmasabbak. Kórjelesleg a' fájdalmak' csillapítására mákony javalltatik, a' halánték- és szemívfölötti tájakba kenetve.

Gyulasztó üveghártyalob.

(Hyalitis phlegmonosa.)

158. §. Ezen gyuladás, melly az üveghártyában fészkül, majdnem inkább szerencsétlen kimenetelei, mint kórjelei által nyilatkozik. A' kórjelekhez tartoznak: a' szem' és a' mellékes tájék' enyhülékeny vagy közbehagyó hasogató fájdalmai, a' láta' kitágulása és fűsthöz hasonló homálya, a' szivárványhártya' mozgatlansága, fényiszony, a' látás' legnagyobb csüggedése, a' szem' nyilvános duzzadása, és a' köthártya' némelly edényeinek vérrel elteleése. — Ezen, hosszas folyamata miatt alkalmatlan nyavalyát meghűtés, és más szemgyuladások' társaságában erőműves sértések támasztják. — Jóslata szomorú; mert ritkán ozlik el, többnyire kiizadásba, melly által szemvízkór, vagy megkeményedésbe végződik, melly által üveghályog (glaucoma) hozatik elő. — Gyógyítását e' bajnak nadályokkal, sónemű hashajtókkal, azután édes higanynyal, állandóbb elvezetőkkel, és száraz hév' alkalmazatával igyekszünk eszközölni.

Gyulasztó idegreczelob.

(Retinitis phlegmonosa.)

159. §. Ezen súlyos betegségnek fészke az idegrecze' edényhártyájában vagon. Főbb kórjelei követ-

kezők: a' szem' fenekén külekező kegyetlen fájdalom, melly nem soká a' bántódott félen a' főre is elárad, továbbá igen nagy fényiszony, bő könnyár, kellemetlen szikra- és villámlátás, fénysejtésre korlátolt láttehetség, a' láta' legnagyobb szűkülete, a' szivárványhártya' mozgatlansága, és végre heves lobláz' tünetei. — Ezen gyuladás kiváltképen fiatal és érzékeny egymikben, kik elnyomatott szokványos kiürítéseik miatt szemtorulatokban szenvednek, erőszakos fény-behatás által hozatik elő. — Ezen betegség a' láttehetséget mindenkor igen nagy veszedelembé dönti; mert ritkán szokott eloszlaní a' gyuladás; és ha eloszlik is, jobbára mort vagy látbénulatot hagy maga után. Sokkal gyakrabban megkeményedésbe végződik, vagy kiizzadásnak 's túltengésnek veszi útját, és az idegreczén különbféle életművezeti változásokat hoz elő, mellyek gyógyíthatatlan vak-ságot okoznak. — Gyógyítása a' lobellenes készület' bő használatában áll.

III. Különnemű szemgyuladások, 's azok' alakai.

160. §. Valahányszor a' szemgyuladás valamelly egyetemes nyavalyában szenvedő életműséget támad meg, annak kórjelei nem úgy mutatkoznak, mint mikor tökéletes egészsgű emberben fordul elő. Ezen nézőpontból a' szemgyuladások kétféle különbséget terjesztenek előnkbe, t. i. vagy minőségök, vagy fokuk változik meg. Melly szemgyuladások gyulasztó minőségöket megtartják, többnyire a' gyuladás' fokára nézve azon változást szenvedik, hogy enyhébb és kisebb mértékben külekeznek. Közönséges ezen szemgyuladás' módosítása azon egymikben, kik a' szemgyuladás mellett valamelly ideges betegségben, vagy az életműség' egyetemes gyengeségében szenvednek. Jóllehet pedig efféle esetekben a' gyuladás közönségesen a' hevesség' legnagyobb fokára emelkedni nem képes: meg kell azért jegyezni, hogy néha az élettehetség' nagy gyengeségéhez súlyos helybeli szemgyuladások csatlódnak.

161. §. Fontosabb a' szemgyuladások' azon különbsége, melly azoknak minőségén alapszik. Illyenkor

a' betegség' egész küleménye megváltozik, és a' körjelek szinte új arányban mutatkoznak. A' szemgyuladások' ezen változását csak azon egyetemes betegségek képesek előhozni, mellyek úgy nevezett kórszűnnyal (diathesis) járnak, és kitünőleg a' tengélet' körét bántván, a' nyirk- és hajszáledényekkel dús hártvás rendszerben vernek magoknak fészket. Efféle egyetemes betegségek' különbsége szerint, az ezeknek megfelelő különnemű szemgyuladások, hurutos, orbánczos, csúzos, köszvényes, kúteges és senyves gyuladásokra oszlanak. A' kúteges és senyves szemgyuladások, a' kútegek' és senyvek' különbsége szerint, ismét többféle felosztásokat szenvednek, melly alább-rendeletű felosztásait a' különnemű szemgyuladásoknak, valamint ezek' alakait is, alább adandjuk elő, midőn azokról egyenkint lesz alkalmunk szólani.

162. §. Jóllehet pedig némelly egyetemes betegségek a' szemgyuladásokra tulajdon bélyeget nyomnak; még-is egyedül nem elegendők a' különnemű szemgyuladások' előhozására, hanem a' természetőknek megfelelő gyuladás' eredetének csak egyik pontját teszik, t. i. az előkészítő okát. Innét kitetszik, hogy hibás azoknak vélekedése, kik a' különnemű szemgyuladásokat csak a' lappangó egyetemes nyavalya' körjeleinek tartják. Mert ha a' különnemű szemgyuladások csak körjeles bántalmakat képeznének, efféle egyetemes betegség mellett, kivált midőn ez nagyobb fokban van kifejülve, mindenkor, vagy legalább legtöbb esetekben, elő kellene fordulni a' különnemű szemgyuladásoknak, a' mit nem tapasztalunk kétségkívül azért, hogy a' támasztó okoknak nincs mindenütt kitéve a' beteg. De azt is szükség megjegyezni, hogy ha a' kórkésztség igen nagy mértékben van jelen, csekély támasztó okok is elegendők a' gyuladás' előhozására; és úgy látszik, hogy innét vette eredetét ama' hamis állítás az egyetemes és helybéli betegség közötti viszonyról.

163. §. Azon egyetemes betegségek, mellyekhez folyamatuk alatt különnemű szemgyuladás szegődik, ennek kezdetekor különféle fokban szoktak kifejülve lenni. Midőn a' lappangó betegség' kisebb foka van jelen, és valamelly támasztó ok szemgyuladást hoz elő: ez nem ölt mindjárt eleitől fogva különnemű bélyeget, hanem eleinte gyulasztó természettel bír, és csak későbbben hódol az egyetemes kórszűn' igája alá, ennek különnemű bélyegébe öltözködven. Ugyan ezt szoktuk tapasztalni akkor is, midőn az egyetemes betegség nagyobbbrészt már meg van gyógyítva, de egészen kiírt-

va még nincsen. Azon különmemű szemgyuladások, mellyek a' most említett utakon támadnak, másodrendieknek (*secundariae*) neveztetnek, és abban különböznek az elsőrendiektől (*primariae*), hogy ezek mindjárt eleitől fogva az egyetemes betegség által bélyegeztetnek. Elsőrendi különmemű szemgyuladások csak akkor kaphatnak létre, midőn az egyetemes betegség nagyobb fokban uralkodik.

164. §. A' különmemű szemgyuladásoknak folyamatauk más, és az időszakokra nézve nem oly rendszerint, mint a' gyulladászó bélyegűké. Kiváltképen pedig az erőtulos időszak olyan kurta szokott lenni, hogy azt csak alig lehet észrevenni. — Végződéseik ezen gyuladásoknak ugyanazok ugyan, mellyek a' gyulladászó bélyegűké, de amazok még-is bizonyos kimenetelekre hajlóbbak, és ezeket is önneműleg szokták módosítani. Egyáltalában a' különmemű szemgyuladások inkább anyagbeli változások' előhozására, mint eloszlásra törekeshnek. Innét jóslatuk is általában véve szomorúbb, a' gyulladászó szemgyuladásokénál. — Mi pedig gyógyításukat illeti, ez is sokat különbözik egyéb szemgyuladások' orvoslásától. Már maga az első kór-időszak' gyors folyamata kívánja, hogy a' lobellenes gyógymód se soká, se nagy mértékben ne használtassék. De a' második kór-időszakban legnagyobb módosítása kívánatik a' gyógyításnak az egyetemes betegség miatt, mellynek legyőzésére a' legnagyobb szorgalmat kell fordítani; mert ha csak ez gyökerestől ki nem írtatik, a' szemgyuladás vagy határtalan ideig tart, vagy a' kórismételekre igen hajló marad.

Hurutos szemgyuladás.

(*Ophthalmia catarrhosa*.)

165. §. Minden hurutos gyuladás a' nyák-elválasztásra rendeltetett életművekhen fészkül. A' szemhez tartozó részek közül leginkább a' Meibom' mirigyei és köthártya választanak el nyákot: a' hurutos szemgyuladás tehát csak ezen részeket támadja meg. Innét kétős alakban fordul elő a' hurutos szemgyuladás, mint t. i. a' Meibom' mirigyeiben, vagy a' köthártyában tanyázik előkelőleg. A' hurutos szemgyuladás' azon alaka, melly a' szemhéjban helyezett mirigyeket támadja meg kitünőleg, hurutos szemhéj-mirigylobnak, vagy hu-

rutos szemhéjlobnak, vagy mirigyos szemhéjlobnak is neveztetik. Melly pedig leginkább a' köthártyát ostromolja, sokféle nevezetet visel ugyan, de közönségesen még-is a' megletteknél egyiptomi szemgyuladás, a' kisdedeknél pedig újszülöttek' szemgyuladása neve alatt esmérletes.

Hurutos szemhéj-mirigylob.

(Blepharadenitis catarrhosa.)

166. §. Ezen gyuladás a' szemhéj-szél' kellemetlen viszketésével, dagadásával és vörösségével kezdődik; melly körjelek vagy az egész szemhéj-száron, vagy csak a' szemszegletekben tapasztaltatnak. A' daganat és vörösség a' szemhéj' külső színén annak szélein túl nem terjed; de a' belső fölületen a' szehéjak' köthártyája nagy területben feldagad és megvörösül. Innét van, hogy a' beteg a' szemhéjak' mozdulatai alatt kellemetlen feszülést és nehézséget érez. A' takony-elválasztás mind a' mirigyekben, mind a' köthártyán elnyomatik, a' könnyek pedig a' rokonszenvesen felingerlett könnymirigyben nagyobb mennyiségben választatnak el. Mint-hogy pedig a' nyák' elnyomatott elválasztása miatt a' bővebben kiválasztott könnyek a' szemén nyákkal nem elegyülhetnek, csipős minőségöknél fogva a' szemekben égetést, az arczagon pedig hasonló érzelmek kivül, sokszor kipörsögést is okoznak. A' régiek a' szemhéj-mirigylobot ezen időszakban nedves vagy savós szemgyuladásnak (ophthalmia humida aut serosa) nevezték. De nem soká a' nedves szemgyuladás szárazra változik (száraz szem, xerophthalmus, xerophthalmia, scheroma); mert midőn a' gyuladás a' köthártyán tovább terjed, a' könnyek' kiválasztása felakad, és a' szemben olyan érzelem hozatik elő, mintha abba főveny vagy más valami kis idegen test hullott volna.

167. §. Enyhülvén lassankint a' gyuladás' hevesége, a' szemhéjak' viszketése megszűnik, és a' nyák-elválasztás ismét előáll. De ezen takony nem valóságos, hanem genykepű, és sokkal több, mint az egészséges állapotban. Ezen nyák-elválasztástól különféle tünetények veszik eredetöket. Ugyan-is, midőn a' szem nyitva vagyon, a' nyák' egy része meghegedvén, a' szaruhártyát egy igen vékony hártya gyanánt behúzza. Innét a' látás nappal ködössé változik, estve pedig úgy

módosítatik, hogy a' gyertyavilág a' betegnek mint egy tarka szalaggal környelt korong tűnik szemeibe. Ejszaka a' nyák megkeményedvén és a' szemszőrökre ragadván a' szemhéjakat összeenyveli. A' régi szemészek a' szemhéj-mirigylobot ezen időszakában száraz csipakórnak nevezték (*lippitudo sicca, crystallifera*). — A' nyák' bővebb elválasztása mellett gyakran a' szemhéj-széleken apró pörsedek is támadnak, melyek genyképű anyaggal megtelven, azután pedig felfakadván, a' szemhéj-szélek' kifekélyedését okozzák. Ezen felevődött helyek igen fájdalmasok, kivált ha a' gőzkör' szabad behatásának ki vannak téve. Innét van, hogy az ilyen betegek szemhéjaikat összehúzni vagy éppen csukva tartani szokták. Midőn ezen kóridőszakban a' felevődés messze harapódzik, és a' viszketés' és égés' érzelme egyzersmind igen nagy mértékben van jelen, a' régiak a' bajt csipakórnak, vagy faggyas könyárnak nevezték (*lippitudo, epiphora sebacea*). Ha pedig az említett felevődés a' szemszegleteknél tovább nem terjedt, szegletcsipakórnak hivatott (*lippitudo angularis*).

168. §. A' genyképű nyák' elválasztása és a' szemhéj-szélek' felevődése, a' környülmények' különbsége szerint különféle ideig tart. Hosszabb folyamata alatt ezen gyuladásnak a' vörös és dagadt szemhéj-kőthártya tultengésre mutat hajlamot. Midőn a' szemhéjszélek' kifekélyedése és a' genyedés tovább tart, ez mind inkább messzebb terjedni és mélyebben behatni szokott. Innét gyakran megesik, hogy a' szemhéj-ereszek elrontatnak (szemeresz-csorbulás, *perivrrasis, peribrosis*), vagy a' pillaporczok megemésztetnek. Végre ha a' genyedés akár kedvező környülmények miatt, akár a' művészet' segédelmével végére jutott, többnyire tiszta és valóságos nyák' elválasztása nagyobb mennyiségben marad vissza, mely rendellenes elválasztás könnyen szokványossá válik. — Egyébiránt a' hurutos szemhéj-mirigylob, kivált eleinte, gyakran náthával, főfájással és néha hurutos lázzal is szövetkezik.

169. §. A' gőzkörös lég' ellenes behatása ezen betegség' leggyakoribb támasztó okául szolgál. A' hőmérsék' rögtön változásai, és a' szelek, hol kórkészségre találnak, ezen gyuladást könnyen előhozzák. Innét jöllehet ezen betegség az esztendő' minden szakaiban elég gyakran tapasztaltatik: még-is ősszel és tavasszal, midőn a' gőzkör legtöbb viszontagságoknak van alávetve, szinte minden esztendőben leggyakrabban és járványosan fordul elő. A' bezárt, megromlott, valamint a' porral, dohos, poshadt húgyanyos párázatokkal ferte-

zett levegő is gyakran alkalmul szolgál ezen gyulladás kifejlődésének. Ide járulnak még a szemeknek pangó és poshadt vizekkel mosogatásai is, melyek hasonlólag képesek szemhéj-mirigylobot támasztani.

170. §. Jósolata elég kedvező ezen gyulladásnak, kivált a baj' kezdetén; mert ekkor kikerülván a' támasztó okok' befolyását, sokszor önkényt is eloszlik. De ha a' genykepű nyák' elválasztása beállván, a' pilaszörök a' reájok ragadt nyáktól kellőleg meg nem tisztogattnak, némellykor a' szemteke felé fordulnak, és ezen rendellenes irányzatban azontúl is megmaradnak, míg csak ki nem húzatnak. Ha a' gyulladás magára hagyatik, vagy fonákul orvosoltatik, és akármi okból idült folyamatot vesz fel, a' baj' túltengésnek iramlik, 's a' köthártya' különbféle nagyságú bujálkodása hozatik elő. Ha a' szemhéj-szélek kifekélyednek, és a' genyedés, mélyebben behatván, a' pillaporcot elpusztítja, beszegély (entropium) támad. Ha pedig a' genyedés a' szemhéj-ereszeket emésztí meg, az alsó szemhéj kifordul, és kiszegélyt (ectropium) képez, melly, midőn az öregeknél fordul elő, agg-kiszegélynek (ectropium senile) mondatik. Ha a' szemhéjak' szélei nagy kiterjedésben vannak kifekélyedve, és a' betegek, mint közönségesen szokták, szemeiket szinte mindenkor csukva tartják, a' szemhéj-szélek a' szegleteknél könnyen összenőnek, és részintes szemhéj-hegedés (anchyloblepharon partiale) kap létre.

171. §. Ezen gyulladás' gyógyításában a' betegnek mindenek előtt tiszta és egyenletes hőmérsékű levegőt kell ajánlani, a' szemekre egyszersmind hideg borogatásokat vagy mosásokat rendelve. Ha a' szemhéj-mirigylob mellett nátha, főfájás, vagy talán hurutos láz is jelenkezik, belsőké izzasztók enyhe hashajtókkal javallatnak. Midőn genykepű nyák' elválasztása mutatkozik, ennek korlátlására enyhe fanyar és tisztító szerek' külső használata kívántatik: ilyen a' rágó higany' vagy fehér gálicz' (vitriol. zinci) olvasztéka, mákonyfestvény és birsalma-mag-nyákkal vegyítve. Ugyanezen szerek, de birsalma-nyák nélkül, javallatnak akkor is, midőn a' köthártya túltengésre mutat hajlamot. Ha genyedés és a' szemhéj-szélek' kifekélyedése tapasztaltatik, a' bőr' visszapótlása 's a' fekélyek' behegedése' előmozdítására szemkővel és ólomféle szerekkel készített szemvizek szükségesek. Azon esetekben pedig, hol a' genyedés és genykepű nyák' elválasztása' megszüntével valóságos takony nagyobb mennyiségben választódik ki, másító szerek kívántatnak, a' szemhéj-szélekre

íralakban alkalmazva. Ilyenek a' készített horgag (*tutia praeparata*), a' vörös és fehér levált higany (*mercurius praecipit. ruber et albus*), a' rög (*bolus*)'s több effélék. A' szemszörök, mellyek talán ezen nyavalya' lefolyása alatt rendellenesen a' szemteke felé befordulnak, csipeszkével húzassanak ki.

Egyiptomi szemgyuladás.

(*Ophthalmia aegyptiaca*.)

172. §. Ezen gyuladás Egyiptomban honosan (*endemic*) uralkodik; Európában, mióta a' folyó század' kezdetével a' francia és angol hadiseregek Egyiptomból visszatértek, majd mint szörvány-, majd mint járvány-betegség gyakran mutatkozik. Innét van, hogy ezen betegség többnyire egyiptomi szemgyuladásnak nevezetik. Mások azt hadi szemgyuladásnak is (*ophthalmia bellica*) nevezik, azon okból, hogy midőn nemzetek nemzetek ellen harcolnak, ezen gyuladás a' katonaság közt, és mindenütt, merre ez útját veszi, hatalmasan uralkodni és messzeterjengni szokott. Némellyek szem-, és szemhéj-takárnak (*ophthalmo- et blepharo-blennorrhoea*) mondják, mások genyes vagy genyképű szemgyuladásnak (*ophthalmia purulenta aut puriformis*), genyszemnek (*oculus purulentus*) nevezik, azért; mivel ha ezen betegség a' kifejlődés' magasabb fokára jutott, a' genyképű takony igen nagy mennyiségben választatik el, melly elválasztás egyike a' gyuladás' fő körjeleinek.

173. §. Az egyiptomi szemgyuladás nem mindenütt ugyanazon hevességgel, de nem-is ugyan egy alakban fordul elő; mert ha ezen gyuladás', kivált mint járványos nyavalya' rajzaira függesztjük figyelmünket, könnyen meggyőződünk, hogy szinte minden járvány alatt más és más alakban mutatkozott. Ezen különbségeket a' betegség' folyamata alatt uralkodó időjárásnak, az égaljnak, a' betegek' életmódjának, az alkalmazott gyógymódnak és más különbféle környülményeknek kell tulajdonítani. Mindezen módosítások mellett azonban nem hiányoznak az egyiptomi szemgyuladásnak bizonyos jegyei, mellyek ezen gyuladást, mint sajátsgos és létalapos körjelek bélyegezik. Területét tekintvén ezen gyuladásnak, három fokot szükség megkülönböztetnünk. Az elsőben csak a' szemhéjak' köthártyája bán-

tódik, a' másodikban a' tülk-köthártya is szenved, a' harmadikban a' betegség a' szaruhártyára is elterjed. — Kezdeté ezen gyuladásnak némi kellemetlen érzélemmel nyilatkozik, mintha a' szembe főveny esett volna; a' szemhéjak' köthártyája megvörösül és megdagad, a' tülk-köthártya' edényei is vérrel töltöznek, és ez is puha daganatot terjeszt elő; a' szaruhártya mintegy üveghez hasonló fényességet mutat, 's az egész szem különös tüneményt ölt. Ezekhez nagy fényiszony és bő könnyár csatlódik, 's a' köthártyán némi savós nedv' elválasztása mutatkozik (víz-ár, hydrorrhoea).

174. §. Az egyiptomi szemgyuladás, a' kifejlődés imént leírt fokra jutván, hacsak nem igen sebes folyamatú, az említett kórjelek mellett több napokig csendesen megmarad, sőt néha kedvező környülmények közt el is oszlik. De ha a' kifejlődés előbbre halad, a' szemhéj köthártya tetemesb daganattá emelkedik, és a' vörös bársonyhoz hasonló küleményt ölt. A' szemhéjak' mozgása akadályos lesz, külső fölületök pedig feldagad és kékes színt vesz fel. A' tülk-köthártya is tömöttebb vörösséget öltvén, a' szaruhártya körül dagadozni kezd. Ezekhez a' szem' kegyetlen, és főkép éjenként dulongó fájdalmai járulnak. A' fény-ellenzés nőttön nő, a' savós kiválaszték között majd nem sokára fehéres és téjhegedményhez hasonló pelyhek mutatkoznak. 'S így a' kiválasztott nedv' mennyisége lassankint mindinkább növekedik, 's az egész kiválaszték sűrűbb, fehérebb és takonyhoz hasonlóbb alakot ölt (tak-ár, phlegmatorrhoea).

175. §. A' nyavalya' további folyamata alatt enyhülekény nyomdájú láz' kórjelei is szoktak jelentkezni. Azonkívül a' szemhéjak' köthártyája nagyobb, keményebb, és bibircses küleményű daganatot terjeszt elő. A' tülk-köthártya is tetemesebben megdagad, és a' szaruhártyát, mint a' hevesebb kötlobban, sáncz gyanánt veszi körül. A' fájdalom mód nélkül kegyetlenkedik, 's a' főre is kiterjedvén, a' beteg' álmát elűzi. A' nagy mennyiséggel kifolyó takony sárga színt ölt, és valóságos genyhez hasonló alakot vesz fel (geny-ár, pyorrhoea). A' szaruhártya eleinte meghomályosodik, azután megfehéredik, és vagy egészen geny-örvénynyé változik, vagy csak részintes, de többnyire beható genyedésbe megy által. Innét aztán többnyire vagy szempukkanás, vagy akár egyszerű, akár fűrtös szivárványiszam következik. Különböző idő után az életműves részeket többé kevesebb megemésztő genyedés megszűnik, a' savós nedv' elválasztása ekkor közönségesen visszatér, és so-

káig tartó fényiszony marad vissza. Minekutána pedig a' szemgyuladás' minden körjelei eltűntek, mind a' szemhéjak' köthártyáján, mind magán a' szemteken különféle hibák maradnak hátra, melyekről a' jóslatban teendünk említést.

176. §. Ezen gyuladás' folyamata ritkán forró; mert többnyire hat sőt több hetekig is eltart. Izgékonyabb és vérteljes egymikben a' gyuladás és lázas bántalom nagyobb hevességgel jár. Ha a' beteg' körülményei a' nyavalyának kedveznek, a' gyuladás nemcsak a' szem' belső részeire is elterjed, de magát az agyat is megtámadja, és félrebeszédet, legkeményebb főfájásokat hoz elő. Az egyiptomi szemgyuladás majd mint szórvány-, majd mint járvány-betegség szokott előfordulni. Sokszor mint járvány-nyavalya, kivált a' katonaságnál, szerteszét harapódzik; így p. o. a' francia hadiseregnek, mely az egyiptomi háborúban jelen volt, Assalini' bizonyítása szerint, egyharmada ezen betegségben szenvedett. Nyomdája ezen gyuladásnak állandólag enyhülékeny, úgy, hogy a' nehezbülések közönségesen estve állván be, viradtig tartanak. A' felélesztő indulatok 's az idő' hirtelen változásai is néha igen súlyos nehezbülésekre szolgálnak alkalmat.

177. §. Az egyiptomi szemgyuladás' okvizsgálatában az orvosok különféle véleményekre szakadoztak, és még mai nap sem hozatott a' dolog egészen tisztába. Sokan azt állítják, hogy ezen gyuladás egyedül ragály által támasztathatik, mely Egyiptomban honos lévén, nálunk eredetileg soha sem terem, hanem folyó századunk' kezdetével az onnét visszatérő francia és angol hadiseregek által hozatott be hozzánk. Azon számos hadak által pedig, melyek újabb időkben viseltettek, ezen betegség szinte egész Európára eláradt. Mások ellenben épen ellenkezőleg vélekednek, 's azt állítják, hogy az egyiptomi szemgyuladás, jelen kórkétség mellett, a' gőzkör' viszontagságai és az idő' ellenes befolyásai által támasztatik leggyakrabban. Ragályos minőségét vagy egyenest tagadják, vagy igen szűk korlátok közé szorítják.

178. §. A' vélemények' ezen meghasonlásában, mely mind a' két részről tapasztalatok által támogatatik, a' józan ész közép útát javall. Először ugyan, hogy ezen nyavalya ragály által tovább terjed, azt egyenes tapasztalmányok bebizonyították. De e' mellett azt sem lehet tagadni, hogy ezen gyuladás, minden ragályos fertőzés nélkül is, más indító okok által mindenütt előhozathatik. Mert nem ritkák a' szórványosan előforduló

egyiptomi szemgyuladás' olyan példái, melyekben a' fertezésnek legkisebb nyomára sem akadhatpi. Ide járul, hogy az újszülötteknek szemgyuladását, mely az egyiptomi szemgyuladással mindenekben megegyez, mindennap tapasztaljuk minden ragály nélkül kifejlteni. Kiviláglik ezekből, hogy ezen szemgyuladás mind ragály, mind más támasztó okok által előhozathatik, és nagyon hihető, hogy a' messze terjengő járványok alatt mind a' két úton támasztatik.

179. §. De hogy ezen betegség akármellyik úton létre kapjon, reá mindenkor készségnek kell jelen lenni. Hanem mibenlétét ezen kórkésztségnek nem esmérjük. Annyi bizonyos, hogy megváltoztatott életnem, vékonyabb ruházat, a' hőmérsék' viszontagságai, megromlott nedves levegő, a' szabadon éjelezés, a' test kimerítő fárasztásai és mód nélküls gyakorlásai, kicsapongó szerelem, hatás világosság, és több hasonló környülmények magasítják ezen kórkészséget. Ugyanezen ártékony hatalmak, minekutána a' készséget bizonyos fokra emelték volna, folytatott behatásuknál fogva gyakran támasztó okokká válnak. Minthogy pedig Egyiptomban a' gőzkör' mérséklete igen hirtelen változékony, 's a' nappali száraz hévség éjenként nedves hiddal váltakozik, továbbá a' levegő szinte mindig poros, a' napsugarak a' fehér fővenytől erőszakosan veretnek vissza, a' Nilus sokszor kiönt, 's a' lakosok fajtalan, mértékletlen életet viselnek: nem lehet csodálni, hogy ezen nyavalya a' tartomány' örökös ostora.

180. §. De sokszor az egyiptomi szemgyuladás nem a' levegő' és égálj' befolyása által hozatik elő, hanem egy különös ragályból, mely ugyan ezen betegség' terménye, veszi eredetét. Ezen ragály a' ruhák- 's házi-eszközökre is ragad, és a' helytálló ragályokhoz tartozik. Fő hordozója a' szemből kifolyó genykepű nedvesség. De ha a' nyavalya rossz indulatot ölt, lázzal jár, vagy több illyes betegek szűk helyre összeszorítatnak, az említett ragály szállóvá válik, 's a' levegőbe is felemelkedik. Az egyszer kiállott nyavalya a' többszöri fertezés ellen nem nyújt oltalmat.

181. §. Jóslata ezen gyuladásnak átaljában szomorú; mert a' szemek' genyedés általi megemésztésére és a' láttehetség' elpusztítására az egyiptomi szemgyuladás, minden egyéb szemgyuladások között legnagyobb hajlammal bír. Jobbára a' jobb szemem kezdődik, 's rövid idő alatt a' balra is hasonló hevésséggel elárad. De még akkor sem szokott ezen szemgyuladás tökéletes

egészségbe végződni, midőn enyhébb folyamatot követ; mert ezen esetben is jobbára a' szemhéj-kőthártya' daganata, vörössége, sőt néha szemcsés küleménye is, vagy tetemes bujálkodása szokott visszamaradni. A' kőthártya' hasonló rendellenes állapota igen sokáig szokott tartani, és nem csak az orvoslásnak makacsan ellentáll, de a' szemet szüntelen izgatván, új és új körismételekre is alkalmat szolgál. Midőn az egyiptomi szemgyuladás járványosan uralkodik, a' járvány' kezdetén és végén enyhébb szokott lenni, annak előrehaladtán pedig legnagyobb hevességgel dühösködik. Efféle járványok alatt a' katonák közt az ujczok hamarabb és veszedelmesebben támadtnak meg, mint a' szolgált katonák. A' pusztítás, melyet sokszor efféle járványok okoznak, iszonyú. Adams szerint magában az angol hadiseregben az ezen szemgyuladásban megvakultak' száma szinte ötezerre ment. Hasonló pusztításait tapasztalták az egyiptomi szemgyuladásnak különféle utazók is.

182. §. Mi az egyiptomi szemgyuladás' jóslatát egyes betegeknek illeti, azt különféle indítmányok kormányozzák. Ha a' baj' kifejlődése előtt az egyemi tökéletes egészséggel bírt, s a' járvány' nemtője jó indulatú, ha az orvoslás jókor és célirányosan intéztett, méltán szerencsés kimenetelt lehet reményleni. A' környülmények' illy állodalmában ezen szemgyuladás többnyire a' víz- vagy tak-ár' időszakából elég hamar egészségbe tér vissza, a' nélkül, hogy a' geny-ár' időszaka beállana, vagy a' szemhéjak' kőthártyája bujálkodnék. De ha a' nyavalya' tovább tartván, a' kifejlődés' magasabb fokára emelkedik, a' jóslat' fő indítmánya a' beteges bántalom' területétől függ. Mert ha csupán a' szemhéjak' kőthártyája szenved, a' szem' működését ugyan semmi veszedelem sem fyegeti, de a' kőthártyának visszamaradó szemcsés vagy bibircses küleménye miatt, az egészség' tökéletes helyre állítása nehéz, és csak sok idő múlva következik.

183. §. A' gyuladás' kifejlődése magasabb lépcsőre jutván, és a' szemteke' kőthártyáját is megtámadván, ha jó a' beteg' testalkotmánya, és a' környülmények' a' gyógyításra nézve kedvezékenyek, a' szaruhártya' a' genyedésről ugyan ment marad, de a' bajt még-is ezen hártya' foltos homálya, vagy posztó képlődése fejezi be. De sokkal gyakrabban megesik, hogy a' szaruhártya genyedésnek indul, és ekkor mindig tetemesb utóbajok következnek. Mert ha a' genyedés az egész szaruhártyát megtámadja, de azt egészen meg nem emészt, tel-

jes szarucsap fejlődik ki. Ha pedig a' genyedés a' szaruhártyát egészen megemésztí, szaruvész (phthisis corneae) következik, sőt ha a' genyedés' következésiben szempukkanás is járt előre, szemvész (phthisis bulbi) fejlődik ki. Midőn a' genyedés a' szaruhártya' egy részét támadja meg, hegjegyet hagy maga után; hol pedig a' részintes fekélyek a' szaruhártyát átlukasztják, és szivárvány-iszapot hoznak elő: ha ez csakugyan elenyésszik is, még-is mindenkör nemcsak hegjegy, hanem előheg is (synechia anterior), a' láta' különféle viszonytagságaival marad vissza. Ha mindezen hibákat fontolóra vesszük, könnyen átlátjuk, mi tetemes károkat okoznak azok a' láttehetségnek.

184. §. Ezen veszedelmes és gyakran járványos nyavalyában nemcsak a' betegek' gyógyítására, hanem az egészségesek' oltalmazására is szükséges ügyelni. A' legjobb kórellenző tanács minden egészségesekre nézve abban áll, hogy minden befolyásoktól óvakodjanak, melyek az egyiptomi szemgyulladás' kifejlődésének kedveznek: kerüljék tehát a' hőmérsék' rögtön változásait, igen vékonyan ne öltözködjének, léles italokkal vissza ne éljenek, testöket kimerítőleg ne gyakorolják, 's több efféléktől gondosan tartózkodjanak. Hogy pedig a' nyavalya ragály által tovább ne terjedhessen, a' betegek körül a' legnagyobb tisztaságra szükséges ügyelni. A' zonkívvül a' betegeket az egészségesektől mindenütt, de kiváltképen azoknál, kik kaszárnnyákban laknak, sőt még azokat is, kik a' ragályról gyanúsak, mintegy huszonnégy napig szorosan el kell választani. A' lábadoókat csak negyven napi elválasztás és gondos tisztogatás után kell az egészségesek közé eresztetni. Megszűnven a' járvány, a' kisebb értékű házi eszközöket el kell égetni, a' többit pedig lúggal megtisztítani. A' betegek' volt lakait újlag bemeszelni, mindenfélekép tisztítani, és még azután is jó ideig üresen hagyni és szelöztetni szükséges.

185. §. Magát a' gyógyítást ezen nyavalyában a' betegség' természetéhez, fokához és időszakához szükséges alkalmazni. Mi az egyiptomi szemgyulladás' természetét illeti, T. Frank Lajos, ki ezen nyavalyára nézve Egyiptomban tapasztalatokat gyűjtögetett, azt állítja, hogy az az élettehetség' legnagyobb gyengeségen alapszik; innét a' baj' orvoslására ösztönölő gyógymódot ajánl. De ezen bánásmód, mint ezen gyuladást eddig Európában lehetett szemmel tartani, a' betegség' természetének épen meg nem felelt; sőt semmi sem tapasztaltatott kártékonyabbnak, mint akármiféle izgató sze-

rek. Ellenben az idején és bőkezűleg intézett lobellenes orvoslás egyedülös eszköz vala, melyből a' beteg' üdvére némi remény sugárzott. Tehát mindjárt a' betegség' kezdetén a' betegen bő érvágás, vagy némellyek' ajánlása szerint a' halánték-üter' megnyitása intéztessék. Ha erre azonnal könnyebbülés nem következik, a' közönséges vérbocsátást ismételni szükséges. Ezen bő vérelesztések olly szükségesek, hogy némelly orvosok azokat egész a' véredények' összeroskadásáig és a' beteg' ájulásba merüléseiig ajánlják. Es pedig legtöbb betegek ezen nyavalyában a' legnagyobb vérelesztéseket megbírják a' nélkül, hogy erejökre nézve tetemes kárt vallanának.

186. §. A' közönséges vérbocsátások után, melyek a' nyavalya' fokának megfelelőleg intéztettek, hashajtó szerek legcélszerűsábrban rendeltetnek. Tompább rostú egyniknek édes higany jalapgyökérrel elegyítve adatik, az izgékonyabbaknak pedig égvényes középsavak hasznosabbak. T. Adams az első érvágás után, melyet nagy mértékben intéz, hánytató borkövet rendel nagy adagokban, úgy, hogy a' hányás több ízben következék, és több órákig tartson. Ezen bánásmódból, vélekedése szerint, kettős haszon háramlik a' betegre: először a' gyomorra, úgymond, hatalmas elleninger alkalmaztatik, egyszersmind az életműség' erei annyira kimerítetnek, hogy az a' gyuladás' további fentartására tehetetlenné válik; másodszor pedig a' szemedények' élettehetsége megváltozik, és a' köthártya' rendellenességeire törekvő hajlam eltörültetik.

187. §. Helybelileg, míg a' gyulasztó kórbélyeg tart, nadályok kívántatnak nagy számmal, 's ha a' dolog úgy kívánja, ismételve is; a' szemekre pedig hideg borogatások szükségesek. Ezen borogatmányokat, szorgalmasan újítva, mindaddig folytatni szükséges, míg a' szaruhártya homályosodni nem kezd. Ha a' nyákelválasztás igen bő, a' hideg vízhez olomeczet vagy olomczukor vegyítethetik. Azonban ha a' szemek a' hideg' alkalmazatát nem szenvednék, azt langy lágyító-, fanyar szemvizekkel kellene felváltani. Illyenkor tehát langy mályva-forrázat olomeczzel, vagy bodzaforrázat mákonyfestvénnyel és olomeczzel, akár becseppentés-, akár borogatásképen haszonnal rendeltetik.

188. §. Ugyan efféle langy szemvizek' alkalmazata csúzos vagy köszvényes egynikben is legcélszerűsábrabb. Ezeknek tehát langy fürdők, az ágy' melege, 's enyhébb izzasztó szerek, mint a' bodzafélék, Minderer' lélje 'st. e., foganattal rendeltetnek. A' görvélyes, vagy

más valamelly kórszűnyt keblező egymiknél, a' gyuladás' hevéssége lecsendesítetvén, más czélirányos szerek' használata is szükséges. Ha pedig akármiféle betegekben a' geny-ár' időszaka alatt nagy közönséges gyengeség, és a' tengélet' tetemes csüggedése tapasztaltatik, perui héjt, kálmos gyökeret, 's más a' visszafótlást elősegítő szereket szükséges rendelni.

189. §. A' geny-ár' folyamata alatt azonfölül, kivált midőn a' szaruhártya veszedelemben forog, az előbb leborotvált főtetőre, csecsnyújtványok' tájékára, vagy a' tarkóra, dárdanyvaj legnagyobb haszonnal kenetik be; valamint az izgató lábvizek is ezen időszakban czélirányosan rendeltetnek. Félbehagyván már most a' hideg borogatásokat, a' szemekre tisztítás végett a' fentebb (187. §.) említett szemvizek, továbbá száraz hév, és többnyire a' mákonyfestvény is, napjában egyszer becseppentve, kívántatnak. Midőn a' szaruhártya gennyedésnek indul, akkor a' szemkő' használata javallatik. Ha a' szaruhártyán keresztülható fekély támadván, szivárványszam keletkezett, a' szembe feleresztett beléndek- vagy nadragulya-vonatot kell csepegtetni. Ha teljes szarucsap' képlésére mutatkozik hajlam, annak elfordítására sokszor a' mákonyfestvény, vagy Sydenham' híg mákonyának bőkezű használata sikerrel intéztetett.

190. §. Midőn ezen betegség' folyamata alatt a' gyuladás' hevéssége czélirányos lobellenes készüllettel lecsendesítetvén, a' fájdalom mindegyre kegyetlenkedik, annak csillapítására kórjelesleg mákony' használata szükséges. A' szemívfölötti- és halánték-tájékba tehát, vagy csupa mákony, nyállal elegyítve, vagy édes higanynyal párosítva kenetik be a' fájdalmak' rohama alatt. Minekutána pedig a' fájdalom a' gyuladás' legtöbb kórjeleivel elenyészett, nehogy a' gyuladás idült folyamatot vegyen fel, vagy a' szemhéjak' köthártyája rendellenes állapotba ejtessék, valamint a' kórisméletek' elfordítása végett is, fanyar szerek ajánltatnak. E' czélból a' rágó higany, szemkő, és timsó, a' fehér és kék gálicz szemvizekben rendeltetnek. A' mákony pedig és horgany-virág (flores zinci), a' levált vörös és fehér higany (merc. praecipit. ruber et albus), az ólomczúkor jobbadán íralakban alkalmaztatnak. Ha mindazáltal mindezen gyógyszerek' használata nem mutatna sikeres fogamatot, és a' köthártya' vörös, gindár és dagadt állapotja, vagy épen bibircses küleménye maradna hátra, más gyógyszerekhez kellene folyamodni, melyekről alább teendünk említést.

Újszülöttek' szemgyuladása.

(Ophthalmia neonatorum.)

191. §. Ezen betegség az egyiptomi szemgyuladással ugyan egy nyavalya, csak a' csecsemő test' nagyobb gindársága és gyengédsége által módosítatnak körjelei. A' szemhéjak módnélkül, sőt sokszor annyira megdagadnak, hogy midőn egymástól, kivált ha sír a' csecsemő, elhuzatnak, kifelé fordulnak, és kiszegély támad. A' tülk-kőthártya a' szaruhártya körül nagy és puha dagadtá emelkedik. Ezekhez járulnak a' genyképű nyák' bő kiválasztása, fájdalom, álomtalanság, és az egyiptomi szemgyuladás' többi körjelei, mellynek kimeneteleibe végződni is szokott. A' genyképű nyák' folyását néha tetemes vérzés előzi meg, melly által a' betegség' hevéssége többnyire enyhülni szokott.

192. §. Jóllehet ezen szemgyuladás' ragályos természetéről csak alig lehet kétség; még-is fertőzés és a' ragály' egyenes átszármazása által csak igen ritkán hozatik elő. Sokkal gyakoribb támasztó okai ezen betegségnek: a' tisztátalanság, többek' együttlakása által megromlott levegő, mint a' szül- és lelelencz-házakban közönségesen szokott lenni, a' nagy világosság' behatása (mellyet sokan helytelenül ártatlannak tartanak), a' csecsemő' meghűtése akármiféle módon, és a' szemek' nyomtatása a' nehéz születek alatt. T. Scarpa ezen szemgyuladást némi csipős állománytól származtatja, melly, midőn a' gyermekfő a' szülés' alkalmával a' hüvelyen általsurran, akkor leginkább a' szemhéjakra ragad, midőn az anya bujasenyves, vagy fekélyekkel szöveményes fehérfolyásban szenved.

193. §. Ezen betegség' jóslata az egyiptomi szemgyuladásával egészen megegyez. Azonkívül emlékeztetreméltónak találok, hogy én az újszülöttek' szemgyuladása után sokszor középponti hályogot (cataracta centralis) találtam, melly azonban talán még az anya' méhében vette eredetét. — Gyógyítása is ezen szemgyuladásnak ugyanazon szerekekkel eszközöltetik, mint az egyiptomi szemgyuladásé, csak a' csecsemők' gyengédebb életműségét szükség szem előtt tartani. A' betegség' enyhébb fokában sokszor a' hideg borogatások egyedül is elegendők a' gyuladás' eloszlatására. De a' gyuladás' nagyobb hevéssége mellett az alsó szemhéjra, vagy a' halántéktájakra egy vagy két nadály' alkalmazata kívántatik. Ha bő genyképű nyák' választatik ki, 's a' gyuladás' hosszasb folyamatú kezd lenni, bodza- vagy

mályva-forrázat, ólomeczettel és mákonyfestvénnyel, mint szemvíz helyesen rendeltetik. Ha a' szaruhártyát gennyedés lepi meg, a' szembe feleresztett mákonyfestvénnyel lehet ecsettel alkalmazni. A' szemkő' használatát ritkán szenvedik meg a' kisdedek. A' fanyar szerekekkel is a' gyuladás' vége felé, takarékos bánás kívántatik. Mi pedig a' kiszegélyt illeti, melly a' gyuladás' folyamata alatt gyakran előfordul, az következő bánásmódot kíván: mind a' két kéz' hüvelyke és mutató ujjja olajba mártatik, ezekkel aztán a' kifordult szemhéj gyengédeden megfogatik, és enyhe bánásmóddal szabályos helyére visszafordítatik.

Orbánczos szemgyuladás.

(Ophthalmia erysipelacea.)

194. §. Minden orbánczos bántalom az életműség' és életművek' csak fölületes részeit támadja meg, t. i. a' köztakarókat és az életművek' hüvely-hártyáit. Innét a' szemet környező részek közül a' köztakarók lepetnek meg orbánczos gyuladástól, magán a' szemén pedig a' külső hártyában, t. i. a' köthártyában, ver magának fészket ezen különnemű szemgyuladás. Es pedig háromféle alakban fordul elő az orbánczos szemgyuladás, t. i. mint szemhéjlob, melly a' szemhéjakon, mint zugbőrlob, melly a' könyvtömlőt fedező köztakarókon, és mint kötlob, melly a' szemteke' köthártyájában fészkül.

Orbánczos szemhéjlob.

(Blepharitis erysipelacea.)

195. §. Ezen gyuladás nagy, de világos vörös és mintegy átlátszó daganattal veszi kezdetét, melly a' szemhéj-széleken kezdődik, onnét tovább terjed, és a' szemgödör-széleket is meghaladván, sokszor az egész félábrázatot eláradja. A' vörösséget azonnal feszülő fájás követi, melly minden tapintásra felháborog; a' szemhéjakat mozgatni a' beteg nem képes. A' hév ugyan csak alig magasul a' bántódott részen, de a' Meibom' nyáka, és a' könyek' elválasztása, a' mirigyek' rokon-szenves izgatása miatt, nagyobb mértékben történik.

Lázás mozdulatok ezen gyuladáshoz, ha csak igen érzékeny és gyenge betegekben nem, soha sem szegődnek. — Az orbánczos szemhéjlob mindenkor kiizzadásba végződik. A' szemhéjak' külső színére t. i. enyvképű nyirkizzad ki, melly a' levegő' behatása által kiszárad, azután a' felbőrrel együtt korpa-alakban lehámlik. Ha a' nyirk-kiizzadás a' felbőr alatt történik, ez átlátszó hólyagokba emelkedik, mellyek rövid idő múlva megfakadnak. Ezen hólyagok' talaján azután pörkők támadnak, mellyek ha kellőleg kiszáradnak, leválnak. Az orbáncz, melly a' most leírt alakban fordul elő, hólyagos orbáncznak (erysipelas bullosum) neveztetik. Midőn ezen gyuladás nem követ rendszerintes folyamatot, genyedésbe vagy üszökbe végződik.

196. §. Az orbánczos szemhéjlob' előkészítő oka a' szemhéjak' igen gyenge életművezeti gyáratában rejtezik. Mert hogy valamelly életműves részen orbáncz támadjon, arra a' bőr' különös puhasága, gyengédsége és érzékenysége kívántatik, melly tulajdonságok a' szemhéjak' köttakaróiban kitünőleg találtnak. Azért-is jobbadán mind a' két szemhéjat lepi meg ezen gyuladás; de néha még-is egyedül a' felső szemhéjon fordul elő. A' támasztó okokhoz kiváltképen a' meghűtés tartozik, mellynek a' test' felhevülése után a' szemhéjak' kitétetnek. De a' méhek' csípése is, ha a' fulánk azonnal eltávolztatott, valamint a' szemhéjak' más gyenge sértései is némellykor orbánczos szemhéjlobot támasztanak.

197. §. Jósolata ezen gyuladásnak elég kedvező; mert ha csak új ártékony hatalmak a' betegre nem hatnak, a' baj többnyire magától meggyógyul. Hasonló szerencsés kimenetelt még inkább lehet reményleni akkor, midőn a' gyuladás célirányosan orvosoltatik. Azonban a' lehámlás' időszakában szemhéj-vizenyre mindenkor nagy hajlam van jelen az új felbőr' finomsága' következtében, melly hideg és nedves levegő' befolyása által elő is hozatik. — Genyedésbe vagy üszökbe csak akkor megy által az orbáncz, midőn a' beteget rossz levegő vagy más ártalmas hatalmak környezik, vagy főnák orvoslás alkalmaztatik. Valahányszor pedig ezen szerencsétlen végzések mutatkoznak, mindenkor azon hibáktól lehet tartani, mellyeket másutt (101. §.) említünk.

198. §. Az orbánczos szemhéjlob' gyógyításában a' támasztó okok' különbözése némi módosítást kíván. Ha meghűtésből eredt és talán lázas mozdulatokkal is jár a' gyuladás, a' bőr' működése' felösztönlésére enyhébb izzasztó szerek szükségesek. A' bántódott részre

egyszersmind száraz hev' alkalmazata kívántatik, mely elein melegített, néha káforral is dörzsölt szemkötények, későbbben illatos párnácskák által eszközöltetik. Hideg borogatások, melyeket sokan javallnak, kivált ha tartósabban használtatnak, szemhéjvizeny' képlődésére szolgálnak alkalmul; azért az orbán-czos szemhéjlob' ezen fajában nem ajánlhatók. — Ha ezen betegség külsértések által hozatott elő, az izasztó szerek főlöleg használtatnának; a' hideg borogatások itt javallt helyöket lelik. Mindazáltal ha a' szemek akár nagy érzékenységek, akár más valami ok miatt a' hideget meg nem szenvednék, langy borogatások, Goulard' vizével, hasznosabban intéztetnének.

Orbán-czos zugbőrlob.

(*Anchylops erysipelacea*.)

199. §. Ezen gyulladás a' könytömlő felett, és a' nagyobbik szemszeglet körül helyezett köztakarókban fészkülván, ezen tájék' halavány vörös daganatával nyilatkozik, mely lassankint a' szemhéjakra és szinte az egész félábrázatra is elárad. A' gyuladt rész azonfölül fesztítő fájdalommal bántódik. A' könytpontok összezsugorodnak és működni megszűnnek; honnét könyhullás következik, és az orr-üregben, a' bántódott félen, kellemetlen szárazság' érzelme támad. Enyhülván a' gyulladás hevéssége, a' Meibom' mirigyei 's a' könyhúscsa bővebb nyákot választanak el; innét a' szemhéjak, kivált éjjelenként összetapadnak. A' betegség' kórjelei ezentúl napról napra kisebbülván, végre a' felbőr' lehámlásával az egészség visszatér.

200. §. Néha a' gyulladás magasabb fokra emelkedik, és gyulasztó bélyeggel szövetkezik. — Illyenkor a' gyulladás mélyebben hat 's magát a' könytömlőt is megtámadja, honnét új és súlyosabb kórjelek keletkeznek. A' fájdalom keményebb, szúró és égető; az orbán-czos daganaton pedig még egy másik kisebb, babképű daganat is mutatkozik, mely tömöttebb vörösséget terjeszt elő, és a' tapintást nem szenved. — Enyhülván a' betegség' hevéssége, nemcsak a' Meibom' mirigyekben és a' könyhúscsában, de magában a' könytömlőben is nagyobb mennyiségű nyák választatik el, mely utóbbiból nyomással mind a' könytpontokon, mind az orrmeneten által kiüríthetetik. Ezen bővebb nyák-elválasztás több-

nyire a' gyulladás kórjelek' ényészte után is sok ideig fen szokott maradni; de legtovább tart akkor, midőn a' gyulladás el nem oszlik, hanem genyedésbe megy által. Illyenkor a' belső szemszegletben egy kis tályog képlődik, melly megfakadván, vagy egyszerű kecskeszemnek (aegylops simplex), vagy könytömlő' sipolyának (fistula sacci lacrymalis) mondatik. Ama' nevezettel akkor jeleltetik, midőn a' tályog a' köztakarókban és a' sejt-szövetben fészkült, az utóbbi nevet pedig akkor viseli, ha a' genyedés a' könytömlő' mellső falán is keresztül hatott. Hasonló sipolyát a' könytömlőnek T. Beer alsipolynak nevezi azért, mivel a' könytömlő csak másodrendileg bántódván, nem teszi a' gyulladásnak 's az ezt követő genyedésnek közvetlen góczát és székét.

201. §. Az orbánczos zugbőrlob' támasztó okai nem mások, mint mellyek az életműség' egyéb részein képesek orbánczot támasztani. Ezek közé tehát azon részek' meghűtése, mellyekben ezen gyulladás fészkül, vagy a' belső szeglet' takaróinak csekély sértései tartoznak kiváltképen. A' gyulasztó bélyeggeli szövemény, a' beteg' alkotmányától, az évszaktól, a' járvány' nemtőjétől, az alkalmazott gyógyítástól, és más környülményektől függ.

202. §. Kedvező a' jóslat ezen betegségben, midőn gyulasztó bélyeggel nincs szöveményben; mert illyen környülmények közt, czélirányos orvoslás mellett, a' fölbőr' lehámlásával lassankint a' gyulladás' minden kórjelei elenyésznek. De ha a' betegség fonákul orvosoltatik, vagy gyulasztó bélyeggel szövetkezett, ha a' gyulladás eloszlik is, a' könytömlő' tak-árja (blennorrhoea) marad vissza, melly könnyen idült folyamatot vesz fel. — De legmegátalkodottabb ezen tak-ár akkor, midőn genyedés marad vissza. De a' genyedés ezenkívül még egy más gyógyíthatatlan hibát is hozhat elő, t. i. szüntelen könyhullást. Ez akkor történik meg, midőn a' könycsatornák a' genyedés által elrontatnak, átjárhatatlanokká tetetnek, vagy midőn a' könytömlő összenő.

203. §. Ha az orbánczos zugbőrlob meghűtésből eredt, gyógyítására belsőképz. izzasztó szerek, helybelileg száraz hév' alkalmazata kívántatnak. Ha pedig a' gyulladás más okokból vette eredetét, vagy talán gyulasztó bélyeggel és a' könytömlő' bántalmával szöveményes, hideg borogatások, vagy Goulard vize' langy alkalmazata, sőt ha a' gyulladás' foka kívánja, nadalyok és sönemü hashajtók is szükségesek. Hol a' gyulladás genyedésnek indul, lágyító szerekkel kell a' ge-

nyedést elősegíteni. Mihelyt a' tályog világos hullámzás' jeleit mutatja, azt azonnal gerelylyel megnyitni szükséges, hogy a' könytömlő-sipoly' kifejlése ezen móddal elfordítható. Az egyszerű kecskeszem' gyógyítására a' lágyító szerek' használatát folytatni kell. Ha pedig a' könytömlő' mellső fala is át van lyukadva, a' könytömlőbe minden nap langy vizet, mákonyfestvény-nyel vegyítve kell befecskendezni, a' lágyító szereket pedig a' mellett egész a' fekély' behegedéséig folytatni. Ha pedig a' genyedés után a' könytömlő' takárja marad vissza, az ellen saját bánásmód szükséges, melyet alább adandunk elő, midőn a' könytömlő' sérvéről értekezendünk.

Orbánczos kötlob.

(Coniunctivitis erysipelacea.)

204. §. Ezen gyulladás a' tülk-kőthártyában vér magának fészket, és ezen hártya világos vörös és hólyagos daganatával külekezik. Ezen hólyagok a' szemhéjak' mozgásai alatt alakukat mindegyre változtatják, és néha akkorára nőnek, hogy a' szemhéjak' résen is kiállanak. A' szemet szűrő vagy feszítő de enyhébb fájás fogja el; a' fényiszony és könny-ár is csak kisebb mértékben jelenkezik. A' köthártya alá némelykor ez és a' tülk-hártya közé vér ömlik ki, honnét a' köthártyán világos vörös és sokszor elég nagy foltok támadnak. A' szemhéjak éjjelenként közönségesen összetapadnak. A' vörösség azután lassankint oszlani kezd, a' kiömlött vér felszívatik, s a' hólyagos daganat elenyészik; de a' köthártya' azon helyein, hol a' hólyagok valának, többnyire még sokáig gindárság marad vissza. Lázas mozgulatok ezen gyuladást ritkán követik.

205. §. Az orbánczos kötlob gyakran a' szemhéjak' orbánczával szövetezik; mert a' meghűtés, mely az orbánczos kötlobnak szolgál alkalmul, ugyanazon időben a' szemhéjakat is érvén, ezeken hasonló bántalmat támaszt. A' másik szöveménye az orbánczos kötlobnak zömök, köbczős, és vérteljes egymikben fordul elő. Ezeknél t. i. az orbánczhoz gyulasztó bélyeg szövetezik, mely súlyosabb körjeleket, és jobbra lázas mozgulatokat is gerjeszt. Innét a' vörösség tömöttebb, a' tülkhártyára is kiterjed, a' fájdalom hevesebb, a' köthártya' daganata keményebb, s egyáltalában minden

kórjelek szinte úgy mutatkoznak, mint a' gyulasztó kötlob' hevesebb fokánál előadók.

206. §. Jósłata ezen betegségnek elég kedvező; mert nem szokott rossz kimenetekbe végzödni, 's czélirányos orvoslás mellett szerencsésen eloszlik. De ha gyulasztó bélyeg járul hozzá, és pedig nagyobb fokban, 's annak helyes orvoslása elmúlasztatott: akkor az orbánczos kötlob nem szokott olyan jó kimenetekbe végzödni. Illyenkor a' szaruhártya' genyedésétől és minden ebből eredhetö hibáktól méltán lehet tartani.

207. §. Az orbánczos kötlob' gyógyításában a' bőr' működését enyhe izzasztó szerekkel szükség előmozdítani, 's ha rest a' széketétel, ezt gyenge hashajtók által egyszersmind megindítani. A' beteg azonfölül egyenletes hévmérsékü levegőben tartózkodjék, és vékony étrenddel éljen. Helybelikép száraz hév' alkalmazata kívántatik, mely eleinte fölmelegített szemkötényekkel, azután pedig, midőn az érzékenység alább száll, illatos párnácskák által eszközöltetik, melyekhez néha káfor is adathatik. Ha a' vörösség valamivel tovább tart, hólyaghúzók javallatnak. — Midőn a' betegség gyulasztó bélyeggel áll szöveményben, és a' hevesebb gyulasztó kötlob' kórjelei mutatkoznak, hatásb gyógyszerek és szinte azon bánásmód kívántatik, melyet ezen gyulladás' gyógyításában ajánlánk.

Csúzos kötlob.

(Coniunctivitis rheumatica.)

208. §. Ezen csúzos szemgyulladás, mely a' szemteke' köthártyájában fészkül, nagy fényiszonynyal és bő könnyárral kezdődik. A' tülkhártya rózsaszínt öltvén, a' vörösellő köthártyán átviláglik. Azonkívül a' szemet és a' szemíveletti tájékat hasogató fájdalom ostromolja, mely nappal enyhülni, éjjelenként pedig új hevesességgel visszatérni szokott. Midőn a' gyulladás el nem oszlik, a' szaruhártyán apró, savóval tölt hólyagok képlödnék, melyek megfakadván, fekélyekké válnak. Ezen fekélyek inkább szétterülni, mint mélyen hatni szoktak, és savós anyagot választanak el. A' betegség enyhülvén, a' fájdalmak lecsendesülnek, és végre egészen eltűnnek, mind a' köt-, mind a' tülkhártya' vörössége ritkul, 's lassankint a' gyulladás' minden kórjelei enyhülnek, és a' fekélyek behegednek; de a' sza-

ruhártya még is némelly helyeken mintegy kievődve marad. Ezen gyuladásnak sokszor csúzos-láz, az ízek' és izmok' hasogató fájásával, szokott kísérője lenni.

209. §. A' csúzos szemgyulladás majd első-, majd másodrendi. Az elsőrendi csúzos kötlob akkor támad, midőn a' csúzos kórszűny az életműségben tetemes fokban rejtezik. Ezen csúzos kötlob mindenkor hevesebb a' másodrendinél, melly gyulasztó kötlobból veszi eredetét, és sokszor a' szivárványhártyára is kiterjed. Ilyenkor a' szivárványhártya' színe elváltozik, a' láta megszűkül, a' fájdalom sokkal hevesebb. — A' csúzos kötlobot, akár első-, akár másodrendi legyen, meghűtés szokta támasztani, kivált midőn a' hévmérték hirtelen változik. Jelen készség mellett pedig nem szükséges épen ezen gyulladás' előhozására, hogy magok a' szemek hűtessenek meg, sokszor elegendő, ha a' test' más részei tetetnek ki a' hévmérsék' hasonló változásának.

210. §. A' másodrendi csúzos kötlob elég kedvező jóságot enged; mert ilyenkor az egytetemes kórszűny' kisebb foka van jelen, a' szem' betegsége tehát sem megátalkodott, sem heves nem szokott lenni. De hol a' csúzos kórszűny az életműségben nagyobb mértékben rejtezik, és az ártékony hatalmak folytatják behatásukat, vagy az orvoslás fonákul intéztetik: ott a' szaruhártya' kifekélyedése, vagy szivárványlob következik. Midőn a' szaruhártyán efféle savós fekélyek mutatkoznak, a' megemésztett szarulemezek, mint már fentebb említők, néha nem pótoltatnak tökéletesen vissza, és a' szaruhártya mintegy kievődve marad hátra. Ilyenkor a' fénysugarak' rendellenes megtörése miatt, a' beteg mindaddig kettős vagy hármas látásról szokott panaszkodni, míg idővel a' szaruhártya' megemésztett lemezei vissza nem pótoltatván, ezen hártya' rendes domborúsága helyre nem áll. Hol a' gyulladás a' szivárványhártyára is elárad, nyirknak a' látába izzadásától, és minden innét függő hibáktól méltán lehet tartani.

211. §. Ezen gyulladás' czélirányos orvoslására nem csak helybeli, hanem közönséges gyógyszerek is kívántatnak. Minthogy pedig ezen betegség' folyamata alatt az egész bőrrendszer' működése többnyire szenvedni szokott, ennek helyreállítására semmi sem hasznosabb az izzasztó gyógyszereknél. Mindazáltal eleinte, és meddig lázas mozdulatok tapasztaltatnak, csak enyhébb izzasztók kívántatnak, úgymint langy lágyító főzetek's forrázatok, bodzavirág, eczetsavas huyany (acetasa ammoniae). Minekutána pedig a' láz' kórjelei megszűn-

tek, de a' gyulladás még tovább is tart, már nagyobb ösztönrel munkálódó izzasztók javalltatnak. Ide tartoznak a' dárdany-készítmények (praeparata antimonii), gajak (quaiacum), a' Dower' porai, keserédes venyigék (stipit. dulcamarae), a' káfor 's több effélék. — Helybelikép, midőn a' gyulladás súlyosabb, nadályok' használatát kívántatik. Ha a' gyulladás a' szivárványhártyára is elterjedt, ugyan nadályok ismételt ízben, vagy még inkább véres köpölyök' alkalmazata javalltatnak. A' betegség' későbbi folyamata alatt hólyaghuzók által intézett elvezetés, és száraz hév' alkalmazata kívántatik. A' száraz hév az érzékenység' különbféle fokához alkalmazva, majd szemkötények, majd illatos párnácskák által alkalmaztatik. Midőn a' szaruhártyán savós fekélyek támadnak, akkor a' fekélyek' behegesztésére szemkövel készített szemvizek szükségesek. Minthogy pedig a' csúzos gyulladások a' nedvességet nem igen szokták szenvedni, a' nevezett szemvizeket langyan kell alkalmazni, és a' szemeket használatuk után azonnal valamelly felmelegített száraz ruhával gondosan megtörlni.

Köszvényes szemgyulladás.

(Ophthalmia arthritica.)

212. §. A' köszvényes kórszűny a' szemgyulladás' kétféle alakának szokta belyegét kölcsönözni, t. i. a' szem-takárnak (ophthalmo - blennorrhoea), és a' szivárványlobnak. A' szemtakár, melynek fő széke a' szemteke' köthártyájában vagyon, és temérdek genyképű nyák' kiválasztásával jelelkezik, T. Beer szerint csak mint helyettes munkálata a' lábköszvénynek fordul elő, melly nedves hideg, léles italok 's több effélék által elnyomatott. A' köszvényes szivárványlob, melly többnyire meghűtés által támasztatik, a' szivárványhártyában fészkül előkelőleg, és vagy mindjárt eleinte saját kórjeleivel jelenik meg, vagy pedig valamelly gyulasztó szemgyulladás' alakából fejlik ki. Előbbi esetben elsőrendi, az utóbbiban pddig másodrendi köszvényes szivárványlobnak neveztetik.

Köszvényes szem-takár.

(Ophthalmo - blennorrhoea arthritica.)

213. §. Ezen veszedelmes szemnyavalya' kezdete a' tülk-köthártya' halaványvörös, puha és hólyagos daganatával kezdődik, mely a' szaruhártyát körülveszi, és csipős savót foglal magában. A' szemhéjak' köthártyája is azonnal vörös színt ölt és feldagad; de még sokkal nagyobb daganat szokott támadni a' szemhéjak' külső színén, mely sokszor hasonló csipős savóval tölt hólyagokat terjeszt elő. A' vörösség és daganat a' könnytömlőt fedező külbőrre is elszármazik. Azonkívül a' szemet kegyetlen fájdalom fogja el, mely lassankint növekedik, és az egész főre elterjed; tetemes fényviszony és bő könnyár jelenkezik, mely utóbbi rövid idő alatt genyképű nyák' elválasztásává lesz. Mihelyt ezen genyképű anyag' kiválasztása beáll, a' nyavalya' további folyamata azonnal megegyez az egyiptomi szemgyuladással; csak azzal a' különbséggel, hogy a' köszvényes szem-takárban egyszersmind a' könnytömlő is takáros állapotba ejtődik.

214. §. A' betegség' kezdetén a' gyógyulás nemcsak lehetséges, de nagyobb mértékben hihető is, ha az orvoslás idejében és célirányosan intéztetik, 's a' beteg a' szükséges gyógyszerek' használatát nem ellenzi. Ellenkező esetben legszomorúbb kimenetel következik, 's a' szem annyira megromlik a' beálló genyedés' következtében, hogy működésével rendes idomát is elveszti. — A' köszvényes szem-takár' gyógyításában az elnyomatott lábköszvény' visszaállítása legsürgetőbbleg kívántatik. Ezen célhoz hatás ingerrel munkálódó izgató és vörösítő szerek vezetnek, úgymint tömény, mustármag-forrázatból készült izgató lábvizek, kőrösbogárpórral elegyített csipős mustár-kovácsok, melyeket, jóllehet keserves kínokat okoznak, a' bokától egész a' lábikráig kell felrakni, és szorgosan újítani. Ha a' beteg ezekben meg nem egyez, legalább széles hólyaghúzó tapasztokat szükséges lábikrájára ragasztani. A' többi gyógyítás a' kóródószak' különbsége szerint, melyben a' gyuladás vagyon, különbféle. Minekelőtte a' genyképű takony' elválasztása beállana, száraz hév' alkalmazata kívántatik; mihelyt pedig a' takár' jelei mutatkoznak, azonnal ama' bánásmód szükséges, melyet főntebb az egyiptomi szemgyuladás ellen ajánlánk.

Köszvényes szivárványlob.

(Iritis arthritica.)

215. §. Ezen súlyos szemgyuladás a 'szem' és szemgödör-tájék' hasogató fájásával kezdődik. A' fájdalom mind inkább hevesebben dulong, egész a' főtetőre és állkapocsra kiterül, 's a' beteget főkép éjjelenként sanyarja. Ugyanegy időben a' fájdalommal tetemes fényiszony és bő köny-ár is jelenkezik; a' köt- és túlk-hártya megvörösül, és a' köthártya' edényei beteges kitágulásra nyilvános hajlamot mutatnak; de a' szaruhártyáig nem nyulamlanak, hanem ezen hártyától többé kevesebb észrevehető kékes gyűrű által elválasztva végződnek. A' szem' mozgásai alatt a' szemszegletekben jobbra fehéres hab (köszvény-tajték, spuma arthritica) gyűl össze. Ezen körjelek mellett a' szivárvány-hártya' megváltozott színe soha sem hiányozik, pedig úgy, mint egyéb szivárványlobokban szokott, hogy t. i. a' barna és fekete szivárványhártya vöröses, a' kék és szürke pedig zöldes színt ölt.

216. §. A' köszvényes szivárványlob' többi körjelei a' beteg' küleménye szerint különböznek. Érteke nyebb és feszes rostú egymiknél többnyire már a' gyuladás' kezdetén elég heves láz jelenkezik. A' láta hasonló betegéknél megtartván rendes helyzetét, szűkebb és a' kiizzadó nyirk miatt szegletessé és homályossá lesz. A' nyirk-kiizzadás leginkább az estveli nehezbülések alatt történik. Innét minden fájdalom-rohanás után jobban tompul a' láttehetség, és a' láta szeglete-sebb alakot vesz fel; míg csak ez egészen be nem záródván, a' láttehetség a' fényérzettel együtt el nem enyészik. Ha ezen körjelek mellett a' betegség enyhülni nem kezd, a' szemteke lassankint összeaszik, és a' szemgödörbe hátravonul. Az ekkint megváltozott szemteke alkatát megtartja, úgy, hogy mind a' szivárvány-, és szaruhártya, mind a' szem' többi részei el nem enyésznek, de nagyságukra nézve tetemes fogyatkozást szenvednek. Ezek után végre a' gyuladás' minden körjelei elenyésznek.

217. §. Sokkal más folyamatot követ a' köszvényes szivárványlob pöffedt és gindár küleményű betegében. Ezeknél lázas bántalom ritkábban jelenkezik, a' láta pedig nemcsak nem szűkül, mint az izgékony egymikben, hanem inkább rendkívül kitágul, és pedig úgy, hogy a' szemszeglet felé legnagyobb terpedés mutatkozik. A' láta mögött a' szem' fenekén lassankint

sárgás zöld homály fejlődik ki, mellynek széke az üvegtestben vagyon (üveghályog, glaucoma), és a' fájdalom minden rohama után növekedik, 's a' látást tökéletesen elenyészteti. Hasonló homály lepi el néha ezen betegeknek a' jégencsét is (üveg-lencsehályog, cataracta glaucomatosa), és ezen esetben a' homály nem esik olly messze a' látától, mint midőn az üvegtest egyedül homályos. Minekutána mindezen változások bevégeződtek, a' szemteke, mint az érzékenyebb egymiknél, elalszik, 's a' gyulladás folyamata megszűnik.

218. §. Ezen betegségben többnyire szomorú jóslatot kell állítani; mert a' láttehetséget igen nagy veszedelembé dönti, a' kórismételekre igen hajló, 's gyógyítása igen nehéz. Egyes esetekben a' jóslat különféle környülményektől függ. Mindenek előtt az életműségben lappangó betegség fokát és a' beteg' küleményét kell tekintetbe venni. Mert ha az egyetemes kórszűny kisebb mértékben van jelen, csak másodrendi köszvényesszivárványlob fejlődik ki, melly sem olly hevesességgel, sem olly sebességgel nem jár, mint midőn az életműségben a' köszvényes kórszűny nagy fokban rejtve van, elsőrendi köszvényes szivárványlob támad. A' környülmények ezen állodalmában tehát célirányosan és ideiben intézett orvoslás mellett a' köszvényes szivárványlob eloszlása legtöbb esetekben eszközölhető, és a' látás helyreállíthatatik. Hasonló jó kimenetelre kivált az érzékenyebb és gyengébb küleményű betegeknek lehet számot tartani. Sőt ezeknek néha még akkor is lehet a' láttehetség' helyreállítását reményleni, midőn a' gyulladás' hosszab folyamata, vagy elhagyatott vagy fonák orvoslás miatt nem eloszlás, hanem a' látába nyirkkiizzadás következett; mivel ha a' látásban a' kiizzadt nyirk kisebb mennyiségben találta, többnyire elég hamar felszívatik tökéletesen. De ha a' kiizzadt nyirk az egész látát kitölti, gyógyíthatatlan vakság következik. Hasonló gyógyíthatatlan vakságot okoz az üveg-, vagy üveglencse-hályog is, melly hibáktól a' pöffedt és gindár küleményű betegeknek méltán lehet tartani, ha a' köszvényes szivárványlob nagyobb hevesességgel foly le, ha soká tart, gyakran visszatér, magára hagyatik, vagy fonákul orvოსoltatik.

219. §. A' köszvényes szivárványlob' gyógyításában mind közönséges, mind helybeli gyógyszerek szükségesek. A' helybeli gyógyítás a' nyavalya' kezdetén gyakran vérürítést kíván. Mert valahányszor hevesebb körjelek tapasztaltatnak, a' nadályok' vagy véres köpölyök' alkalmazata enyhülést szokott hozni. A' helybeli

orvosláshoz tartozik azonfölül a világosságnak és levegőnek gátolt behatása is. Minekutána a gyulladás' hevessége lecsillapodott, száraz hev' alkalmazata javallatik oly alakban, millyent az érzékenység' jelen foka enged. Midőn a gyulladás hosszabb folyamatot vesz fel, az elvezető szerek legnagyobb sikerrel szoktak munkálódni. Ezek közül itt leginkább az erősebb hatásúak javalltatnak, úgymint: a boroszlányhéj (cortex mezerei), Authenrieth' dárdanyas írja, és a szünetlen holyaghúzó tapasz. A köthártya' vörössége ellen, melly néha sokáig fen szokott maradni, a szembe mindennap mákonyfestvény haszonnal cseppentetik. A gyulladás' vége felé, érzékenyebb egymikben, a másító szerek sikerrel használtatnak akkor, midőn a látába nyirk-kiizzadás történt. — A helybeli gyógyszerekhez tartozik végre még a mákony is, melly a gyulladás' egész folyamata alatt, akár csupán, akár édes higanynyal, vagy higanyas írral elegyítve, a halánték- és szemívfölötti tájékba mindannyiszor bedörzsöltetik, valahányszor éjszakánként a fájdalmak, a láttehetség' legnagyobb veszélyére kegyetlenkednek.

220. §. Eddig említett gyógyszerek a köszvényes szivárványlob' gyógyítására nem elegendők. Hogy a gyógyítás bátorságos és állandó legyen, az egyetemes kórszűny' elűzése is szükséges. De épen ezen közönséges orvoslás a köszvény' megátalkodott és a művészetnek nehezen engedékeny természete miatt a gyógyítás' legnehezebb pontját teszi, annál inkább, hogy a gyulladás' folyamata alatt a hatásb' köszvényellenes szerek, ösztönlő erejök miatt ellenjavalltatnak. Azért-is eleinte, míg a lázas bántalom tart, kivált izgékonyabb egymikben, csak enyhébb izzasztó szerek, millyenek a bodzaneműek, az eczetsavas hügyany, langy lágyító főzetek és forrázatok kívántatnak. Későbbben, midőn a gyulladás végére jár vagy elenyészett, másító szerek javalltatnak. Illyenek: a dárdany- és higany-készítmények, sisakfű (aconitum), bürök (cicuta), a keserédes venyigék (stipit. dulcamarae), gaják (quaiacum), a bojtörvány és sárccsagyöker (rad. sarsaparillae), és több hasonló gyógyszerek. — De mindezek' használata sikertelen, hacsak az életkormáay is a gyógycélznak megfelelőleg el nem intéztetik. Csakhogy ezen életrend kevés betegnek van szájízére, minthogy gyakran az egész életnem' megváltoztatását, és a megszokott gyönyöröknek elhagyását kívánja. Illyen betegeknek kiváltképen a léles italoktól, savanyú, lisztneű eledelektől, kövér étkektől, és a szerelembeni kicsapongás-

tól kell tartózkodniok. Továbbá az idő' változásait kerülven, tiszta, mérsékes és egyenletes hőmérsékű levegőben tartózkodjanak, testöket szorgalmasan gyakorolják, és gyakor ferdőkkel, főleg kentartalmúakkal, éljenek.

Küteges szemgyuladások.

(*Ophthalmiae exanthematicae.*)

221. §. A' himlő, kanyaró és vörheny a' folyamatuk alatt támadó szemgyuladásoknak önnemű bélyegét kölcsönöznek. Efféle küteges szemgyuladások az egyetemes betegséggel, melytől önnemű bélyegöket veszik, különbféle egybeköttetésben állanak. Úgy látszik, hogy az életműséget megtámadó ragály némelly esetekben a' szemekre is hat egyszersmind, és különnemű ingerével ezeken különnemű gyuladást támaszt. Ezen esetekben a' szemgyuladás az egyetemes betegséget párhuzamos lépésekkel követi. Ugyanezt lehet tapasztalni akkor is, midőn a' ragály az életműség' akármellyik pitvarába felvetetvén, a' küteg a' szemhez tartozó részeket is meg-lepi. Ha pedig a' szemgyuladás a' küteges betegség' folyamata alatt, vagy midőn ez csak látszólag enyészett el, 's az életműségből ki nem írtatott, akármelly támasztó okok' behatása által hozatik elő, az szükségesen az egyetemes betegségtől kölcsönözendi bélyegét, de folyamata az egyetemes betegségtől különböző és sajátos leend.

Himlős szemgyuladás.

(*Ophthalmia variolosa.*)

222. §. Ezen küteges szemgyuladás szemhéjlob' és kötlob' alakában fordul elő. Amaz az egyetemes betegséggel mindenkor párhuzamosan jár, emez pedig a' himlő' folyamata alatt, vagy annak elenyészte után támad, és saját folyamatot követ. Tehát a' himlős szemhéjlob' előhozására a' ragály' behatása maga is elegendő, de a' himlős kötlob még más indító okot is kíván, mert ennek támasztására az egyetemes betegség csak előké szító okot nyújt. Illyen indító okok, a' szem' akárminő izgatásán kívül, mindazon befolyások is lehetnek, mely-

lyek a' himlőkór' folyamata alatt a' természet' birálati készülétét akadályozzák és megzavarják. Mióta a' tehénhimlő' beoltása közösb divatra kapott, a' himlős szemgyuladás' mindkét alaka ritkábban fordul ugyan elő, de az orvosi gyakorkodás' mezejéről egészen azért el nem tűnt.

Himlős szemhéjlob.

(Blepharitis variolosa.)

223. §. Ezen gyuladás' kezdete a' szemhéjszélek' daganatával, vörösségével, viszketésével, fényiszony' nyal és könnyárral nyilatkozik. A' daganat és vörösség rövid idő alatt a' szemhéjak' egész külszínét elfoglalja, ezek' mozgása akadályos lesz, és feszítő fájdalom jelenkezik. Végre a' szemhéjak' külső színén himlős kütég képlődik. Néha ezen kütég az egész szemhéjat elborítja; de némelykor csak a' szemhéjszéleken mutatkozik, és ekkor a' bajt többnyire himlős szemhéj-mirigylobnak nevezik. Voltak esetek, melyekben egy vagy két himlő a' szemhéjak' köthártyáján is mutatkozott.

224. §. A' szemhéjakon képlődött himlők, valamint más helyeken, úgy itt is lassankint kiszáradnak 's lehullanak. De minekelőtte ez megtörténik, a' szemeken sokszor más rendellenes változások is történnek. Így néha mód nélkül nagy fényiszony, igen bő könnyár, és olyan szemfájás jelenik meg, mintha a' szembe fővény esett volna, bizonyos jeleül annak, hogy a' szemteke' köthártyája is gyuladásba kelt. Más betegeknél a' könnyömlő' tájéka is megdagad, megvörösödik, fáj, és az orr-üreg a' bántódott félen kiszárad. Mely körjelek arra mutatnak, hogy a' könnyömlő is részt vesz a' himlős gyuladásban. Efféle rokonszenves könnyömlőlob' folyamata alatt némelykor a' könnyömlő' takonyhártyáján himlő támad, de legtöbbször a' könnyömlő tak-áros állapotba ejtődik, mely tak-ár soká tart és különbféle utóbajokat hagy maga után. Említést érdemel végre a' himlős szemhéjlob' szemhéjtak-árba végződése; mi néha gindár küleményű görvélyes egymiknél tapasztaltatik.

225. §. A' himlős szemhéjlob' jóslata kedvező, ha a' szemhéjakat meglepő himlők jó indulatú genyedésbe végződnek és kis számmal mutatkoznak; mert ilyenkor némely csekély heggyeeken kívül semmi rossz sem szokott visszamaradni. De midőn bő genyedés következik,

a' szemhéjak' állományának nagy része megemésztőd-
vén, kiszegély vagy nyúl szem hozatik elő. Ha pedig
efféle árangólag genyedő himlők a' szemhéjszéleken és
pedig nagyobb számmal mutatkoznak, könnyen a' pillá-
porcz megemésztetvén, beszegély következik, vagy a'
szemszőrök' gyökerei elpusztítatván, szemször-hiány
(madarosis) 's a' szemhéjszélek' undok hegjegyei ma-
radnak vissza, melly hegjegyek a' hőmérsék' minden
változására megvörösödnek. Midőn a' himlős szemhéj-
lob kötlobbal szövetkezik, a' jóslat nem olly kedvező;
mert ekkor különféle hibák következhetnek, mint a'
következő cikkelyben említendjük. Ha pedig a' him-
lős szemhéjlobhoz könytömlőlob is szegődött, a' köny-
tömlő' tak-árja következvén, gyakran könytömlő-sérv
vagy víz-kór fejlik ki. Midőn a' szemhéjlob szemhéj-
tak-árba végződik, mindenkor nagy a' veszedelem; mert
ilyenkor könnyen a' szemteke' köthártyája is bántód-
ván, a' szaruhártya' genyedése, és ebből szülemedő
hibák következhetnek.

226. §. A' himlős szemhéjlob' gyógyításában, mint-
hogy mindenkor lázzal jár a' betegség, leginkább a' lá-
zas bántalom ellen kell munkálódni, és ennek bélyegé-
hez 's fokához alkalmazott gyógyszereket rendelni.
Helybelikép a' fény' és levegő' behatását kellőleg kor-
látozni, és midőn a' himlők genyedésbe kelnek, ennek
előmozdítására száraz hevet kell a' szemhéjakra alkal-
mazni. Midőn így a' himlők genynyel kellőleg megtel-
nek, T. Beer azoknak gerelylyeli megnyitását ajánlja,
de úgy: hogy a' megnyitás egyenkint történvén, a' bőr
a' himlőkről le ne vonassék. Ekkint a' geny kiürül,
és a' rút hegjegyek' képlődése elfordítatik. Azonfölül
a' szemhéjak' és szem' tisztogatására mákonyfestvény
tartalmú nyákos szemvíz haszonnal rendeltetik. De ha
a' genyedés mennyiségére nézve kicsapongó, vagy mi-
nőségére nézve rossz indulatú, szekfü' (chamomilla), vir-
náncz' (ruta), hagymaszagú tarorja' (scordium) 's más
effélék' forrázatából készített langy borogatások haszno-
sabbak. Midőn a' himlős szemhéjlob kötlobbal szöve-
ményes, azon szerek' használata szükséges, mellyek az
utóbbi ellen javalltatnak. Ha pedig a' szemhéjlob mel-
lett könytömlőlob' jelei is mutatkoznak, a' főntebb érin-
tett szemvízből a' belső szemszegletbe többször napjá-
ban becseppenteni szükséges. Midőn a' himlős szemhéj-
lob szemhéjtak-árnak veszi útját, azon bánásmód kíván-
tatik, mellyet az egyiptomi szemgyuladásnál ajánlot-
tunk.

H i m l ős k ö t l o b .

(Coniunctivitis variolosa.)

227. §. Ezen gyuladás a' köt- és tülkhártya' nem igen tömött vörösségével, melly az előbbi hártyán jobbadán nyalábos alakú szokott lenni, tetemes fényiszonyal, bő könnyárral, és a' szem' szűró fájdalmával nyilatkozik. A' szaruhártya egy ideig rendes állapotban szokott maradni, de nem sokára némelly helyeken meg-homályosul; hol aztán valóságos himlők ütnek ki, mellyek egyéb szarufekélyekként ezen hártyát átlukasztani képesek. — Vérteljes egymikben ezen gyuladás sokszor hevesebb, és a' szivárványhártyára is kiterjed. Illyenkor a' fájdalom súlyosabb, a' vörösség tömöttebb, a' szivárvány-hártya' színe pedig elváltozott. A' láta ezen környülmények közt mindinkább szűkül, a' szivárvány-hártya elveszti mozgékony-ságát. Görvéllyes egymikben a' himlős kötlob néha szemtak-árba megy által, vagy könnytömlő-lobbal szövetkezik. — Egyébiránt ezen szemgyuladást mindenkor lázas mozdulatok is, és pedig többnyire gyuladás bélyeggel szokták követni.

228. §. Ezen betegség' jóslata, ha heveny a' gyuladás, és azonnal célirányosan orvosoltatik, elég kedvező, mert ezen környülmények közt a' szaruhártyáról a' himlők' képlődését többnyire el lehet fordítani. De ha egyszer a' szaruhártyán himlők támadtak, ezek után többnyire hegjegyek következnek. A' hegjegyeken kívül, hol átható fekélyek és szivárványiszam hozattak elő, előheg és a' láta' különféle rendellenes változásai is maradnak vissza. Ha pedig a' szivárványhártyára is kiterjedt a' gyuladás, méltán félhetni, hogy teljes szarucsap fejlik ki. Végre midőn a' kötlob szemtak-árba végződik, vagy könnytömlő-lobbal szövetkezik, mindazon hibák következhetnek, mellyek ezen szemgyuladások' alakaiból szoktak szülemédni.

229. §. A' himlős kötlob' gyógyításában mindenek előtt az azt kísérő lázat 's ennek bélyegét kell illő tekintetre méltatni, és a' gyógytervet ezekre alapítani. Helybelikép eleinte, kivált ha egyszersmind a' szivárványhártya is meg van gyuladva, nadályok által intézendő vérbocsátás kívántatik. Későbbben a' csecsnýjtványok' tájékára vagy a' tarkóra elvezető szereket szükséges alkalmazni. Ha pedig ezen bánásmód által a' szaruhártyáról a' himlők' képlődését elfordítani nem lehet, a' kifejlett himlőket, mihelyt a' genyedés' folyama be-

végződött, egyenkint hályogtóvel megnyitni szükséges. Mi meglévén, szemköves víz' használata javalltatik. Hol szarucsap kezd kifejlteni, azt a' fentebb (136 §.) előadott bánásmóddal kell elfordítani. Hol pedig szemtak-ár következett, vagy a' himlős kötlob könytömlő-lobbal áll szöveményben, ott a' gyógyítást akkint szükséges elintézni, mint fentebb (226 §.) említetett.

Kanyarós szemgyuladás.

(Ophthalmia morbillösa.

230. §. Ezen szemgyuladás kötlob' alaka alatt fordul elő, 's többnyire a' ragály' egyenes behatása által hozatik elő. Illyenkor a' szemgyuladás az egyetemes betegséggel egyenlő folyamatot követ. De az is megtörténik, hogy ezen gyuladás a' kanyaró' folyamata alatt, vagy annak megszűnte után, nagy világosság vagy más ellenes befolyások által támasztatik. Ezen gyuladás, valamint a' himlős szemhéjlob, a' szemhéjszélek' vörösségével és daganatával kezdődik, melyekhez nagy fényiszony és bő könnyelválasztás társul. A' szemet egyszersmind szúró fájdalmak fogják el, a' köthártya halovány, a' túlkhártya pedig még haloványabb vörösséget ölt. A' szaruhártya' némelly helyein nyokatlan fényesség mutatkozik, hol aztán ezen hártya átlátszékonyságát elveszti, és savóval tölt hólyagocskákba emelkedik. Ezen hólyagocskák nem sokára megfakadoznak, és savós, szétterülő fekélyeket képeznek. A' fekélyek' híg genye néha a' szaruhártya' lemezei közé szűrődik be, és úgy nevezett szarukörmöt (ungvis corneae) okoz. A' szaruköröm' felülete egyenletlen 's boltozatos, és a' fő' mozdulataira csak igen lassan változtatja alakát. Ezen szemgyuladás' folyamatát mindenkor lobláz is kíséri.

231. §. A' jóslatot jó küleménnyel bíró betegek-nél kedvezőleg lehet alapítani, ha a' baj mindjárt elein célirányosan orvosoltatott. De ha a' betegség magára hagyatott, a' szaruhártyán többnyire fekélyek támadnak, melyek könnyen hegjegyeket hagynak magok után. Hol szaruköröm kapott létre, és az életműség' gyengesége miatt lankadt a' felszívás' folyama, ott a' hegjegyeken kívül még genyhómalý is (onyx) marad a' szaruhártyán vissza.

232. §. A' kanyarós kötlob közönséges és helybeli gyógyítást kíván. Amaz enyhébb lobellenes és gyenge izzasztó szerekkel hajtatik végre. A' helybeli bánásmód pedig, a' külső befolyások, a' fény' és levegő' behatását kellő korlátok közé szorítani javallja. Azonkívül, ha nagyobb a' gyulladás' hevessége, nadályok' alkalmazata is kívántatik. Előre bocsátván ezen helybeli véreeresztést, hogy a' beteges folyam a' szemektől elszármaztatván, a' fekélyek' képlődése a' szemhártyáról elfordíttassék, hólyaghúzó' és dárdanyos ír' használata szükséges. Ha pedig a' fekélyek a' szaruhártyán már előtűntek, száraz hév' alkalmazata és szemkövel készült szemvizek javalltatnak. A' szaruköröm ellen, a' hártya' lemezei közt létező geny' felszívátása' előmozdítására, mákonyfestvény' alkalmazata kívántatik.

Vörhenyes szemgyulladás.

(Ophthalmia scarlatinosa.)

233. §. Ezen szemgyulladás épen azon módon támad, mint a' kanyarós szemgyulladás, mellynek alakát is viseli, 's kórjeleivel jelenkezik. De a' kanyarós kötlobtól még-is a' kórjelek' nagyobb hevessége által különbözik. Mert a' vörhenyes kötlobban a' köthártya' vörössége tetemesb, a' könny-elválasztás bővebb, a' fájdalom súlyosabb, és a' szaruhártya' genyedésére törekvő hajlam nagyobb. A' láz is nagyobb hevességgel kíséri ezen szemgyuladást. Sőt néha a' gyulladás a' szivárványhártyára is elárad; ekkor ezen hártya' színe elváltozik, a' láta szűkül, és mozgatlanná válik. — A' vörhenyes szemgyulladás, a' kórjelek' nagyobb hevessége miatt, szomorúbb jóslatot enged, mint a' kanyarós kötlob. A' szaruhártya' fekélyeiből és a' szarukörömből különbféle szemhibák szoktak szülemedni. Azonkívül, ha a' szivárványhártyára is elterjedt a' gyulladás, a' látába nyirk-kiizzadás és néha teljes szarucsap' kifejlése következik. — Ezen szemgyulladás' gyógyítása ugyanazon gyógyszereket kívánja, mint a' kanyarós kötlob; csak hogy itt a' nyavalya' nagyobb hevességét is kellő figyelemre szükséges méltatni.

Senyves szemgyuladások.

(Ophthalmiae cachecticae.)

234. §. A' senyvek, vagy-is azon nyavalyák, melyeknek előkelő bélyege a' test' romlott és rút küleményében áll, gyuladós bántalmakra kevésbé hajlók; mert a' merő részek' gindársága, a' nedvek' szűke és romlottsága, és az élettehetség' gyengesége a' gyuladással ellenkezésben állanak. Vannak mindazáltal némelly senyvek, melyek' folyamata alatt helybeli gyuladások, kivált sajátságos és különmemű bélyeget viselő szemgyuladások támadnak. Ezen senyvekhöz a' görvélykór, bujakór, rüh és súly tartoznak. A' mód, mellyel a' szemgyuladások ezen senyvekkel összefüggésben vannak, különbéle. Némellykor azon senyvekben, melyek ragályból veszik eredetöket, a' ragály' egyenes behatása által támasztatik a' szemgyuladás. De más-szor ugyanezen ragályból támadó senyvekben, midőn a' ragály eleinte csak helybeli bántalmat hoz elő, ezen helybeli baj elnyomatván, helyettesleg szemgyuladás, és pedig különmemű bélyeggel ellátva tűnik elő. Leggyakrabban pedig az egyetemes senyv csak előkészítő okot nyújt a' különmemű szemgyuladásokra, melyek más különbéle támasztó okok által hozatnak elő. Melly senyves szemgyuladások ezen legutóbbi módon támadnak, az egyetemes betegség' különbéle foka szerint, majd első-, majd másodrendiek lehetnek.

Görvélyes szemgyuladás.

(Ophthalmia scrophulosa.)

235. §. Ezen szemgyuladás' előkészítő okát a' görvélyes kórszűny teszi, támasztó okául pedig minden izgató külbefolyások szolgálhatnak. Alaka ezen szemgyuladásnak ötféle, úgymint: szemháj-mirigylob, árpaszem, könyömlőlob, szarulob és kötlob. Legtöbbek ezen görvélyes szemgyuladás' alakai közül, a' betegek' különböző küleménye szerint, körjeleikben némi különbséget mutatnak. Mert jöllehet a' görvélykór természetete mindenkor ugyanaz, úgy látszik t.i. hogy az mindenütt a' merő részek' gyengébb tehetségében, a' táp' (chylus) és vér' hibás' készítésében, és a' lelki működéseknek a' testiekhez felforgatott viszonyában áll; még-

is nem akadunk minden görvélyes egymiben egy és ugyanazon küleményre. És pedig kétféle különbség ötlük ezen tekintetből előnkbe: némelly görvélyesek t. i. gyengéd és izgékony küleménnyel bírnak, mások ellenben gindárral és pöffedttel. Amazt minden tetemek' karcsúsága, sugár testállás, a' tagok' nagy forgékony-sága, koránérő elmetehetség, és kellemes piros ábrázat bélyegzi. A' szivacsos küleményre ellenben sáppadt arcz, pöffedt orr és ajak, dagadt nyak- és más tájéki mirigyek, nagy tériméjű has, tompa izom-tehetség, hajlandóság a' hosszas álomra, tunya imámos kedvély, és az ösztönök iránt tompa visszahatás mutatnak.

Görvélyes szemhéj-mirigylob.

(Blepharadenitis scrophulosa.)

236. §. Ezen gyuladásnak a' hurutos szemhéj-mirigylobbal sok közös kórjelei vagynak. A' szemhéjszélek' viszketése, daganata és vörössége a' gyuladás' kezdetére mutatnak. Azonkívül fényiszony, melly az izgékony küleményű egymikben elég tetemes, és a' szemben olyan érzelem jelenkezik, mint melly a' szemekbe hullott idegen testek által szokott előhozatni. A' könnyelválasztás egyideig bővebben mutatkozik, míg a' körpolcz alatt mind a' könny - mind a' takony - elválasztás el nem nyomatik. A' gyuladás' ezen időszakában az izgékony egymik néha szemhéjgörcsben is szenvednek. Ezek után nem sokára az elválasztások ismét visszatérnek, kivált a' takony sokkal nagyobb mennyiségben választatik el, mint rendes állapotban. Ezen bővebb takony-elválasztás gindár egymikben különbséle rendelkezéseknek van alávetve. Néha t. i. hirtelen felakad, 's ekkor a' szemhéjszélek nagyobb és keményebb daganatot mutatnak. Más betegekben bő nyák-folyás támad, 's a' betegség a' szemhéj-takárhoz igen hasonló alakot ölt.

237. §. A' jóslatot ezen betegségben leginkább az egyetemes kórszűny' foka, a' beteg' küleménye, és az alkalmazott gyógymód kormányozza. Midőn az egyetemes betegség kis fokban van kifejülve, és a' gyuladás' czélirányosan orvosoltatik, a' görvélyes szemhéj-mirigylob, ha mindjárt sokáig tart is, többnyire utóbaj nélkül szokott beveződni. Efféle szerencsés kimenetelt leginkább izgékony egymikben lehet tapasztalni. De ha

a' görvélyes kórszűny az életműségben mélyen be van gyökerezve, kórismétletekre mindenkor hajlam marad vissza. Hol az orvoslás elhagyatik, vagy fonákul intéztetik, mindazon hibák következhetnek, melyeket néha a' hurutos szemhéj-mirigylob szokott maga után hagyni (170 §.) De ezen gyuladásból, ha magára hagyatik, vagy helytelenül orvosoltatik, azonfölül szemhéjkéreg is (tylosis) eredhet. Ezen szerencsétlen kiemeneteltől akkor lehet leginkább tartani, midőn a' beteg pöffedt és gindár küleménnyel bír, és a' takonyelválasztás fölakad. Ha pedig ezen küleményű betegekben tak-ár fejlődik ki, ebből többnyire a' szemhéjköthártya' bujálkodása, vagy ha a' tak-ár a' szemtekére is kiterjed, a' szaruhártya' különféle hibái következnek.

238. §. Ezen betegséget, valamint a' görvélyes szemgyuladás' többi alakait is, nem csak helybelileg, hanem közönségesen is szükség orvosolni. Mert míg az életműségből a' lappangó kórszűny ki nem irtatik, addig a' helybeli bántalmat sem lehet bátorságosan gyógyítani, melly amattól veszi különneű bélyegét. A' görvélykór' gyógyítása pedig nemcsak huzalmas és nehéz, de nem-is annyira gyógyszerekkel, habár ezek legjobbak is, mint inkább a' jótékony természet által, az életműség' különféle kifejlési időszakai alatt eszközölhető. Ezen óhajtott fogamatot a' férfiaknál a' serdülés' időszaka, a' nőnemnél pedig a' hősám és első terhesség szokta előhozni. Kiknél ezen élettanos (physiologic.) változások által a' görvélykór az életműségből ki nem irtatik, azoknál a' művészet az egyetemes kórszűnyon csak javítani képes. Azonkívül még azt is szükséges megjegyezni, hogy az egyetemes kórszűny ellen intézett gymód, ezen rendi gyógyszerek' izgató munkálata miatt, csak akkor lehet a' görvélyes szemgyuladás' minden alakaiiban okirányos, ha előbb a' gyuladás' hevessége célirányos szerek által megtöretett.

239. §. Ezen közönséges orvoslást a' görvélykórban a' betegek' küleményéhez szükséges alkalmazni. Izgékonyabb és gyengébb egymikben t. i. erősítő, az életműves anyag' termésének kedvező, és az érzékenység' kicsapongásait mérséklő szerek kívántatnak. Ezen célhoz egy részről a' vas' készítményei és a' zsongító-fanyar szerek, millyen az üröm (absynthium), keserfa (quassia), kálmos (calam. arom), perüi- és tölgy-héj (cort. peruv. et cort. quercus) és több effélék vezetnek; más részről az említett javallatoknak a' bódító szerek felelnek meg, úgymint: piros gyűszűfű (digit. purp.),

beléndek (hyoscyamus), bürök (cicuta), nadragulya (belladonna) és mákony, mely gyógyszerek az idegek' magasított tehetségét lehatálmítván, a' nyirkedény-rend-szer' működését ellenmivelőleg javítják 's felösztönlik. Az életkormányban hasonló küleményű görvélyes egy-miknél arra szükséges leginkább ügyelni, hogy a' teng-elet fölélesztessék, az előkelő állati élet pedig szűkebb korlátok közé szoríttassék. Innét efféle betegeknek hosz-szasb álmat, tápláló de inkább növényes mint állati étrendet, langy ferdők' használatát, tiszta salusi leve-gőt kell ajánlani. A' test' módnélküli mozgását, a' ked-vély' indulatait, és az elme' erőtető gyakorlásait ellen-ben ezen betegeknek kerülniök kell.

240. §. A' pöffedt és gindár küleményű egymik-ben a' görvélykór' gyógyítására úgynevezett másító gyógyszerek kívántatnak. Mert ezek a' rostokat meg-törvén, az életműves anyag' összeállását feloldják, a' felszívás' folyamat, az el- és kiválasztásokat előmoz-dítják, egy szóval az egész tengéletet megváltoztatják. Jelesek hasonló munkálatú szerek közt különösen a' dárdany- és higany-készítmények, a' gaják, keserédes venyigék, a' sósavas sulyag (urias barytae), sósavas mészag (urias calcis), az égetett tengeri szivacs (spon-gia marina usta), a' szénsavas keserag (carbonas ma-gnesiae), a' szénsavas hamag (carbonas lixivae), és a' szénsavas szikag (carbonas natri). Az éptanos befolyá-sok közül ezen betegeknek olyanokat kell ajánlani, melyek a' lankadó állati életet ösztönözik, a' minő-le-gesen hibás tengélet' folyamán pedig javítanak. Ezek-nek tehát gyakor testmozgás, rövid álom, az elme' folytonos elfoglalása, szabad és tiszta levegő, inkább állati mint növényes étrend, és langy ferdők' szüksé-gesek.

241. §. A' görvélyes szemhéj-mirigylob' helybeli orvoslása megegyez a' hurutos szemhéj-mirigylob' gyó-gyításával (171 §.). De hol a' görvélyes szemhéj-mi-rigylob' folyamata alatt izgékonyabb egymikben szem-héjgörcs jelenkezik, ott azonfölül ez ellen is szükséges munkálódni. Ezen környülmények közt tehát mindenek előtt a' szemtől a' fény' és levegő' bebatását el kell zárni; azután ha erre a' görcs nem enyhül, a' szemre lágyító kása-borogatmányokat szükség alkalmazni, és mindazon szereket rendelni, melyeket alább a' szem-héjgörcs alatt fogunk ajánlani. Hasonló lágyító boro-gatmányok javalltatnak akkor is, midőn a' gindár kü-leményű egymikben a' takony-kiválasztás fölakad, és a' szemhéjszélek megkeményednek. Ha pedig ugyana'

gindár görvélyesekben tak-ár fejlődnek ki, az egész bánásmódot akkint kellene intézni, mint az egyiptomi szemgyuladásnál említett.

Görvélyes árpaszem.

(Hordeolum scrophulosum.)

242. §. Melly árpaszem görvélyes egymiken fordul elő, az által különbözik a' gyulasztó árpaszemtől, hogy eloszlásra kevésbé hajló, hanem annál inkább hajlandó megkeményedni, melly árpának (chalazion) neveztetik. Azonkívül, minthogy előkészítő oka egyetemes, csak ritkán fordul elő ezen árpaszem magánosan, hanem ha a' bajra támasztó ok adatik, többnyire nem messze a' szemhéjszélektől több hasonló gyuladás csomók támadnak. — Hogy a' görvélyes árpaszem megkeményedése, és így az árpa' kifejlése elfordítassék, a' gyógyításban a' hideg borogatásokkal, hacsak azonnal eloszlást nem eszközölnek, idein fel kell hagyni, és azokat inkább lágyító szerekkel felváltani. Minekutána pedig a' lágyító szerek sem képesek akár eloszlást, akár genyedést előhozni, a' daganatra mézga-gyántás tapaszt (empl. gummiresinosum) szükséges borítani, e' fölé pedig bürök- és szappanfű poraiból és káforból álló kásaborogatmányokat alkalmazni.

Görvélyes könytömlőlob.

(Dacryocystitis scrophulosa.)

243. §. Ezen gyuladás a' könytömlőben fészkül; de a' mellékes részek is, kivált a' könytömlőt fedező köztakarók többé kevesebbé részt vesznek a' gyuladásban. Innét van, hogy az említett köztakarók' halavány vörössége és daganata, 's a' bővebb nyák-elválasztás miatt a' Meibom' mirigyeiben és könyhúscsában, a' könytömlőlob orbánczos zugbőr' alakában tűnik elő. De ezen orbánczos daganaton, még egy másik magasabb, vörösebb és babképű kis daganat is mutatkozik, bizonyos jeléül annak, hogy a' könytömlő gyuladva legyen. Ezen kis daganat lassankint nagyobbra nő; mert a' könytömlő' takonyhártyáján bővebb takony választatván

el, ez által a' tömlő' mellső fala mindig jobban és jobban kinyújtatik. Az ekkint összegyülemlett nyákok a' könytömlőből nyomás által ki lehet üríteni a' könypon-tonkon által, de az orrmeneten nem; mert ennek dagadt takonyhártyája miatt nem ereszkedhetik a' nyák az orr' üregébe, honnét ebben a' beteg a' bántódott félen kelle-metlen szárazságot érez. Ezen rendellenes nyák-elvá-lasztás a' gyulladás' tökéletes elenyészte után is több-nyire még sok ideig fen szokott maradni, és a' beteg-séget idültté teszi. A' betegség még hosszabb folyama-tott nyer az által, hogy a' gyulladás gyakran visszatér-ni, a' hátramaradó tak-ár pedig minden kórismétlet u-tán megátalkodottabb természetet öltetni szokott.

244. §. Némellykor a' beteg' testalkotmánya', az alkalmazott gyógmód' 's az évszak' következtében, a' görvélyes könytömlőlób súlyosabb fokban fordul elő, és gyulasztó bélyeget vesz fel. Illyenkor a' gyulladás genyedésbe szokott végződni, és ha az okirányos orvos-lás elhagyatik, könytömlő-sipoly következik, melyet T. Beer valóságosnak nevez; minthogy az ezt előhozó genyedés magában a' könytömlőben fészkül. A' genye-dés által még más különféle hibák is szülemedhetnek; de ezekről a' jóslatban teendünk említést. Bevégződ-vén a' genyedés' folyama, ha a' könytömlő el nem pusz-títatott, ennek a' legmegátalkodottabb tak-árja marad vissza.

245. §. A' görvélyes könytömlőlób' jóslatát legin-kább az egytetemes betegség' foka határozza meg. Mert ha a' görvélykór megrögzött vagy örökölt bajt képez, és a' test' kifejlése' azon időszakait meghaladta, mely-lyekben a' természet azt el szokta enyésztetni: csak alig lehet reményleni tökéletes kigyógyulást. Illyen esetek-ben, kedvező környülmények között, kivált nyári idő-ben, a' beteg' állapotja tetemesen megjavul; de nem soká visszatér a' régi baj, és a' beteget idült gyulladás és szokványossá vált tak-ár sanyarja. — Hol ellenben a' görvélysenyv kisebb fokban van jelen, és a' baj czélirányosan orvosoltatik: a' görvélyes könytömlőlób sokszor szerencsésen meggyógyul. De nem lehet tagad-ni, hogy a' legkedvezőbb esetben is ezen gyulladás után a' könytömlő' tak-árja marad vissza, melly idült folya-matra nagyon hajlandó. Efféle tak-ár mellett a' köny-tömlő' takonyhártyája mindenkor meg van dagadva; in-nét az orrmenet' járása megszűkül, és a' nedveket a' könytömlőből az orrmenetbe lefolyni nem engedi. Mi-nél fogva a' könytömlő' mellső fala az összegyülemlett nyák által tetemesen kinyújtatik, és ha a' nyák a'

könytömlőlóból a' könyvpontokon által gyakrabban ki nem ürítetik, utoljára a' könytömlő annyira elgindárodik, hogy ha azután az orrmenet rendes állapotba jövend is, a' nedvek az orrba többé önkényt le nem szállanak (könytömlő' sérve, hernia sacci lacrymalis).

46. §. Ha a' betegséghez gyulasztó bélyeg szegődött, a' könytömlőben, mint már fentebb említők, genyedés támad, mellyből megátalkodott tak-ár következik. A' genyedés által, ha a' tályog maga idejében fel nem nyitattik, öblös fekélyek hozatnak elő. A' hevesebb gyuladás' következésiben pedig, melly ilyenkor még a' genyedés' folyamatát is nagyobb fokban kíséri, különbféle összenövések támadhatnak. Némellykor az orrmenet' egész járása, vagy annak legvége nő össze; ilyenkor ha az összegyülemlett nyák' kiürítése a' könytömlőlóból elmulasztatik, könytömlő-sérv fejlik ki. Ha pedig a' könycsatornának és -pontok akár magánosan, akár az orrmenettel egyszersmind összenőnek, a' könytömlő' vízkórja (hydrops sacci lacrymalis) és szüntelen könyhullás következik. De néha magok a' könytömlő' falai nőnek össze egymással: ekkor a' könytömlő' ürege elpusztul, tetemes hegjegy és gyógyíthatatlan könyhullás marad vissza.

247. §. A' görvélyes könytömlőlób' közönséges orvoslása, a' fentebb előadott szabályok szerint, és a' beteg' küleményének megfelelő módosításokkal intéztetik. A' helybeli orvoslás eleinte hideg borogatásokat kíván. De ha ezen bánásmód mellett a' gyuladás' eloszlása nem következik, vagy a' beteg a' nedves hideg' alkalmazatát nem jól szenvedí, azt száraz hév' alkalmazatával kell felváltani. A' mint azután a' genyedésre tapasztaltatik hajlandóság, azonnal lágyító szerek' használata kívántatik. Mínekutána tályog képlődött, azt gerelylyel megnyitni késni nem kell, hogy a' sipolyok' kifejlése elfordíttassék. Azután a' genyedés' további folyamata alatt, a' könytömlőt napjában egynehányszor híg mákonyval elegyített langy vízzel ki kell fecskendezni. A' talán létrekapott öblös fekélyek késsel nyitassanak meg, vagy sajtoltsivacsokkal tágitassanak ki. A' könytömlő' tak-árja ellen pedig, melly a' betegség' vége felé mindenkor be szokott állani, saját bánásmód' szükséges, mellyről másutt lesz alkalmunk szólani.

Görvélyes szarulob.

(Keratitis scrophulosa.)

248. §. Ezen gyuladás a' szaruhártyát, és pedig leginkább annak köthártyáját ostromolja. Kórjelei következők: tetemes fényiszony, meleg's néha csipős könnyek' bő kiválasztása, a' szem' nyomó, lassankint öregbülő, és leginkább éjjel dulongó fájdalma, a' tülkhártya' halavány, de a' szaruhártya körül tömöttebb vörössége, melly néha puhább daganatképlésre törekvő hajlammal van párosulva. Maga a' köthártya tetemes változásokat szenved: mindjárt eleinte ködös homályba borul, melly nagy kiterjedesű és fölülekes fészku' lévén, néha a' szaru-köthártya alá kiömlött vértől vörös színt mutat. Hasonló vörös foltok a' szaruhártya' felső vagy alsó színén leggyakrabban tapasztaltatnak, hol a' szaru-köthártya ezen vérömlég nélkül is jobbára minden efféle betegeknel vörös, dagadt és szinte gyapatképű szokott lenni. A' látás majdnem mindenkor csak a' fénysejtésre korlátoltatik.

249. §. Ha ezen gyuladás' széke nem annyira a' köthártyában, mint magokban a' szaruhártya' lemezeiben vagy, a' szaruhártya' homályja nem szokott olly nagy lenni, hanem ilyenkor magában a' szaruhártya' állományában, közel a' tülkhártyához, véredényekből képlett kört lehet észrevenni. Lázás mozdulatok ezen gyuladáshoz ritkábban csatlódnak. — A' görvélyes szarulob leginkább fiatal egymiket, és pedig legtöbbször a' serdülés' ideje körül szokott megtámadni. Folyamata mindenütt hosszas és unalmas, 's eloszlásba nem örömet végződik. Minekutána a' gyuladás' egynehány hónapos tartása után, a' vörösség és a' gyuladás' többi kórjelei elszélednek, a' szaruhártyán fölülekes kifekélyedés, az összegyülemlett nyirk' meghegedése, vagy túltengés által okozott hibák maradnak vissza, melylyekről a' következőben teendünk említést.

250. Kitetszik ezekből, hogy a' görvélyes szarulobban szinte mindenkor szomorú jóslatot kell állapítani. Mert csak akkor szokott tökéletes eloszlás következni, midőn mind az egytetemes betegség, mind a' szemgyuladás' foka kisebb, és az okirányos orvoslás ideiben intéztetik. Jobbára a' szarulob tökéletlenül oszlik el, és az összegyülemlett nyirknak egy része meghegedvén, a' szaruhártyán foltos bomályokat képez. Hasonló foltokhoz néha apró hegjegyek is csatlódnak; mert a' szarulob' hosszas folyamata alatt ritkán marad ezen

hártya fölülegetes kifekélyedés nélkül. Némelly ritka esetekben, az elhagyatott vagy fonákul orvosoltatott idült szarulob, olyan görvélyes egymikben, kikben nagy a képlőtehetség, a' szaruhártya' állománya' bujálkodását hagyja maga után. Szinte illy ritkán szokott, hasonló környülmények között, némelly betegeknél a' görvélyes szarulob szaruposztót gerjesztteni.

251. §. Ezen nyavalya' legyőzésére eleinte a' betegek' életidejéhez alkalmazott lobellenes készület kívántatik. Meglett és vérteljes egymikben érvágás vagy véres köpölyök, a' csecsemőknél pedig nadályok szükségeseek. Ezen vérürítéseket, valahányszor a' betegség' hosszas folyamata alatt a' lobos bélyeg kiújul, ismétleni kell. Ezenkívül a' hashajtók ezen bajban sikeres gyógyszerül szolgálnak; kivált az édes higany jalapgyökérrel elegyítve. Helybelileg a' szemekre, hacsak ezek' nagyobb érzékenysége nem ellenzi, hideg borogatások' szorgalmas alkalmazása javalltatik. Sőt az egész fej' hideg borogatásai is a' nagyobb vértolulást a' főtől sikerrel elfordítják.

252. §. Minekutána a' gyuladás' nagyobb hevessége megtöretett, azonnal az egyetemes betegség ellen szükséges alkalmas szereket fordítani. Ezen tekintetből is igen hatalmas gyógyszer az édes higany, melly nemcsak az érzékenység' kicsapongásait mérsékli, hanem a' nedveket képlődekeny tulajdonukból kivetkeztetvén, a' szerencsétlen kimeneteleket is elfordítja. Alkalmassok ezenfölül más gyógyszerek is, mellyeknek munkálata a' pangások' szétverésében, az elválasztások' felszabadításában, és a' kiválasztások' elősegítésében áll. Innét a' görvélyes szarulob' ezen időszakában a' gaják, keserédes venyigék, a' dárdany-szerecsény (aethiops antimonialis), az aranyszínű dárdanyos kénkö (sulfur aurat. antimonii) 's több effélék a' főbb gyógyszerekhez tartoznak. Ezen szerekekhez, midőn a' fényiszony tetemes fokban tart, cyélirányosan beléndek- vagy nadragulya-vonat is rendeltetik.

253. §. Előrebocsátván a' véreeresztéseket és hideg borogatásokat, az elvezető szerek, kivált mellyek hatásb munkálatúak, legnagyobb hasznót nyújtanak, úgy mint a' dárdanyír (ungv. antimoniale), vagy a' borosz-lányhőj (cortex mezerei). A' bántódott szemre ezen időszakban enyhe fanyar, vagy fanyar-lágyító szemvizek' alkalmazata kívántatik. Illyen az ólom-czúkor', vagy rágó-higany' olvasztéka, mákonyfestvénynyel, és ha a' környülmények úgy kívánják, birsalmamag-nyákkal vegyítve. A' nyavalya' későbbi folyamata alatt pedig a'

gyuladás' eloszlását semmi hatásabban elő nem mőzdítja, mint a' mákonyfestvénynek a' szembe mindennap egyszer intézett becseppentése. Ezen gyógyszer akkor kiváltképen hasznos szokott lenni, midőn a' szaruhártyán fekélyek is mutatkoznak, vagy a' szarukőthártya alá kiömlött vér' felszívátása lassabban halad előre, vagy midőn végre szaruposztó' képlésére mutatkozik hajlam. Kórjeiesleg a' fájdalmak' lecsillapítására, és egyáltalában a' helybeli érzékenység' mérséklésére, a' homlok' és halántékok' tájára szürke higanyos ír mákonynyal elegyítve, napjában háromszor négyszer haszonnal kenetik be.

Görvélyes kötlob.

(Conjunctivitis scrophulosä.)

254. §. Ezen, az orvosi gyakorkodásban igen sokszor előforduló szemgyuladás, fényiszonynyal, a' köt- és tülkhártya' vörösségével, meleg könyek' szapora elválasztásával, 's a' szem' szúró fájdalmával kezdődik. A' vörösség a' tülkhártyán halaványabb, a' köthártyán pedig tömöttebb, mellyen a' véredények mintegy nyálábokba szedetve sietnek a' szaruhártya felé. A' nyálábok' végein, közel a' szaruhártyához, vagy magán a' szaruhártyán, apró pörsök támadnak, mellyek izgékonyabb egymikben savóval, gindárábbakban pedig genykepű anyaggal vannak eltelve. Nem sokára ezen pörsök megfakadoznak, és a' szaru- vagy tülkhártyán fekélyeket képeznek. A' fekélyek vagy savósak, vagy genykepűek. Amazok inkább szétterülnek, mint mélyebben hatnak; emezek ellenben a' szaruhártya' állományába mélyen beharapódnak, sőt efféle fekélyek néha a' szaruhártyát át is lyukasztják, és szivárványiszamra szolgálnak alkalmul. Ezt leginkább gindár küleményű egymikben tapasztalhatni, minthogy ezeknél szoktak a' fekélyek genykepűek lenni.

255. §. Ezen gyuladás néha kisebb fokban fordul elő, és akkor nem foglalja el a' szemteke' egész mellső színét, hanem a' köthártya' meghatározott részeire, és pedig többnyire a' szemszegletekre korlátoztatik. Ilyenkor tehát a' vörösség csak részintes, a' szemteke' környékén szélesebb, a' szaruhártya felé pedig keskenyebb területű, hol többnyire egy kis pörsbe vagy fekélyecskebe végződik. Sokszor ellenben nagy a' gyu-

ladás' foka és hevéssége. Illyenkor a' szivárványhártyára is kitelik a' gyulladás, annak természeti színét elváltoztatja és súlyosabb fájdalmat gerjeszt. A' görvélyes kötlob' enyhébb foka többnyire gindár küleményű egymikben fordul elő, a' hevesebb ellenben izgékony és gyengéd görvélyeseket támad meg, kiknél ezen gyulladás, hamindjárt a' szivárványhártyát megkíméli is, mindenkor több bajjal jár, mint a' gindárabb egymiknél. Mert amazoknál a' fényiszony mindenkor tetemesebb, a' szemekből izromonként meleg könnyek nagy mennyiséggel gördülnek ki, a' bajt sokszor szemhéjgörcs tetézi, és a' hosszas kórfolyamat alatt, melyet ezeknél a' gynladás követni szokott, sokszor a' szaru-kőthártya is feldagad, mellyen egyszersmind a' szaruhártya felé siető vérrrel tölt edények is mutatkoznak (posztó, pannus). Sokszor a' posztó mellett, a' szemteke' felső részén, a' túlk-kőthártya' bujálkodása is tapasztaltatik; sőt néha ezen bujálkodás a' szemhéjak' kőthártyájára is kiterjed.

256. §. A' görvélyes kötlob' jóslata részint az egyetemes betegség' fokától 's a' beteg' küleményétől, részint a' helybeli bántalom' hevésségétől és kifejlődése' időszakától függ. Midőn kisebb a' szemgyulladás' foka, és még csak kezdetében vagyon, a' beteg pedig gindár küleménnyel bír: akkor nagyobb hihetőséggel lehet tökéletes gyógyulást reményleni, kivált ha a' görvélyes kórszűny nincs nagyon kifejlődve. De a' gindár küleményű egymikben is, ha a' gyulladás magasabb fokra emelkedik, és a' szaruhártyán képlődött fekélyek nagyobb területre kapnak 's mélyen behatnak, a' szaruhártyán hegjegyek és foltok szoktak következni. Sőt ha ezen fekélyek a' szaruhártyát átlukasztják, és szivárványiszam áll be, nem csak a' felhordott szaruhártya' hibái, hanem előheg és látaterpedék vagy-szűkülés is támadhatnak. Ugyanezen szemhibák erednek izgékonyabb egymikben is, ha a' kötlob nagyobb fokban mutatkozik, 's talán a' szivárványhártyára is kiterjed; de hasonló esetben még-is a' látába kiüzzadó nyirktól és teljes szarucsap' kifejlésétől inkább kell tartani. Általában az izgékony egymikben kevesebbé lehet a' jóslatot kedvezőleg állítani, mint a' gindár küleményűekben; részint azon sok alkalmatlanságok miatt, mellyeket izgékonyabb egymikben a' fényiszony és szemhéjgörcs okoznak; részint a' szaruposztó' kifejlése miatt, melly nem csak a' láttehetséget veszedelmezteti, hanem a' gyógyításnak is megátalkodva ellenáll, és sokszor a' kőthártya' bujálkodásával is szövetkezik.

257. §. Ezen szemgyuladás' egyetemes orvoslása eleinte lobellenes készületet kíván. Míg a' gyuladás bélyeg tart, addig hashajtó szerek legczélirányosabban rendeltetnek. Azután a' lappangó egyetemes betegség ellen szükséges a' főntebb említett mód szerint (239 és 240 §.) munkálódni. Helybelikép mindenek előtt a' nagyobb világosság' behatását kell a' szemektől elfordítani. Azonkívül hol a' kórjelek' nagyobb hevessége tapasztaltatik, mérsékes vérürítés kívántatik nadályok' alkalmazata által; hol pedig enyhe a' gyuladás, ott inkább hólyaghúzókat javalltatnak. Ha a' szaruhártya' közeleiben savós vagy genyes hólyagocskák mutatkoznak, rágó higany' olvasztékából és bírsalmamag-nyákból álló enyhe fanyar szemvíz ezen hólyagocskák' kifejlése ellen legczélirányosabban használtatik. Minekutána pedig a' hólyagocskák felfakadtak, szemkő és ólomeczet' használata kívántatik, melly a' fekélyeket tisztogatja és behegedésre készleti. Midőn a' fekély keresztül hatván a' szaruhártyán, szivárványizsam következett, a' szemkő' olvasztékához valamelly bódító vonatot szükséges adni, vagy hasonló vonatok' olvasztékát a' szembe becseppenteni; hogy a' szivárványhártya, összehúzódásra készttetetvén, a' szaruhártya' fekélyéből visszavonuljon.

258. §. A' betegség' gyógyításában a' fényiszony, melly nem kevesbbé alkalmatlan mint megátalkodott szokott lenni, fő tekintetet érdemel. Ezen kórjel' csillapítására, melly leginkább izgékony egymik' tulajdona, a' belső gyógyszerek' okirányos választása legtöbbit tesz. Illyen esetekben tehát a' bódító szerek' belső használata czélirányos leendő; de külsőkép is kívántatnak alkalmas gyógyszerek, millyenek az állandóbb munkálatú elvezetők, úgymint a' boroszlányhéj vagy a' dár-danyos ír. A' szemhéj-görcs ellen is ugyanezen szerek nyújtanak legbiztosabb segedelmet. Midőn a' betegség' végére jártával a' látásban kiizzadt nyirk mutatkozik, ennek felszívására másító szerek' használata kívántatik. Hol szarucsapra mutatkozik hajlam, ennek kifejlése' elfordítására a' gyuladás' fokát a' főntebb előadott bánásmóddal szükséges magasítani. A' szaruposztó, melly néha a' kötlob' hosszab folyamata alatt kifejleni szokott, saját gyógyítást kíván, mellyről alább teendünk említést.

Bujasenyves szemgyuladás.

(Ophthalmia syphilitica.)

259. §. A' bujasenyves szemgyuladás szemtak-ár' és sivárványlob' alaka alatt fordul elő. Az első kóralak részint helybeli fertezés és a' bujasenyves ragálynak a' szemhéjakra közvetlen alkalmazása, részint a' bujasenyves tak-ár' vagy fehérfolyás' elnyomatása által ezen betegségekben szenvedő egymiknél hozatik elő. Efféle elnyomatása az említett elsőrendi bujasenyves bántalmaknak, a' nemző részek' hirtelen meghűtése, izgató balzsamnemű befecskendések, mód nélkül nagy testgyakorlás, bő léles italokkali élcs által szokott okoztatni. Ide járul még a' férfiaknál a' nemzőtag' erőműves összeszorítása is, melly által sokan a' bujasenyves tak-ár' által okozandó bemocskolását a' fehérruháknak igyekeznek elfordítani. — A' másik alaka a' bujasenyves szemgyuladásnak sem a' szemek' egyenes fertezése által, sem helybeli bujasenyvben szenvedő egymikben nem hozatik elő, hanem mindenker csak olyan betegeken támad, kik közönséges bujasenyvben sínlódnak.

Bujasenyves szem-tak-ár.

(Ophthalmoblenorrhoea syphilitica.)

260. §. Ezen szemgyuladás, mellyet valóságos takáros szemhéj- és szemgyuladásnak is neveznek, mind a' tülk-kőthártya', mind a' szemhéjak' köthártyájának tetemes daganatával és vörösségével kezdődik. A' szemhéjak lassankint annyira megdagadnak, hogy csak alig húzathatnak egymástól szét; az alsó szemhéj pedig néha ki is fordul. A' tülk-kőthártya' daganata a' szaruhártyát sánczolat gyanánt környezi, és olly kemény, vörös és fájékony, mint a' hevesebb gyulasztó kötlobban szokott lenni. A' szemet azonfölül legkegyetlenebb fájdalom ostromolja, 's a' beteget igen nagy fényiszony és bő könnyár sanyarja. A' szemhéjak' köthártyája nem sokára genykepű taknyot kezd elválasztani, melly elválasztás lassadán annyira növekedik, hogy a' kiválasztott genykepű takony az arczokon folyik le, melly egyersmind hasonlólólag fertez, mint a' bujasenyves takár' kiválasztéka. A' szaruhártya rövid idő alatt genyedésnek indul, és gyakran egészen geny-örvényynyé válik. Ily-

lyenkor szivárványiszam is ritkán hiányozik, és a szemteke' különféle hibái következnek. A' gyuladást jobbra súlyos lobláz is kíséri.

261. §. Ezen szemgyuladás' jóslata szomorú; mert a' szem' veszélyére és anyagos pusztításaira igen hajlandó. Azonban a' baj' kezdetén, míg a' genyképű takony' elválasztása nem jelenkezik, célirányos orvoslás mellett sokszor óhajtott gyógyulás következik; kivált ha a' gyuladás helyettesleg, elnyomatott tak-ár vagy fehérfolyás által hozatott elő. De minekutána a' rendellenes takony-elválasztás beállott, és a' szaruhártyán kisebb fekélyek támadtak, ezen hártya' homályait a' legcélirányosabb orvoslással sem lehet elfordítani. Ha pedig a' szaruhártya genyörvénynyé változott, akkor a' látás örökre elvesz, 's maga a' szem' alaka is több vagy kevesebb kárt szenved.

262. §. A' szemtak-ár' gyógyításában mindjárt a' betegség' kezdetén a' gyuladás' hevességét bő érvágás 's egyéb lobellenes szerek által szükséges gyengíteni. Azután a' takony-elválasztás' beálltával nadályok, nyákos szemvizek és elvezető szerek kívántatnak. Midőn a' szaruhártya genyörvénynyé változott, száraz hév, szemkő, és mindazon szerek javalltatnak, mellyek a' genyedés' kicsapongását vagy hibás minőségét elfordítani képesek. Ezen bálásmód mellett, hol a' szemtak-ár helyettes munkálatot képez, mindjárt a' gyuladás' kiütésekor, az elnyomatott helybeli bántalom' visszaállítását is kell eszközteni. Mert ha ez jókor végrehajtatik, a' szembaj azonnal enyhül, 's rövid idő alatt egészen elenyészvén, minden utókar nélkül bevégeződik. Az elnyomatott tak-ár vagy fehérfolyás pedig legbátorosabban más bujasenyves betegekről vett ragály' beoltása által hozatik vissza. Ha a' szembaj azonban már annyira haladt volna, hogy a' szemből genyképű takony választatnék ki, a' beoltásra ezen genyképű taknyot is lehet használni, de nem olly bizonyos foganattal, mint ha a' beoltás idegen ragály által történik. Ha mindazáltal a' beteg a' ragály' beoltásában meg nem egyezne, legalább más izgató szerekkel kellene a' nedveket a' nemző-részek felé hódítani. E' célból a' hudsóbe izgató szerekből készített viasz-szálak (cereoli), és rágóhigany' vagy pokolkő' olvasztékába, vagy erősebb vörös higanyos írba avatott kéroket (turundae) szükséges alkalmazni. Sikeresek ezenkívül a' lágyemeleg félferdők, a' középhús' bemetélése, vagy erre alkalmazott nadályok, a' nemző-részekre rakott borogatások, vagy kásborogatmányok.

Bujasenyves szivárványlob.

(Iritis syphilitica.)

263. §. A' tökéletesen kifejlett bujakórban szenvedő emberek, ha a' támasztó okok' behatásának kitétetnek, elsőrendi bujasenyves szivárványlobba esnek; kik pedig a' bujakórból már lábadoznak, vagy abban még csak kis mértékben szenvednek, másodrendi bujasenyves szivárványlobtól lepetnek meg. Hol ezen betegség elsőrendileg támad, a' túlk- és köthártya' halavány vörösségével kezdődik, melly a' szemteke' környéke felé mind inkább ritkul, a' szaruhártya körül pedig összetömődik és mintegy koszorút képez. A' szivárványhártya' természeti színe a' szokott mód szerint eltávozik, a' látá egykevésbé összehúzódik, megszegletesedik, és állandólag föl- és befelé terped, mintha az orr' gyökeréhez akarna felhuzódni. A' szaruhártya azonfölül homályba borul, a' víznedv megzavarodik. Ezekhez járul a' szem' nagy érzékenysége, állhatatlan könnyár, melly leginkább a' hőmérsék' változásai által hozatik elő, és heves fájdalom, melly a' szemgödör-csontokat ostromolja, estve tartja rohamát, 's virradtig dulong. Hasonló rohanások alatt a' látába nyirk izzad ki, a' látá szegletesebb és homályosabb lesz, és a' láttehetség, melly már eleitől fogva elcsüggedt, minden roham alatt nagyobb fogyatkozást szenved.

264. §. Ha a' betegség tovább huzódik, a' látába annyi nyirk izzad ki, hogy az tökéletesen bezárulván, a' láttehetség tökéletesen száműzetik. Hasonló környülmények közt a' hátsó szemcsarnok is nyirkkal töltözik, 's a' szivárványhártyát előlről domborúvá teszi. A' szivárványhártya' mellső színén néha apró vörösesbarna dombocskák képlődnek, mellyek nagyító szemüvegekkel vizsgáltatva, egész küleményökkel függőlyöket (condylomata) képeznek. Ezen függőlyök néha annyira növekednek, hogy az egész előcsarnokot kitöltik. Végre ha a' betegség egészen magára hagyatik, a' túlkhártyán szalonnás fekélyek, a' szemgödör-csontokon pedig gumók (tophi) fejlődnek ki.

265. §. A' bujasenyves szivárványlob, míg kezdetben nagyon, vagy magasabb fokra ki nem fejlett, elég kedvező jóslatot enged; kivált ha másodrendileg vette eredetét. Mert ilyenkor a' beteg jobb külemenynyel bír, és a' szerencsétlen végzödésekre törekvő hajlam kisebb. Ellenkezőleg van a' dolog olyan egymikben, kik elsőrendi bujasenyves szivárványlobban szenved-

nek. Ezeknél a' nyirk' látába izzadását csak alig lehet elfordítani, és így a' láta' nyílása sokszor egészen nyirkkal tömetik ki. Ekkint elpusztított láttehetséget csak ritka esetekben, és ekkor is tökéletlenül lehet helyreállítani; legtöbb esetekben a' látás a' fénysejtésre marad korlátolva; sőt ha a' nyirk a' hátsó szemcsarnokba nagy mennyiséggel gyülemlett össze, még a' fénysejtés is tökéletesen elenyészik. Igen nagy veszedelemben forog a' láttehetség akkor is, midőn a' bujasenyves szivárványlob köszvényes, vagy más különneű bélyeggel áll szöveményben. A' bujasenyves szivárványlob' utóbajai közé leginkább a' látacsukulás (atresia pupillae) és a' szempuhaság (synchisis), vagy-is az üvegtest' híg nedvé olvadozása tartozik.

266. §. Ezen szemgyuladás' gyógyításában az egyetemes betegség legtöbb tekintetet érdemel; mert hacsak ez le nem győzetik, a' szem' bántalma magas fokra emelkedik, sokáig tart, és a' láttehetséget elpusztítja. De hogy az egyetemes betegség' gyógyításából a' szemgyuladásra üdvhozó foganat hármozjuk, a' bujakór' gyógyítását hamar szükséges végrehajtani. Innét a' higany' legjutalmasabb készítményeit szükséges használni; tehát kétségkívül a' rágó higany leend a' legcézirányosabb gyógyszer ezen betegségben, a' hol csak annak használatát ellenjavallatok nem ellenzik. Ha pedig a' tüdők' valamelly bántalma, az emésztő életművek' nagy érzékenysége és gyengesége, vagy más valamelly környülmény a' rágó higany' használatát ellenjavallaná, a' bujakór' gyógyítása, Louvrier' módja szerint, higanyos bekenések, vagy édes higany által legcézirányosabban eszközöltetnek.

267. §. Jóllehet az egyetemes bujakór' gyógyítása a' szivárványlob' orvoslásának igen hasznos és szükséges pontját teszi, maga még-is ezen szemgyuladás' gyógyítására nem elegendő. Mert hacsak a' szembántalom helybelikép is okirányosan nem gyógyítatik, a' láttehetség előbb elpusztul, pedig visszapótolhatatlan módon, mint az egyetemes orvoslás' fogadata a' helybeli bajnak gátot vethetne. A' helybeli bánásmód pedig mindenek előtt az éjjeli fájdalmak' mentüelébbsi lecsillapításában áll, minthogy ezek nemcsak a' gyuladás' nehezbulését, de a' nyirk-kiizzadás' közalgését is mutatják. E' célra higanyos írral elegyített mákony legnagyobb sikerrel rendeltetik, úgy, hogy ezen kenőcs minden jelenkező fájdalmak' ostroma előtt a' szemivfölrötti és halánték-tájékba dörgöltessék. A' szemet azonföül a' levegő' és világosság' ártalmns behatása ellen kellőleg oltalmaz-

ni szükséges. Minekutána pedig az éjjeli fájdalmak' hevéssége alkalmas szerekekkel elhárítatván, a' kicsapongó érzékenység lecsendesedett, a' gyuladás' eloszlatására a' Conrad' szemvize legnagyobb haszonnal alkalmaztatik, mely rágo' higany' olvasztékából és Sydenham' híg nákonyából áll. A' gyuladás' vége felé a' vörös szemír' (ungv. ophthalm. rubrum) alkalmazata javalltatik, mely a' hátralévő vörösséget szétveri, egyszerre mind a' látába kiizzadó nyirk' eloszlatását elősegíti.

Rühes szemgyuladás.

(Psorophthalmia.)

268. §. Ezen szemgyuladás csak szemhéjlob' alakban fordul elő; mert csak a' szemhéjakat szokta megtámadni. Eredetét vagy a' szemhéjak' egyenes fertezéséből, vagy valamely részt meglepő rüh' elnyomatásából veszi. Kezdeté a' szemhéj-szélek' égető érzelmével, viszketésével és vörösségével nyilatkozik. Nem sokára a' szemhéjak' széle mellett apró pörsedékek támadnak se regesen, mellyek megfakadván fekélyecskéket képeznek. Ezen fekélyecskéken pörk szokott képlődni, mely alatt a' genyedés' folyama tart, mélyebben hat, és magát a' szemhéjak' alkotmányát is megtámadja. Ejszakánként a' szemhéjak' olly erősen összetapadnak, hogy reggel erővel megnyitvatván, fájnak és vérzenek. A' fekélyek a' szemhéj-szélektől mindegyre tovább és tovább harapódzván, lassankint az egész szemhéjakra elterülnek. Midőn ezen betegség sokáig tart, lassankint a' szemteke' köthártyája is megvörösödik, a' vörösség halavány, és gyakran a' szaruhártya' hólyagocskáival is szövetkezik, mellyek későbbben megfakadnak és fekélyeket képeznek.

269. §. Ha a' rühes szemgyuladás a' kifejlődés' nagyobb fokára jut, többnyire némelly gyógyíthatatlan hibákat hágy maga után. Némellykor t. i. a' genyedés a' pillaszőrök' hagymáit pusztítja el, és szemszörhiányt (madarosis) okoz; másszor a' pillaporczot emészt meg, és beszegélyt (entropium) támaszt. Midőn a' szaruhártyán fekélyek képlődnek, ezen hártya' hegjegyei maradnak vissza. Midőn a' betegség nem rég támadt, és a' kifejlés' nagy fokára nem jutott, czélirányos orvoslás mellett elég hamar és mindeu utóbaj nélkül elosz-

lik. De ha a' rühes szemgyuladás fonákul orvosoltatik, ha kövér vagy ólomnemű szerekkel időnek előtte kiszárítatik, a' fő' kegyetlen fájdalmai közt üveghályog (glaucoma) szokott kifejlenni.

270. §. Midőn a' rühes szemgyuladás helybeli fertezésből támadt, gyógyítására csak helybeli gyógyszerek kívántatnak. Eleinte tehát a' bántódott szemhéjakra hagymaszagú torórja' (scordium), virnánecz' (ruta), vagy zsálya' (salvia) forrázatai langy borogatásképen alkalmaztassanak, mellyekhez, mihelyest a' szemhéjak' viszketése megszűnik, kénmáj (hepar sulfuris) adathatik. Ezen borogatások azután, a' tisztaságra egyszersmind leggondosabban ügyelvén, egész a' fekélyek' behegedéséig folytattatnak. A' behegedt fekélyek' helyein a' visszapótlott szemhéj-bőr vörös 's igen érzékeny szokott lenni, és némi híg nedvet izzad ki. A' bőr ezen rendellenessége' elmellőzésére kiszárító és fanyar szerek' alkalmazata kívántatik; millyen az ólom-czúkor, a' készítményes horgag (tutia praeparata), a' kék gálicz, 's több effélék, íralakban alkalmazva. — Ezen helybeli bánásmódon kívül a' helyettesleg támadt rühes szemgyuladás belső orvoslást is kíván. A' rühes szemgyuladás' ezen fajában tehát a' bőrre különösen munkálódó szerek is szükségesek, úgymint: kénvirág, káfor, gajak, dárdany- és higany-készítmények. A' kántartalmú ferdők is célirányosak hasonló esetekben. De efféle rühes szemgyuladás' gyógyítása semmi által hamarabb nem eszközölthetik, mint a' rüh' müleges beoltása által, vagy ha az elnyomatott rüh' helyére hathatósan izgató szerek alkalmaztatnak, millyen a' dárdanyír, vagy a' hánytató borkő' vagy rágó higany' tömény olvasztéka-

Súlyös szemgyuladás.

(Ophthalmia scorbutica.)

271. §. Ezen ritka szemgyuladás a' szem' minden részeit egyszerre támadja meg, azért súlyös szemlobnak nevezethetik. Ezen szemgyuladás is, valamint az egyetemes betegség, kisebb vagy nagyobb fokban van kifejlődve, első- vagy másodrendi lehet. Meg lehet esmérni ezen betegséget a' szaruhártya' ködös homályából, a' víznedv' megzavarodásából, a' túlkhártya' kékes, és a' köthártya' tömöttebb vörösségéből, melly hártya egyszersmind világos hajlamot mutat a' véredények' bete-

ges kitágulására. A' szivárványhártya a' szaruhártya felé domborodik, és kitágult edényeket mutat, a' láta pedig széthúzódik. A' láttehetség a' belső részekben kitágult edények, és az idegreczének innét következő nyomása miatt elcsügged, naponkint fogy, míg végre egészen el nem enyészik. A' szem' és szemhéjak' mozgásai kelletinél restebbek szoktak lenni. Néha a' köt-, és tülkhártya közé kiömlött vér világos vörös foltokat képez. De gyakrabban a' szem' csarnokaiba ömlik ki a' vér (csarnokvér, hypoaema). Néha vérrel vegyült könnyek is választatnak ki, mit régenten vérkönyezésnek neveztek.

272. §. A' jóslat a' másodrendi súlyos szemlobban elég kedvező, ha ideiben célirányosan orvosoltatik; mert ilyenkor a' gyulladás sokszor szerencsésen eloszlik. Ha pedig az egyetemes betegség, és az első rendi súlyos szemlob nagyobb fokban vannak kifejlődve, méltán lehet tartani, hogy az idegrecze a' kitágult edények által módnélkül nyomtatván, a' láttehetség visszapótolhatatlanul elenyészik. Ennek okát abban kell keresni, hogy a' szem'bántalma csak úgy enyhül, ha az egyetemes betegség javítatik; a' súly' orvoslása pedig, mint minden orvosok tudják, hosszas szokott lenni. Ezen egyetemes orvoslás keserű, zsongító, erősítő szerekkel, és kiváltkép ásvány- és növény-savakkal hajtatik végre. Maga a' szem ezen gyulladásban a' mérsékes meleg hév' alkalmazatán kívül alig szenved meg egyéb szert.

MÁSODIK REND.

Ideges szembajok (Ophthalmonevroses).

273. §. Ezen rendbe mindazon szembántalmak tartoznak, melyek a' szemidegrendszer' tehetségét előke-lőleg támadják meg. A' szem idegrendszerének boncz-tanos szerkezete csaknem ugyanaz, melly az egyetemes idegrendszeré. A' látideg t. i. és az idegrecze, mellybe ama' kiterül, az agy-idegrendszert, a' sugárdúc (gan-

glion ciliare) és sugáridegek a' dúc-idegrendszer²t képezik; az izmokat ellátó idegek pedig némineműleg a' gerinczidegeknek felelnek meg. A' szem-idegrendszer² művelete is megegyez az egyetemes idegrendszerével, és kettős működéssel külekezik, melyeknek egyike az érzés, másika a' mozgás. Valahányszor tehát a' szem-idegeket támadja meg valamely betegség, az mindenkor a' szemnek vagy érzését, vagy mozgását sérti előkelőleg. A' szembetegségek² alakai, melyek kitünőleg a' szem' mozgását bántják, imígy következnek: szemhéjgörcs (blepharospasmus), szemgörcs (nystagmus), szemhéjbénulás (blepharoplegia), szembénulás (ophthalmoplegia), bandzsalság (lucitas), és kancsalság (strabismus). A' szem' érzésbeli hibáihoz pedig a' szemfásás (ophthalmodynia), a' mor (amaurosis) és a' közel- és messzelátás (myopia et presbyopia) tartoznak.

S z e m h é j g ö r c s.

(Blepharospasmus.)

274. §. Szemhéjgörcsnek a' szemhéjak' erőszakos és akaratellenes összeszorítása neveztetik. A' baj' kisebb fokában ugyan a' szemhéjak' minden összeszorítása nélkül, csak a' szem-zárizom' egyes rostai rángódnak; de ezen betegség többnyire nagyobb fokban fordul elő, 's ekkor a' szem' zárizma' rendellenes összehúzódása miatt a' szemhéjak' rése olly szorosan bezáródik, hogy azokat nagyobb külerő sem távoztathatja el egymástól. A' szemhéjak' külső színén, kivált azok' szélei felé, a' köztakaró ránczokba szedődik, a' szemtekében pedig az összeszorított szemhéjak- okozta nyomás miatt tetemes fájdalmak jelenkeznek. Azonfölül legtöbb esetekben belső fény-kifejlések se hiányoznak. A' szemhéjgörcs a' beteget gyakran felereszti, de ismét visszatér. Valahányszor a' görcs enyhül, a' szemből könnyek özönlenek ki, és tetemes fényiszony jelenkezik, melly a' görcs' tökéletes enyészte után is fen szokott egy ideig maradni.

275. §. A' szemhéjgörcs sokszor mint kórjel szegődik a' görvélyes szemgyuladás' több alakaihoz. Azonkívül a' rásztos (hypochondriacus) férfiak és méhkóros asszonyok is gyakran szenvednek ezen betegségben; sőt más ideges bajoknak is kísérlője szokott lenni ezen bánalom. Végre a' szembe hullott ideger testek után az izgatás' kórjeleihez gyakran szemgörcs is társulni szokott.

276. §. Mi a' szemhéjgörcs' jóslatát illeti, ez, a' szemhéjak' görcsös bántalmát egyedülösen tekintve, elég kedvező; mert bármilyen kellemetlen legyen is ezen görcs, de veszedelmet nem okoz, és a' mint nyomdáját elvégzi, azonnal, mint minden egyéb görcs, elhallgat. — A' szemhéjak' görcsös összeszorításánál ennek oka nagyobb tekintetet érdemel; mert míg az okok' behatása tart, addig nemcsak gyakor kórismétletektől, hanem különféle szövemények miatt más, mind a' szem', mind az egész életműség' hibáitól is méltán lehet tartani.

277. §. A' mondottakból kitetszik, hogy a' szemhéjgörcs' orvoslásában az okok' elmozdítására fő tekintetet kell fordítani. Ha tehát a' szemhéjgörcs akármelyly szembetegség, p. o. görvélyes gyuladás, vagy valamely egyetemes nyavalya, p. o. rásztkór vagy méhkór által feltételeztetik: ezen bajok ellen szükséges munkálódni. Ha a' görcs szembe hullott idegen testek által hozatott elő, azt előbb kórjelesleg el kell hárítani, aztán az idegen testeket a' föntebb (73—75 §.) előadott mód szerint eltávolztatni. Ezen kórjeles gyógyítása a' szemhéjgörcsnek, melly minden esetben igen fontos, mind éptanos, mind gyógyszeres eszközökkel hajtatik végre. Az éptanos szerek, mellyek a' betegség' kisebb fokában magok is elegendők, a' fény' és levegő' behatása mérseklésében áll. Hol gyógyszeres bánásmód is kívántatik, ott lágyító vagy lágyító - bódár kásaborogatmányok szükségesek, mellyek lágyító fűvek', bürök' és beléndek' poraiból hozzáadott mákonyfestvénynyel készítetnek. Hasznosak azonfölül a' görcsellenes alvizek is, mellyeket székfűvirág-forrázatból és mákonyfestvényből vagy bűzaszából (assa foetida) szokás készíteni. Ha pedig a' szemhéjgörcs még ezekre sem távozik, belsőkép szállékony ösztönlő, bódár és idegcsillapító szerek kívántatnak.

S z e m g ö r c s .

(Nystagmus.)

278. §. A' szemizmok' görcsös összehúzódásai szemgörcsnek neveztetnek. Majd az egyenes, majd a' ferde szemizmok, és pedig majd rángásos, majd zsongos görcsben szenvednek. Midőn efféle összehúzódások váltakozva történnek, és nagyobb erővel mennek végbe, a' szemek rendkívül forognak, és némi zord tekintetet mutatnak. Midőn pedig a' szemizmok' váltakozó görcsei eny-

hőbleg jelennek meg, a' szem szüntelen rezket, és nyughatatlan tekintetet terjeszt elő. Ha ezen egyes izmok' összehúzódásai tovább tartanak, a' szemeknek különbözőféle, mintegy bandzsalságot ábrázoló vonódásai tapasztaltatnak. Midőn akár az egyenes, akár a' ferde szemizmok nem egyenkint, hanem egyszerre zsongos görcsöktől támadtatnak meg, a' szemteke fáj, zord nézetet mutat, 's a' szemgödörbe majd mélyen bevonul, majd abból ismét rendkívül kiduzzad.

279. §. Az enyhébb de folytonos rángásokkal nyilatkozó szemgörcs a' napszonyban (heliophobia) szenvedő egymiknek állandó kórjele szokott lenni, és a' tárgyak' helyes felfoghatását akadályozza. Hasonló szemgörcsben szoktak szenvedni azok is, kik gyenge látéshetséggel bírnak, vagy gyenge koruktól fogva hályoggal vannak meglepetve. A' szemek' rángásai és szétvonódásai azonkívül gyakran előfordulnak a' nehéznnyavalyában, dühösségben és más ideges bajokban sínlődő betegeknel is. Az életműség' más egyetemes betegségeiben is tapasztaltatnak némellykor hasonló szemrángások, és többnyire a' közelgő halál' gyászos hírnökeül szolgálnak.

280. §. A' mondottakból kitetszik, hogy a' szemgörcs csak alig fordul másképp elő, mint kórjelesleg. Ennekokáért az elődi betegség mind a' jóslatban, mind a' gyógyításban fő tekintetet érdemel. Azonban meg kell jegyezni, hogy sokszor az elődi betegség' szerencsés elenyészte után is fenmarad a' szemgörcs, és többé el sem is enyészik. Így ha a' gyenge korban támadt hályog szerencsésen elmellőztetik is, a' szemek' rezketése azután is fenmaradván, a' látás csak csonkán állíthatik helyre.

Szemhéjbénulás.

(Blepharoplegia.)

281. §. Ezen betegség a' szemhéj' zsonghiányának is (atoniatonblepharon, atonia palpebrae superioris) nevezetik, és a' szemhéjemelintő izom' szélhűdését jelenti. A' felső szemhéj ezen betegségben előre függ, 's a' szemteke' nagyobb részét befedezi; de a' szemhéjak' rése azért nincs egészen bezárva; mert a' szemhéjszélek között a' szem' fehére, sőt néha a' szaruhártya' alsó része is kilátszik. De a' felső szemhéjat mozdítani a' be-

teg épen nem képes; legnagyobb erőködés által is csak a' szemhéj' külső színén 's a' homlok-tájékon bírja a' bőrt ránczokba szedni, 's ezt is nem a' szem' zárizma, hanem a' szemöldredítő izom' (musculus corrugator superciliarum) segedelmével eszközli. — Ezen betegséggel legtöbb esetekben látbénulat (amblyopia amaurotica) vagy kettős látás is (diplopia) áll szöveményben.

282. §. A' felső szemhéj' szélhüdesé néha idült, és hosszas fényiszonnyal járó szemgyuladások által hozatik elő. De a' felső szemhéj' és a' szemöldök-táj' sértései is alkalmat adhatnak ezen bántalomra. A' köszvényes egymiknél meghűtésből veszi eredetét. Azonkívül gutaütéses küleményű egymikben gyakran, mint a' gutaütés' hírnöke jelenik meg. Végre a' szemhéjbénulat gyakran a' mor' követő társa szokott lenni; mit, ha a' felső szemhéj' felemeltetik, az igen elcsüggedt látásból, a' szemteke' fel- és lefelé fordulásából, és a' láta' tetemes tágulásából lehet megismerni.

283. §. Melly szemhéjbénulat előrejárt szemgyuladásoknak következelme, elég kedvező jósolatot enged; mert ez nem szokott megátalkodott lenni, és okirányos orvoslás mellett könnyen távozik. Makacsabb ennél, melly erőműves sértésekből támadt, vagy köszvényes okból vette eredetét, vagy éppen morral áll szöveményben. Azonban az is igaz, hogy ezen neme a' mornak nem szokott oly megátalkodott lenni, mint annak többi fajai; mert ha nem igen sokáig tartott, gyakran a' szemhéjbénulással együtt szerencsésen elenyészik. Midőn a' szemhéjbénulás a' gutaütés' hírnöke, a' bal kiemeneteltől mindenkor lehet tartani; minthogy a' beteg ezen környülmények közt élete' legnagyobb veszedelmében forog.

284. §. Ezen betegség' gyógyítása, midőn előrejárt szemgyuladásból vagy erőműves sértésekből eredvén, egyedül a' szemhéj-emelintő izom' szélhüdesét képezi, csak helybeli orvoslást kíván. E' végre a' felső szemhéjra és a' szemívfölötti tájéokra léles és illatos bekenések kívántatnak. A' tarkóra, halánték' vagy csecsnyújtványok' tájára alkalmazott hólyaghuzók, vagy dárdayír is fogatosak. Hol ezen baj köszvényes okból eredt, vagy morral szövetkezett, ezen betegségek ellen szükséges alkalmas szerekkel munkálódni. Ha pedig gutaütés fenyegét, ennek különbéle természetéhez képest ugyan különbéle, de minden esetre hatás és sürgetőleg intézett bánásmód kívántatik.

Szembénulás.

(Ophthalmoplegia.)

285. §. Ezen kóralak a' szemet mozdító izmok' egyetemes szélhűdését jelenti. A' szemteke ezen bajban helytálló és moztatlan, a' nézés meredt, komor és gyakran halottas. A' szaruhártya elég rendes helyzetben marad, és a' szem, mint a' bandzsalságban, egyik vagy másik oldalra vonulva nincsen. A' látás többnyire csüggedt, a' láta tágult. Fájdalmak ritkán vannak jelen; csak néha az edények' nyilvános felduzzadásával a' szemet néminemű nehézség' és nyomás' érzelme fogja el. — A' szembénulat csak alig fordul elő magánosan: némellykor szembéj-bénulattal van párosulva, melylyel egyszersmind a' közelítő gutaütésnek előjelét teszi; többször tökéletesen, vagy tökéletlenül kifejlett morral, köszvényeyel vagy gilisztakórral áll szöveményben. Kitétszik ezekből, minő jóslatot kell a' szembénulatban alapítani, 's gyógyítására minő bánásmódot intézni.

Bandzsalság.

(Lusitas.)

286. §. A' bandzsalság, vagy-is bandzsál-látás a' szemnek ama' rendellenes helyzetét teszi, melyben annak tengelye a' törvényszeres iránytól állandólag és úgy távozik el, hogy azt a' bandzsál ellenkező irányba épen nem fordíthatja. A' bandzsalság némellykor hirtelen támad, és ekkor a' beteg, ha láttehetségét még el nem vesztette, kettős látással bántódik. Mert mint-hogy a' szenvedő szem' tengelyének irányzata az egészségestől különbözik, innét ezen két tengelyek a' látte-tőben (horoptre) össze nem érnek: szükségesleg minden tárgynak kettősen kell látszani. A' kettős látáshoz némellykor a' szem' és mellékes részek' hasogató fájdalmai is csatlódnak. Ha pedig a' bandzsalság már több ideig tart, mind a' kettős látás, mind a' fájdalmak lassankint el szoktak enyészni. Kiknél a' bandzsalság csak lassankint fejlik ki, azoknál ezen tünetek épen nem tapasztaltatnak.

287. §. Bandzsalságra leggyakrabban meghűtés nyújt alkalmat, melynek behatása a' külső vagy belső egyenes szemizmot szélhűdésbe ejti, kivált ha

az életműségben köszvényes kórszűny rejtezik. De úgy is támadhat ezen betegség, ha az érintett izmokat erőműves sértés vagy szagztatás éri; mert ilyenkor az ellenművelő izom előkelőségre kellvén, a' szemtekét a' maga felére vonja. Azonkívül a' könymirigy' kókeme, a' szemgödör-csontok' gumói, a' szemgödör' sejtszövetében fészkülő tömlős daganatok is a' szemet egyik vagy másik oldalra készthetik 's nyomhatják. Végre a' bandzsalság mint kórjele és követőtársa is előfordul több betegségeknek, millyenek a' mor, a' gutaütés, a' félhűdés (hemiplegia) és a' gilisztakór.

288. §. A' bandzsalság' jóslata az okok' különbsége szerint különbözik. Midőn meghűtésből támadt, legtöbb esetekben célirányos orvoslás mellett ismét elenyészik. Akkor is gyógyítható ezen betegség, midőn a' szemgödör-csontok' bujasenyves vagy köszvényes daganatai által okoztatik. De hol a' könymirigy' kókeme, tömlős daganatok, vagy az izmok' elszagztatása által hoztatik elő, a' bandzsalság látás örökös bajt képez, és maga a' szem' működése is ezen esetekben, a' szemteke' szüntelen erőműves nyomatása miatt, el szokott enyészni. A' kórjeles bandzsalság jobbadán szomorú előremondást enged; mert ez ilyenkor az elődi bántalmakét követi, mellyek, az egy gilisztakórt kivévén, mindannyian gyógyíthatatlan vagy legalább veszélylyel teljes bajokat képeznek.

289. §. Gyógyítása ezen betegségnek, hol eszközölhető, különbféle módon hajtatik végre. Ha köszvényes okból vette eredetét, a' köszvényt kell célirányos belső szerekkel gyógyítani; külsőkép hólyaghuzók' alkalmazata, és a' szemívfölötti tájék' léles bekenései kívántatnak. Ha pedig a' léles bekenések az idegek' szélhűdését eloszlatni nem bírják, a' Galvan' és berzecz-erőhöz kellene folyamodni. Hol gumók és csont-kinövések rejteznek a' bandzsalság' okául, ugyan a' felhordott külső szerek hasznosak ezen esetben is, kivált ha a' baj már tovább tart; de belső eloszlató szerektől itt még-is legtöbbet lehet várni. Legcélirányosabbak ezen tekintetből a' higanyos készítmények. Ha pedig a' bandzsalság más betegségek' kórjelet képezi, az elődi bajt szükséges okirányosan orvosolni.

K a n c s a l s á g.

(Strabismus.)

290. §. Ez a betegség is a szemteke' hibás állásában áll, melyben a' szem' tengelye hasonlóképen eltér a' törvényszeres irányzattól, de úgy hogy a' kancsalszemeit azért mindenfelé mozdíthatja. Tehát a' bandzsalságtól az által különbözik, hogy a' bandzsál a' bántódott szemét hibás helyzetéből az ellenkező oldalra nem fordíthatja, a' kancsál pedig szemeit mindenfelé szabadon forgathatja. Ezen hibában néha csak egyik, de többször mind a' két szem szenved. Midőn a' láta mind a' két szem rendes helyzetéből az orr felé van fordulva, a' baj összehajló kancsalságnak (strabismus convergens) neveztetik; ha ellenben a' két szaruhártya a' külső szemszeglet felé vonul, terpedő kancsalságnak (strabismus divergens) mondatik. Az egyik szem előforduló kancsalság mellett, midőn a' baj még nem régi, többnyire kettős látás is jelenkezik; minek az a' következménye, hogy a' beteg az ebből szülemendő látásbeli zavarok' kikerülése végett a' bántódott szemet folyvást csukva tartja, mindaddig, míg ez a' látástól egészen elszokván, többé semmi tárgyat sem képes felfogni. Mi ha egyszer megtörtént, a' lecsukott szemet a' beteg ismét felnyitja, melynek tengelye jobbadán a' belső szemszeglet felé fordulva, rendellenes helyzetben tűnik elő.

291. §. A' csecsemőknél ezen baj akkor szokott leginkább támadni, midőn ezek mindig egy emlőből és egyik felől szoptatnak, vagy a' bölcsőben állandólag úgy helyheztetnek, hogy a' világosság mindig csak egyik és ugyanazon szemekre szolgáljon. Ilyenkor a' szemek szünet nélkül a' világosság felé fordítván, végre tengelyeik' rendes irányzatát elvesztik, és befelé fordulnak. Kancsalságba esnek továbbá gyakran azon csecsemők is, kik tetemes rángásokban szenvednek; mert a' tartós görcsök után a' szemek' rendellenes helyzete gyakran szokványossá válik. De rossz szokás is előhozhatja a' kancsalságot, ha a' csecsemők igen gyakran orruk' hegyét nézegetik. A' megletteknél is sokszor a' kancsalság rossz szokásból veszi eredetét, midőn t. i. a' látás végett minden tárgyak a' szemekhez mód nélkül közel tartatnak; de gyakrabban akkint támad, hogy az egyik szem gyengébb láttehetséggel bírván, ennek gyakorlása annyira elhagyatik, hogy ezen szem többé semmi tárgy' felfogására sem alkalmas. Szükségesleg kancsalság támad

végre mindazon szembetegyeknél, kik a' szaruhártya' foltjában (macula) vagy hályogában (leucoma) szenvednek, ha ezen szemhibák miatt, hogy a' fénysugarak a' szaruhártya' átlátszékony részére essenek, szemeiket úgy összefordítani kénytelenek, hogy azok' hibás helyzete kancsalságot képez.

292. §. A' kancsalság' jóslata azon csecsemők'nél, kik abban nem régóta szenvednek, elég kedvező; mert ekkor a' szemeket czélirányos bánásmóddal gyakran rendes helyzetökbe vissza lehet téríteni. Midőn a' kancsalság rosz szokáson alapul, ritkán háríthatatik el; mert csak igen nehezen szoktak megválni megszokott hibájoktól a' betegek. Orvosolható továbbá a' kancsalság némellykor azon esetekben is, midőn gyenge látáson, vagy a' szaruhártya' gyógyítható homályán alapszik. De ha a' szaruhomály orvosolhatatlan, a' kancsalság is elháríthatatlan bajt képez.

293. §. A' gyengéd csecsemők' kancsalságában mindenek előtt az okokat kell eltávolztatni, azután a' gyermek' eleibe egyenest valamelly fényes vagy lármás tárgyat alkalmazni, melly annak figyelmét magára vonja; mert így midőn a' csecsemő szemeit szüntelen az egyenest előtte fekvő dologra függeszti, kancsalságától lassankint megmenekszik. A' megletteknek, kik rosz szokásból szerezték ezen hibát, ha az intések nem használnak, S. Yves' bánásmódját kell ajánlani. E' szerint a' kancsalok mindennap egyenest a' tükör' eleibe állítatnak, és szorgosan intetnek, hogy egyenes ábrázattal és élesen önnön szemeikbe nézzenek. Azt is szokták efféle kancsaloknak ajánlani, hogy némi apró munkával foglalatoskodjanak, vagy igen apró nyomatot olvassanak úgy, hogy a' tárgyra mindenkor, mennyire csak lehet, egyenest nézzenek. — Midőn a' kancsalság az egyik szem' gyengeségén alapszik, hol egyik, hol másik szemet kendővel le kell kötni váltogatva, hogy így a' beteg mindig csak egy szemmel nézven, mind a' két szemét mindenfelé mozgatni tanulja meg. Hogy pedig annál nagyobb sikerrel haladjon a' gyógyítás, a' bántódott szem' héjait gyakrabban léles szerekkel kengetni czélirányos leend. Ha a' kancsalságot gyógyítható szaruhomály feltételezi, ezt szükséges alkalmas szerekkel gyógyítani. Egykor a' kancsalság ellen ezüstből, elefántcsontból vagy ind-fából készített homorú lemezek használtattak, mellyek közepett apró lyukakkal ellátva, a' szemek eleibe kötötték, hogy a' kancsalok ekkint szemeiket egyenesre és az említett lyukak felé fordítani tanulják. De úgy mutatta a' tapasztalás, hogy a' kan-

csalság ezen bánásmód mellett inkább növekedett mint enyészett.

S z e m f á j á s.

(Ophthalmodynia.)

294. §. A' szemet minden gyulladás nélkül ostromló fájdalom szemfájásnak nevezetik. Ezen ideges fájdalmat tehát a' gyulladás fájástól, mely legtöbb szemgyulladások' kórjele szokott lenni, jól meg kell különböztetni. Ezen fájdalom érzelmére nézve többnyire fúró vagy összeszorító, heveségét tekintve pedig különféle fokú szokott lenni. Néha hirtelen áll be a' fájdalmas roham, de többször fényviszony, könnyár, és a' szemek' gyakor hunyorgatásai teszik előző jeleit. Ugyan-ezen tünetek a' roham alatt sem szűnnek meg, hanem ennek új kórjeleihez elegyülnek. Ide tartoznak a' látá' összeszorulása, a' látás' csüggedése, és a' szem', sőt jobbadán az egész ábrázat' felduzzadása. A' fájdalmas roham nem mindig egyenlő ideig tart; néha a' kórjelek enyhülnek vagy épen el is enyésznek, de a' roham ujlag visszatér. Midőn ezen betegség legnagyobb hevességgel dühösködik, az említett kórjeleken kívül étundor, hányás és más hasonszenves kórjelek is jelentkeznek.

295. §. Úgy látszik, hogy ezen ritka betegségre a' szemek' különös érzékenysége nyújt készséget. Támasztó okúl a' hatósb fény' behatása, a' szemek' erőtetése, és a' szenvedélyek szolgálnak. A' fog- és arc-fájás mellett néha rokonszenvből támad. — A' szemfájás' joslata többnyire szomorú; mert legtöbb esetekben soká tart, gyakran visszatér, és a' láttehetséget veszedelmezteti. — Gyógyítására csillapító és idegösztönlő szereket (nervina) kíván. Innét az édes higany, mákony, a' horganyvirág (flores zinci), a' pézsmá, káfor és nagragulya ezen nyavalya' gyógyításában a' legfőbb szerekekhez tartoznak. Azonban ha a' fájdalmas rohamok nagyobb nedvgyülemmel járnak, a' mondott szerekek' használata előtt célirányosan helybeli vérürítések intéztetnek; egyszersmind pedig elvezető szerekek, főképp izgató lábvizek, haszonnal rendeltetnek.

M o r.

(Amaurosis.)

296. §. A' mor, vagy fekete hályog, az idegrecze' és a' látideg' bántalmán alapuló vakságot, vagy a' látás' tetemes gyengeségét jelenti. Néha csak az egyik szem fordul elő, de többször mind a' kettőt egyszerre vagy egymás után támadja meg. Némellykor hirtelen fejjük ki, többször csekély kezdetből ered, 's lassankint növekedik, és ekkor a' mort különféle kórjek előzik meg. Ezen előjelek gyakran a' szem' magasított érzékenysége mutatnak; innét a' betegek a' fény' nagyobb behatását vagy csillámló tárgyak' szemlélését nehezen tűrik, a' tüzláng vagy a' gyertyavilág nagy kellemetlenségekre szolgál. Azonfölül efféle betegek minden tárgyakat világos színnel ruházva látnak, és gyakran szikrák, villámok, világító alakok, sőt egész sor képek forognak minden külső ok nélkül szemeik előtt. Néha különféle színeket látnak (színlátás, chrupsia), vagy élesebb láttehetséget nyernek (éleslátás, oxyopia); a' küldolgok' számát sokítva látják, vagy nappal alig látnak, és csak alkonykor és setét helyeken bírják a' tárgyakat megkülönböztetni (napvakság, nyctalopia).

297. §. Más betegekben a' mor' előmondó jelei az érzékenység' ellenkező állapotjára, és látideg' bágyadó tehetsége mutatnak. Ide tartozik némelly betegnek különös fényvágya, mellyel a' világosságot keresik, és a' napfénybe örömet néznek; valamint a' fekete foltok' látása is, mellyek a' szemek előtt repdesni látszanak (setétlátás, légylátás, scotomia, visus muscarum). Vágyanak továbbá olyan betegek is, kiknek minden tárgyak csak félig, vagy különféleképp csonkítva látszanak (fél-látás, hemiopia; tündérlátás, metamorphopsia), vagy kiknek minden tárgyak többé kevesbbé sűrű hálloba vagy ködbe burkolva, vagy legalább setétebb színekben tűnnek elő. Mások setétes helyeken látásuk' élességét elvesztik, és csak világos nappal látnak (éjvakság, hemeralopia). Némellykor a' látás kevesbbé nehezebb munkák, a' szemek' mérsékes gyakorlása, vagy csekély nedv-vesztés után elcsügged; nyugalom és felébresztő szerek által pedig rövid idő múlva régi tisztaságát visszanyeri.

298. §. Eddig említett látásbeli hibák, különféle fokban, különféle számmal és nyomdával szoktak előfordulni, és különféle gyorsasággal fejlenek ki. Kedvező környülmények közt ezen kórjelek néha el is e-

nyésznek, vagy javulnak, vagy legalább a' mor' további kifejlődésének gát ejtődik. Láthatni ezt leginkább a' légylátás-, az éj-, és napvakságban, mely hibák sokszor több esztendőig, sőt egész életben is fennmaradnak a' nélkül, hogy a' látásnak növekedő akadályt szülnének. De többnyire az említett tünetek valóságos vakság' előjeleit képzik, előbb utóbb minden tekintetből öregbülnek, 's a' látást naponként fogyasztván, annyira növekednek, hogy a' beteg csak a' nagyobb tárgyakat képes felfogni, minden szín-, alak- vagy idom-megkülönböztetés nélkül; vagy pedig a' baj legfőbb polczát eléri, és a' beteg a' világosságot a' sötétől megkülönböztetni nem képes, 's a' szem' működése tökéletesen elenyészik.

299. §. Midőn a' láttehetség ekkint elvész, sokszor a' szem semmi tárgybeli tünetet sem terjeszt elő; de vannak még-is közönségesen némelly tárgybeli kórjelek is, melyek a' mor' kifejlését követik. Efféle jelek leginkább a' láta' beteges változásaiban tűnnek elő. Különbféle pedig azon változások, melyeket a' látán a' mor' kifejlése mellett lehet tapasztalni. Többnyire mód nélkül ki van tágulva (tátott láta, mydriasis), 's a' szivárványhártya resten mozdul, vagy éppen mozgatlannak tapasztaltatik. Ilyenkor többnyire a' láta rendes időmát is elveszti, t. i. vagy szegletes lesz minden bizonyos szabály nélkül, vagy hosszúdad alakot ölt, és akár a' két szemszeglet felé, akár, mint a' macskákban, fel és alá terped. Ellenben olyan betegek is találkoznak, kiknél nem csak a' láta rendes nyílását megtartja, de a' szivárványhártya is rendes mozgékonyssággal bír; sőt sokszor a' láta betegesen összehúzódva (látaszűkület, myosis), és a' szivárványhártya módnélkül mozgatagnak tapasztaltatik. Midőn csak egyik szem szenved fekete hályogban, sokszor a' láta, ha mind a' két szem nyitva tartatik, rendes nyílást mutat; és mind a' két szemén a' világosság' különböző behatására egyiránt változik; de a' mint az egészséges szem lehunyatik, a' beteg szem' látája azonnal rendkívül kitágul 's mozgatlanná válik. A' láta a' morban többnyire fekete színt mutat, néha még-is szarvszínűnek, kódös-, fehéres- vagy vörösesnek is tapasztaltatik.

300. §. Említett kórjeleken kívül jobbadán még más tünetek is mutatkoznak ezen betegségben. Ide tartoznak: a' felső szemhéj' zsonghiánya, és a' bandzsalság, valamint más különféle alkalmatlanságok és fájdalmak is, melyektől a' mor, kivált kifejléskor kísértetni szokott. Néha nedvbuzgás' és vérgyülem' jelei is

mutatkoznak a' szenvedő szemén. Hol pedig már megfogyzott a' nyavalya, nemcsak a' szem' mozgásai lankadnak az izomtehetség' gyengesége miatt, de lassankint különféle anyagbeli hibák is fejlenek ki. Így a' szaruhártya homályba borul, a' jéglenese elveszti átlátszékonyságát, az üvegtest megzöldül, vagy igen híg nedvé olvadódzik, a' szem' edényei betegesen kitágulnak, zsonghiányba esnek, 's így érszem fejlík ki (cirsophthalmia).

301. §. A' mor' okai előkészítőkre és támasztókra oszlanak. Mi a' készséget illeti, ez az emberi nemzetben szerte szórva tapasztaltatik; mert semmi életidőt, semmi nemet e' gyászos nyavalya nem kímél; férfit, asszonyt, csecsemőt 's meglettet egyiránt támad meg. De az úgy nevezett ideges külemény különösen kedvez ezen betegségnek, hol az idegrendszer különös mozgékonyssággal és forgékonyssággal bír. A' vérteljes külemény is hajló a' fekete-hályogra, ha agy-, és szemtorulatokra hajlandósággal van párosulva. Nemkülönben többféle betegségek is, a' morra vagy magasítják, vagy nemzik a' kórkészséget. Ide tartoznak kiváltképen: az ideges láz, a' ragályos hagymáz, a' csúz és köszvény, minden bőrszenyek és kútegek. De leginkább a' has-belrészek' dugulásai és mindazon nyavalyák növelik ezen kórkészséget, mellyek a' verőczer-rendszerben (systema venae portae) restebb vérkerengéssel járnak, vagy ezen okból veszik eredetöket. Végre az ideges betegségek is magasítják ezen készséget, úgymint a' rásztkór (hypochondria), méhkór (hysteria), főfájás, felfőszaggatás, szédülés, és a' gutaütés.

302. §. A' mor' támasztó okai közt első helyet foglalnak a' fej' sértései, mellyek azt megzúzzák, rázzák, vagy sebesítik. Ide tartozik az agynak csontgumók, daganatok, higorok (hydatides), összegyülemlett savó, vér, vagy geny általi nyomatása is. Ezek után magának a' szemnek sérelmei következnek, mellyek ha tetemesbek, akár a' látideget és idegreczét, akár a' sugár-idegeket és sugártestet érik, gyakran mort támasztanak. Sőt a' homlokideg' sértései is némellykor hasonló foganattal bírnak. Végre idejárulnak a' látideg' feszítései és összenyomatásai is, mellyek a' szemgödörben fészkülő daganatok által okoztatnak.

303. §. A' mor' gyakor támasztó okául szolgálnak továbbá a' főbe vagy szembe gyülemelő nedvek, mellyek az agy' életműveit, és a' látideget működésükben

akadályozzák. Hasonló nedvtorulatok az aranyér', hószám' s más szokványos kiválasztások' elnyomatása által hozatnak elő. Közönségesen a' mell-vízkórban, aszkórban (phthisis), vagy más valamely nedvkerengést gátló tüdőbajban szenvedő egymik is hajlók efféle nedvgyülemekre. Végre különféle más környülmények is adnak okot nedvtorulatokra. Illyenek: a' terheesség, nehéz széklet, szokványos köhögés, elrögült hányás, mód nélkül nagy nevetés, erőszakos kiabálás, előrehajtott fővel végzett nehezebb muokák, fejen hordott terhek, a' gyomor' megterhelése, a' napfényen lét (insolatio), az elme' erőtető gyakorlásai, heyes harag, zabolátlan öröm, léles italokkali élés, ösztönlő és nedvbuzgást okozó gyógyszerek' czélelles használata.

304. §. Továbbá a' mór' támasztó okaihoz tartoznak minden bódító és szédítő mérgek, úgymint: a' mákony, nadragulya, borostyán-meg (laurocerasus), maszlag (stramonium), ebvészmag (nux vomica) és a' beléndek. Az ólomnemű szerek' belső használata is, és szinte minden keserű szerekkel élés az idegrendszer' élettehetségét vesztegetni látszanak. Ide tartozik leginkább az égetett katang-gyökérből (rad. cichorei) készített kávé-pótlék, és a' keserűs szerek. Gyakrabban előhozatik a' feketehályog mindazon befolyások által, mellyek az egész idegrendszer' tehetségére nézve kimerítőleg munkálódnak, ú. m. a' hideg, az éhség, a' csüggesztő szenvedélyek, és a' nemesebb nedvek' vesztese. De azon befolyások is, mellyek csak a' látideg' tehetségét akár közvetlen, akár közvetve gyengítik, nyújtanak ezen betegségekre alkalmat. Illyenek: a' setét helyekeni hosszas tartózkodás, a' szemek' czélellesleg intézett hideg feresztése, a' tölt hold' tartós szemléltetése, a' napfogyatkozások' szabad szemmel nézegetése, a' setétnek hirtelen világosságra változása, igen apró, fényes, vagy fényt visszaverő tárgyaknak gyakor szemlélése, a' napgyító üvegekkel visszaélés 'stb.

305. §. Azonkívül a' mor' támasztó okaihoz tartoznak minden első utakban fészkülő ingerek. Innét a' tápláló csóban heverő csorva, minő a' meg nem emésztett étkek, megromlott epe, összegyűlt nyák, takony 's a' t., de kivált a' gilisztás csorva, a' mor' okvizsgálataiban fő tekintetet érdemelnek. — Ide számíttatnak végre mindazon ártékony hatalmak, mellyek a' küteget a' bőrről visszaverik, a' borszenyeket időnek előtte kiszáritják, vagy a' szokványos nyavalyákat elnyomják. Mert sokszor a' visszavert vörheny, kiszáradt sömör,

elnyomatott ruh, korán behegedt szokványos fekélyek, felakadt téj-elválasztás után mor' kifejlése tapasztaltott.

306. §. Ezen sokszerű kártékony hatalmak, mint a' mondottakból kitetszik, sem ugyanegy részére az életműségnek nem hatnak, sem a' láttehetséget ugyanazon módon el nem törülik. Némellyek közülök az agyra munkálódnak, 's a' látás' életművét működésére különbfélekép teszik alkalmatlanná. Más támasztó okok inkább az idegrecczén és látidegen külölik ártalmas hatalmukat, 's ezen részeket vagy erőművesen sértik, vagy vérgyülemet okozván, működéseikben gátolják; néha pedig közvetlen vagy közvetve gyengítvén, a' láttehetséget kimerítik, vagy végre a' tengélet' folyamát forgatván fel, a' látideget aszkóba ejtik, az idegrecczét pedig vastag fehér hártyává változtatják, vagy más efféle rendellenességet hoznak elő.

307. §. Vannak végre a' mornak olyan támasztó okai is, mellyek a' sugáridegeket, vagy a' homlokideget bántják előkelőleg. Ilyenek különösen a' hasban fészkülő ártékony hatalmak, mellyek T. Valther' állítása szerint, az együttérz-ideg' (n. sympathicus) bántalmát könnyen a' sugáridegekre származtatják, és ezeket szélhűdős állapotba ejtik; melly állapot innét a' látidegre és idegrecczére is elhárarnlik. Így a' sugáridegek' és a' sugártest' sértései is sokszor másodrendileg feketehályogot támasztanak. Valamint a' homlokideg' bénulása is lassankint az idegrecczére elszármazván, feketehályogra adhat okot. Elbénulhat pedig ezen ideg, ha megsebesítetik, mi már a' régi orvosok előtt is esméretes volt, vagy ha valamelly fekély' helytelen behegedése' következtében feszítetik; mire T. Beer tön legelőször bennünket figyelmetessé.

308. §. A' mornak sokféle felosztásai vannak. Legfőbb felosztása az, melly a' látideg' bántalmának minőségén és természetén alapszik. Ezen bántalom' természete pedig átaljában kétféle: a' mor t. i. vagy a' látideg' és idegreccze' valóságos gyengeségén alapul, vagy a' látideg' és idegreccze' működése különbféle okok, de leginkább vértorulatok által, csak elnyomatva vagyon. A' mor' előbbi neme idegesnek, eme' pedig méltán edényesnek neveztetik. Az ideges mor (amauroris nervosa) majd nagyobb forgékonyssággal, majd tompasággal van párosulva; innét a' mort alkalmasan három fajokra lehet különböztetni: forgékony, tompa és edényes morra. A' forgékony mor (amaurosis erethistica) a' látideg' elgyengült tehetségén alapszik, de melly nagyobb ösztön-

iránti fogékonysággal van párosulva. Megeszmérhetni ezen mor' fajtát a' szem' nagyobb érzékenységéből, a' láta' rendellenes szűküléséből, és a' szivárványhártya' beteges mozgékonyaságából. A' tompa morban (amaurosis torpida) a' látideg' elgyengült tehetsége az ösztönök iránt rest visszahatékonyságot mutat. Kóresmérete a' szem' tompa érzékenységéből, a' láta' rendellenes kitágulásából és terpedéséből, a' szivárványhártya' tunya vagy épen hiányozó mozgékonyaságából állítatik fel. Az edényes mor (amaurosis humoralis) a' látideg' tehetségének leginkább nedvtorulatok általi elnyomatásában áll: a' látideg' tehetsége tehát a' mor' ezen fájában sem kimerítve, sem elcsüggedve nincsen, hanem működésében a' renden túl duzzadó edények által okozott nyomás miatt gátolva van. Ha a' beteg' küleményét és az indító okok' munkálati módját tekintetbe vesszük, ezen mort mindazon jelek esmértetik, mellyek a' szemekben és a' főben nagyobb nedvtorulásokra mutatnak. Az érzékenység és visszahatékonyság ezen mor' fájában majd magasztva, majd eltempulva tapasztaltatik.

309. §. A' másik, a' gyakorkodásban igen hasznos felosztás a' mort egyszerűre és szöveményesre különözi. Egyszerűnek mondatik, melly egyedül létező; semmi helybeli vagy egyetemes bajjal párosulva nincsen; szöveményesnek pedig, melly akár valami szembajjal, akár egyetemes betegséggel egybecsatolva vagyon. Innét a' mor' szöveményei vagy helybéliek, vagy alkotmánybéliek; amazok a' szemben, ezek a' többi életműségben léteznek. Szinte minden betegségek, mellyek a' szemet vagy az életműséget megszállni szokták, a' morral szöveménybe léphetnek. Azonban mind a' két rendi szöveményei a' mornak ismét létalaposokra és mellékesekre osztatnak. Létalapos szöveményeknek azokat mondjuk, mellyek a' morral vagy okbeli összeköttetésben vannak, vagy legalább annak gyógyítása' módját módosítják. Ellenben mindazon szövemények csak mellékeseknek mondatnak, mellyek csak oldalaslag támadván, a' mor' gyógyításában különös méltánylást nem kívánnak.

310. §. Vannak az előadattakon kívül a' mornak még más felosztásai is, mellyek a' baj' székére és kiterjedésére, annak támadási módjára, fokára és nyomidájára alapítatnak. Székére nézve a' mor egyik- vagy mind a' két szembeli lehet, a' mint vagy csak az egyik, vagy mind a' két szemet támadja meg. Kiterjedésére nézve a' mor teljes, mellyben az egész idegréce szenved, és részintes lehet, mellyben a' látás csak bizonyos irányban tagadtatik meg. A' részintes morhoz tartozik

a' félmor, melyben a' beteg a' nagyobb tárgyaknak csak felét képes megkülönböztetni, úgy, hogy ezeknek vagy függőleges külső vagy belső oldalát, vagy vízirányos felső vagy alsó fél részét fogja fel. Midőn a' beteg a' tárgyak' belső felét látja, az idegreczének is belső fele szenved, és fordítva; ha pedig csak az alsó felét különbözteti meg a' tárgyaknak, az idegrecze' alsó fele moros, melyet ellenben egészségesnek kell tartani, midőn a' beteg csak a' felfekvő tárgyakat különbözteti meg,

311. §. A' támadás' módját tekintvén, a' mor hirtelen, vagy halkan támadású lehet; a' mint az egyik vagy mind a' két szem egyszerre vagy lassankint veszti el láttehetségét. Kifejlési fokára nézve a' mor tökéletlenre és tökéletesre osztatik. A' tökéletlen morban, mely látbénulatlak is (*amblyopia amaurotica*) nevezetik, a' beteg a' nagyobb tárgyakat, bár nem igen tisztán, felfoghatja; a' tökéletesen kifejlett morban pedig a' beteg minden tárgyak' látásától egészen megfosztatik. De még a' tökéletes mornak is két fokát szokás megkülönböztetni, a' mint t. i. a' fénysejtés még jelen van, vagy ez is tökéletesen hiányozik. Mi végre a' mor' nyomdáját illeti, erre nézve a' mor folytonos vagy közbehagyó lehet. Amaz a' szemnek semmi közidőt sem enged, mellyen működését gyakorolhatná; emez pedig a' beteget izromonkint felereszti, de bizonyos vagy bizonytalan idő múlva ismét visszatér. Innét a' közbehagyó mor vagy bolygó nyomdát követ, mi akkor történik meg, midőn a' mor támasztó okai nincsenek meghatározott időhöz kötve, millyenek: a' részegség, gyomortorhelés, 's t. e.; vagy időkörös a' feketehályog, azaz bizonyos időkbén, p. o. hószám' időköre, vagy váltólázak' rohamai alatt tűnik elő.

312. §. Jósata a' mornak általában szomorú; mert annak sem természetét, sem a' küldolgok iránti viszonyait, mellyeknek gyógyszerül kellene szolgálni, eléggé nem esmérjük. Azért csak ritka esetekben éri el az orvos kitűzött célját, és a' mort méltán az orvosok' vesződségének 's a' művészet' gúnyának lehet nevezni. Azonban ezen közönséges jóslatot a' mor' természete valamennyire módosítja. Valahányszor az idegek' tehetése közvetlen bántódik, és a' mor az erők' akár elgyengült, akár kimerített állapotján alapszik, az egészség' helyreállítása mindenkor nehéz. De ezen esetekben is van némi különbség; mert a' forgékony mor, hol az érzékenység magasulva lévén, az elgyengült erők az alkalmazott ösztönök iránt nem imámosok, még-is előbb

engedi a' látideg' és idegrecze' működésének helyreállítását, mint a' tompa mor, melyben a' visszahatékonyság rest vagy épen hiányozik. Midőn ellenben az idegtehetség nem szenved közvetlen, hanem leginkább a' szemben és agyban toruló vér által csak elnyomva van: ott a' jóslat nem olly szomorú, mint a' valóságos ideges morban. Mert könnyebb az elzárt és gátolt erőket kiszabadítani, mint a' bágyadt tehetséget felélesztetni, vagy épen az elveszettet visszapótolni. Azonban meg kell jegyezni, hogy az edényes morban is igen nehéz a' helybéli nedvteljet elhárítani, és hogy az elnyomott erők is, ha azonnal fel nem szabadítatnak, végre kimerítetnek és valóságos tompa erőhiányba hanyatlanak.

313. §. A' mor' természetére alapított jóslatot annak okai még közelebb határozzák meg. Hol a' mor-készség öröklött, vagy egyetemes nyavalyák' szüleménye, hol a' támasztó okok az idegek' életművezetét sértik meg, vagy olly minőségűek, hogy elgyengítésök vagy elhárítások lehetetlen; ott a' vakság gyógyíthatatlan szokott lenni. Ha ellenben a' mor' támasztó okai erőbelileg munkálódnak, 's elődileg a' sugáridegeket bántják, és könnyen elmellőzhetők: ott a' mor' gyógyulását reményleni lehet,

314. §. A' mor' jóslatában azonkívül annak szöveményeit, tartását és kifejlési fokát is tekintetbe kell venni. Hol tehát a' többi környülmények kedvezvén, a' mor egyszerű, hevenyiben támadt, és a' kifejlődés alacsonyabb fokán létez: ott a' gyógyításnak szerencsés kimenetelt lehet ígérni. Ha pedig a' mor az életműség' gyógyíthatatlan hibáival létalapos szöveményben áll, ha rossz küleménynyel, egyetemes gyengeséggel, romlott nedvekkel van összeköttetésben: az orvoslás többnyire minden siker nélkül marad. Ugyanezt tapasztaljuk a' nehézhallással vagy más valamelly külérzék' hibájával szövetkezett morban is; minthogy efféle bajok szinte mindenkor az agy' életművezetes hibáin alapulnak. Gyógyíthatatlan továbbá a' mor, melynek folyamata alatt a' szemben lassankint életművezetes változások képlődnek. De ha ilyen szövemények nincsenek is jelen, még-is gyógyíthatatlan lehet a' mor, ha megrögzött és a' kifejlődés' legfőbb polczára jutott. Az egyik szem' moros bántalma mellett, mellyen célirányos orvoslás semmit sem fog, méltán felhetni, nehogy a' szemek' egymásközti legszorosabb rokonsága miatt a' láttehetség' bénulása a' másik szemre is elterül,

315. §. Ezen legmakacsabb nyavalya' gyógyításában, melly sokszor a' művészet' minden tehetségét ki-meríti, az orvosnak minden igyekezetét arra kell fordítani, hogy minden egyes esetekben a' nyavalya' természetéhez legalkalmasabb gyógytervet alapíthasson. Mindenek előtt tehát az indító okokra függeszsze fő tekintetét, hogy azokat elmellőzze, vagy behatásokat tom-pítsa és elgyengítse. Ha tehát a' morral valami fő, szemívfölötti táj, vagy szem' sebe okbeli egybeköttetésben áll, a' sebet kell mindenek előtt célirányosan orvosolni. Ha pedig a' szemöldök' vagy szemgödör' táján hegjegy találkozik, melly ezen tájak' genyedő sebei után helytelenül képlődvén, a' homlokideget nyomja, 's a' mor' támasztó okául szolgál: a' szemgödri lyuk alatt egy mély metszéssel a' homlokideget át kell metszeni, hogy így a' homlokideg feszülésétől megmenekedjék. Illy móddal gyakran a' feszítés által feltételezett mor is elenyészik.

316. §. A' mor' azon fajában, melly ólomszerek' belső használata által hozatott elő, olajos, nyákos és lágyító szerek, célirányos életkormánynyal kívántatnak. Ha a' mor bevett mérgek' következelme, a' hánytatók és különbféle ellenmérgek legsikeresebb fogamatot ígérnek. Azonban, ha az agy felé nagy vérgyülem jelenkezne, a' hánytatót közönséges véreresztéssel kellene megelőzni. Ha csorva okozza a' mort, azt kell az első utakból hánytatók' vagy hashajtók' segedelmével kiküszöbölni, a' mint t. i. a' csorva felfelé, vagy inkább aláfelé duzzadozik. Kiűrítvén a' csorvát, ennek hátramaradt részeit javító szerek kívántatnak. A' gilisztás csorva ellen, a' belférgék' megölésére és kiküszöbölésére féregellenes szerek szükségesek; de egyszersmind a' visszapótló folyamat is javítani és ösztönölni kell, hogy a' férgek' fészke elpusztíttassék, és azok' visszatermődésének gát vettessék.

317. §. Midőn a' mort valamelly elnyomatott kiválasztás okozza, ezt kell mindenek előtt alkalmas szerekkel helyreállítani. Innét az eltűnt aranyeret, hószámot, lábvizekkel, félferdőkkel, a' lábon intézett érvágásokkal, a' középhússra alkalmazott nadályokkal, ká-saborogatmányokkal és más javallt szerekkel szükséges visszaállítani. A' felakadt tej-elválasztás lágyító borogatmányokat, a' kiszáradt fekélyek csipős felevő szereket kívánnak helyreállításokra. A' megszokott, de elmulasztott érvágásokat, hashajtókat ismételni szükséges. A' visszavert kütegeket, fonákul kiszáritott bőrszenyeket, vagy müleges beqltással, vagy hol ez nem

eszközölhető, a' bőrre közvetlen alkalmazott erős és csipős szerekkel kell visszahozni. Ugyan e' célból, ha a' dolog kívánja, ferdők is használtathatnak, belsőképedig a' bőrre főbb munkálattal bíró szerek rendeltethetnek. Hol a' látideg' és idegrecze' anyagos változásait, vagy a' szemgödörben fészkülő és a' szemtekére nyomást küldő daganatokat lehet feltenni, a' higany-nemű szerek' bőkezű használata igen hasznos lehet, melyek az életműves anyag' feloldására legnagyobb hatalommal bírnak; mert, mint mondják, a' higany' legpazarabb alkalmaztatása által a' legmegrögzöttebb és megátalkodottabb morok is meggyógyítottak.

318. §. Midőn a' mor' okait kifürkészünk lehetetlen, vagy azokat el nem mellőzhetjük, vagy ha elmellőztük is azokat, de a' mor nem enyészik: akkor azon kell iparkodnunk, hogy előbb a' létalapos szöveményeket hárítsuk el, azután pedig a' mor' természetéhez képest célirányos gyógytervet alapítsunk. A' nyavalyák, melyekkel a' mor létalapos szöveményben áll, kétrendiek lehetnek: t. i. vagy az életműséget hevesebben ostromolják és életveszedelemmel járnak, vagy pedig a' morral különös egybeköttetésben és okbeli viszonyokban állanak. Ide tartoznak a' csúz, a' köszvény, különbféle idegbajok 's a' t. Valahányszor a' mor mellett valamelly súlyos és az életet veszedelmeztető nyavalya van jelen, a' józan ész mutatja, hogy mindenek előtt ezen veszedelmes nyavalyát kell orvosolni, és csak azután, midőn a' beteg abból fellábad, a' mor' gyógyításához fogni. Ha pedig a' morral más rendbeli betegség áll létalapos egybeköttetésben, addig a' fekete hályog meg nem gyógyul, míg azon betegség le nem győzetik. Illyenkor tehát ezen nyavalya' gyógyítására kell minden igyekezetet fordítani; mely ha szerencsésen célhoz jutott, a' szem' bántalma sokszor önkényt megadja magát.

319. §. A' bánásmód, melyet a' mor' bélyege kíván, különbféle. A' forgékony morban, melyet az élettehetség' gyengesége és az érzékenység' kelletinél nagyobb foka bélyegez, kettős javallatot szükség szem előtt tartani. Egyik a' kicsapongó érzékenység' csillapítását, másik a' látideg' lankadt tehetsége' felosztónlését kívánja. A' rendtűlos érzékenységet bódár szerek tompítják, a' gyengeségen pedig ösztönlő szerek segítenek. De minthogy a' nagyobb érzékenység többnyire csak a' gyengeség' foganata, sokszor segítven az idegek' gyengeségen, azok' forgékonytsága önkényt is elenyészik. Minthogy azonfölül a' bódító szerek mindenkor bá-

gyasztják az idegek' tehetségét, önkényt kiviláglik, hogy a' mor' gyógyításában a' bódító szerekkel takarékosan kell bánni. Mindazáltal hol a' gyengeség nem igen nagy, a' kicsapongó érzékenység pedig mód nélkül sürget, a' bódító szerek' használata okirányos leend.

320. §. Hol tehát a' javallat úgy kívánja, bódító szerek mind belső- mind külsőkép' magánosan vagy ösztönlőkkel elegyítve rendeltetnek. Belsőkép' célirányosak: a' mákony, beléndek, sisakfü (aconitum), leánykőkörcsin (pulsatilla nigricans), maszlag (stramonium), nadragulya (belladonna), piros gyűszűfü (digit. purpurea), a' borostyánmegy és a' sáfrány (crocus), melyek a' betegség' fokához és a' beteg' alkotmányához alkalmazva, minden orvos előtt esméretes alakban és adagokban nyújtatnak. Külső használatra közönségesen mákony, vagy ennek vizes vonata rendeltetik, hogy nyállal keverve a' szemívfölötti- és halánték-tájakra dörzsöltessék. Az egyszerű mákonyfestvény és Sydenham' híg mákonya is, a' szemekbe ecsettel alkalmazva, bódító hatalommal bírnak; de ennél azok' izgató munkálata sokkal nagyobb. E' rendbeli külső szerekhez tartoznak továbbá a' bódár vonatok' olvasztékai, melyek, valamint a' borostyánmegy-víz is (aqua laurocerasi) a' szemekbe napjában egynehányszor cseppenkint eresztetnek. Ezen vonatok közül leginkább a' beléndek-, nadragulya- és a' bürök-vonatok használtatnak. Végre hasonló célból a' halánték-tájakra gyakran bürök- vagy beléndek-tapaszok, magára a' szemre pedig efféle fűvekből készített kásaborogatmányok is alkalmaztatnak.

321. §. Midőn a' mor' gyógyításában ösztönlő készület kívántatik, ezzel mérsékesen szükséges bánni. Mindenkor enyhébb szerekkel és kisebb adagokkal kell kezdeni, az előhozott fogamatokra szorgosan ügyelni, és a' hatósb ösztönlő szerekre és ezek' nagyobb adagaira csak lassankint átmenni. Mert ezen gyógyszerek' vakmerő és vigyázatlan alkalmazata az érzékenységet könnyen kimeríti, és a' látideg' élettehetségét elvesztegetvén, azt tompa erőhiányba dönti. Ezen ösztönlő gyógyszerek' seregéből belső használatra a' méntát, méhfüvet (melissa), levendulát, gyökönkét (valeriana) és a' káfort szoktuk rendelni. Erősb ösztönlő hatalommal bírnak ezeknél azon gyógyszerek, melyek illatos olajon kívül egyszersmind keserű, fanyar és mézga-elvet is foglalnak magokban. Ide tartozik a' kálmos, üröm, tarnics (gentiana), kaskaril, angusztura, szenega, peruihéj, búzasszat (assa foet.), az ammona-gyánta (gummi

ammoniacum) 's t. e. Külsőkép' melegített száraz ruhák káforba avatva, továbbá kakukfű (serpyllum), izsóp, rozmarin, levendula, méhfű, menta és zsályafű boros vagy vizes forrázatai mosás- vagy borogatásképen használtatnak. Hasonló fűvek porából készített és borléllel beharmatozott kásaborogatmányok, vagy ugyan efféle porokkal megtöltött párnácskák is, szorgosan felmelegítve és jobbára káforral megdörzsöltetve, a szemekre haszonnal alkalmaztatnak.

322. §. A' tompa mor' gyógyítására, hol az érzékenység lankad, a' látideg' élettehetsége csügged, hatósb' ösztönlő gyógyszerek és nagyobb adagokban kívánatnak. Ezen mor' nemében tehát belsőkép' kappanór' (arnica), gyökönke' (valeriana), angyalgöker' (rad. angelicae), derely' (imperatoria) 's más hatós illatos növények' vizes vagy boros forrázatai hasznosak. Ugyan e' célból rendeltethetik a' káfor is, és minden illatos olajok, valamint a' huyganynemű szerek is, úgymint: a' szállékony szarvas-szaru-só (sal volat. corn. cervi), a' folyó huygag (ammon. liquida), az ánizsos és gyántáros szalamia-lél (spirit. salis ammon. anisatus et succinatus). Czelírányosok továbbá különféle festvények is, úgymint: a' gyökönke- (Tra. valerianae), hódony- (Tra. castorei), és maga a' kőrösbogár-festvény is (Tra. cantharidum). Ide tartoznak végre az ambra, pézsma és villó is (phosphorus), az utóbbi valamely illatos olajban, vagy más szállékony nedvben felolvasztva.

323. §. A' helybeli és külső szerek közé, melyek a' mor' ezen fajában használtatni szoktak, gyökönke', zsálya, ánizskapor' (foeniculum), szab. boróka' (sabina) forrázataiból készített szemvizek számíthatnak. Többször rendeltetnek a' szemhéjakra és a' szemívfölötti 's halánték-tájakra mosó- vagy borogató-vizek, ösztönlő szerekből készítve, millyenek: a' kalánfű-lél (spiritus cochleariae), kakukfű, levendula-lél, a' kénégency (aether sulfuricus), folyó huygag (ammonia liquida), Dippel állati olaja, Cajeput-olaj, lepárolt ánizskapor-olaj (oleum d. foeniculi), a' lepárolt szekfű-, szab. boróka- és varadics-olaj (ol. d. chamom., sabinae et tanacetii), és ezen illatos olajokban vagy kénégencyben felolvasztott villó (phosphorus). A' szállékonyabbak ezen szerek közül a' tenyérre is kenetnek, 's így a' szem' eleibe tartatván, gőzeik a' bántódott szemre eresztetnek. A' hatósb' világosság' behatását is sokan igen fogamatos gyógyszernek tartják a' mor' ezen neme' gyógyításában.

324. §. Ezeken kívül nem annyira mai időben, mint néhány ötödök előtt a' Galvan- és berzécz-erő a'

mor' gyógyításában igen nagy becsben tartatott. Az állati mágnes, mely mi időnkben kapott divatra, ma még az előbb említetteknel is inkább kihalt a' gyakorkodás' mezejéről. Ezeknél bizonyára derekabb és bizonyosabb fogamatot nyújtanak a' bőrre alkalmazott hatósb ingerek, melyek az idegekre néminemű erőszakos benyomást küldnek. Innét a' tompa morban a' tarkóra mustárvázok, hólyaghúzó tapaszok haszonnal alkalmaztatnak, sőt súlyosb esetekben a' szemívfölötti, halánték' és csecsnyújtványok' tájára égető és etető szerek is, különösen a' moxa' alkalmazata, jeles foganattal díszlenek.

325. §. Az edényes mor' gyógyításában, mely az agy- vagy szemedényekben (az érhártya, Ruisch' hártyája és az idegrecze' edényhártyájában) tolongó vér által hozatik elő, a' főjavallat az összetolult nedvek' lecsapolását sürgeti, hogy így az elnyomatott és gátolt látideg' tehetsége felszabadítván, működése helyreálljon. De a' betegség' különbözőféle időszakában ezen javallatnak különbözőféle módon kell megfelelni. Heveny morban, midőn a' látideg' működése tévőleges vérgyülem által van elnyomatva, azonnal kiürítő és az edénytehetséget gyengítő szerek kívántatnak. A' leghatósbb szer tehát ezen esetben a' közönséges és helybeli vérelesztés. Valahányszor egyetemes vértelj, vagy legalább az agy' edényeiben vértorulat tapasztaltatik, mindenkor közönséges vérbocsátás javalltatik, ha különben azt a' beteg' ereje engedi. Ha pedig az erők' állapotja a' közönséges vérelesztést vagy annak ismétlését többé meg nem engedné, azonnal helybeli vérbocsátás nadályok vagy véres köpölyök által kívántatik.

326. §. Lecsapoltatván a' duzzadozó véredények, a' nedvtorulatok' eloszlására a' bélcső' gyakrabban üröngetései legcélszerűsabbak, lobellenes hashajtók, vagy felolvasztó alvizek által eszközöltetve. Ugyan a' nedvtorlások' eloszlására mások bővebb nyálürítést is ajánlanak; mit higanynemű szerek' használata, vagy imely (pyrethrum), retek-, torma-gyökér', vagy más efféle csípős állományok' rágása által javallanak. Segédeszközül langy felferdők és lábvizek is rendeltethetnek. Végre itt mindazon gyógyszerek alkalmas helyöket lelik, melyek az edényrendszer' tehetségét lecsendesíteni és a' nedvek' buzgásának gátot ejteni képesek; millyenek: a' salétrom, a' növényssavak és minden húvesítő szerek. — Helybelikép' a' heveny támadt morban a' vérbocsátáson kívül a' szemek' hideg feresztései, vagy hasonló borogatásai, visszaverő célból kívántatnak, melyek,

ha a' dolog úgy kívánja, a' leborotvált koponyára is alkalmaztathatnak. Dicsérik ezen környülmények közt a' hideg csepp-ferdöket is (embrocationes).

327. §. Melly edényes mor már tovább tart, ezen gyógyszerek által meg nem gyógyíthatatik. Mert hol régibb a' nedvtorulat, az edények zsongosságukból lassankint kivetkeznek, a' nedvgyülem szenved (passivus) természetet ölt, 's az elnyomatott erők végre kimerítetnek. Illyenkor az agy' és szem' edényeiben pangó nedvek' szétverésére olyan szerek kívántatnak, melyek az edények' rezgéseit erősebb ösztönnel felingerlik. Hasonló munkálattal pedig a' hánytatók és szinte-hánytatók (subemetica), a' dárdany' minden erősebb készítményei, és minden csipős elvekkal ellátott növények bírnak, millyenek a' kappanőr (arnica), a' tengeri csilla (scilla marina), a' torma, 's t. effélék. A' lobellenes kiürítő szerek, minthogy az edények' gyöngegségét növelik, a' szenved nedvtorlásoknak még inkább kedveznének. De hasznosok azért ezen környülmények közt is a' kiürítő szerek, de csak olyanok, melyek bizonyos ingerrel ösztönlőleg munkálódnak. Innét a' hólyaghúzó, müleges fekélyek, rojtzsinórok (setacea) és geny-kutacsok legnagyobb sikerrel rendeltetnek. Minthogy pedig az elregült edényes morban a' látideg' tehetsége nem csak elnyomatva, hanem kimerítve is vagon, az említett pangásokat szétverő szerek mellett ama' bánásmód is szükséges, melyet a' tompa mor' gyógyításában ajánlunk.

328. §. Eddig előhordott gyógyszerek mellett mindenütt czelirányos életkormány is kívántatik. A' mor' két első fajaiban tehát ösztönlő éptanos hatalmak' behatása kívántatik. A' beteget környelő levegő tehát tiszta és száraz legyen, a' világosság' fokát a' szem' érzékenységehez kell alkalmazni, a' betegnek tápláló de könnyű emésztetű étrendet, és mérsékes borral élést lehet engedni. Minthogy pedig a' szükséges testmozgást a' vakok, nehezen járván, többnyire egészségök' kárával elmúlasztják: az említett mor' nemeiben szenvedőknek a' kocsizást leginkább ajánlhatni. Az edényes morban, míg a' nedvtorlás tévőleges, minden izgatás ártalmas. Illyenkor tehát a' test' nagyobb mozgásait, az elme' és kedvél' fölingerléseit, a' hatás' világosságot a' betegnek kerülni kell. Ártanak továbbá a' mor' ezen fajában a' léles italok, a' nehéz emésztetű és izgató étek, a' szemhibát a' kifejlés' nagyobb lépcsőjére emelvén.

329. §. A' mornak eddig előadott 's a' betegség' okaira, szöveményeire és belyegére alapított okirányos orvoslás gyakran semmi sikert sem mutat. Hasonló környülmények közt, míg az elrégült morhoz a' szem' anyagbeli hibái nem szegődnek (300 §.), addig a' mor' gyógyulása nem lehetetlen. De már most az okirányos orvoslással semmire sem mehetvén, a' pusztá tapasztalásához kell folyamodni. Ugyanezen gyógymód szükségés ott is, hol a' kórjelek' egymással ellenkezése, vagy az okvizsgálat' homályossága miatt okirányos gyógytervet alapítani nem lehet. Ezen pusztá tapasztaláson épült gyógymód pedig abban áll, hogy az eddig ajánlott gyógyszerek' tárából különféle szerek, de leginkább olyanok választassanak, melyek a' megörögzött morok' gyógyításában a' tapasztalás' mezején némi hírre kaptak, és az előhozott fogamatok mindenkor legnagyobb figyelemre méltassanak. A' dolgok' ilyen állodalmában tehát egyedül az „árt vagy használ“ szab orvosi javallatokat.

Rövid- és messzelátás.

(Myopia et presbyopia.)

330. §. Alkalmasnak látszott e' két szembetegséget is a' morhoz csatolni; minthogy jöllehet ezen bajok többnyire életművezeti viszonyokon alapulnak, még-is mind a' kettő a' láttehetség' rendellenességével külekezik. Rövidlátásnak azon rendellenessége nevezetik a' láttehetségnek, melyben a' tisztánlátás' pontja a' szemekhez rendkívül közel esik. Ezen pont t. i. egészséges és törvénytörő látással bíró egymikben, a' szemektől közönségesen tizenöt vagy húsz hüvelyknyi távolságban vagyon: a' rövidlátó pedig már nyolcz, tíz vagy tizenkét hüvelyknyin túl nem lát világosan. A' messzelátás ellenkező hibát jelent, melyben csak a' harmincz vagy még több hüvelyknyire fekvő tárgyak fogathatnak fel tisztán.

331. §. A' rövidlátóknál azonkívül, hogy csak közletről látnak tisztán, még azon sajátoságos tünemény is tapasztaltatik, hogy csekély világosságnál a' tárgyakat tisztán megkülönböztetik, úgy, hogy a' holdvilágnál gyakran a' legapróbb tárgyakat is felfogják 's írni és olvasni képesek. A' nagyobb világosságot ellenben nem szenvedhetik: innét nappal szemeiket többnyire felhúny-

va tartják, ha valamit megnézni akarnak. Ezekhez járul még az is, hogy a' rövidlátóknál, mint jobbra egészséges embereknel is, az egyik szem' látócza különbözvén a' másiktól, a' rövidlátók az innét szülemődő látásbeli zavar' kikerülésére, a' mit csak megnéznek, azt mindig egyik szemökhöz közelebb tartják. A' másik elhagyatott szem pedig, tehetségét sokáig nem gyakorolván, lassankint kancsal, későbbben bandzsál és végre moros lesz. Sőt a' gyakorlott szem is, hacsak czélirányosan nem ápoltatik, lassankint annyira elgyengül, hogy a' beteg akármelly tárgyat három hüvelyknyi távolságon túl nem képes megkülönböztetni, melly hiba a' szemek' moros bántalmától nem messze jár.

332. §. A' messzelátásnak szinte mindenkor vagnak némi előjelei. Különösen a' betegek a' messzelátás' közelgésekor fényhiányról panaszkodnak, a' színeket szokott távolságban megkülönböztetni nem képesek, 's midőn apró tárgyakat szemlélnék, azok szinte összefolyni látszanak előttük. Rövid idő múlva a' látócza a' szemektől tetemesen eltávozik, és minthogy a' messzelátók mindig a' nagyobb világosságot keresik, estve ha olvasnak, a' gyertyát a' könyv és szemek közé helyezik. Az életidő' haladtával a' messzelátás is mind inkább növekedik, de a' láttehetség ritkán gyengül el annyira, mint a' rövidlátásban. Mert hacsak a' messzelátás legfőbb fokára nem emelkedett, a' messzelátók még a' finomabb tárgyakat is, ha elég távol fekszenek és kellőleg ki vannak világolva, meglehetősen tisztán felfogják; de az igen apró dolgok' megkülönböztetésére ezen betegek is alkalmatlanok.

333. §. A' rövidlátás' tőoka abban áll, hogy a' fénysugarak, mellyeket a' szemlélt tárgy a' szembe bocsát, kelletinél nagyobb mértékben megtöretnek, 's így előbb góczba szedetnek, mint az idegreczéhez jutnának. Ezen okból kénytelenek a' rövidlátók minden tárgyat szemekhez közelebb tartani, hogy ekkint a' fénysugarak' kúpjai nagyobb szeglet alatt esvén be, hátrább pontuljanak góczba. A' kelletinél nagyobb fénytörést pedig a' szaruhártya' és jéglenese' rendtulos domborúságának kell tulajdonítani. Ezen részek' nagyobb domborúsága sokszor már az első képlődésben gyökerezik, néha pedig rendtulos etlettelj' következelve. De rossz szokás is adhat ezen hibára alkalmat. Így a' csecsemőknél, ha minden tárgyak szemekhez nagyon közel tartatnak; a' megletteknél pedig, ha igen apró dolgokkal foglalatoskodnak, 's ezeket igen közelről nézegetik, könnyen rövidlátás fejlik ki. Néha a' rövidlátás a' lát-

tehetség' gyengeségén alapul, 's ekkor többnyire kancsalsággal szövemenyes. Végtere ezen hiba gyakran körjelesleg is előfordul azon szemvízkórban, mely az üvegnedv' rendtulos sokaságán alapszik.

334. §. A' messzelátás' töökát a' beeső fénysugarak' kelletinél kisebb megtörésében kell keresni; innét a' látott tárgyak' képei az idegrecczén túl esnek, 's a' látás nem tiszta, hacsak a' tárgyak a' szemektől távol nem helyheztetnek. Mert mennél távolabb esik valamely tárgy a' szemtől, annál hamarabb góczba szedődnek a' fénysugarak' kúpjai; mert mennél távolabbról jönnek ezek, annál kevesebbé terpedtek, midőn a' szemhez érnek. A' kelletinél kisebb fénytörést a' messzelátókban, a' szaruhártya' és jéglercse' kisebb domborúságának kell tulajdonítani, mely hiányos domborúság csak az öregebb embereknel fordul elő, és negyvenedik év előtt alig tapasztalható. Mert minthogy az életidő' haladtával az életteli fogyatkozik, nem lehet a' dolog máskint, mint hogy a' szaruhártya és jéglercse is elvesztsék előbbi életteliökét, és sokaknál annyira meglapulnak, hogy az átható világosság' sugarait eléggé megtörni nem lévén többé képesek, messzelátást okoznak. Ezen hibára leginkább a' hajósok, kocsisok, vadászok, 's más efféle foglalatosságú emberek hajlandók, kik szemeiket a' távol fekvő tárgyak' szemlélésében gyakorolják. A' messzelátás is előfordul körjelesleg, és pedig a' szempuhaságban (synchisis), és a' víznedv' szapora elválasztásán alapuló szemvízkórban.

335. §. Az együtszült rövidlátás, mely rendtulos élettelen alapszik, elég kedvező jóslatot enged; mert az életidő' haladtával az életteli és az innét függő átlátszékony részeknek domborúsága megcsappanik, és így a' látás is hosszabbul. De ez soha sem történik meg, hacsak a' rövidlátók szemeiket helyes bánásmóddal nem ápolják. Ezen szükséges bánásmódot pedig leginkább azok nem teljesítik, kiknél a' rövidlátás rossz szokásból eredt; azért ezeknél a' jóslatot is mindenkor szorosabb korlátok közé kell határozni. Azon rövidlátás is, mely a' látideg' gyengeségén alapszik, ritkán szünik meg. — A' messzelátásban soha sem lehet kedvező jóslatot állítani; mert ezen szemhiba soha sem múlik el, hanem inkább az évekkal, mint a' haladó életidő' születénye, növekedik. Mindazáltal a' szemek' célirányos ápolása mellett a' messzelátók soká fentarthatják látásukat.

336. §. A' rövidlátás' orvoslása abban áll, hogy ezen bajban szenvedők szorgalmasan távolabb fekvő tárgyra függeszszék szemeiket, az apró tárgyak' nézege-

tésétől pedig, mennyire csak lehet, tartózkodjanak. Valahányszor finom dolgokkal kell bánniok, mindenkor homorú üvegekkel éljenek. Efféle üvegeket maga a' rövidlátó válaszsza magának, 's azokat tartsa meg, mellyeken által a' szokott 15 egész 20 hüvelyknyi távolságban akármelly finom dolgokat pontosan megkülönböztethet, és a' legapróbb nyomatot is elég világosan elolvashatja. Minthogy pedig jobbára mindenik szemnek különös és tulajdon gócza nagyon, mindegyik szemhez különösen kell alkalmas üveget keresni. Azonkívül a' szemüvegek' választásában még különösen kell ügyelni arra is, hogy ne csak tiszták és egyenletes homorúságúak legyenek, de a' tárgyakat is mennél kevesebbé kisebbítsék; mert csak ezek nem rendkívül kívájjottak, 's ezek nem fogják a' fénysugarakat szükségen túl ritkítani. Kik a' rövidlátást rossz szokásból kapták, azok lassankint kevesebbé homorú szemüvegekkel éljenek, míg végre azoktól egészen elszoktathatják szemeiket. Hol ezen szemhiba a' látideg' gyengeségén alapszik, ott ez ellen ösztönlő szerek' használata kívánatik.

337. §. A' messzelátást meggyógyítani soha sem lehet, hanem a' domború üvegek ezen bajban szenvedőknek palástoló segélyt nyújtanak. Ezen szemüvegek nemcsak akkor javalltatnak, midőn a' látgócz a' szemektől eltávozott, hanem a' szemek' élességének annál további fentartására azonnal szükségesekek, mihelyt a' beteg tapasztalja, hogy a' látásra, kívált estvélenként, nagyobb világosság kívántatik, vagy hogy szemei mérsekes gyakorlás után is tetemes bágyadást éreznek, és az apró 's fényes tárgyak, ha tartósabban szemléltetnek, szinte összefolyni látszanak. A' szemüvegek' választásában pedig alig lehet elég vigyázattal élni, hogy már az első szemüveg kelletinél domborúbb ne legyen; mert különben a' messzelátás' további kifejlésével már alkalmas szemüveget sehol se találhatni. Azért tehát mindenkor olyan domború üvegeket kell választani, mellyek a' tárgyakat legkevesebbé nagyítják, tizenöt vagy húsz hüvelyknyire tisztán mutatnak, és mellyek' használata után a' szemek nem éreznek kifáradást. Minden ötödév után, vagy előbb is, a' régi szemüvegeket domborúbbakkal kell felcserélni; mert a' messzelátás idővel növekedni szokott. Egyébiránt ezen üvegek is nemcsak tiszták, hanem egyenletes domborúságúak is legyenek.

MÁSODIK SEREG.

Életművezeti, szembetegségek.

(Morbi oculares organici.)

338. §. A' szem' életművezeti betegségein azon bántalmait értjük ezen életműnek, mellyek az életművezetőség' előkelő sérelmén alapulnak. Ezen rendi nyavalyák jobbadán erőbeli szembetegségek, különösen a' szemgyuladások' következményei szoktak lenni; de minekutána létre kaptak, az erőbeli betegség' megszűnése után is fennmaradnak, saját küleményt terjesztvén elő, tulajdon nyavalyákat képeznek. Azonban a' szem' életművezeti betegségeiben is az élettehetség különféle módon, és különféle fokban sértve és akadályozva van. Kivált működése a' szemnek ezen rendi nyavalyák által különféle rendellenességekbe ejtetik; de mind ezen rendellenességek csak fogadatai vagy inkább kórjelei a' bántódott életművezetőségnek, mellynek hibái, minthogy előkelő bántalmat képeznek, és sajátos küleményt mutatnak, méltán a' szemnyavalyák' tulajdon seregébe szerkeztetnek.

339. §. Minden életműves rész' életművezetében két dolgot szükséges megkülönböztetni, a' vegyületet t. i. és az alakot. A' vegyületben ismét az alkotó részek' mennyiségét és minőségét kell tekintetbe venni. Az alakra nézve pedig a' folytonosságot, nagyságot, helyzetet, összefüggést és összeállást, s végre a' merő részeknek higakhozi erőműves viszonyait kell tekinteni. Minthogy tehát a' szem' életművezete mindennyi tekinteteből bántódhatik, kitétszik, hogy a' szem' életművezeti betegségei is ugyanennyifélék lehetnek. Innét a' szembetegségek' ezen serege alkalmasan hat

rendre osztatik: az első a 'részek' hibás vegyületétől származott betegségeket, a második a 'folytonosság' sérelmeit, a harmadik a 'nagyságon' alapuló hibákat, a negyedik a 'helyzet' rendellenességeit, az ötödik az összefüggés és összeállítás másításait, a hatodik végre a folyó részeknek merőkhezi hibás viszonyaiból támadt szemnyavalyákat adja elő.

ELSŐ REND.

Hibás vegyületen alapuló szembetegségek.

340. §. Hogy a látásbeli életművek működésöknek megfelelhessenek, 's a' fénysugarakat kellőleg át bocsáthassák és megtörhessék, a' természetből némi átlátszékony részekkel kellett felruháztatniok. Ezen részek átlátszékonyasága pedig a' vegytanús elvek törvényszeres vegyületén alapszik, ezeknek mind mennyiségét, mind minőségét tekintvén. Elhőmolván tehát ezen elvek mennyiségi vagy minőségi arányuk, a' látásra szükséges átlátszékonyaság elvesz, 's ekkint egy tulajdon nyavalyák felekezete keletkezik. A' részek, mellyek egészséges állapotban a' fénynyel, átlátszékonyaságuknál fogva szorosabb viszonyokban állanak, beteg állapotban pedig gyakran átlátszékonyaságukat elvesztik, kétfélék: t. i. valamivel merőbb összeállásúak, és csepp-alakúak. Az előbbiekhez a' szaruhártya, jég-lencse, és az üvegtest tartozik; az utóbiakhoz egyedül a' víznedv számítatik. A' víznedv vegyületi hibáit ezen sereg utolsó rendébe szerkezzük, 's itt csak azon bajokról szolandunk, mellyek valamennyire merőbb részek hibás átlátszékonyaságából veszik eredetöket.

Szaru homályok.

(Obscuraciones corneae.)

341. §. A' szaruhártya azon idült hibáit, mellyek annak hiányos átlátszékonyaságán minden gyuladás nél-

kül alapulnak, szaruhomályoknak nevezzük. Ezen homályok egymás közt színökre, alakukra, és területökre nézve különböznek. De töökük is különbéle ezen hibáknak, melyre nézve a' szaruhomályok nyirk-, geny-, és heghomályra oszlanak. A' nyirkhomály töökát a' szaruhártya' állományába rendellenesen összegyülemlett nyirk teszi, a' genyhomályt (onix) ugyan a' szaruhártya' állományába összegyült és megkeményedett geny okozza; a' hegyegyben a' homályt a' szaruhártya' lemezeinek tökéletlen visszapótlásának kell tulajdonítani, minekutána azok' folytonossága akármi módon sérelmet szenvedett.

342. §. A' szaruhártya' nyirkhomályai, fokukra nézve egymás közt különböznek. A' homály' kisebb foka szarufoltnak (*macula corneae*), a' nagyobb pedig szaruhályognak (*leucoma*) neveztetik. A' szarufolt, vagy szarufelhő (*nephelium*, *nubecula*) ködös vagy egy kevéssé fehéres színt mutat, és mindenkor félig átlátszó, innét a' látást soha sem gátolja tökéletesen; mert a' betegek a' tárgyak' színét és alakát a' szarufolt mellett megkülönböztetik, de tisztán nem látnak, s a' finomabb tárgyak' felfogására alkalmatlanok. A' szarufolt néha igen nagy területű, és az egész szaruhártyát szinte füstbe vagy ködbe borítja; másszor ellenben a' szaruhártya' kis részére korlátoztatik, és ekkor ezen hártjának vagy a' közepét foglalja el, vagy annak széle felé tanyázik. Melly szarufolt ezen hártya' szélén fordul elő, az a' látást vagy épen nem, vagy csak kevéssé és bizonyos irányzatban akadályozza. A' szarufolt' színe soha sem egyenletes, hanem itt ott tömöttebb, másutt világosabb. Innét, ha mindjárt a' folt az egész szaruhártyát elborítja is, a' szírványhártya' színét és a' láta' feketéjét általa mégis meg lehet különböztetni. A' folt' határai továbbá mindenkor észrevehetetlenül illannak el a' szemek elől. A' szaruhártya' föllete a' homályos helyen néha valamivel nagyobb domborúságot mutat, és akkor a' folt kecske-hályognak (*aegis* vel *aegias*) neveztetik; ha ellenben a' folt' föllete nem domború, a' homályt tulajdon értelemben szarufelhőnek (*achlyps*) mondják.

343. §. A' szaruhályog (*leucoma*) azon szaruhomályt jelenti, melly minden átlátszékonyság nélkül lévén, fehér, kékes vagy sárgás színt terjeszt elő. Ezen szaruhomály közepett legtömöttebb, föllete tetemesen fölemelkedett, és szélei felé néha egy kis átlátszékonyságot is mutat, de soha sem végződik olly észrevehetlen határokkal, mint a' szarufolt. Ezen nyirkhomály' területe is különbéle; mert ez is vagy az egész szaruhár-

tyát elfoglalja, vagy annak csak egy részét lepi meg. Melly szaruhályog az egész szaruhártyát elborítja, az a látást többnyire annyira akadályozza, hogy a' fényséjtesnél egyéb fen nem marad. Ugyanezt tapasztalhatni a' részintes szaruhályogoknál is, ha azok épen a' szaruhártya' közepén fészkelnek; de ha efféle kisebb szaruhályog ezen hártya' széle felé tanyázik, a' látást kisebb mértékben károsítja. A' szaruhályogot fehér-posztóra (albugo), és gyöngyre (perla) szokták különböztetni. Fehér posztónak akkor nevezik a' szaruhályogot, midőn ez nagy területű, kékes szürke vagy sárgás színű; gyöngynek ellenben akkor, midőn a' hályog kisebb területű, s tömött fehér és fényes színt mutat.

344. §. A' genyhomály (onyx) a' szaruhártya' egészen setét fehér-sárgás homályával külekezik. Színe majd egyenletes, majd vékony fehéres csíkokkal tarkított, és ekkor a' genyhomály szinte több szigeteket képez. Ezen homály az egész szaruhártyát soha sem foglalja el egészen; de azért mégis tökéletes vakságot okozhat, ha egyenest a' láta előtt fekszik. A' szaruhártya a' genyhomály helyén egykevéssé kiáll, és domborúbb fölületet mutat. Határvegei ezen homálynak elég világosan kijelöltek.

345. §. A' heghomály (cicatrix) tiszta fehér, világosan megkülönböztető végekkel határos homályt képez, melly a' szaruhályoghoz sokszor igen hasonlít. A' szaruhártya' hegjegyes része többnyire vagy lapos vagy kivájt szokott lenni, és gyakran egy kis barna vagy feketes ponttal jelelkezik; mi mindég előrejárt szivárványszamra mutat. Ilyenkor a' heghomálylyal egyszerűs mind előheg (synechia anterior), láta-terpedés, -szűkülés, vagy -összenövés is mutatkozik. A' látást tökéletesen eltörüli a' heghomály, ha a' látat betakarja. Ezen szaruhomályok' alaka majd gyűrűs, majd boltozatos, majd pedig fogképző 'stb. alakot mutatnak. Területökre nézve a' szaruhártya' nagyobb vagy kisebb részét lepi el. A' heghomály továbbá tisztára, foltosra és szaruhályogosra különböztetik. Foltosnak akkor mondatik a' heghomály, midőn szarufolttal; szaruhályogosnak pedig, midőn efféle homálylyal vetetik körül akár részintesen, akár egész környékében.

346. §. A' szaruhomályok mindig előrejárt szemgyulladásokból veszik eredetöket. Ezek közül pedig leginkább a' különmeműek hajlók hasonló homályok' előhozására; kivált ha gindár egymikben fordulnak elő, és hosszadalmas folyamatot követnek. Mert efféle gyladások a' szemben folytonos nedvgyülemet okozván, a'

szaruhártya' lemezei közt elválasztott nyirkos pára' mennyiséget növelik, és a' meghegedésre siettetik. Ezen az úton veszi a' szarufolt és -hályog eredetét gyakran olyan szemgyulladásokból is, mellyek legkevesebb fekélyedéssel sem folytatnak le. De a' genyhomály másképp nem eredhet, mint ha valamelly szemgyulladás' folyamata alatt a' szaruhártyán fölülleges fekély képlődik; mert csak ennek híg genye által hozathatik elő, midőn ez a' szaruhártya' lemezei közé beszűrődik. Ez leginkább gyenge egymiknél, kik lankadt felszívó tehetséggel bírnak, szokott megtörténni. A' heghomály' eredetére is szemgyulladás és szarufekély szükséges, és pedig úgy, hogy ez mélyebben, vagy éppen a' szaruhártyán is keresztül hasson. Mert ilyen fekélyek mellett esik meg többnyire, hogy a' szaruhártya' megemésztett lemezei tökéletlenül pótolatnak vissza. De a' szaruhártya' sebéből is támadhat heghomály, ha azok tisztátalanok, rongyos széldek, és ajkaik nem forrnak össze helyesen.

347. §. A' szaruhomályok általános esmérte nem jár nagy nehézségekkel; mert a' szem' megtekintése által könnyen megkülönböztetnek. Azonban mégis a' vékony és füstöz hasonló szarufoltot látbénulattal (amblyopia amaurotica) össze lehetne zavarni. De ezen esetben is, ha a' szemet szorgos vizsgálat alá vevendjük, a' szarufolt bizonyosan szemeinkbe fog ötléni. Megerősíti a' köresmeretet hasonló esetekben az is, hogy a' látá' küleménye és mozgékonyasága nem hibás, a' lát-tehetség' csonkasága mindenkor egyenlő, más látásbeli hibák jelen nincsenek; és végre a' kórelőzményből kitetszik, hogy gyulladás járt előre. Az igen fehér, gömbölyű és a' szaruhártya' közepén előforduló homály, ha a' szem csak fölülgelesen tekintetik meg, hályognak tartathatik. De ha a' szem oldalast és ferde irányzatban is jól megvizsgáltatik, a' homály' székeről nem maradhat kétség; mert ekkint világosan kivehetni, hogy a' homály a' szaruhártyában fészkül; azonfölül, ha a' látá' mülegesen kitágítatik, a' homály semmiben sem látszik nagyobbbnak, mint a' kitágítás előtt; mi a' hályogban ellenkezőleg tapasztaltatik.

348. §. Nem olly könnyű a' szaruhomályok' egyes fajait minden előforduló esetekben megkülönböztetni, mint azokat egyáltalában megismerni. Mert ezek egymás közt olly nagy hasonlatot mutatnak, és olly sok módosításoknak vannak alá vettette, hogy gyakran egyik faj a' másikkal felcseréltetik. Eféle tévedések kikerülésére legjobb mindegyik fajnak tulajdon kórkülönző jeleit szemmel tartani. A' szarufoltot tehát legin-

kább a' láttehetség' csekélyebb tompulása, a' homály' félig-átlátszó tulajdona, és a' szemek elől észrevehetetlenül elillanó határvégek fogják esmértenni. A' szaruhályog' esmérete főkép a' homály' tömöttebb színétől, annak tökéletes setétségétől, és a' szaruhártya' rendellenes kiállásától kölcsönöztetik. Az előheg' hiánya is, és a' homályra alkalmazott kutaszszal érezhető keménység igenli a' szaruhártya' esméretét. A' genyhomályt sajtószerű színe bélyegzi, mellyel külekezik. A' heghomályt világosan megkülönböztethető, szinte elvágott határok, tömött, tökéletes setét 's néha fényes homályosság, továbbá a' homálylyal meglepetett helynek lapos-sága vagy kivájt-sága esmértenik. Ha pedig egyszersmind előheg' is van jelen, vagy a' heghomályon barna vagy fekete pont tapasztaltatik: akkor a' heghomály' köresmérete kétséget nem szenved. Midőn a' geny- vagy heghomály nyirkos homályokkal szöveményben áll, akkor a' köresméretet a' szöveményben lévő homályok egybekapcsolott jeleire kell alapítani; mi sokszor elég nehezen történik meg.

349. §. A' nyirkhomályok' jóslatát a' beteg' életideje és küleménye, a' homály' tartása és területe, és végre az összegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka határozza meg. Fiatal és jó küleményű egymikben, ha a' homály nem régiben támadt, és nem nagy területű, az átlátszékonyság' helyreállítását nagyobb hihetőséggel lehet reményleni, kivált ha egyszersmind az összegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka nem nagy. Mint-hogy tehát a' nyirkhomályok között a' szarufoltban legkisebb mértékben van a' nyirk a' szaruhártya' lemezei között összegyűlve, és kicsiny ennek hegedési foka, kitetszik, hogy a' folt kedvezőbb jóslatot enged, mint a' szaruhályog. Azonban ha vékony is a' szarufolt, de elrégült, vagy haladt korú egymiken fordul elő, méltán gyógyíthatatlannak tartatik. Ugyanezt lehet állítani azon nyirkhomályokról is, mellyek gyenge és senyves betegeken találkoznak. Gyógyíthatatlanok továbbá azon nyirkhomályok is, mellyek érszemmel (cirsophthalmia) szövetkeznek; mert ezen esetben a' szemedények' kitágult állapotja miatt az elosztató és másító szerek' használata ellenjavalltatik. Egyébiránt a' nyirkhomályok' gyógyításáról azt kell megjegyezni, hogy hol az eszközölhető is, mindenkor huzamos szokott lenni; és pedig annál lassabban halad a' gyógyítás, mennél nagyobb az összegyűlt nyirk' mennyisége és hegedési foka. Ezen okoknál fogva történik néha, hogy kivált a' szaruhá-

lyog' gyógyítása, nem hónapokig, hanem esztendőig is eltart.

350. §. A' genyhomály elég kedvező jóslatot enged, ha egyedül a' szaruhártya' lemezei közt megkeményedett geny által hozatik elő, 's ez is nem nagy mennyiségben van összegyűlve; mert az ilyen homály könnyen meg szokott lágyulni, és így a' felszívásra alkalmassá lenni. De lassan megy végre ezen felszívás ott, hol a' kiszáradt geny' mennyisége tetemes, következőleg hola a' szaruhártya' homályos helye ki van domborulva. Legreestebben pedig a' szaruhártya' tisztaságának helyreállítása akkor megy végre, midőn a' genyhomály' színéből kitetszik, hogy a' megkeményedett geny között nyirk-szálak is taláztatnak. Ha még ilyen körülmények között a' baj elrögült, vagy öregeknél fordul elő: a' gyógyítás vagy igen nehéz, vagy épen lehetetlen.

351. §. Ha a' heghomály igen kicsiny, és jól táplált csecsemőkön fordul elő, sokszor minden remény felett, minden művészeti segély nélkül elenyészik. De legtöbb esetekben a' heghomály gyógyíthatatlan hibát képez, és legszomorúbb jóslatot enged. Azonban midőn a' heghomály szarufolttal, vagy szaruhályoggal vétezik körül, ha a' heghomály nem épen a' látát fedezi, célirányos orvoslás mellett a' betegre nagy haszon háromolhat; mert ezen homályok, melyek a' látá' csonkaságát növelik, meggyógyítván, a' homály kisebb területre hozatik. Itt tehát az előremondást a' már előadott elvek kormányozzák. Mi a' gyógyíthatatlanságot illeti, megegyez a' heghomály az agykörrel (arcus senilis), melly a' szaruhártya' szélein körképűleg fordul elő, 's a' látást épen nem akadályozza, de gyógyítása teljességgel lehetetlen. Az aggkör csak haladtabb korú egymiknél fejlik ki, minden gyulladás nélkül támad, és azon'okból ered, mellyen az öregek' porczai 's más részei' megcsontosulása alapszik.

352. §. A' gyógyítható szaruhomályok' orvoslása, millyen a' szarufolt, a' szaruhályog és a' genyhomály, legtöbb esetekben csupa helybeli gyógyszerekkel eszközöltetik. Belső gyógyítás csak akkor szükséges, midőn valamelly lappangó kórszűny miatt gyakor gyulladás kórisméletek jelenkeznek. Illy esetekben az egytetemes nyavalyát kell célirányosan ostromolni, 's aztán a' szaruhomály' folytatott orvoslását helybeli szerekkel bevégezni. A' gyógyszerek, melyek a' szaruhártya' homályai ellen használtatni szoktak, különbféle munkálátúak. Némellyek lágyító és felolvasztó tehetséggel bírnak; mások izgató és a' felszívó edényeket hatalmasan

felősztönő műveletet küölnek. A' lágyító szerek, mely-lyek előkészítőknek is neveztetnek, azon szaruhomá-lyokban javalltatnak, mellyekben a' hegedt nyirk' ösz-szeállása erős, szívós és rostos. Az izgató szereket pe-dig, mellyek másítóknak is (alterantia) neveztetnek, azon szaruhomályok kívánják, mellyekben az öszvegyült nyirknak fehérynyes vagy kocsonyás összeállása vagyon. A' nyirk' szívós összeállását a' homály' tökéletes setét-ségéből, és tömött fehér vagy sárga színéből lehet meg-esmérni. Ellenben a' homály' szürke vagy kékes színe 's némi átlátszékonysága, továbbá a' tülk-kőthártyán a' szaruhártya felé siető véredények' dagadozása, 's a' sza-ruhártjának külebb álló felülete a' nyirk' lágyabb ösz-szeállására mutatnak.

353. §. Az elsőrendbeli gyógyszerekhez, mellyek t. i. a' hegedt nyirk' összeállását ritkítják 's azt a' fel-szívásra alkalmassá teszik, mindenek előtt némelly kö-vér olajok számíttatnak, úgymint: a' dió-olaj (oleum nucum juglandum), a' tojás-olaj (oleum ovorum), a' fe-hérliliom-olaj, a' földi giliszta-olaj (ol. lumbricorum ter-restr.), a' menyhal-máj' olvadéka (liquamen hepatis mu-stelae fluviatilis), a' vipera- és medve-zsír (axungia vi-perina et ursina). Azonban jól meg kell jegyezni, hogy ezen olajok csak addig küölnek lágyító munkálatot, míg fris állapotban vannak; mihelyt megavasodnak, a-zonnal izgató munkálatot nyernek. Ezen rendbeli sze-rekhez tartoznak továbbá a' nyákos szerek, millyen a' birsmag-nyák (mucilago semin. cydonior.), a' ziliz' (al-thaea), mályva, lenmag', és balhafű-mag' (semina psyl-lii) főzetei 'stb. Ide járulnak végre az enyhébb munká-latú olvasztó szerek is, úgymint a' marhaepe (fel tauri), a' méz, a' bürök-, gódricz- (chelidon. maius), és pity-pang- (taraxacum) vonatok, a' pórís' (borax), szénsavas hamag' (carbonas lixivae) és szénsavas szikag' (carbonas natri) olvasztékai.

354. §. Mindezen gyógyszerek akkint használtat-nak, hogy napjában egynehányszor a' szemekbe ecset-tel alkalmaztassanak, vagy pedig egy kis kanállal vagy elmetesztett irtollal a' szemekbe becseppentessenek, 's az-után a' szemhéjak a' hüvelykkel a' szemtekéhez enyhé-leg odadörzsöltessenek. Ezen szereket mindaddig kell folytatni, míg a' homály dagadozni nem kezd, átlátszé-konyabbá nem lesz, színe kékesre nem változik, 's a' köthártyán a' homály felé iparkodó véredények nem mutatkoznak. Midőn a' szaruhályog igen tömött kréta-színű lévén, a' mondott szerek' használatára épen nem változik, annak fölülete czélirányosan gerelylyel metél-

teszik be, és csak azután alkalmaztatnak az említett lágyító szerek. Ezen munkatételt sokszor több ízben is szükséges ismételni, és a' lágyító szereket több ideig váltogatni.

355. §. Minekutána az előrebecsátott lágyító szerek' használata által a' nyirk' összeállása eléggé meghígíttatott, vagy midőn mindjárt eleitől kocsonyás összeállásra mutató jelek tapasztaltatnak, izgatolag osztató vagyis úgy nevezett másító szerek' használata javallatik, mellyek az életműves rostot megtörik, a' nyirk-edények' tehetségét magasítják, 's ekkint az összegyűlemlett nyirk' vagy geny' felszivatását elősegítik. Ezen rendbeli gyógyszerek különféle alakban szoktak használtatni. Por alakban következők rendeltetnek: cukor, fehér és vörös rög (*bolus alba et rubra*), rákszemek, czinreszelék (*limatura stanni*), aloe, borkő-virág (*cremor tartari*), konyhasó, készítményes csiga (*concha praeparata*), poris (*borax*), égetett timsó (*alumen ustum*), és kénsavas horgag (*sulfas zinci*). Ezen gyógyszerek, legfinomabb porrá törve és egymással különfélekep elegyítve, mind a' két végen elvágott tollba eresztetnek, azután enyhe fuvással a' szembe fuvatnak; vagy pedig a' mondott porokba egy nedves ecset mártatik, 's ez egyenest a' homályra alkalmaztatik.

356. §. Íralakban következő gyógyszerek szoktak használtatni, úgymint: a' rög (*bolus*), a' fehér gálicz (*vitriolum zinci*), a' kék gálicz (*vitri. cupri*), készítményes horgag (*tutia praeparata*), káfor, a' mákony 's ennek készítményei, a' hánytató borkő, a' kénsavas kadmag (*sulfas cadmii*), a' szalamiasó, a' szálló szarusó (*sal volat. cornu cervi*), pokolkő, és a' levált vörös és fehér higany (*mercurius praecipitat. ruber et albus*). Ezen másító szerek frissóttalan írósvajjal, disznósírral vagy kakao-vajjal elegyítetnek, vagy felolvasztott viasz közé kevertetnek, 's így ecsettel vagy ujjal eleinte a' szemhéjszélekre kenetnek, későbbben magára a' szemtekére alkalmaztatnak. Ide tartozik Hufeland' írja is, melly vörös higanyból, ugyanannyi viaszból és friss vajból készítetik.

357. §. Folyó alakban a' lágyabb szaruhomályok ellen minden főtebb említett olajnemű szerek számíttatnak, de csak akkor, midőn avas állapotban vannak; ide tartozik továbbá a' kozmaolajos szénsavas hügyag (*carbonas ammoniae pyrooleosus*), szénsavas hamag (*carbonas lixiviae*), etetőkő (*lapis causticus*), a' hánytató borkő, szalamia-só, gyalogfenyő-olaj (*oleum juniperi*) 's több effélék. De ezen szerek' olvasztékai kellőleg fel-

eresztve legyenek, nehogy a' szemet renden túl izgasak. Alkalmazás-módjok nem egyéb, mint más folyó gyógyszereknek. T. i. a' szembe kis kanál' vagy toll' segedelmével becseppentetnek, vagy pedig ezen folyó szerekbe mártott ecset egyenest a' homályra alkalmaztatik. A' hatósb' folyó szereket, p. o. az etetőkö' olvasztékát, egyedül az utóbbi módon szabad alkalmazni; mert ha efféle gyógyszerek a' szemekbe cseppentetnének, azokat igen nagy mértékben támadnak meg.

358. §. A' másító szerek' használatában mindenkor azon törvényt kell szemügy alatt tartani, hogy a' gyógyítást kisebb adagokkal és enyhébb szerekkel szükséges kezdeni, és ezekről csak lassankint hatósbakra és nagyobb adagokra átalmenni. Ha nagyobb visszahatások hozatnak elő, az orvoslással egynehány napokig fel kell hagyni. Ha pedig a' szemek' nagyobb érzékenysége az egyébiránt javallt szerek' használatát nem engedné, az említett másító szerekhez, kivált mellyek íralakban rendeltetnek, czélirányosan készítményes horgag vagy mákony elegyítetik ezen rendtulos érzékenységre lecsillapítására. Ha az orvos a' szaruhomályok' gyógyításában ezen szabályokra nem ügyel, könnyen valamelly szemgyuladás' faja hozatik elő, melly nedvgyülemmel párosul, 's a' nyirk-kiizzadást 's ekkint a' homályt is öregbíti. Tanácsos még ezenfölül a' szaruhomályok' gyógyításában mind a' gyógyszereket, mind ezek' alakait gyakran változtatni; mert a' szem egyféle szerhez hamar hozzá szokik, 's az aztán többé semmi fogamatot sem hoz elő. Végre a' homályok' szerencsés gyógyítását még az is elősegíti, ha azon vérrel töltözött edények, mellyek talán a' túlk-köthártyán a' homály felé iparkodnak, bemeteltetnek, vagy átvágatnak. Efféle edények tehát vagy a' gerelylyel, közel a' szaruhártya' széléhez, több metszesekkel meteltetnek be, vagy pedig egyenkint csipeszszel felfogatnak 's ollóval elvágatnak.

359. §. A' vastag és az orvoslásnak megátalkodottan ellenálló szaruhályog' gyógyításában gyakran némi kutacsfaj' készítése fogamatosnak találtatott, melly magán a' hálygon infektetett. E' végre a' hályog' legkiállóbb és legvastagabb részén a' hályog-gerelylyel vagy hályog-késsel keresztképzű metszés készíttetik; de vigyázva, hogy az eszköz a' szaruhártyán keresztül ne hasson. Az ekkint előhozott sebecske azután pokolkóval megillettetik. De hogy kelletlenül nagyobb visszahatás ne következzen, a' pokolkó' alkalmazata után a' megérintett részt mindjárt egy tejbe vagy valami nyá-

kos főzetbe mártott ecsettel meg kell tapintani. A' beálló genyedést azután a' vörös ír' alkalmazatával szükségesség fentartani. Ha a' genyedés bevégeződött, a' kutacs-készítést ismételni kell. A' kutacs-készítést követő genyedés' folyamata alatt a' homály' szélei némelykor tisztulni kezdenek, 's így a' látás vagy azonnal javul, vagy a' szaruhártya müleges láta-készítésre alkalmassá tétetik. Kevesbbé ajánlhatjuk azor műtételt, melyet némelyek a' heghomály' kiirtására javallanak, és melylyel lékeléskint a' hegjegy a' szaruhártyából kimetszetik; mert e' móddal a' szemén új seb ejtetik, melly még nagyobb hegjegyet hagy maga után.

H á l y o g.

(Cataracta.)

360. §. A' hályog' természete esméretlen volt a' régiebb orvosok előtt. Melly vélekedést ma a' hályogról a' köznép táplál, szinte az divatlott régenten az orvosok között. Mert többnyire azt tartották, hogy a' hályog valamelly hártyát vagy bőrcskét képez, melly a' láta megett összetorult hegedékeny nedvekből képlődött. De minekutána a' 17-dik század' végével ezen betegség' széke és mivolta világosabban kezdte esmértetni, már egy orvos sem kételkedik többé, hogy a' hályog a' jég-lencse-rendszer' homályában áll. Innét a' hályog' legátalánosabb tüneteményeit: lépten a' szivárvány-hártya megett létező homály, és a' látásnak a' homály' területével és tömörségével irányos csüggedése teszik. De azonkívül, mint a' jég-lencse-rendszer' különféle részei homályosok, úgy a' hályognak még más különféle tüneteményei is vannak. Mindenek előtt pedig azt kell megjegyezni, hogy a' lencserendszer' minden részei majd egyenkint, majd mindössze meghomályosodhatnak, 's innét a' hályognak többféle nevezetei keletkeznek. Hol csak egy része homályos a' lencse-rendszernek, a' hályog részesítesnek (partialis) neveztetik. Ide a' lencse-, a' Morgagni- és a' tokhályog (cataracta lenticularis, Morgagniana, et capsularis) tartoznak. Midőn a' jég-lencse-rendszer' több részei, de nem mind, vannak a' homálytól meglepetve, a' hályog vegyesnek (mixta) mondatik. Ennek fajai a' tok-Morgagni-hályog (cataracta capsulo-Morgagniana), a' tok-lencse- (capsulo-lenticularis) és a' Morgagni-lencse-hályog (cataracta Morgagniano-lenticularis).

Ha végre a' lencserendszer' minden részei homályba bo-
rultak, a' hályog teljesnek (totalis) neveztetik. Ez tehát
csak egyféle lehet, t. i. tok-morgagni-lencsehályog (cat.
capsulo-morgagniano-lenticularis).

361. §. A' lencsehályog' székét, mint a' név maga
jelenti, a' lencserendszer' legfőbb része teszi. Ezen hályog,
hacsak erőszakos okoknak nem következelme, lassankint
fejlik ki és a' látást csak lépcsőnkint fogyasztja. A' látás'
csekély tompulásával kezdődik, melyet a' beteg akkor
vesz észre leginkább, midőn fényes tárgyakat szemlél;
mert ezek neki mintegy mocskosoknak és ködbe burkolva
látszanak. A' hályog' kezdetén még más látásbeli tévedé-
sek is szoktak jelenkezni, melyek hasonlítanak a' légy-
látáshoz, de ettől mégis állandóságuk által különböznek.
Ha a' szem szorosabb vizsgálat alá vetetik, a' láta megett,
leginkább a' középpontban, némi sárgás szürke homály
tűnik elő, melynek környéke kevesbbé tömött színt mu-
tat, de ködös vagy fényes fehér foltjai nincsenek. Mennél
inkább növekedik ezen homály a' láta megett, a' látás
annál jobban csügged, de úgy, hogy csak azon tárgyakat
ne lássa a' beteg, melyek a' szem előtt egyenest helyez-
tetnek; melyek ellenben oldalast feküsznek, azokat elég
világosan megkülönböztethesse. De ezen oldalas látás is
csak addig tart, míg a' szem árnyolva vagyon, és míg na-
gyobb mértékben alkonyatkor, setétes helyeken, vagy
midőn a' láta műlegesen ki vagyon tágitva; délben ellen-
ben és egyáltalában, midőn a' szivárványhártya összébb
huzódik, oldalast is keveset látnak efféle betegek. A'
szőlőhártyától a' homály világosan távol vagyon; azért is
a' szivárványhártya' mozgását nem akadályozza. A' láta'
szélén, kivált hol a' szivárványhártya világosabb színnel
bír, némi fekete kör tapasztaltatik; mit annak kell tulaj-
donítani, hogy a' szivárványhártya' látai széle (margo
pupillaris), melly a' rendes fekete látában nem látszott,
már most a' szürke vagy sárgás homály előtt szembe tűnik.

362. §. A' morgagni-hályogban, melly hézag- vagy
téphályognak is (cataracta interstitialis aut lactea) nevez-
tetik, azon gőzalakú nedv, melly a' jégencse és ennek
tokja között foglaltatik, van megsűrűdve és homályosodva.
Kifejlése ezen hályognak többnyire gyors, színe fehér-
kékes, tejhez hasonló. A' látást nem gátolja egészen,
minthogy a' homály csak vékony réteget képez. Midőn
a' szem és a' fő nyugalomban van, a' homály' felső része
világosabb színt és higabb összeállást mutat, alsó része
pedig sűrűbb, tömöttebb és foltos színű üllepedéket mu-
tat. Ha pedig akár a' szem az ujjal megdörzsöltetik, akár

a' fő erősen megrázatik, az említett foltok elenyésznek 's az egész homály egyenletes színbe öltözködik. A' hátsó szemcsarnok szinte egészen el van enyészve; innét a' szivárványhártya' mozgásai nem igen élénkek. Azt is meg kell azonban jegyezni, hogy ezen hályog sokáig magánosan nem marad, többnyire mind a' tok, mind a' lencse rövid idő alatt meghomályosodnak, 's az utóbbi szinte mindenkor téjképű nedvvé olvadódzik.

363. §. A' hártvás vagyis a' tokhályog a' jég-lencse' hüvelyében, a' lencsetokban fészkül. Ezen hályog is csak rövid ideig marad magánosan, mert a' tok beteges állapotba vettetvén, könnyen a' morgagni-nedv' elválasztása is és a' jég-lencse' táplálása rendellenes változást szenved. Kórjelei a' tokhályognak különböznek a' szerint, a' mint a' mellső vagy hátsó lencsetok van meghomályosodva. A' mellső tokhályog fényes szürke, vagy krétafehérségű, gyöngykint tündöklő foltokat vagy csikokat terjeszt elő, mellyek ritkán veszik a' középponttól eredetöket, hanem többnyire a' szélek felé rendetlenül kezdődnek, és lassu haladással nyulamlanak tovább. Minthogy pedig a' tok a' meghomályosult részeken egyszer'smind meg is vastagszik: a' hátsó csarnok elenyészik, 's a' homály a' szőlőhártyához közel esik; innét a' szivárványhártya' mozgásai is többé kevesebbé akadályozva vannak. A' tárgyak' felfogását nem enyészteni el ezen hályog egészen. — A' hátsó tokhályogban a' szürke vagy fehéres foltok, mellyek itt is mutatkoznak, nem olly tündöklők, 's ha a' homály szoros vizsgálat alá vetetik, kitetszik, hogy az a' szőlőhártyától távol vagyon, 's hogy föllete homorú. Ebben a' látá' mozgatagsága rendes állapotban vagyon, a' látás pedig ezen hályogban sincsen egészen elenyésztetve. — Ezen két fajain kívül a' tokhályognak van még teljes tokhályog is, melly az egész lencsetokot elfoglalja. Ezen hályogot foltos vagy csikos színe, ezüsthez vagy gyöngyhez hasonló tündöklése, a' szivárványhártyának szinte egészen gátolt mozgása, 's a' látásnak majdnem csak a' fénysejtésre korlátolt állapota esmértetik.

364. §. A' tok-morgagnihályog ritkán fordul elő, 's a' lencse' homályosodása nélkül csak igen rövid ideig állhat fen. Jelei a' tok- és morgagnihályog' tünetényeiből állanak össze. — Ugyanezt kell tartani a' tok-lencsehályog' kórjeleiről is. Ezen hályog t. i., melly a' gyakorkodásban leggyakrabban előfordul, részint gyöngyhöz hasonló, részint sárga vagy szürke színt mutat, de úgy, hogy a' gyöngyszín nyilván mellső réteget képez. A' szőlőhártyához a' hályog közel fekszik; innét a' hátsó szemcsarnok hiányozik, 's a' szivárványhártya nagyon resten

mozdul. A' látás elenyészik, de a' fénysejtés sehol sem hibázik.

365. §. A' tok-lencsehályog, részint azon különbféle alaktól, melyet a' mellső lencsetok előterjeszt, részint azon különös küleménytől, melyet némelly esetekben az egész hályog mutat, különbféle nevekkal jeleltetik. Ha a' mellső lencsetok' homálya' alakát tekintjük: a' toklencsehályog márványosnak (*cataracta marmoracea*) mondatik, ha a' homályos lencsetokon különbféle színű foltok mutatkoznak, hasonlók azokhoz, melyek a' márványkövön taláttatnak; csillagosnak (*cat. stellata*), ha a' látá' középpontjától a' környék felé különbféle sugárképű csíkok ereszkednek; pettegetettnek (*cat. punctata*), ha a' tok' homálya csak apró fényes pontok által nyilatkozik; középpontinak (*cat. centralis*), ha csak a' tok' közepe homályos, többi része pedig a' lencsével együtt még elég tisztá állapotban vagyon; továbbá a' toklencsehályog félhályognak nevezetik, midőn a' toknak csak egyik fél része van meghomályosodva; lombos hályognak pedig (*cataracta arboracea*), midőn a' tok' barna vagy sárga homályán, kivált nagyító üvegen által, egy élőfához hasonló kép mutatkozik. Ez utóbbi változatot régen *érhályog*-nak (*cat. choroidalis*) nevezték; mert úgy hitték, hogy az az *érhártya'* edényeinek meghosszabbulásából támad. T. Schmidt akkint magyarázza ezen hályog' eredetét, hogy valamelly nagy rázatás által a' szem' fekete festékéből egy pelyheske elszakad, 's a' lencsetokra telepedik, hol aztán ezen hályog' kifejlésére szolgál alkalmat. De Helling' vélekedése szerint ezen változat is úgy veszi eredetét, mint minden egyéb hályog' nemei.

366. §. Azon önnemű küleményből, mellyel a' toklencsehályog néha jelelkezik, következő változatok erednek, úgymint: a' takonyerszényes hályog (*cataracta cum bursa mucosa*), a' szelemenés hályog (*cat. trabecularis*), a' kuposzlopos hályog (*cat. pyramidalis*), a' beczős száraz hályog (*cataracta arida siliquanta*), és a' homályos hályog (*cataracta cystica*). A' takonyerszényes hályog, melly poshadt vagy genyképű hályognak is nevezetik, azon tömlőtől vette nevezetét, melly a' lencse' hátsó föllete 's annak tokja közt taláttatik, és bűdös eves nedvet foglal magában, 's kétségkívül nem egyéb valami tályognál. Megesmérhetni ezen hályog-változatot citromszinéből, a' szivárványhártya' rest mozgásából, a' hátsó csarnok' hiányából, és a' kevésbbé élénk fénysejtésből. Ezen esmértető jelekhez járul még az is, hogy a' betegek, kik ezen hályogban szenvednek, többnyire gyenge és senyves küleménnyel birnak.

367. §. A' szelemenese tok-lencsehályog nevét némi vonalképu kiállástól vette, melly a' lencsetokon mutatkozik, és kréaszínt mutatván, majd vizirányos, majd függőleges helyzetben, a' szőlőhártyával mind a' kétfelül összenőve vagyon. Ezen összenövés miatt a' láta szegletesnek és mozgatlannak tapasztaltatik. A' fénysejtés ezen hályog mellett vagy igen homályos, vagy épen hiányozik; és néha maga a' bántódott szemteke is kisebb térímét mutat. Ha a' mellső lencsetokon nagyobb kiállás tapasztaltatik, melly a' látán keresztül a' szem' mellső csarnokába is benyulamlik, a' hályog kuposzloposnak (pyramidalis) neveztetik. Ezen kiállás is tiszta fehérszínű, majd kisebb majd nagyobb téríméjű, de a' láta' szélével köröskörül össze szokott nőve lenni. Innét a' láta szegletes alakban tűnik elő, a' szivárványhártya mozgatagságától egészen megfósztatik, és a' fénysejtés is tökéletesen száműzetik. Mind a' szelemenese, mind a' kuposzlopos hályog csak hevesebb szemgyuladások' következtetésében támad, mellyeknek folyamata alatt a' lencsetok' említett változásai nyirk-kiizzadás által hozatnak elő.

368. §. A' beczős száraz tok-lencsehályogban a' tok és lencse, ezen részek' akadályozott tápláltatása miatt, megkeményedve és homályosodva vannak. Ezen hályogot kis téríméje, világosszürke, krétafehér, 's némelly pontokon néha sárgás színe bélyegezi. A' szőlőhártyától tetemes távolságban vagyon, és a' szivárványhártya' mozgását, hacsak vele rendellenesen össze nem nőtt, épen nem akadályozza. A' látás ezen hályog mellett nem hiányzik egészen, mert a' beteg, hacsak a' vakságnak más valamelly oka nincsen, a' nagyobb és közelebb fekvő tárgyakat megkülönbözteti. Ezen hályog' előhozására olyan okok kívántatnak, mellyek a' lencsetokot az üveg-hártyától és sugártesttől elszakasztják, és így annak táplálását gátolják. Innét a' gyermekek' gyakor rángásai után, kivált ha a' görcsök a' szem' izmait támadták meg, ezen hályogot sokszor tapasztalhatni. A' megletteknél többnyire a' szemteke' megrázatai után szokott kifejlenni.

369. §. A' hólyagos hályog hófehérségű színt terjeszt elő, 's a' szivárványhártyától majd kisebb majd nagyobb távolságban mutatkozik. Ezen változása a' helyzetnek a' fő' különböző irányától függ. Így, ha a' fő előre hajtatik, a' hályog a' szőlőhártyára fekszik, és szinte a' mellső szemcsarnokba igyekszik; ha ellenben a' fő hátra igazítatik, a' hályog a' szivárványhártyától azonnal eltávozik, és közötté és a' szőlőhártya között tér tapasztaltatik. Néha ezen hályog olly könnyen változtatja helyzetét, hogy a' fő' vagy szem' legkisebb mozdulata által is kimozdul he-

lyéből, és a' víznedvben úszkálni látszik. Ekkor rezgő vagy úszó hályognak (cataracta tremula aut natatilis) nevezetik. Az úszó hályogban nincs mindig az egész láta homálylyal elfoglalva; innét a' betegek a' hályog' fel's alá uszkálása közben izomonként látni szoktak. Ezen hályog is a' szemek' előrejárt megrázatásaiból veszi eredetét, és a' lencsetoknak a' szomszédrészeketől elválása' következésében fejlődik ki.

370. §. A' morgagni-lenesehályog fölül szürke-kékes, alul sárgás homályt képez; mert a' meghomályosodott morgagni-nedv felfelé, a' nehezebb lencse pedig aláfelé veszi magát. Ha pedig a' szem az ujjal megdörzsöltetik, a' szín' egyenetlensége azonnal eltűnik, és csak egyedül a' szürkekékes szín marad vissza. Ezen hályog a' szőlőhártyához közel fekszik, a' szivárványhártya' mozgását hátrálja, s a' látást a' fénysejtésre korlátozza. Midőn ezen hályog a' szemből kivétetik, többnyire a' lencse' kijövetelét több tejképű cseppek előzik meg, maga a' lencse pedig igen kicsiny szokott lenni. Kitetszik innét, hogy ezen hályogban a' lencse' egy része mindig feloldódik s folyó alakot vesz fel.

371. §. A' teljes, vagyis a' tok-morgagni-lencsehályog a' lencserendszer' minden részeiben fészkül; innét tériméje igen nagy lévén, a' szivárványhártyával, mellynek mozgékonyosságát tökéletesen elveszi, nemcsak érületben vagon, de azt annyira előre is nyomja, hogy annak mellső fölülete ekkint feldomborulván, a' mellső szemcsarnokot is kisebbé teszi. Színe a' teljes hályognak részint ezüstoffényű, részint tejhez hasonló, vagy sárga-kékes. A' látás olly nagy gátot szenved, hogy még a' fénysejtés sem igen élénk minden betegeknél.

372. §. A' hályog' okvizsgálatában mind az előkészítő, mind a' támasztó okok' mélytánylása szükséges. Azonban meg kell vallani, hogy ezen indítmányok' egyike sincs eddig eléggé felvilágosítva és kellőleg kinyomozva. Mi a' készséget illeti, ez igen széles kiterjedésű; mert nincs az az életidő, az a' nem, testalkotmány vagy életnem, melly ezen készségtől szabad volna; s, fájdalom, kiváltképen édes hazánk' keblében igen hatalmasan uralkodik. Úgy látszik, hogy a' férfiak, erősebb rostjaik miatt, ezen betegségre hajlóbbak a' nőknél; a' haladt életidő is kedvez ezen betegségnak, hihetőleg azért, hogy elcsüggedvén az öregekben az élettehetség, és a' visszapótlás' folyama lankadván, az életműves anyag' feloldozása és helyreállítása restebben megy végre. De vagon a' hályogra némelly embereknek örökletes készségek is; mert a' mindennapi tapasztalás bizonyítja, hogy hol a' szülők

hályogban szenvedtek, ott ezen baj gyakran szülöttjeiknél is előfordul. Növeli a' készséget az asszonyoknál a' beköszöntő vénülés' időszaka (anni clymacterici). Ugyanezt teszik mind a' két nemnél az életműség' különféle betegségei is, hová kiváltképen az idült váltólázak tartoznak, mellyek a' nedvkerengésben tetemes zavart okoznak, és megátalkodott nedvpangásokra nyújtanak alkalmat. De sok senyvek is ide járulnak, mellyek a' tengélet' folyamában magoknak mély gyökereket vevén, annak minden működéseit felforgatják 's ártékony hatalmukat a' jég-lencse' rendszerére is kiárasztják. Innét van, hogy a' hályog olly közönséges baj mindazoknál, kik görvély-, bűja-, vagy köszvénykórban szenvednek (kivált ha ez utóbbi nyavalya idült főfájással van párosulva).

373. §. A' hályog' támasztó okaihoz a' szemeknek akár sokáig tartó rángások, akár külerőszak által okozott rázatásai tartoznak, mellyek' következésében a' lencsetok a' szomszéd részektől elszakad; valamint a' lencsébe vagy ennek tokjába beható sebek is. Ide számíthatnak továbbá a' szemek' tartós és tetemes erőltetése apró fényes vagy nagyon kivilágolt tárgyak' szemlélete által; folytonos tűz körül létel, a' szabad ég alatti húzamos foglalatoskodás, előre hajtott fővel végzett munkák, setét füstös és nedves lakhelyek, a' tetemes világosságnak gyakor és feltűnő setétségre változása, a' szemek' hirtelen meghűtése, azokra ható csípős gőzök; vagy ilyen minőségű állományokkal gyakor élés, hová főleg a' fok- és vöröshagyma stb. tartoznak; továbbá visszaélés a' léles és kiváltképen a' fanyar borokkal. Innét van, hogy a' hályog a' boriszákoknak olly gyakor nyavalyája.

374. §. Az előszámlált választó okok a' hályog' ki-fejlését különbféleképen eszközlik. Mellyek a' lencse' szomszéd részekkel rendes összefüggését dülják fel, a' lencserendszer' részeinek táplálódását gátolják; honnét azok' homályosodása önkint következik. Mellyek akár a' lencsén akár ennek tokján sebet ejtenek, ezen részeket gyulladásba hozzák, melly genyedésbe, megkeményedésbe vagy nyirk-kiizzadásba végződven, homályt hágy maga után. Hasonló gyuladást és következéseket hoznak elő mindazon támasztó okok, mellyek' fő munkálata a' szemben nedvgyülemek' és -torulások' gerjesztésével külekezik. A' szemekre ható csípős gőzök egyenest a' részek' vegyületét támadják meg, mellyet felbontván homályt szűlnek, 's leginkább a' morgagni-nedvre külölik kártékony befolyásukat. Ha pedig hasonló munkálatú állományok az első utakba hozatnak, valamint több más támasztó okok vagy az elválasztást forgatják fel, vagy a' felszívó

edényeket zsugorítják össze, és mind a' kétféle módon a' jéglencsét átlátszóságából kivetkeztetik. Ugyan a' teng-elet' folyama' felforgatása által, de esméretlen okoknál fogva, nemződik a' hályog a' magzatban is. A' beczős száraz és a' központi hályog azon fajok, melyek a' csecsemőkkel leggyakrabban együtt születnek.

375. §. A' hályog különbféle nézőpontokból osztatik fel. Azon felosztásokról, melyek a' hályog' székbeli különbségein alapulnak, és ezek' változatairól, már föntebb ejtettünk szót. Itt a' többi felosztásokról szolandunk, melyeket tudni érdemes. Ezen felosztások pedig a' hályog' összeállásától, színétől, nagyságától, támadási módjától, kifejlődési fokától és szövethézezeitől kölcsönöztetnek. Ha a' hályog' összeállására fordítjuk figyelmünket, könnyen kitetszik, hogy vannak a' hályognak olyan nemei, melyek mindenkor bizonyos összeállással birnak. Így a' tokhályog' minden betegnél szívós, hártyás; a' morgagni-hályog pedig folyó összeállású. De a' lencsehályog' összeállása igen különbféle; mert ez lehet kemény, puha, kemény-puha, folyó és folyókemény összeállású. A' kemény hályogban minden részek egymással erős összefüggésben vannak, úgy, hogy nehéz azokat egymástól elválasztani.* De még ezen keménységnek is különböző fokai vannak: mert néha a' homályos lencse szinte csontkeménységgel bír. A' keményebb hályogot következő jelek esmértetik: a' hályog' színe ezen esetben barnább sárga, helyzete a' szőlőhártyától távol vagyon, a' szivárványhártya tökéletes mozgékony-sággal bír, a' láttehetség kisebb mértékben van tompulva. A' lencsehályog, melly az öregeknél fordul elő, többnyire keményebb összeállású szokott lenni. Azonkívül a' beczős száraz, a' hólyagos, a' szelemenés és a' kúposzlopos hályog is mindenütt kemény összeállással bír.

376. §. A' puha hályognál a' lencse' egész állományában olly kicsiny a' részek' összeállása, hogy egymástól könnyen elválasztathatnak. A' puha hályogra következő jelek mutatnak: a' homály világos szürke és egyenletes színt mutat, a' szivárványhártyához közel vagyon, s ennek mozgását többé kevesebbé akadályozza, a' látást tökéletesen elenyészteti, sőt a' fénysejtés is kevesebbé élénk. Ezen összeállása a' hályognak ritkábban és csak fiatalabb egymiknél fordul elő. Sokkal gyakrabban tapasztaltatik a' hályog' puha-kemény vagy is darabos, sajt- vagy kocsonyanemű összeállása, mellyben a' lencse' közepe merő és kemény, környéke pedig mind a' szélek mind a' mellső és hátsó fölület felé puha. A' puha-kemény összeállás a' középkorúak' leggyakoribb hályoga, és abból esmértetik

meg, hogy színe a' homály' közepe felé sárgás, vagy legalább tömöttebb, a' környék felé pedig világosabb, szürke; a' hályog' közepétől továbbá több sugárképű csíkok, mint mindannyi repedések nyulognak a' szélek felé, helyzete efféle hályognak a' szivárványhártyától nem messze vagyon, 's a' látás fénysejtésre van korlátozva.

377. §. A' folyó összeállású hályogban az egész jég-lencse vagy tej- vagy genykepű nedvvé van olvadva. Az előbbi esetben, mely jobbadán csecsemőknél fordul elő, a' homály világos fehér, felhős színt mutat. Az utóbbi senyves egymiknek tulajdona, és sárga genyhez hasonló színéből esmérhető. Mind a' két rendi folyó hályog a' szivárványhártyához közel vagyon úgy, hogy a' szőlőhártyával érintkezik, és a' szivárványhártya' mozgását akadályozza. Ha a' fő előre hajtatik, a' szivárványhártyát előre domborítja; ha pedig a' fő ellenkező irányzatba helyeztetik, a' homály a' szivárványhártyától valamennyire eltávozik, 's közötté és a' szőlőhártya között tér tapasztaltatik. A' látás tökéletesen hiányzik, sőt a' fénysejtés is kevéssé élénk. — Ha a' lencse nem egészen hanem csak részintesen van folyó nedvvé változva, a' hályog' összeállása folyó-keménynek mondatik. Ezen összeállás a' morgagni-lencsehályogban, és a' poshadt tok-lencsehályogban tapasztaltatik, melyek' esmértető jeleit föntebb adók elő.

378. §. A' hályog' színét tekintvén, az szürkére, fehérre, gyöngyszínűre, sárgára stb. különböztetik. Legérdekesebb ezen tekintetből a' fekete hályog, melyet annyival könnyebben mornak lehetne tartani, hogy ezen hályog mellett a' láta is többnyire mozgatlan szokott lenni. Ezen hályog a' fénysugarak' keresztülhatásának nem állja egészen útját; de mégis a' fénysugarak' rendellenes megtörése miatt a' látás tetemes zavart szenved. Kórosmérete azon alapul, hogy a' látás tökéletesen nem hiányozik, és, kivált a' mülegesen kitágított láta megett, lépten barna-feketés homály tűnik a' vizsgáló' szemeibe. Megerősítetik a' kórosméret még azon fölül abból is, hogy a' világosság a' szem' fenekéről nem verődik vissza, mint a' lappangó mor' esetében szokott. Ezen fényvisszaverődés' hiányát Stevenson annyira kórbélyegzőnek tartja, hogy valahányszor a' vizsgáló orvos önábrázatát a' bántódott szemtől visszatükrözve meg nem látja, véleménye szerint mindenkor felteheti, hogy ezen hályog' nemével van dolga, 's azért a' műtevéshöz bizvást hozzá foghat.

379. §. A' hályog' különböfele nagyságára nézve nagyra és kicsinyre különböztetik. A' hályog' összeállása és nagysága között szinte állandólag azon viszonyt tapasztaljuk,

hogy ez annál tetemesebb, mennél csekélyebb amaz; és mefordítva. Azonkívül a' hályog' nagysága a' meghomályosodott részek' számától is függ; mert mennél több részek vannak egyszerre meghomályosodva, annál nagyobb a' hályog' téríméje. Jóllehet pedig ezen állítás általjában kétséget nem szenved, vannak mégis esetek, melyek azon szabálytól kivételt szenvednek. Így némelykor a' jégencse egymis alkatása hozza magával, hogy ámbár a' hályog kemény összeállású, mégis iszonyú nagysággal bír; és fordítva, találtnak puha 's mégis kicsiny hályogok. Továbbá a' beczős száraz hályog, jóllehet mind a' lencse mind a' tok meg vannak homályosodva, mégis mindenkor csak kis térímével bír.

380. §. Támadási módjától vagyis a' meglepetéstől a' hályog együttszülöttre (cat. connata), és szerzettre (cat. adquisita) osztatik. Amazt az ember magával hozza a' világra; ez későbbben különbféle okok' behatásánál fogva támad. A' szerzett hályog ismét hirtelen és lassu támadásra különböztetik. A' hirtelen támadású hályog nyilvános okok p. o. csípős gőzök, kül erőszak vagy szemgyulladás által hozatik elő; a' lassú támadású pedig észrevehetetlenül és lassankint, többnyire alattomos és esmérletlen okokból veszi eredetét. Végre van a' hályognak a' támadás' módjára nézve még egy felosztása, mellynél fogva első- és másodrendire (cat. primaria et secundaria) különböztetik. Elsőrendi hályognak azt nevezzük, mely elmellőztetése végett soha még műtéves alá nem vettetett; másodrendinek pedig a' lencserendszer akárminő homályát mondjuk, ha az a' hályog' műtetele után tapasztalatik 's a' látást akadályozza, vagy épen elenyészteti.

381. §. A' kifejlés' fokát tekintvén, a' hályog érett és éretlenre különböztetik. Éretnek mondatik, mely sem bel terjére, sem területére nézve nagyobbra nem növekedhetik, ha mindjárt a' látát nem fogja is el egészen, 's a' látást csak tökéletlenül gátolja is. Innét kitetszik, hogy a' hályog' érettsége nem függ annak bizonyos tömörségétől, mely annak kifejlési fokával nem áll arányban; sőt némely hályogok 'soha sem jutnak az összeállítás' tetemesb fokára. Éretlennek pedig azon hályogot nevezzük, mely még csak kifejlésében van, és a' homályosodás' legfőbb fokára, melyet elérhet, nem jutott. A' hályog' megérése némelykor csak igen lassan történik meg, sőt sokszor több esztendőig vagy az egész életben is szinte ugyanazon kifejlődési fokon marad; másszor ellenben, kivált ha gyulladás ütődik hozzá, igen hamar eléri kifejlődése' legmagasabb fokát.

382. §. Végre a' hályog' szövetezéseiből ama' ne-

vezetes felosztás keletkezik, mely azt egyszerűre és szöveményesre különözi. Egyszerűnek mondatik a' hályog, ha magánosan minden egyéb betegség nélkül fordul elő: mellyben tehát a' lencserendszer részeiek homályától és a' fénysugarak' gátolt átmenetelétől függő tüneteményeken kívül egyéb kórjelek nem tapasztaltatnak. Szöveményesnek pedig akkor neveztetik a' hályog, mikor valamelly más szembetegséggel vagy egyetemes nyavalyával van párosulva. Innét kitetszik, hogy a' hályognak kétrendi szöveményei lehetnek: helybeliek és közönségesek, mellyek alkotmányosoknak is (constitutionalis) neveztetnek. Ha a' hályog mind szemhibával, mind az életműség' valamelly nyavalyájával van kapcsolatban, a' szövemény összetettnek vagy tökéletesnek neveztetik. Akármellyik rendiek legyenek továbbá a' hályog' szöveményei, alkalmasan létalaposokra és mellékesekre (complicationes essentiales et accidentales) különböztetnek. Amazok a' hályoggal vagy okbeli összefüggésben állanak, vagy legalább annak gyógyítását módosítják; emezek pedig a' hályoggal semmi különös viszonyban nincsenek. A' helybeli létalapos szöveményekhez tartoznak a' következők, úgymint: a' szaruhomályok, az előheg (synechia anterior), a' szemvízkór (hydrophthalmus), a' szemsorv (atrophia bulbi), és különösen az érszem (cirsophthalmia); továbbá a' hályog' összenövései a' szőlő- vagy üveghártyával, az üveghályog (glaucoma), szempuhaság (synchisis), a' mor és különbféle szemgyuladások. A' többi életmiség' betegségeiből a' hályog' létalapos szöveményeihez számíthatnak: a' görvély-, köszvény- és bujakór, avult fekélyek, ruh és más bőrszenyek. Mindezen nyavalyák' kellő kifürkészésére leggondosabb vizsgálat kívántatik, és közülök mindegyiket saját kórjelekből lehet megismérni. De vannak efféle bajok között olyanok is, mellyeket a' műtétel előtt megismérni lehetetlen; ilyen p. o. a' hályog' összenövése az üveghártyával.

383. §. A' hályog' gyúgyulásáról talán minden egyéb betegségek között a' legbizonytalanabb jóslatot lehet alapítani. Mert ezen betegségben a' művészet' teljes diadalma sebészi műfogatoktól függ, mellynek kimenetele gyakran annyira megjárja a' hályog' gyúgyulásáról alapított jóslatot, hogy a' hályog, melly legjobbnak tartatott, és legtöbbet ígért, legnagyobb vigyázattal is ápolgatott, sokszor rossz kimenetelre fordul; midőn ellenben, hol nem is gondolnók, sokszor minden reménységünk felett a' legszerencsésebb kimenetellel lepetünk meg. Ennek okát különbféle környülményekben kell keresni, mellyek jósló tehetségünket fölülhaladják. Ugyanis először nem tudjuk,

ha a' beteg csendesen fogja-e a' műtétel alatt szemeit tartani; következőleg meg nem határozhatjuk, ha a' műtételre szükséges műfogatok könnyen és a' szem' tetemes sebesítése nélkül végrehajthatnak-e. Azonfölül a' beteg' egymis sebhedékenysége miatt, mellynek fokát soha sem lehet bizonyosan meghatározni, mindenkor lehet félni, nehogy olly heves visszahatás kövesse a' műtételt, hogy vagy ennek foganatát sikeretlenné tegye, vagy még nagyobb károkat idézzon elő. Ide járul még az is, hogy a' legszerencsésebben eszközölt műtétel után is számos külső és belső befolyások bitangolhatják el a' láttehetséget, mellyeket sokszor az orvos sem előre látni, sem kormányozni nem képes. Ide tartoznak sok helybeli és közönséges betegségek' gyújtagai, mellyek az életműségben szunnyadozván, a' műtevés okozta izgatás által lánggra kapnak 's a' szemeken tetemes rendellenes változásokat ejtenek.

384. §. Jóllehet pedig a' műtétel' szerencsés kimenetelét imént említett okok miatt sehol sem lehet bizonyosan meghatározni; még is van a' szerencsés kimenetelnek kisebb vagy nagyobb hihetősége. A' hihetőség' ezen különbféle foka' meghatározására több indítmányok' méltánylása kívántatik, mellyek egyáltalában részint a' műtevő orvost, részint a' hályogban szenvedő beteget, részint végre más környülményeket illetnek. A' műtevő orvosra nézve, nagyobb hihetőséggel óhajtott foganatot ígérni nem lehet, hacsak az mind szükséges tudományos esméretekkel, mind megkívántatott gyakorlati tulajdonokkal kellőleg felruházva nincsen. Mi a' tudományos esméreteket illeti, a' műtevő a' gyógytudományban annyira forgódott legyen, hogy a' köresméretet tökéletesen meghatározni, a' szöveményeket pontosan kifürkészni, a' műtétel előtt netalán szükséges előkészítést eszközölni, 's végre a' műtevés után minden előfordulható bajokat okirányosan orvosolni tudja. A' gyakorlati tulajdonok, mellyek a' szerencsés kimenetelt nagy mértékben hihetővé teszik, részint a' jótékony természet' ajándékai, részint a' gyakorkodás' és tapasztalás' szüleményei. Ezekhez tartoznak: bátor szív, bármi bal esetekre elkészült lélek, mellyek a' műtétel alatt váratlan magokat előadhatják, továbbá éles láttehetség, serény, állandó 's soha nem reszkető kéz, az ujjak' legnagyobb forgékonysága, mind a' két kéz' egyenlő készsége, és a' hályog-műtétel' minden nemeiben egyenlő ügyesség.

385. §. Midőn a' jó kimenetel' hihetőségét magától a' hályogban szenvedő betegtől következtetjük, akkor ennek egész alkotmányát, a' bántódott szem' állapotját 's

vége magának a' hályognak minőségét kell tekintetbe vennünk. Mi az egyetemes alkotmányt illeti, jó kimenetelt lehet nagyobb hihetőséggel reményleni, ha olyan a' beteg mind testi mind lelki állapotja, hogy sem a' műtétel nehézségeitől, sem kelletlenül hevesebb visszahatástól tartanunk ne kelljen. Legjobb betegek tehát e' tekintetből, kik egyébiránt nemcsak ép testtel, de egészséges lélekkel is bírnak, kik mentek lévén minden babonás előítéletektől és heves indulatoktól, 's kivált a' félelemtől és szorongásoktól, az orvosban teljes bizodalmat helyeznek, 's annak rendeleteit pontosan teljesíteni készek. Jó kimenetelt ígér azonfölül a' sem nem vérteljes sem nem senyves külemény, az életműség' mérsékes izgékony-sága, és a' bőrrendszer' csekélyebb érzékenysége. Az életidőre nézve a' haladt korú betegek legkedvezőbb jóslatot engednek; azonban a' csecsemők is gyakran a' hályog-műtételt hevesebb visszahatás nélkül kiállják.

386. §. A' bántódott szemet tekintvén, kedvező előremondást lehet alapítani, ha nemcsak a' szem de annak környékes részei is olyan alaklatúak, hogy a' műtételhez szükséges fogások könnyen és baj nélkül eszközölthetnek. Innét a' szemek' mérsékesen kiálló helyzete, 's a' szemhéjak' tágabb rése a' jóslatnak kedveznek. De a' műtétel' serény és könnyű végbevitelére még az is megkívántatik, hogy a' beteg szemeit helytállólag és mozgatlantartani tudja; innét, ha a' szemek nagyobb érzékenységgel bírnak — mire azok' szürke vagy kékszínű szivárványhártyája mutat — a' jóslat kevesbé kedvezékeny. Végre a' bántódott szem' állapotjára nézve még megkívántatik, hogy az necsak minden egyéb nyavalyától ment legyen, de még minden előkelő készségtől is szabad legyen, bizonyos betegségekre p. o. szemgyulladásokra.

387. §. Maga a' hályog' viszonya jó kimenetelt ígér, ha a' hályog egyszerű, és csupa helybeli bajt képez, a' szőlőhártyához odanőve sehol sincsen, és sem gyanús szint nem mutat, sem rendtulos nagysággal nem bír. Legnagyobb hihetőséggel pedig azon hályog ígér jó kimenetelt, melly nyilvános ok nélkül támadt, és minden gyulladás' jele nélkül lassankint fejlett ki. Végre a' hályog' összeállása is növeli a' szerencsés kimenetel' hihetőségét, ha az egyéb indítványokból javallt műtétel' nemével nem ellenkezik.

388. §. Végre ha a' többi körülményeket vesszük tekintetbe, kedvező jóslatot alapíthatunk, hol a' nyavalyák' járványos bélyege jóindulatú, hevesebb gyulladásoknak nem kedvez, hol a' körülállók 's úpolók a' betegnek jól gondját viselik, ha a' házi körülmények a' szük-

séges gyógyszerközök' megszerzését megengedik, és nincs semmi, mi a' test' vagy lélek' csendességét megzavarhatná.

389. §. Ha a' jóslat' minden főntebb említett indítmányai a' kimenetelre nézve kedvezékenyek, ezt a' legnagyobb hihetőséggel lehet reményleni. De azért meg kell azt is jegyezni, hogy a' szerencsésen kiűtő orvoslás sem felel meg egyenlőleg mindenütt a' várakozásnak. Legjobb látást nyernek a' hályog' szerencsés műtétele után azok, kik annakelőtte rövidlátásuak voltak; mert elmellőztetvén már most a' jégencse, a' fénysugarak kisebb mértékben töretnék meg; innét a' látás élesedik. Ellenkezőleg van a' dolog a' messzelátóknál; mert ezeknél elmozdítván a' lencse, a' főnt említett oknál fogva méginkább elcsügged. Az öregek is csak tökéletlenül nyerik vissza látásukat; mert mint Celsus mondja, az öregek új hiba nélkül is tompa látással bírnak. Legtöbb betegeknek, kik a' hályog' kifejlése előtt rendes láttehetséggel bírtak, a' hályog' elmozdítása után az apróbb tárgyak' világos látására domború szemüvegek szükségesek. Innét van, hogy a' betegek a' műtétel' kimenetével nem mindig vannak tökéletesen megelégedve, ha mindjárt az föltételelesen legszerencsésebben ütött is ki.

390. §. Midőn az előhordott indítmányok közül egy vagy többek a' műtétel' szerencsés kimenetelével ellenkeznek, a' jóslatot annál mostohábbnak kell határozni; mennél inkább létalaposok az ellehes indítmányok. Innét tehát kicsiny ott a' látás helyreállításáról a' reménység, hol a' hályogban szenvedő beteg a' bőr' különös gyengédsége és érzékenysége miatt orbánczra, hurufra vagy csúzra nagyon hajlandó, ha a' vérteljes külemény miatt gyakor gyulladás betegségeknek van alávetve, ha testalkotmánya rossz, ha valamelly súlyos nyavalyából nem rég lábadozott fel, ha a' hályog' nemzésére valamelly egytetemes kórszűny nyújtott készséget. Kétes a' jóslat akkor is, midőn a' szemek' alaklata a' rendes nyomdától tetemesen eltávozik, vagy azok módnélkül mozgékonyok, midőn a' hályogon kívül a' szemben még más betegség is tanyázik, p. o. beszegély, idült gyulladás stb. Végre méltán szerencsétlen kimeneteltől lehet tartani akkor is, midőn a' hályog tetemes kül erőszak vagy heves gyulladás által hozatott elő, midőn a' szőlőhártyával nagy kiterjedésben összenőtt, vagy midőn a' hályog talán a' másik szemén más tapasztalt és ügyes orvos által szerencsétlen kimenetellel orvosoltatott.

391. §. 'Legszomorúbb a' hályog' jóslata akkor, midőn a' hályog a' szivárványhártyával olly nagy kiterje-

désben van összenőve, hogy elmellőzése lehetetlen, vagy midőn a' látás valami más gyógyíthatatlan hiba által el van törölve: így ha a' hályog mortal, üveghályoggal (glaucoma), szemvízkórral, vagy érszemmel (cirsophthalmia) st. e. van szöveményben. Mert a' környülmények' illy állodalmában nemcsak sikeretlen a' hályog' műtetele, de sokszor súlyos gyúladást is támaszt, mellynek következésében a' beálló genyedésnél fogva az egész szemteke kegyetlen fájdalmak közt elemészthetik. Ugyanez történhetnék akkor is, ha valaki a' hályog' műtételét valamelly szemgyúladás' folyamata alatt vinné véghez; holott azt sokszor későbbben, a' szemgyúladás' elenyészte után szerencsés kimenetellel lehetne eszközölni.

392. §. Mi a' hályog' gyógyítását illeti, azt akkint nem lehet eszközölni, hogy a' lencserendszer' meghomályosult részei előbbi átlátszékonyságukat visszanyerjék. Találkoztak ugyan orvosok kivált régebb időkben, kik a' hályogot szétoszlatni iparkodtak, és e' célra a' gyűszűfüvet (digit. purp.), a' nadragulyát (belladonna), leánykőkörcsint (pulsatilla nigricans), boroszlányhéjat (cort. mezerei), borostyánmegy-vizet (aq. lauroc.), a' higany' és dárdany' készítményeit, a' százlábú bogarakat, a' berzecz- és galvan-erőt st. efféléket ajánlották. De ezen próbátételek mindenkor siker nélkül maradtak, és csak azon egy esetben gátolják néha az említett gyógyszerek a' hályog' további kifejlését, midőn a' hályog valamelly esmért egyetemes kórszűny által feltételeztetik, és a' kifejlés' nagyobb fokára még nem jutott, de meggyógyítani még illyen környülmények közt is a' hályogot csak a' legkritikább esetekben képesek. Minden érett hályog' gyógyításában tehát a' sebészi műtételhez, mint egyedülös menedékhez szükség folyamodni, és minden egyéb gyógyszereket, mint fölöslegeseket vagy épen ártalmasokat félretenni. Így javallja a' szükség és tapasztalás. Az éretlen hályogban pedig a' tetemes domborúsággal ellátott szeművegek egy ideig hasznos szolgálatot szoktak tenni.

393. §. De hogy a' hályog' ama' fenséges műtételét annál szerencsésebben eszközölni lehessen, az előtt még sok előrendeletek kívántatnak, mellyeket, minthogy úgy szólván közösök 's a' hályog' minden műtételére alkalmaztathatók, elég legyen csak itten egyszer említenünk. Mindenek előtt pedig a' műtétel előtti készületről illik szót ejtenünk, melly kivált régibb időkben igen nagy divatban volt. Ezen előkészítést sokan sokféleképp intézték, jobbára még is e' végre érvágások, hashajtó gyógyszerek, köpölyök, nadályok, holyaghuzók, böjtölések,

savó, és friss füvek' nedvei rendeltettek. Gyógygczélja mind ezen rendeleteknek az vala, hogy általok a' test jól elkészítetvén, a' műtevé's hatását könnyebben kiállhassa, és a' szemgyuladás, mint a' műtétel' legellenesb következelme, annál biztosabban elfordítassék. De minthogy ezen készületek az életműségre gyengítő befolyást küölnek, 's az ösztöniránti fogékonyságot egyszer'smind öregbítik: könnyen kiviláglik, hogy azon félelmes következelést, t. i. a' szemgyuladást, nem hogy elfordítanak, hanem inkább előidéznek. Ez az oka, hogy efféle előkészületek ma már a' szokásból kihaltak, és csak a' francia orvosoknál vannak még némi divatban.

394. §. Jóllehet pedig a' mondottak átaljában véve kétséget nem szenvednek, vannak még is egyes esetek, mellyekben a' beteget a' műtételre előkészíteni szükséges. Így, kik valamelly egyetemes kórszúnyban szenvednek, ezeknél a' műtétel előtt czélirányos szerek szükségesek a' kórszúny' legyőzésére vagy javítására, különben a' műtételhez biztosan hozzáfogni nem lehet. Továbbá, azoknál, kik valamelly súlyos nyavalyából lábadoznak, előbb a' lábadas' időszakát czélirányos életkormánnyal és erősítő gyógyszerekkel kellőleg ápolni kell, és csak azután fogni a' műtételhez, midőn az egészség tökéletesen helyreállított. Egészséges és virgoncz egymiknél semmi előkészítés sem szükséges; csak arra kell vigyázni, hogy a' beteg egynehány nap a' műtétel előtt gyomrát étkekkel; vagy léles italokkal meg ne terhelje, magát meghűtésnek vagy más ártalmas befolyásoknak ki ne tegye. Azok, kik székrekedésben szenvednek, a' műtétel előtt alvizeket vagy lobellenes hashajtókat vegyenek. A' hószámban tisztuló nőknél a' műtételt el kell halasztani, még annak időköre el nem végződik. A' félénk betegeket nyájas beszédekkel bátorítani, és a' szerencsés kimenetel' reményével lelkesíteni kell. Azonfölül pedig efféle betegeknek, ha nem vérteljesek, a' módnélkül érzékeny idegek' lecsendesítésére, czélirányosan egynekány csepp mákonyfestvény adathatik. Hogy pedig a' műtételt annál könnyebben és bátrabban állják ki a' betegek, azt soha sem kell igen soká elhalasztani. Ezen okból némelly orvosok a' műtevé's napját és óráját a' betegnek tudtára sem adják; hanem véletlen megjelennek 's a' műtevést megteszik. De sok betegek, midőn ekkint a' műtétellel váratlan meglepetnek, hirtelen igen nagy ijedést szenvednek.

395. §. Mi az év' azon szakát illeti, melly a' műtétel' végbevitelére legalkalmasabb, régenten a' tavaszt javallották. De minthogy tavasszal, valamint ősszel is az idő legtöbb viszontagságoknak van alávetve, ezen évszakok

sok betegekre nézve, kivált kik szokványos hurutban vagy czúzban szenvednek, kevesbbé kedvezékenyek, mint a' nyár' közepe vagy a' tél' kemény hidege. Egyébiránt egészséges emberekben, kik egyszerű hályogban szenvednek, a' műtétel az év' minden szakában szerencsés kimenetellel végezethetik: mindazáltal még ekkor is tanácsosb a' műtéveshez valamelly tiszta napot és szép időt választani, mint azt esős és szeles időben vagy közelgő égháborúkor véghez vinni. A' kövér egymikre nézve legalkalmasabb a' műtévesre a' téli évszak; mert ezek nyáron a' hévség' alkalmatlansága miatt nyughatatlanok szoktak lenni, 's az ágy' melegét nehezen szenvedik. Ha valamelly járvány uralkodik, 's kivált ha szemgyaladások járványosan mutatkoznak, tanácsos a' műtévest elhalasztani mind addig, még ezen járványos kórbélyeg el nem tűnik.

396. §. Valjon ha mind a' két szem hályogos, tanácsos-e a' műtételt mind a' két szemem egyszerre megtenni? E' kérdést némelly orvosok igenlik, mások ellenzik. Midőn a' beteg maga úgy kívánja, hogy a' műtéves mind a' két szemem egyszerre vitessék végbe, 's ha a' hályog egyszer'smind tökéletesen meg van érve mind a' két szemem, és legnagyobb hihetőséggel szerencsés kimenetelt lehet reményleni: a' beteg' kívánságának eleget lehet tenni. De legtöbb esetekben tanácsosabb előbb csak az egyik szemem végezni a' műtévest, és midőn ez egynehány hét múlva felgyógyult, fogni a' másik hályog' műtételéhez. Mert először bizonyos az, hogy az életműségben annál hevesebb visszahatás hozatik elő, mennél több részek sértetnek meg egyszerre; innét tehát a' gyuladástól mindig jobban lehet tartani, midőn mind a' két szemem egyszerre tétetik meg a' műtéves, mint midőn csak az egyik szem sebesítetik meg. Azután megtörténhetik, hogy valamelly beteges gyűjtág, melly az életműségben lappangott, a' műtéves által lángba kapván, nyilvános betegséggé válik; vagy, hogy valamelly mostoha környülmények a' műtétel' fogamatát hiuvá teszik. Már ha ilyenkor a' műtétel csak az egyik szemem vitetett végbe, a' másik' műtetele előtt az egytetemes kórszűnyt czélirányos szerekekkel meg lehet gyógyítani, és hasonló mostoha befolyásoknak kellőleg elejét venni.

397. §. Midőn a' hályog' műtetele az egyik szemem intéztetik, sokszor igen sokat könnyít az orvos a' műtételen, ha a' másik szem valamelly szemköténynyel befödetik; mert ekkint az izgatás és nyughatatlanság sokszor tetemesen mérséklődik, annyira, hogy a' szemteke' minden mozgásai, és forgatásai megszűnnek, 's a'

munkatétel nagy nehézségek nélkül végre hajtathatik. De azt is bizonyítja a tapasztalás, hogy némelly betegeknel ellenkezőleg csendesebben marad a hályogos szem, ha amaz is nyitva tartatik és egy bizonyos tárgyra függesztetik, kivált ha ezen még lát a beteg. Mi jobb tehát, a másik szemet lekötöni-e, vagy inkább nyitva tartani, azt az orvos csak a műtétel alatt határozhatja meg. Minden esetre pedig tanácsos a beteg szemét a műtétel előtt az eszköz hátával vagy tompa felével egykevéssé megérinteni; mert így a szem az eszközhöz szinte hozzá szokik, és a műtevést csendesebben szenved.

398. §. Minő helyzetet kelljen a betegnek adni a műtétel alatt, különbféle orvosok különbfélekép vélekednek. Némellyek a beteget az ágyba vizirányos fekvésbe helyezik, mások az álló, de legtöbbször az ülő helyzetet ajánlják, mint a műtétre legalkalmasabbat. Magok az orvosok is különbféle helyzetben végzik a műtételt. Sokan állva, de többen ülve munkálódnak. Kik ülve intézik a műtételt, azok a beteget magokkal szemközt és egykevéssé alacsonyabb helyre ültetik. Mert ha az orvos valamennyire magasabban vagyon, nemcsak szabadabban vezetheti karjait, de fölülről lenézvén, a beteg szemében mindent világosabban és pontosabban ki is vehet. Akárminő legyen továbbá az orvos és beteg helyzete, a műtétel mindenkor világos szobában, s az ablakhoz közel intéztessék úgy, hogy a világosság a szemre rézsút szolgáljon. Ha a szobának egynél több ablakai vannak, az egyen kívül, mellynél a műtétel végeztetik, mind kárpitokkal bevonassanak, hogy a több oldalról szolgáló világosság a műtevőnek zavart ne okozzon.

399. §. Hogy a műtevő munkáját kellőleg végezhesse, segédre is van szüksége. Igaz ugyan, hogy melly orvos magának hosszas gyakorlás által már nagyobb ügyességet szerzett, a műtételt segéd nélkül is véghez viheti: de ennek segítségével még is bátorosabb mindenkori műtétel; azért csak a szükség esetében kell a műtéshöz segéd nélkül fogni. Kettős pedig a műtevő segédének tiszte: először t. i. a beteg fejét erősen tartani, s másodszor a felső szemhéjat célirányosan felemelnie kell. A segéd tehát a beteg háta megé álljon, s egyik kezét a beteg állára alkalmazván, annak fejét jól melléhez szorítsa s így merően tartsa; a másik tenyerét a beteg homlokára tegye, és a mutató és középujjával a felső szemhéjat gyengéden emelje fel, úgy, hogy az említett ujjak a felső szemhéj szélén feküdjenek ugyan, de hegyeik ezen túl valamennyire a szemteke felé beálljanak. Midőn a jobb szemén tétetik a műtétel, a segéd

bal kezét alkalmazza a' beteg' állára, a' jobbal pedig a' szemhéjat emeli fel; ha ellenben a' műtevés a' bal szemem intéztetik, a' beteg' állára jobb kezét, a' szemhéjra pedig bal keze' ujjait alkalmazza. Ha a' szemhéjak' rése igen kicsiny, vagy a' szem nagyon mélyen fékszik a' szemgödörben, ujjakkal nehéz a' szemhéjat felemelni; ilyenkor tehát Pellier' ezüst szálból készített szemhéjtartóját szükséges alkalmazni.

400. §. Az alsó szemhéjat maga a' műtevő távoztatja el, és pedig a' jobb szemem jobb kezével, a' balon pedig a' ballal, úgy, hogy többi ujjait behajtván, a' mutató és közép ujját pedig az alsó szemhéjra alkalmazván, ezt azonnal nyomja le, hogy az ujjak' hegyei valamennyire a' szemteke felé az alsó szemhéjszélnél belebb álljanak. A' beálló ujjak' hegyei mind a' műtevő', mind a' segéd' részéről oda céloznak, hogy a' szemteke a' munkatétel alatt egyenest előre irányozott helyzetben maradni kénytelenítessék. Mert akármerre forduljon az eszközt kikerülni törekvő szemteke, mindenkor valamelyik uj' hegyébe megütődván, régi helyére visszaretten. De ezen bánásmód csak azon szemeknél eszközölhető, mellyek mérsékesen kinülő helyzetűek; mélyen fekvő szemeket az ujjhegyekkel ekkint nem lehet kormányozni. Illyen környülmények közt a' szemteke' megállapítására különbféle eszközök, millyen a' Pamart' dárdája (hasta Pamartii) és az úgy nevezett szemrekesz (specula oculi), gondoltattak ki: de minthogy minden efféle eszközök a' szemteken nyomást vagy épen sértést okoznak, jobb a' műtételt azok nélkül végbevenni.

401. §. A' hályog' műtételének az a' célzata, hogy a' hátsó szemcsarnokban helyezett homály elmozdítassék, 's így az akadály eltávoztatván, a' fénysugaraknak az idegrecezéhez elfogott útjok felszabadítassék. A' mód pedig, melly által e' célhoz juthatunk, háromféle: a' hályogt. i. a' szemből egészen kiküszöböltetik, vagy a' szemben hagyatik ugyan, de helyzete úgy megváltoztatik, hogy a' látásnak gátot ne okozhasson; vagy pedig a' hályog a' szemben feldarabolatik, 's a' felszívás' folyamára bízatik. Innét a' hályog' műtétéle három fő nemekre oszlik: az első hályog-kivételnek (extractio cataractae), a' második hályog-lenyomásnak (depressio cataractae) tágasb értelemben, a' harmadik hályog-feldarabolásnak (concisio cataractae) nevezetik. A' hályog-kivételt, mint sajátságos műtéttel' nemét, legelőször Daviel Jakab hozta gyakorlatba 1745. esztendőben. A' hályog-lenyomás legrégibb neve a' hályog-műtételnek, 's már Celsustól iratott le. A' harmadik műtevés nemének Buchhorn a' szerzője, ki azt 1810.

szaru-metszés' (keratonixis) nevezete alatt bocsátotta közre. A' hályog-műtétel' mind a' három nemei különféle módosításokat esmérnek el, 's az mindnyájoknak köztulajdonuk, hogy mind a' szaru- mind a' túlkhártyán intéztethetnek.

402. §. A' hályog' kivétele a' szaruhártyán által leginkább gyakoroltatik, és három szakra osztatatik. Az elsőben a' szaruhártyán félholdképű metszés intéztetik, a' másodikban a' lencsetok bemetszetik és összeszaggattatik, a' harmadikban maga a' hályog kivétetik. Az eszközök, mellyek ezen munkatételekre közönségesen kívántatnak, imígy következnek: a' hályogkés (culter cataractarius), a' hályog-gerely (lancea cataractaria), és a' Daviel' kanala (cochleare Davielis). De minthogy sokszor a' műtévés alatt különös módosítások ötlenek elő, mellyek tulajdon eszközöket kívánnak, a' mondottakon kívül a' műtételre még a' következőket is el kell készíteni, úgymint: Daviel' mind a' két ollóját, a' kisebb horgot (hamulus minor), a' kajmácsos hályogtőt (acus cataractaria uncinata), a' keskeny szárú csipeszt (volsella cruribus tenuibus instructa), és a' lapátkát (spatula). Azonfölül, hogy a' műtétel után a' kötözés késedelmet ne szenvedjen, a' szerszámbeli késülethez kötözésre szolgáló eszközöket is kell adni. E' végre tehát egynehány keskeny, ángol tapasztból metszett csíkok; egy szemkötény, vagy is egy nagyobb kétszerűen összehajtott vászon-darab, és egy keskenyebb homlok-kötő is szükségesek.

403. §. A' hályog-kivétel' első szaka, vagy is a' szaruhártya' félholdmetszése a' hályogkés' segedelmével vitétik végbe, mellyet mint szinte minden szemészi eszközöket úgy kell fogni, mint az író tollat szokás. Midőn a' jobb szemén intéztetik a' műtétel, a' hályogkést a' bal kézbe kell venni; és fordítva. Minthogy pedig a' szaruhártya' félholdmetszése a' hályog-kivétel' legnehezebb és legfontosabb részét képi, a' műtevő minden igyekezetét arra fordítsa, hogy a' metszés mind nagyságára, mind alakára nézve helyes és törvényszeres legyen. Nagyságára nézve úgy leend törvényszeres a' metszés, ha éppen fele választalott el a' szaruhártyának; hogy pedig alakja is rendes legyen, szükség, hogy a' metszés' szélei egyenletesek és símak legyenek 's sehol szegletességet ne mutassanak. Mi a' metszés' irányzatát illeti, az különféle lehet. Többször lefelé intéztetik a' félholdmetszés, úgy, hogy a' szaruhártya' alsó fele választassék el; de vannak, kik annak külső, és kivált kik annak felső felén teszik meg ezen metszést. Előadván, mikint kell a' szaruhártya' félholdmetszését aláfelé véghezvinni, könnyű lesz

kipyomozni azon szabályokat is, mellyek szerint a' metszés a' többi említett irányzatokban is intéztethetik. A' félholdmetszés ismét alkalmasan négy szakokra osztatik fel: az elsőben a' kés a' szarulemezeken által a' mellső csarnokba vezettetik; a' másodikban változtatott irányzattal a' csarnok' ellenkező oldaláig mozdítatik; a' harmadikban a' szaruhártyából ismét kiszuratik, egyszer'smind ezen hártya egész a' legalsó részéig átmetszetik; a' negyedikben a' metszés egészen bevégeztetik.

404. §. Ezen most leírt szakok szerint tehát a' szaruhártya' félholdmetszése következő módon eszközöltetik: minekutána a' hályogkéssel fölfegyverzett kéz a' szemhez vitetett, 's, hogy ingatlan támaszt nyerjen, a' kisujjánál fogva az arczcsontra szegeztetett, a' kés lefelé fordított éllel, és a' szaruhártyához függőlegesen irányzott hegygyel, a' külső szemszegletben a' szaruhártyába beszuratik, úgy, hogy a' szurás' pontja a' szemteke' harántos metszésébe essék, és a' túlkhártyától fél vagy egész vonalnyira legyen. Midőn ekkint a' szaruhártya keresztül szuratik, és a' kés a' mellső szemcsarnokba hat, a' műtevő kezét nagyon mérsékelje, nehogy a' szivárványhártyát is megsértse. Hogy pedig a' kés' hegye valósággal a' mellső szemcsarnokba behatott, azt az orvos részint abból veheti észre, hogy késével többé nem érez ellenállást, részint pedig abból, hogy a' kés' hegye fényességét ismét visszanyerte. Mihelyt tehát a' műtevő erről meggyőződött, a' kés' irányzatát (melly eddig, hogy a' kés' a' szaruhártya' minden lemezeit azonnal átaljárja, függőleges vala) azonnal akkint változtatja, hogy a' kés' lapja a' szivárványhártyával párhuzamba jőjön. Az eszköz nyelét tehát az első szak' végezetével valamennyire a' halánték felé kell igazítani annyira, hogy annak lapja az előbb említett irányzatba jőjön. A' hályogkés aztán a' csarnok' közepén a' szivárványhártya és a' láta előtt a' belső szemszeglet felé egész a' szaruhártya' ellenkező oldaláig vezettetik. Midőn ekkint a' kés lassankint tovább mozdítatik, a' szemteke többnyire észrevehetetlenül fel- és befelé fordul; nehogy tehát a' kés' hegye kelletinél alább szurassék ki a' mellső csarnokból, annak nyelét az említett munkatétel közben mindig egykevéssé alább és alább kell tartani, hogy így hegye kellő helyre juthasson. A' kés' élét pedig ezen munkatétel alatt sem előre sem hátra fordítani nem szabad; mert különben a' víznedv nemcsak időnek előtte kifolyik; de a' szaruhártya' metszése is az első esetben kelletinél kisebb leend, az utóbbiban pedig a' szivárványhártya is megsebesítetik.

405. §. Minekutána a' kés' hegye a' szaruhártya'

belső oldaláig vezetett, azt a' szaruhártyából hasonló helyen kell kibocsátani, mint a' külső szemszegletnél beszuratott. Ha tehát, a' kés a' vizirányos vonalon fölül emelkedett volna, azt, nyelét egyke vessé emelvén, kellőleg le kellene nyomni. Mihelyt a' kés' hegye a' szaruhártyából előbukik, a' kést azonnal tovább és tovább kell mozdítani, 's a' szaruhártyának mindig nagyobb és nagyobb részét átmetszeni, míg csak a' kés' éle a' szaruhártya' legalsó részéig nem jutott. Midőn a' kés ekkint tovább mozdítatik, vigyázni kell, hogy annak hegye a' felső szemhéj' szélét, a' könyhúcsát, vagy az orr' gyökerét meg ne sértse; mert ha illyes valami történik, a' beteg nyughatatlanabb szokott lenni. Elfordíthatnák pedig hasonló sértések legbiztosabban, ha a' kés' nyele folyvást a' halánték és alá felé igazítatik. Azonkívül a' kés' lapját ezen munkatétel alatt is mindenkor függőleges irányzatban kell tartani, nehogy a' víznedv korán kifolyván, a' metszés módnélkül kicsinyre essék ki, vagy a' szivárványhártya megsértessék. — Midőn végre csak a' szaruhártya legalsó része van hátra az átmetszésre, a' munkatételnek egy kevés szünetet kell közbevetni, hogy a' szemteke' izmai lecsendesedjenek; mert ezek' művelete ezen pillanatban olly heves szokott lenni, hogy ha a' műtevő a' most említett szabályra nem ügyel, a' hályog az üvegtest' egy részével szinte erőszakosan kilöveltetik. Hogy pedig az izmok ezen erőszakos visszahatása annál inkább mérsékeltesse, a' segéd, mihelyt a' szaruhártya' nagyobb része átmetszetett, a' felső szemhéjat azonnal vigyázva eressze le. Ha a' metszés' végső pontján a' szaruhártya' köthártyáját gindársága miatt átmetszeni késsel nem lehetne, azt Daviel' ollójával kellene átvágni.

406. §. Előldván ekkint a' szaruhártya' legalsó részét is, 's így a' félholdmetszést bevégezvén, a' betegnek egy pár időperczekig nyugalmat kell engedni, azután pedig a' hályog-kivétel' második részéhez, t. i. a' lencsetek' bemetszéséhez és elszagztatásához fogni. E' munkatétel hajdanában Lafaye' homálymetszőjével (cystotomus Lafayeanus) végeztetett; ma közönségesen vagy egyenes hályogtövel, vagy hályoggerelylyel eszközöltetik. Minekelőtte az eszköz a' szemre alkalmaztatnék, a' szemhéjakat egymástól ismét el kell távoztatni; de most a' segéd ezt csak a' mutató ujjával eszközli, pedig a' legnagyobb vigyázattal, nehogy a' szemtekére valami módon nyomást küldjön. Maga a' műtevő is csak a' mutató ujjával huzza le az alsó szemhéjat, mellyet egyszer'smind enyhén a' szemtekéhez nyom, hogy a' szaruhártya' sebe egy kevéssé kinyílják. Ekkor másik kezével az eszközt a' nyíláson

legalól a' szaruhártya és szivárványhártya közé bevezeti, 's egész a' látáig bocsátja.

407. §. Mihelyt a' hályoggerely a' látáig ért, annak nyele azonnal egy kevéssé előre igazítatik, 's a' gerely' akármellyik éle a' lencsetokra alkalmaztatik, azután a' gerelylyel különbféle húzások által a' lencse' mellső tokja összeméltetik. De ezen munkatétel alatt arra különösen ügyeljen a' műtevő, hogy az eszközzel a' szivárványhártya' látai szélét meg ne nyomja, valamint arra is, hogy a' szaruhártya' karélyát nagyon fel ne emelje, 's így a' szivárványhártyára sok levegőt ne ereszszen. Egyébiránt szántsándékkal mondók, hogy a' lencsetok többféle vonások által tökéletesen széttepossék; mert csak illy móddal fog aztán ritkán megtörténni, hogy a' hályog' visszamaradó részei' kiszedésére Daviel' kanalát kelljen alkalmazni; mert ha a' lencsetok tökéletesen elrontatott, a' hályognak a' szemből szabad út nyitattik, 's nincs, mi annak tökéletes kijövetelét gátolhatná. De annak, hogy a' lencsetokot nem egy metszéssel, hanem keresztül kasul intézett vonások által javalljuk elrontani, van még egy más oka is, t. i. ekkint a' lencsetok' maradványai későbbben nem homályosodnak meg 's utóhályogot nem nemzenek. Sokan azt tanácsolják, hogy a' lencsetok több apró csüllőkre (rhombi) vagdaltassék, és úgy rontassék el; de mint Richter helyesen megjegyzi, ezen mesterséges és nehéz felmetelésre szükség nincsen, 's bajosan is lehet illy finom munkában valami bizonyos szabályt tartani, melytől azon fölül is csak alig lehetne várni valami hasznot. Elrontván a' lencsetokot, a' gerelyt a' szemből azon módon kell kivenni, mint bevezettetett.

408. §. Ha a' lencsetok kellőleg felmetéltetett, és a' szaruhártya' metszése elég nagy, gyakran a' gerely' kivételét a' hályog azonnal követi. Mi ha önkint nem történik, a' beteget ismételt ízben majd fel majd aláfelé nézetjük; mert a' szemteke' ezen különbféle mozgásai alatt a' hályog' alsó széle lassankint a' táguló látába nyomulni 's a' szemből kicsuszamlani szokott. Ha pedig a' szemteke' mozgásai egyedül elegendők nem volnának a' hályog' kihajtására, a' műtevőnek kell a' dolgon segíteni: mutatóujjával t. i. az alsó szemhéjat egy kevéssé a' szemtekéhez nyomja, 's a' nyomást lassankint öregbíti, mind addig, míg a' hályog' legnagyobb átmérője a' látába nem jutott. A' műtétel' ezen szakában minden sietés ártalmas, mellyben Richter' törvénye szerint semmit ne hirtelenkedj, hanem mindent szülészi kézzel végezz. Mert mennél halkabban és enyhébben tágul ki a' látá a' lencse' átbocsátására, annál bizonyosabbak lehetünk a' műtétel' szerencsés

kiütéséről, és annál kevesebbé lehet félni, hogy a' láta a' hirtelen kitágítás miatt, rendes alaka' vesztével szélhüdös állapotba ejtetik, vagy a' szivárnányhártya megrepesztetik, vagy legalább a' hályoggal együtt a' szaruhártya' sebéen kisutoltatik.

409. §. A' jéglercse' kimenete alatt a' műtevőnek másik kezével a' Daviel' kanalát a' szem' közelében kell tartania, hogy, ha talán a' hályog' téríméje nagyobb lévén, a' szemből nehezebben csúsznék ki, a' kanállal annak kijövetelén segíthessen. Illyenkor tehát a' műtevő a' kanalát a' hályog' szélére alkalmazza, és azt a' szemből enyhéleg kisegíti. Azonfölül, hogy a' hályog' puhább részei, midőn az a' látán átnyomul, el ne váljanak 's a' szemben vissza ne maradjanak, a' mint a' hályog' kijötében vagyon, a' Daviel' kanalát a' szaru- és szivárnányhártya közé be kell vezetni, és annak barázdás fölületével ama' puha részeket a' szemből kihárítani. De ha mind a' mellett is a' szemben némi puha részecsek visszamaradnának, a' műtevő az alsó szemhéjat gyengéden a' szemtekéhez nyomja, hogy a' szaru-seb' szárazata kinyiljék; ekkor a' Daviel' kanalát a' seben egész a' látáig bevezeti, és az ott létező puha részecskéket kiveszi. Ha a' kanál' első alkalmazása után a' láta még nem tiszta, nem fekete, ezen alkalmazást több ízben ismételni kell. De arra mindenkor különös vigyázattal legyen a' műtevő, hogy a' szivárnányhártyát a' kanál' alkalmazata alatt felettébb meg ne nyomja, vagy a' szaruhártya' karélyát rendkívül fel ne emelje.

410. §. Ha a' toklercse-hályogban a' lepcse' kivétele után a' mellső lencsetok' meghomályosodott pelyhei a' szemben visszamaradnának, 's a' láta' tisztaságának ártanának, azokat csipeszszel kellene eltávolítani. Ezen eszköz t. i. összeszorított szárákkal a' sebakjakon a' szaru-, és szivárnányhártya közt egész a' látáig bevezetetik; itt a' szárákat egy kevéssé széteresztvén, egyik a' nagyobb és vastagabb pelyhek közül megfogatik, és a' csipesz a' helylyel együtt, ennek ragpontjával ellenkező irányzatban, némi sebességgel kirántatik. Ritkán szükséges a' csipesz' alkalmazatát ismételni; mert többnyire már előszörre az egész lencsetok megvált az üvegtettől, és a' szemből egészen kijő. — Ha pedig a' lencse' kivétele után a' hátsó tok tapasztaltatnék homályosnak, azt a' kajmacsos hályogtő' segédelmével kellene elrontani. Ezen tő t. i. alá fordított éllel a' seben egész a' látáig bevezetetik; itt nyele egy kevéssé előre igazítatik, hogy az éle a' homályos hátsó tokra forduljon. Ez meglévén, a' tok a' tövel több metszések által összeméltetik, azután a' tő, tengelye körül előbb egynehányszor megforgattatván,

fölfelé fordított kajmacscsal a' szemből kihuzatik. Hogy a' tok ezen munkatételben annál könnyebben összeméltethessék, tanácsos az alsó szemhéjra a' munka alatt egy kevés nyomást küldölni, hogy így a' tok feszesebben álljon. A' kivett eszköz' nyakán többnyire az egész tok körültekeredve találtatik, 's a' láta teljes tisztaságban tűnik elő. A' munkatételben többnyire az eszköz' kivételét az üvegnedv' egy kis része követni szokta; de a' látás ezen veszteségből legkevesebb kárt sem szokott szenvedni.

411. §. Vannak a' toklencse-hályognak némely változatai, melyeknek kivétele önnemű módosításokat kíván. Így a' hólyagos hályogban, a' szaruhártya' félholdmetszése után a' lencsetokot nem kell a' föntebb előadott mód szerint elrontani, hanem azonnal a' szaruhártya' metszésén a' kisebb horgot aláfordított hegygyel bevezetni, és azt a' látában a' homályos és megvastagodott tokba beakasztani. Az ekkint megakasztott hályog azután az eszközzel együtt a' látán és a' szaruhártya' metszésén által lassu huzással kivetetik. — A' beczős száraz hályog' kivétele is ezen módon történik. Csakhogy itt azonfölül — minthogy a' hályog nagyon kicsiny lévén, átmente alatt a' látát nem tölti ki egészen — a' műtevőnek a' hályog' kivétele alatt a' másik kezével a' lapátkát a' láta' azon helyére kell tartani, melyet a' hályog üresen hágy, és melly azért feketének látszik; mert különben könnyen az üvegtest' iszama támad. — A' szelemenés hályog is a' kis horog' segedelmével huzatik ki; de előbb a' szelement hályoggerelylyel a' szőlőhártyától, mellyel összenőtt, el kell választani; melly munkatételben különös vigyázat szükséges, hogy a' szivárványhártya, mennyire csak lehet, a' sértéstől megkíméltessek.

412. §. A' hályog' kivételében nem sül el minden szerencsésen minden esetben, hanem sokszor különbféle okoknál fogva sokféle bajok adják elő magokat, mellyek saját műfogatokat kívánnak. Így néha megesik, hogy midőn a' hályogkés a' mellső szemcsarnokon keresztül vezettetik, a' víznedv' nagyobb része kifolyik, és a' szivárványhártya nemcsak a' kés' lapjára nyomul, de annak éle alá is tolamlik. Illyenkor tehát, hogy a' szivárványhártya meg ne sebesítessek, a' műtevő a' középujját az alsó szemhéjról elveszi, és a' szaruhártyára alkalmazza; midőn azután ezen ujjával a' szivárványhártyát visszanyomja, a' másik kezével egyszer'smind a' hályogkést tovább mozditja. Ha ezután elvevén az ujját a' szaruhártyáról, a' szivárványhártya ismét a' kés' éle alá jő, a' műtevőnek a' most említett műfogatot ismételnie kell, és ujját a' szaruhártyáról addig el sem venni, míg a' szaru-

hártya a' legalsó részig átmetszetvén, a' szivárványhártya a' sebesítés' veszedelme alól ki nem szabadul. Midőn a' szivárványhártya ismételt ízben a' kés' éle alá szorul, némellyek azt javasolják, hogy a' kés' élet azonnal előre igazítván, a' szaruhártya' metszése bevégeztesék; 's ha aztán a' metszés kelletinél kisebbnek tapasztaltatnék, azon a' maga módja szerint tágitassék.

413. §. Módnélkül nyughatatlan betegeknél, kik szemőket a' félholdmetszés alatt hirtelen a' belső szeglet felé fordítják, megesik néha, hogy a' kés, melly már a' szem' mellső csarnokába beszuratott, a' szaruhártyából hirtelen kicsúszik, 's utána a' seben a' víznedv is kiürül. Illyenkor legtanácsosabb a' műtéttel agészen felhagyni mindaddig, míg a' szaruhártya' sebe behegedvén, a' víznedv mennyisége visszapótoltatik, 's a' visszahatás' minden jelei elenyésznek. Ha mindazáltal a' műtevő a' munkát félbehagyni nem akarná, a' kés' hegyét a' szaruhártya' sebében ismét be kellene bocsátania, 's azt fel 's alá mozgatván, a' szaru- és szivárványhártya között vigyázva tovább és tovább vezetnie. Legnagyobb vigyázat akkor szükséges, midőn a' kés a' láta' belső széléhez ér; mert ekkor a' szivárványhártya legkönnyebben megsebesíthetetik. Minekutána e' móddal a' kés a' szaruhártya' ellenkező oldaláig vitetett, és ezen hártyából ki is szuratott, a' műtevő a' középujját ismét a' szaruhártyára alkalmazza 's a' további metszést úgy végzi be, mint föntebb előadók. De ezen nehéz és fáradságos munkatétel alatt a' szivárványhártya jobbadán nagy erőszakot szenved.

414. §. Minekutána a' kés a' mellső szemcsarnokba bevezettetett, ha a' beteg félelemből szemeit igen elforgatja, vagy a' szaruhártyát a' belső szemszegletbe elrejteti, sokszor megesik, hogy a' félholdmetszés kelletinél kisebbre esik ki. Minthogy pedig a' kis metszésen a' hályog igen nehezen jöhet ki, maga a' dolog mutatja, hogy a' seben tágitani kell. Ezen tágitásra a' Daviel' ollói szükségesek, mellyeknek ketteje vagyon, más t. i. mindenik szemszeglethez. Ezen ollók közül mindegyik kettős görbülettel bir, mellyeknek egyike az olló' lapja, másika metsző széléi szerint vonódik. Ezen ollók' használatában mindenkor azon törvényt kell szem előtt tartani, hogy kivájt fölületök az orvos, hegyök pedig a' láta felé nézen. Maga az alkalmazás pedig imigy történik: a' mérsékesen kinyitott olló' egyik szára a' seben a' szaruhártya alá egész a' felső látai szélíig bevezetetik, innét aztán azon szemszeglet felé, mellyen tágitás szükséges, a' szaruhártya' széléhez igazítatik. Ekkor a' szaruhártya alatt lévő szár mozdítlan tartatván, az olló' szárai összenyo-

matnak, és a' szükséges vágás véghezvitetik. Ezen tágitást ritkán szükséges mind a' két szemszegleten eszközölni, többnyire elég azt egyikfelül végbevinni.

415. §. Erzékenyebb egymikben néha a' szaruhártya' félholdmetszése után a' láta görcsösen összehúzódik, és annyira megszűkül, hogy rajta a' hályog semmikép keresztül nem hathat. Illyen esetben a' szemtől egy ideig a' fény' behatását kell elzárni; mert ha a' beteg' feje letakartatik, 's egy kis ideig lehunyott szemekkel marad, a' láta önkint ki szokott tágulni. Innét önkint következik, hogy a' szivárványhártyát ilyenkor ollóval vagy hályoggerelylyel bemetszeni fölösleg lenne; minthogy rendes nyílását önkint vissza szokta nyerni. A' görcs' elenyészte után a' műtétel' hátra lévő részét csekély világosság mellett kell végbe vinni. Hasonló görcsös összehúzódása ellen a' látának a' műtétel előtt valamelly bodár vonat' olvasztékát a' szembe cseppenteni, sikertelen igyekezet; mert a' bodár szer' munkálata többnyire már a' szaruhártya' metszése alatt megszűnik 's elenyészik.

416. §. Midőn a' láta a' hályog' kimenete alatt nem eléggé tágul ki, vagy a' hályog' mód nélkül nagy, vagy végre a' szaruhártya' félholdmetszése kelletinél kisebb, sokszor megesik, hogy a' hályoggal a' szivárványhártya is a' seb-ajkak közé ragadtatik, vagy épen szivárványiszam következik. Tanácsos hasonló környülmények közt a' felső szemhéjat, előbb lehunyatván, a' hüvelykkel gyengén dörzsölgetni, 's azután hirtelen felnyitni. A' világosság' rögtöni befolyása által a' szivárványhártya összehúzódásra készítetik, és gyakran az egész kiiszamlott rész visszavonul, 's a' láta' gömbölyű alakát visszanyeri. Ha pedig a' szivárványhártya' helyretevése illy móddal el nem sül, azt a' Daviel' kanala dombos felével kell enyhéleg eszközölni.

417. §. Az üvegtest is kiiszamlik néha a' hályog' kivételében. Ez leginkább akkor történik meg, midőn a' szem hatós visszahatással bír, 's a' szemizmok nagy erővel összeszorítják a' szemtekét, vagy midőn akár a' segéd akár a' műtevő a' szemre valami módon kelletinél nagyobb nyomást küöl. De ezen okok' hiányában is kiiszamlik az üvegtest, ha a' hályog a' szőlőhártyával össze volt növe. A' kiiszamlott üvegnedv' mennyisége különféle szokott lenni; de erre nézve azt is meg kell jegyezni, hogy ha kevés is a' kifolyó üvegnedv, mégis soknak látszik. Elveszhet pedig ezen nedv' egy negyede, sőt egy harmada is a' nélkül, hogy a' látás miatta tetemes kárt vallana. Valahányszor a' hályog' kivétele után az üvegnedv' kifolyása tapasztaltatik, legtanácsosabb ezen iszamoto

magára hagyni, és a' szemet minden látás-próbatétel nélkül azonnal bekötni. Ilyen esetekben a' szaruhártya' sebe lassabban heged be, 's a' látá mindenkor aláfelé terjedve marad. Néha a' megvastagodott és meghomályosult üveg-hártya a' szaruhártya' sebében bezárva marad, és sok ideig látható.

418. §. Bevégezvén a' hályog-kivétel' munkatételét, a' beteggel látás-próbák intéztetnek, hacsak, mint mondók, a' munkatétel alatt üvegtest-izsam nem támadott; mert ekkor a' szem' különbféle mozgásai által még több hajthatnék ki az üvegtestből. A' látással intézendő tapasztalmányok pedig azért szükségesek, hogy részint a' beteg, meggyőződve a' műtétel' szerencsés elsüléséről, az orvos' rendelményét készebb lélekkel teljesítse, részint hogy kitéssék, valljon nem maradtak-e a' szemben a' hályog' némi részcséi. Mert midőn a' beteg ezen próbatételek alatt látni törekszik, 's szemeit különbfélekép mozgatja, ezen mozgások alatt a' hályog' netalán hátralévő részei a' látába nyomatnak; honnét aztán a' Daviel' kanalával eltávoztatnak. De hogy ezen tapasztalmányok a' beteg' kárával ne intéztessenek, 's a' szem kelletinél nagyobb világosságtól ne izgattassék, a' próbát a' legnagyobb vigyázattal kell végrehajtani. Elvégezvén tehát a' munkatételt, a' beteg' fejére egy fehér lepel terítetik, 's a' beteg az ablaknak háttal fordítatik, hogy a' világosság' behatása mérsékeltesse. Egynehány időperczek után a' lepel valamennyire felhajtatik, 's a' beteg' eleibe némelly nagyobb, de nem fényes tárgyak tartatnak. Ezek után ha a' beteg mindent megkülönböztet, és a' látá tisztának látszik, a' kötözéshez kell fogni. De ha talán a' látában előtűnő hályogos részecsek a' látást megakadályozzák, előbb ezeket Daviel' kanalával elmellőzni szükséges.

419. §. A' kötözésnek fő célja a' hályog' kivétele után abban áll, hogy a' szaruhártya' sebének ajkai kölcsönérületbe hozassanak és ebben állandólag megtartassanak. Azért ha a' sebszélek némelly helyeken befordulva és mintegy behajtogatva tapasztaltatnának, azokat előbb a' Daviel' kanalával ki kellene egyengetni. Mi meglévén, hogy a' sebakak egymással annál pontosabban összeérjenek, a' műtevő az alsó szemhéjat lefelé huzza, a' beteget egyszer'smind felfelé nézeti, 's azután szemeit behunyatja. Mihelyt, ez megtörténvén, a' beteg a' felső szemhéjat a' szaruhártyára kellőleg leeresztette, a' műtevő azonnal az alsó szemhéjat is felereszti, hogy a' felsőhez nyomulhasson. Ennekutána a' szemhéjakra egy csík angol tapasz ragasztatik; és pedig ha csak egyik szemem intéztetett is a' műtétel, mégis mindenkor mind

a' két szem leragasztatik. Azután mind a' két szem' eleibe egy kétszerűen összetett szemkötény alkalmaztatik, és a' homlok körül kötővel megerősítetik. Bevégezvén ekkint a' kötözést, a' beteget az ágyhoz kell vezetni, és abba egy kevéssé emeltebb fővel hanyatt fektetni, azon meghagyással, hogy minden mozgást, kivált ha erőlködéssel volna egybekapcsolva, szorgosan elkerüljön, a' lelki indulatoktól és ezek' támasztó okaitól tartozkodjék, és sokat ne beszéljen. A' műtétel után egynehány napokig igen vékony étrend szükséges; a' széketételre is ügyelni kell, melly ha mindennap magától nem következik, gyenge hashajtók vagy alvizek rendeltessenek. Éjszaka a' beteget szemügy alatt kell tartani, hogy szemeit álmában ne vakarja vagy valamikép meg ne nyomja. Hálósapka, és a' mi csak a' vértorlásokra adhat alkalmat, a' betegről szorgalmasan elmellőztessék.

420. §. A' szaruhártya' sebe többnyire már első huszonnégy vagy negyvennyolcz óra alatt a' műtéves után össze szokott forrni. De meddig a' seb be nem heged, addig a' víznedv a' szemből, mennyi elválasztatik, csep-penkint kifolyik; azért a' szemkötényt gyakran újítani szükséges. A' víznedv' kifolyta alatt azon szempillantat-ban, midőn az a' szaruhártya' sebéen keresztül megy, a' beteg többnyire szűró vagy sütő fájást vagy belső fényki-fejlődést érez. Minekutána a' víznedv' kifolyása megszünt, harmad- vagy negyednap, a' világosság' mérsékes fokánál a' látás-próbatétel ismételtetik. Azután a' szemek ismét szemköténynyel letakartatnak, és kilencz vagy tíz napig, sőt ha az izgatott állapot kellőleg nem enyhül, tovább is ekkint kötöztetnek. Ekkor a' szemkötény félre-tétetik, és helyette a' szemek' elébe csak egy zöld szem-ernyő alkalmaztatik, 's így a' szemek egy félig árnyolt szobában nyitva hagyatnak, de úgy; hogy a' beteg magát minden erőltető nézéstől tartóztassa. Midőn végre a' be-teg' szemei már nagyobb világosság' behatását is szenved-hetik, a' műtéves után tizennegyedik vagy tizenötödik napon alkonyatkor a' beteg szabad levegőre vezettetik, 's a' lábadás időszaka ezennel beállván, a' szemeknek már nagyobb gyakorlás engedtetik. Midőn a' betegcök elő-ször a' világosságra vezettetnek, a' látásban gyakran hi-bák tapasztaltatnak; egynehány szempillanatokig t. i. a' beteg semmit sem lát, a' látás' visszatértével pedig egy és sokszor több napokig is minden tárgyat mintegy zuz-marába vagy hóba burkolva szemlél.

421. §. A' hályog' kivétele után a' szemhéjak néha olly pontosan összeérnek és úgy összetapadnak, hogy a' víznedv és a' könnyek ki nem folyhatnak, hanem a' szemben

összegyűlnek. Illyenkor heves szűró fájás támad és mindaddig meg nem szűnik, míg az összegyűlemlett nedvek vagy önkint magoknak útát nem nyitnak, vagy, az alsó szemhéj a' belső szegletnél enyhén lehuzatván, ki nem ürítetnek. Valahányszor ezen alkalmatlanság visszatér, mindannyiszor az alsó szemhéj' lehuzásával a' nedveknek útát kell nyitni; máskép a' szem nagy' izgatást szenved. — Ha talán a' nedvek' kifolyását a' szemszőrökre ragadt és megkeményedett nyák akadályozza, a' szemeket langy vízbe mártogatott szivacsccsal szükség megtisztogatni.

422. §. A' hályog' kivétele után néha az is megtörténik, hogy a' szivárványhártya vagy az üvegtest a' szaruhártya' sebéen egészen kiiszamlik. Ezen baj a' műtétel után is csak azon okoknál fogva támad, mint magában a' műtevésben. A' szemek' minden nyomása, a' beteg' nyughatatlansága, erőlködése kivált a' székletétel' alkalmazával hasonló izsamokra nyújthat alkalmat. A' kiiszamlott szivárványhártyát a' szemhéj' dörzsölgetése, hatósb világosság' behatása és a' Daviel' kanala által igyekszünk visszatenni. Hasonló célból a' szembe valamelly bodár olvaszték is cseppentethetik. De ha egyszer a' szivárványhártya a' szaruhártyával összenőtt, akkor minden igyekezet sikertelen, és a' szivárványizsam illyenkor saját betegséget képez. Ha az üvegtest' izsama következett, a' betegnek legnagyobb nyugalmat kell ajánlani, és a' szemeket a' szokott időnél tovább leragasztva tartani.

423. §. Azonkívül a' hályog' kivétele után gyakran súlyos szemgyuladás következik, mellynél veszedelmesb következelmé ezen műtételnek nincsen. Hasonló gyuladásnak okát sokszor a' beteg' nagyobb sebhedékenységeben találhatni; de gyakrabban részint a' szaruhártya' sebéen berohanó levegő' izgató behatásában, részint a' szivárványhártyának sokféle eszközök' alkalmazása által történt nyomásában és sértéseiben kell keresni, mellyek kivált nyughatatlan szemekben' szinte elkerülhetetlenek. Ezen gyuladás különféle alakban és heveségben mutatkozik. Leggyakrabban mint hevesebb kötlob vagy mint szivárványlob tapasztaltatik, de sokszor mint szemlob is előfordul. Ezén gyuladásoknak, mellyek a' hályog' kivételét követni szokták, mint már T. Richter megjegyzé, azon sajátságos tulajdonuk vagyon, hogy néha ámbár súlyos a' gyuladás, mégis csak csekély vagy épen semmi fájdalomtól nem kísértetik. Hasonló gyuladások mindenkör szomorú jóslatot engednek; mert azok' utóbajai jobbadán szem- vagy szaruvészben (phthisis bulbi aut corneae), a' láta' összönövésében és csukulásában állanak. Gyógyításuk a' leghatós lobellenes készületet kívánja, egyéb-

íránt az egész gyógytervet a' már esmért szabályok szerint kell elrendelni. De hogy a' lobellenes készüllet is siker nélkül ne intéztessék, azt mindjárt eleinte szükséges használni. Mihelyt t. i. fájás jelenkezik, a' szemhéjak' szélei dagadni és az elválasztások öregbülni kezdenek, azonnal a' lobúzó készüllethez szükséges folyamodni.

424. §. A' hályog' kivételére toluló bajok közt végre még az utó- vagyis másodrendi hályogról is szükség emlékeznünk. Ezen utóhályog vagy a' lencsében vagy ennek tokjában fészkül. Az utó-lencsehályog úgy veszi eredetét, hogy a' homályos lencse' hátramaradt részei csak azután tűnnek elő, midőn a' szaruhártya' sebe már behegedt, és a' víznedv' mennyisége visszapótoltatott. Efféle részcséi a' lencsehályognak többnyire a' tok' szélein maradnak, 's onnét későbbben a' víznedv' által kimosatván, a' látába hozatnak. Az utó-tokhályog pedig akkor kap létre, midőn a' homályos lencsetok' egy része a' szemben marad, vagy midőn a' műtétel alatt a' még átlátszékony lencsetok nem rontatott el tökéletesen, és későbbben elvesztvén átlátszékonyágát hályogot képez. Ha ezen utó-tokhályog a' látásnak tetemesb akadályokat vet, azt újlag műtéttel és pedig lenyomással kell eltávolztatni, de csak akkor, midőn a' szem az előbbi műtétel' erőszakából egészen helyreállott. Az utó-lencsehályog ellen ellenben eleinte semmi sem szükséges; mert legtöbb esetekben a' homályos részcsék a' víznedvtől felolvasztatnak, felszűröcsöltetnek 's lassankint elenyésznek. Mindazáltal ha ezen hályog' neme is a' felszívatásnak megátalkodva ellenállana, annak eltávolztatására hasonlóképen lenyomás lenne szükséges.

425. §. A' hályog-kivétel' azon nemét, melly a' túlkhártyán által vitetik véghez, T. Quadri leginkább akkint végezte, hogy előbb a' túlkhártyán a' külső szemszegletben, a' szaruhártya' széléhez párhuzamos irányzatban a' hályogkással egy hosszú metszést készítene, azután a' túlkhártya' metszésén a' hátsó szemcsarnokba egy csipeszhez hasonló eszközt bebocsátana, mellyel a' hályog megfogathassék, és a' szemből kihuzathassék. De ezen nemét a' hályog-kivételnek, minthogy elkerülhetetlenül a' szem' módnélkülös sértésével és az üvegtest' tetemes vesztével jár, az orvosok méltán el nem fogadták.

526. §. A' hályog' műtételének második fő neme a' lenyomás (depressio), mellyben a' hályog a' szemben hagyatik ugyan, de úgy elrejtetik, hogy a' látásnak továbbá gátot ne ejthessen. Ezen műtétel a' helyre nézve, mellybe a' hályog helyeztetik, két fajra oszlik. A' hályog t. i. vagy a' hátsó csarnok' fenekére tetetik le, 's ekkor a' műtétel

szoros értelemben lenyomásnak neveztetik; vagy pedig falai' és szélei' megváltoztatott helyzetével az üvegnedvbe nyomatik, midőn is a' műtétel hátrafordításnak (reclinatio) mondatik. Az utóbbi faja a' hályog-lenyomásnak Willburg osztrák sebész által 1785ben lett közönségesse. A' hályog-lenyomás' mind a' két faja hályogtóvel eszközölte-tik, és pedig majd a' szaruhártyán, majd a' túlkhártyán által. Innét mind a' kettő ismét szaru- és túlkhártyán általira különböztetik. Midőn ezen műtételek a' túlkhártyán által végeztenek, melly módja a' hályog' műtételének legrégibb és leggyakorlottabb, közönségesen a' munkaté-telre csak egy egyenes és pedig lapos hályogtó használ-tatik. Ha pedig a' szaruhártyán keresztül intéztetnek ezen fajai a' hályog' lenyomásának, jobbra görbe hályogtóvel vitetnek véghez, mellynek számtalan változatai vannak.

427. §. A' hályog' lenyomása és hátrafordítása a' túlkhártyán által három szakból állanak, mellyeknek két elseje közös mind a' két műtétel' nemével. Az első szakban az eszköz a' szem' belsejébe bocsáttatik, a' másodikban a' hályog' eleibe vezettetik, a' harmadikban maga a' hályog félre mozdítatik. Az első szak következőleg vitetik véghez: a' hályogtó a' külső szemszegletben, egy vonallal körülbe-lül alább a' szemteke' vizirányos átmetszésénél, a' túlkhártyába a' szaruhártyától valami egy vagy másfél vonalnyi távolságban beszuratik úgy, hogy a' hályogtó' hegye a' szemteke' középpontja felé, egyik lapja fel-, a' másik pedig lefelé legyen igazítva. Ha a' műtevő a' hályogtó' beszúrásában ezen szabályokra ügyel, a' szemben semmit meg nem sértend, mit megsértenie nem kell. Innét sem a' sugártest, sem az idegrece' fűrészképű széle, sem a' sugáridegek vagy nagyobb edények nem fognak megsebe-sítenni, sem végre a' hályog helyéből időnek előtte ki-mozdítatni.

428. §. Mihelyest a' tő' nyaka a' túlkhártyába beha-tott, 's így a' műtétel' első szaka bevégeztetett, az esz-köz' nyele azonnal a' halánték felé igazítatik 's tengelye körül egyszer'smind egy negyed körben fordítatik, hogy annak lapjai ekkint függőlegesek és a' szivárványhártyá-val párhuzamosak legyenek. Ezen helyzetben aztán a' tő lépten a' hályog előtt a' belső szemszeglet felé mozdítatik, míg hegye a' belső látaszél alá rejtezni nem kezd. De ezen munkatétel alatt nagy vigyázat szükséges, hogy a' tő valósággal a' lencsetok előtt, ne pedig azon belől ve-zettség, vagy épen a' hályogba taszítás; mert kü-lönben a' műtétel' harmadik szaka roszul fog elsülni. Azt pedig, hogy a' tő valósággal a' lencsetok előtt vagyon, meg lehet annak fényességéből esmérni; mert ha a' tok

megett vagy éppen a' hályogban vagyon a' tű, fényességet nem mutat.

429. §. Minekutána a' hályogtű a' szem' mellső csarnokában annyira vezetett, hogy annak hegye a' belső látaszél alá kezd takarodni, 's annak hátsó lapja a' mellső lencsetokon fekszik; már a' műtétel' harmadik szaka következik. De ezen része a' munkatételnek nem mindig egyenlőleg esik meg, hanem különbözik a' szerint, mint a' hályog lenyomás vagy hátrafordítás által mozdítatik félre. Ha lenyomást czélunk intézni, leeresztvén az eszköz' nyelét, annak szemben lévő részét a' hályog' felső szélére igazítjuk akkint, hogy a' tű azon lapja, melly a' lencsetok előtt vala, a' hályog' felső szélére jőjön. Ekkor a' hályogtű nyelét valamennyire a' vizirányos vonalon felül emelvén, a' hályog a' látán alul le- és egy kevesse kifelé nyomatik. A' tű egyikét másod időperczig ezen helyzetben tartatik; nyele azután ismét leeresztetvén, visszaemeltetik, hogy kitessék, valljon a' nyomással megszűnvén, a' hályog nem tér-e újlag vissza. Ha visszatér, az előadott mód szerint ismét lenyomatik, és ezen munkatétel mindaddig ismételtetik, míg a' hályog lent nem marad. Végre a' tű a' szemből ugyanazon módon, mint bebocsáttatott, kivezettetik.

430. §. A' hátrafordításban a' hályogtű azon helyzetéből, mellyben a' második szak' végén vala, ki nem mozdítatik, hanem nyele azonnal részűt irányzatban fel-, és befelé emeltetik. Illy móddal a' hályog a' szem' fenekére, és pedig az egyenes bel- és külső szemizmok közé nyomatik. Ezen műtevés alatt a' hályog' helyzete akkint változik, hogy annak hátsó fölülete aláfelé, a' mellső pedig felfelé, felső széle hátra, az alsó pedig előre fordul. Ekkint hátrafordított hályogon a' tű egy kis ideig mozdatlan tartatik, hogy a' hályog magának az üvegtestben annál erősebb fészket verhessen. Azután a' tű nyele visszaeresztetik, 's ha a' hályog vissza nem tér, az eszköz azon módon, mint bevezettetett, a' szemből ismét kivetetik. Ha pedig a' hályogtű visszaeresztésével a' hályog is visszatérne, azt a' tűnyelét ismét felemelvén, újlag hátra kellene fordítani. Ha a' tok-lencsehályogban a' tok felszakasztatván, csak a' lencse nyomatik le, a' tok pedig visszamarad: ezt, minekelőtte a' tű a' szemből kivetetnék, jól szét kell szaggatni és rontani.

431. §. Ha a' hályog, puhább összeállása miatt, a' műtétel alatt szétszakad és több részekre oszlik, a' nagyobb részeket lenyomni, az apróbbakat pedig a' mellső szemcsarnokba mozdítani szükséges. Ezen esetben tehát a' hályog' lenyomása annak feldarabolásával párosítatik.

Ha a' hályog a' szőlőhártyával össze van növe, azt a' lenyomás vagy hátrafordítás előtt az összenövéstől meg kell szabadítani. E' végből a' tő' éle az összenövés' helye felé igazítatik, és a' hályog a' szőlőhártyától különbféle vonások által elválasztatik. Jobbára midőn minden összenövés feloldatott, a' láta szegletes alakát elveszti és gömbölyű lesz. Az összenövések' feloldásában nagy vigyázat szükséges, hogy a' szőlőhártya' számos véredényei meg ne sértsenek; különben a' víznedv' közé vér ömlik ki, 's a' szemcsarnokok megfosztatnak átlátszékonyságuktól.

432. §. A' lenyomás és hátrafordítás' munkatételében a' tülkhártyán által különbféle bajok ötlődhetnek elő. Így gyakran azon pont körül, mellyen a' hályogtő beszuratik, a' vér összegyűlvén, vércsomót (thrombus) képez. De minthogy az összegyűlt vér' mennyisége többnyire csekély szokott lenni, a' vércsomó jobbadán önkint eloszlik és csak alig szükséges valaha a' vért a' köthártya' bemetszése által kibocsátani. Fontosabb a' vércsomónál a' szemcsarnokokba történő vérömlet: mi vagy akkor történik, midőn az eszköz' beszurása' alkalmával a' sugáredények megsértetnek, vagy pedig úgy támad, ha, mint fentebb mondók, a' hályognak a' szőlőhártyától eloldása alatt ezen hártya' edényei vigyázatlanul megsebesítetnek. Valahányszor hasonló szerencsétlenség történik, a' munkatétellel mindenkor sietni kell, hogy a' műtétel előbb bevégeztesék, mint a' víznedv' megzavarosítatik: mi ha egyszer megtörtént, a' műtevő többé sem a' hályogot sem a' tőt jól nem láthatja. Ha az említett vérkiöntődés kisebb fokban történt, sokszor a' vér önkint is felszívatik; de ha bővebb a' vérömlet, saját betegség támad, melly saját bánásmódot kíván, és alább csarnokvér (hypooema) név alatt fog előfordulni.

433. §. A' második alkalmatlanság, melly a' lenyomás' és hátrafordítás' munkatételében gyakran előfordul, a' hályog' ismétés visszatérésében áll. Ennek többnyire az az oka, hogy a' tő a' műtétel' második szakában nem a' mellső tok előtt, hanem ennek, mögötte vagy magában a' lencsében mozdítatott előre. Hogy a' dolog valóban így történt, a' tő' hiányozó fényessége bizonyítandja. Nehogy tehát a' műtevő a' lenyomott, vagy a' hátrafordított hályogot a' tővel ismét fölemelje, a' tőt vagy azon helyzetbe hozza vissza, mellyben az első szak' végével volt, és aztán szabályosabban a' tok' eleibe helyezze; vagy pedig a' hályogot félre mozdítván, minekelőtte a' tőt a' szemből kihuzná, ezt egynehányszor tengelye körül forgassa meg, hogy így a' hályogtól megszabaduljon. A' hályog' ismétés feljövetelének második okát annak össze-

növésében kell keresni a' szőlőhártyával. Ezen esetben nyilván láthatni a' műtétel alatt, hogy midőn a' hályog helyéből elmozdítatik, a' szivárványhártya is feszül utána. A' hályog' ismétés visszatérésének ezen okát a' főttebb (431. §) említett mód szerint kell eltávoztatni. Némelly orvosok a' hályog' visszatérésének harmadik okát annak üveg'hártyávali összenövésében keresik, és ilyenkor a' hályogot érme'czesnek nevezik. Ha tehát a' hályog' visszajövetelének egyéb okát találni nem lehetne, ezt kellene feltenni, és az említett összenövés' feloldására a' hályog't a' hályog' felső széle felett ennek hátsó fölületéhez vinni, 's ott több vonásokkal az összenövést elrontani. Ennek utána a' tőt ismét a' hályog' mellső színére kell visszavezetni, és a' műtétel' harmadik szakát ismételni.

434. §. A' hályog' lenyomása és hátrafordítása a' szaruhártyán által csak két részből áll. Az elsőben az eszköz a' szaruhártyán keresztül a' szembe bocsáttatik, és egész a' hályogig vezetetik, a' másodikban a' hályog elmellőztetik. A' munkatétel előtt a' látát mindenkor mülegesen ki kell tágitani; mi meglévén, a' munkatétel' első része következő módon intéztetik: a' görbe hályogtő a' szaruhártya' alsó széle felé a' mellső szemcsarnokba beszúratik és a' hályog' mellső színéhez igazítatik. Bevégezvén ekkint a' műtétel' első részét, már ha a' hályogot lenyomással akarjuk elmellőzni, a' tő' homorú fölületét a' hályog' felső színére alkalmazzuk, 's aztán az eszköz' nyelét felemelvén, a' hályogot a' hátsó csarnok' fenekére helyezzük. — Ha pedig a' hályogot hátrafordítás által czélunk elmellőzni, a' tő' domború fölületét a' hályog' mellső színére alkalmazzuk, 's az eszköz' nyelét felemelvén, és a' tőt a' szembe egy kevéssé mélyebben tolván, a' hályogot az üvegtestbe benyomjuk, úgy, hogy annak hátsó színe alá, felső széle hátra forduljon. Mind a' két műtétel nemében a' hályog' elmellőzése után a' tő még egy kevés ideig a' szemben tartatik, hogy kitessék, valljon a' hályog nem tér-e ismét vissza; mi ha megtörténik, azt újrolag lenyomni, vagy hátrafordítani szükséges.

435. §. Mind a' lenyomásban mind a' hátrafordításban, akár a' szaruhártyán akár a' tülkhártyán által vitessek végbe a' műtétel, az eszközt úgy kell tekinteni, mint egy emelcset (vectis), mellynek támpontja (hypomoclion) azon hátrában vagyon, mellyen a' szembe bevitetett. Innét azon szabály következik, hogy akárminő mozgások tétetnek a' hályogtővel, azok mind az emelcs' törvényei szerint intéztessenek, és nyomást az egész tő' hosszával küölölni soha sem kell; minthogy ez nem kevesbbé hasznaltan, mint ártalmas is szokott lenni. Azonkivül vigyázni

kell, hogy az eszköz a' szembe kelletinél mélyebben ne eresztessék; mert így az idegrecze könnyen megsértetik, vagy legalább a' hályog ahhoz igen szorosan odanyomattik. Ezen műtételek után látás-próbákat intézni nem kell; mert azon különféle mozgások által, mellyeket a' látni törekvő szem gyakorolni szokott, a' hályog könnyen visszahajthatatnék. Azért mihelyest a' műtétel bevégeztetett, azonnal a' szem' kötözéséhez kell fogni, melly azon mód szerint intéztetik, mint a' hályog' kivételénél említők. Összeragasztván t. i. a' szemhéjakat, a' szemek' elcibo szemköteny köttetik, 's a' homlok körül alkalmas kötővel megerősítetik. A' beteg ezen műtétel után feketik vagy ülhet, csak minden mozgást, kivált a' fejével, elkerülni, sőt még a' rágást kívánó elegelektől is tartózkodják. Harmad vagy negyed nap a' műtétel után a' szem legelőször nyitattik fel.

436. §. A' lenyomás' és hátrafordítás' műtételére különféle bajok szoktak következni, mellyek orvosi segítséget kívánnak. Ide tartoznak: a' hányás és más ideges bántalmak, a' mor, a' szemgyuladás és a' hályog' visszaterése. A' hányás és a' többi ideges bántalmak gyakrabban szoktak tolni ezen műtételekre, ha a' tő a' tülkhártyán bocsátatik be. Hasonló ideges bántalmak közönségesen az első huszonnégy óra alatt állanak be a' műtétel után, és a' sugáridegek' sértéséből következnek. Megsértetnek pedig a' sugáridegek többnyire, midőn a' tő nem a' kellő helyen szuratik be a' szembe; így, midőn épen a' szemteke' harántos átmetszésében bocsátatik be, vagy a' szemből fel és alá fordított éllel huzatik ki. Leggonoszabb ezen háborgások közt a' hányás; mert ez által a' hályog többnyire vissza szokott téríteni. Az ideges bántalmak' lecsendesítésére fájdalomcsillapító és idegösz-tönló szerek kívánnak. Mindazáltal ha ezen ideges háborgások mellett egyszer'smind szemgyuladás' kórjelei is jelenkeznenek, az orvoslás előkelőleg lobbellenes készületet, idegösz-tönló gyógyszereket pedig csak kisebb mértékben kívánna.

437. §. A' mor is gyakrabban következik ezen műtételek után, ha a' tülk- mint ha a' szaruhártyán által vitetnek végbe. Ezen gyúszos bajt néha a' sugáridegek' sértése, de többször az idegrecze' sebesítése vagy nyomatása idézi elő. Az idegrecze' fűrészképű szélén kiváltképen akkor ejtetik seb, midőn a' tő a' szaruhártyától igen messze szuratik be a' tülkhártyába, vagy a' műtétel' utolsó szakában a' szembe igen mélyen eresztetik be. Nyomatása pedig ezen finom hártyának akkor történik meg, midőn az egyébiránt is kemény hályog az idegreczéhez igen

erősen odaszorítatik. Midőn a' mor ideges részek' sértésén alapúl, csak igen nehezen gyógyíthatatik meg; ha pedig nyomásból támadt, sokszor ha a' hályog' felemelkedésével a' nyomás megszűnik, szerencsésen elenyészik. Midőn tehát fel lehet tenni, hogy a' hályog az idegrecze' nyomatásán alapszik, nem lesz célelles a' testnek nagyobb megrázása, vagy hányás által a' hályog' visszahajtását eszközölni.

438. §. A' szemgyulladás' ritkább következménye ezen műteteleknek, mint a' hályog-kivételnek; azonban nem épen ritkák annak példái a' hályog' lenyomása és hátrafordítása után is. Midőn ezen műtételek a' túlkhártyán által vitetnek végbe, az érhártya' sértése, a' szivárvány' sebesítése, és a' sugártest' elszakasztása —, ha pedig a' szaruhártyán keresztül intéztetnek, a' víznedv' hüvelyének sértése és a' láta' széleinek nyomása adhatnak okot szemgyulladásra. Valamint pedig ezen okok különbélek, úgy a' szemgyulladás is különböző alakokban mutatkozik: majd mint szivárványlob, majd mint érhártyalob, majd pedig mint szaruhártyalob tűnik elő. Valahányszor ezen gyulladások a' kifejlődés' magasabb fokára jutnak, mindannyiszor azon veszedelmes kimenetelektől lehet tartani, melyekről már föntebb volt alkalmunk szót ejteni. Hogy pedig ezen gyászos végzések elfordíthatassanak, ezen gyulladásokat a' legnagyobb vigyázattal kell orvosolni, és idejében hatás lobellenes készülékhez folyamodni.

439. §. A' lenyomatott vagy hátrafordított hályog néha ismét visszatér és a' látásnak ujjal gátot ejt, kivált ha a' műtétel a' szaruhártyán által vitetett végbe. Ezen visszatérése a' hályognak többnyire mindjárt a' műtétel után, és csak igen ritkán történik hosszabb idő' lefolyta után. Mert mint T. Sömmering Wilh. tapasztalatai bizonyítják, a' lenyomott hályog lassankint ha egészen fel nem szivattik is, de tetemesen megkisebbül; az üveghártya pedig azon a' helyen, hol a' hályoggal érintetben vagyon, megvastagszik, és a' hályogot némi szálas szövet borítja el; a' lencsetokban továbbá, mely a' sugárnyújtványokkal összefüggésben vagyon és ezek által tápláltatik, némi kocsonyanemű gurma találtatik. Mi a' hályog' visszatérésének okait illeti, azokat a' testnek, de még inkább a' főnek tetemes mozgulataiban találhatni; millyenek az ugrás, elesés, hányás, köhögés, tüsszenés 's több effélék által okozott rázatások. Nem soká a' műtétel után az által is visszatér a' hályog, hogy a' beteg ide 's tova hányja veti magát, vagy kemény széketben szenved, erőltetett beszéléstől, nevetéstől nem tartózkodik, vagy keményebb étkeket eszik. Valahányszor a' hályog visszatér, azt min-

denkor vagy hasonló műtéssel, vagy ha semmi nem ellenzi, kivétellel kell eltávoztatni. De ha a' hályog' visszatérése nem soká a' műtétel után következett, jól meg kell jegyezni, hogy a' műtételhez csak bizonyos idő' lefolyta után lehet okirányosan újrolag fogni, minekutána t. i. az előbbi műtéves' szokott tünetényei megszűntek, 's a' szem' minden izgatott állapotra mutató jelei elenyésztek.

440. §. A' hályog-műtétnelnek harmadik fő neme a' feldarabolás vagy is a' felszegdölés, mely által, mint maga a' nevezet tanítja, a' hályog kis részekre felmetéltetik 's felosztatik, hogy ekkint a' víznedvben felolvadjon és felszivassék. Ezen műtétel is majd a' szaruhártyán majd a' túlkhártyán által vitetik véghez; honnét a' feldarabolásnak is két fajai vannak. A' szaruhártyán keresztül intézett hályog-feldarabolás szaruszurásnak is (keratonyxis) neveztetik. De minthogy a' lenyomás' azon fajtát, mely a' szaruhártyán által vitetik véghez, hasonló joggal szaruszurásnak lehetne nevezni: alkalmasnak látszott ezen kétes kifejezéstől eltávoznunk.

441. §. A' hályog-feldarabolás' azon fájára, mely a' szaruhártyán által eszközöltetik, közönségesen görbe hályogtó használtatik, mellynek sokan sokféle módosításokat adtak. A' hályogtók' közönséges alakától Langenbeck' szarumetszője (keratomus) valamennyire eltávozik, és a' többi főfajok között legalkalmasabb ezen műtétel' nemére. A' hályog-feldarabolás' másik faja, mely t. i. a' túlkhártyán által intéztetik, többnyire egyenes hályogtóval hajtatik végre. Némelly esetekben Adams 's több angol orvosok ezen műtételt a' túlkhártyán által némi vékony késecskével eszközlik. — Magát a' munkatételt mindenkör műleges látatágításnak kell megelőzni; azért a' műtéves' előtt egynehány órával a' szembe beléndek- vagy radragulya-vonat akár ecsettel alkalmaztassék, akár vízben felolvasztva a' szembe cseppenként eresztessék.

442. §. A' hályog-feldarabolás a' szaruhártyán által mind a' két szemén a' jobb kézzel végeztethetik, és két szakra osztatik; t. i. az eszköz' bebocsátására és a' hályog' felmetelésére. Az eszköz többnyire a' szaruhártya' alsó részén, 's a' láta' különféle kitégultságához képest a' túlkhártyától kisebb vagy nagyobb távolságban szuratik be. Némellykor a' bal szemén valamennyire a' külső szemszeglet felé szokták a' hályogtót bebocsátani. De a' szaruhártya' közepébe beszurni a' tőt nem szabad; mert ha a' seb hegjegyet talál maga után hagyni, ez a' láta' előtt lévén, a' látásnak gátot fog ejteni. Midőn a' tő a' szaruhártyába beszuratik, annak olly helyzetet szükséges

adni, hogy a' szaruhártya' lemezein azonnal keresztül hathasson, ne pedig ezek közé csúszhassék. Innét legalkalmasabb a' hályogtőt felfelé fordított nyéllel, és a' műtevő felé irányozott domborúsággal a' szaruhártyán beszurni. Mihelyt a' tő a' mellső szemcsarnokba behatott, azonnal a' látán által a' hályogra igazítatik, 's így a' műtétel' első szaka bevégeztetik.

443. §. Minekutána a' tő a' hályoghoz alkalmaztatott, annak hegyével előbb a' lencsetok' különféle irányzatban felmetéltetik és összerontatik, azután maga a' hályog is apró darabokra szegdeltetik és felosztatik. Ezen darabok' nagy részét a' mellső szemcsarnokba kell rakogatni; mivel itt bővebb víznedvtől vetetvén-körül előbb felszívznak. Hogy pedig a' műtétel annál hamarabb foganatos legyen, a' hályog' közepét a' tővel átfurni, 's így a' látásnak azonnal lyukat készíteni célirányos leend. Ha pedig a' feldarabolás közben a' műtevő a' lencse' közep részét keménynek 's a' feldarabolásra alkalmatlannak találná, ezen keményebb részt azonnal lenyomással vagy hátrafordítással kellene eltávoztatni. — Midőn a' műtétel' ezen második része végeztetik, vigyázni kell, hogy a' tő' különféle mozgataisai alatt a' látai szél valamelly erőszakot ne szenvedjen, és a' szaruhártya azon a' helyen, hol a' tő beszuratott, szerfelett ne nyomassék. Hogy ezen nyomást kikerülje a' műtevő, a' szaruhártya' minden feszítésétől tartozkodjék, és inkább mind kezével, mind a' tővel a' szem' mozgásait követni iparkodjék.

444. §. A' hályog' feldarabolása a' túlkhártyán által három részből áll, mellyeknek két elseje épen azon módon végeztetik, mint a' túlkhártyán általi hályog-lenyomásban vagy -hátrafordításban. A' hályogtő t. i. akár egyenes akár görbe legyen, a' főntebb előadott szabályok szerint a' túlkhártyán a' szem' hátsó csarnokába bebocsáttatik, és a' hályog' mellső színe eleibe igazítatik. A' harmadik része ezen műtevének akkint intéztetik, hogy a' tő' élével mind a' tok, mind a' lencse legnagyobb szorgalommal felmetéltessék, és a' felszegdelt darabok' nagyobb része a' mellső csarnokba mozdíttassék. — A' kemény hályogokat, mellyek az öregoknél fordulnak elő, T. Adams úgy osztja szét, hogy egy keskeny késcskével a' hályog' mellső falából a' nélkül, hogy azt a' sugárnyújtványoktól elszakasztaná, vagy helyéből kimozdítaná, annyit levakar, mennyit csak lehet; 's a' levakart részeket a' mellső szemcsarnokba átrakogatja. Mihélyest ezen részek a' mellső csarnokból felszívattak, azonnal az említett bánásmódot ismételi, és a' hátralévő hályogból ismét egy részt levakar; hacsak az talán már eléggé megpuhulván a' felda-

rabolásra alkalmassá nem lön. Ezen munkatételt aztán mindaddig ismétli, míg a' hályog egészen fel nem osztatik 's szűrcsöltetik.

445. §. A' feldarabolás' munkatételében megesik néha, hogy mihelyt a' tő a' tülk- vagy szaruhártyán beszuratik, a' láta azonnal görcsösen összehúzódik. Ezen esetben a' munkatétellel mindaddig szünni kell, míg a' görcs el nem enyészvén, a' láta ismét rendesen kitágul; különben a' szivárványhártya megsebesítenék, 's a' műtételt heves szemgyuladás követné. Hogy pedig a' szivárványhártya' említett görcsei annál hamarabb megszűnjenek, a' műtevő kezét a' bántódott szem' eleibe tartván, a' világosság' behatását mérsékelje. — Megtörténhetik továbbá ezen munkatételben, hogy a' műtevő a' hályogot keményebbnek találja, mint előre gondolta. Illyenkor a' hályogot feldarabolni igen nehéz vagy épen lehetetlen lenne: jobb tehát, a' javallat azonnal megváltozván, a' hályogot lenyomás vagy hátrafordítás által eltávolztatni.

446. §. A' hályog' feldarabolása után a' beteggel épen azon bánásmód kívántatik, mint annak lenyomása után. A' bajok is, melyek a' feldarabolásra tolni szoktak, ugyanazok, melyek a' lenyomás után következnak. Mert ha ezen műtétel a' tülkhártyán által vitetik véghez, nem csak együttzenvedésből támadt hányás és mor lehetnek következelmei, de szarulob és szivárványlob is minden rossz következelmeikkel támadhatnak a' feldarabolás után is. Ha ezen betegségek valósággal beállanak, mikint kelljen azok' orvoslását elintézni, már fentebb (437és438 §) előadók. Itt tehát nincs egyéb hátra, mint hogy az utóhályogról, melly a' feldarabolás után gyakran tapasztaltatik, ejtsünk egy pár szót. Hasonló utóhályog akkor fordul elő a' feldarabolás után, midőn a' műtétel alatt a' lencsetok nem metéltetvén eléggé össze, későbbben meg-homályosodik 's hályogot képez. Ha ezen hályog a' látást tetemesen akadályozza, azt, minekutána a' feldarabolás után minden izgatásra mutató kórjelek eltűntek, lenyomással kell eltávolztatni, hogy a' láta' tisztasága ismét helyreálljon. Ha pedig az első feldarabolásban a' lencse nem metéltetett fel kellőleg, 's innét a' felszívásnak makacson ellenállván, a' látás helyre nem áll: a' feldarabolást ismételni szükséges.

447. §. Előadván a' hályog-műtétel' minden nemeit és módosításait, előszámlálván az azokra tolnható bajokat és váratlan eseteket is, már ezen módok' jó és rossz oldalait szükség egy keveset meghányogatnunk, hogy minden műtétel' nemének javallatait és ellenjavallatait annál pontosabban kinyomozhassuk. — A' hályog-kivétel'

legfőbb haszna abban áll, hogy gyökeres gyógyítást képezvén a' műtétel, utána a' hályog a' látásnak többé gátot nem ejthet. Ezen műtétel' hasznai közé tartozik továbbá az is, hogy a' sértés leginkább és majd csaknem egyedül a' szaruhártyára korlátoltatik; innét a' szemcsarnokok' vérrel elöntődései, különféle ideges bántalmak, mint p. o. bányás's több effélék szinte soha sem követik a' hályog' kivételét. Ide járul végre, hogy a' kivétel után a' látás' próbatételei által a' műtétel' szerencsés elsülésétől a' beteg bizonyossá tétethetik, és ennél fogva a' jó kimenetel' reménye által az orvos minden rendeletei' szorosabb megtartására ösztönöztethetik.

448. §. De ezen fontos előkelőségekkel nem kevés terhei ellenkeznek a' hályog kivételnek. Ugyanis mindenek előtt nem lehet akadályozni, hogy a' szaruhártya' nagy sebén a' levegő a' szem' belsejébe be ne hasson, hol a' szem' részeit izgatván, gyakran veszedelmes gyulladásokra alkalmát ne szolgáljon. A' szem' részei' izgatását növeli továbbá a' különféle eszközök' ismételt alkalmazata, melly a' kivétel' munkatételével sokszor együtt jár. A' látás, melly ezen műtétel által helyre állítatott, néha későbbben a' lencsetok' utó-meghomályosodása miatt, ha t. i. ez a' műtételben eléggé össze nem rontatott, tökéletlenné tétetik. Maga pedig ezen munkatétel igen műleges; félénk, nyughatatlan, 's szemein uralkodni nem tudó betegeknek vagy épen nem vagy csak a' szemek' súlyos sérelmével eszközölhető. Azon betegeknek pedig, kik' szemeik a' szemgödörben mélyen bevonulva vannak, kiknek szemhéj-rése vagy mellső szemcsarnoka igen kicsiny, továbbá kik a' hályogon kívül egyszer'smind aggkörben (arcus senilis), előhegben (synechia anterior), a' láta' szokványos szorulatában vagy a' szivárványhártya' mozgatlanságában szenvednek, a' kivételt általánosan végrehajtani nem lehet.

449. §. A' lenyomás és hátrafordítás hasznai sokfélék. Az ajánlja leginkább ezen műtételeket, hogy kevesebb ügyességet kívánnak, mint a' hályog' kivétele; mert, minthogy a' munkatétel ezen műtételekben kevesebb mesterséges, elég bátran végbevitethetik azon orvosok által is, kiknek még gyakor tapasztalásuk és műtétő készségök nincsen, mi a' kivétel' munkatételére szükségesleg megkívántatik. Továbbá a' szemek' és ezt környező részek' minden alaklatában, sőt a' félénk és nyughatatlan betegeknek is sokkal könnyebben végrehajthatatnak ezen műtételek, mint a' hályog' kivétele. A' sérelem, melly a' szemet ejtetik, csak egy pontra korlátoltatik, mellyen a' levegő be nem hathat; innét ezen

műtételekre ritkábban következik szemgyulladás, mint a' kivételre. Idejárul végtére az is, hogy ezen műtételeket, ha mindjárt a' hályog vissza térne is, többször és annyszor lehet ismételni, mennyiszer azt a' hályog' visszatérése kívánja. Sőt még azon esetekben is, melyekben ezen műtételek szerencsétlen kimenetellel végződnek, a' látás müleges látá-készítés által gyakrabban helyreállíthatatik, mint a' kivétel után.

450. §. A' lenyomás' és hátrafordítás' terhei közt mindennek előtt azt kell említenünk, hogy ezen műtételek csak palástoló gyógyítást nyújtanak, és a' beteget nem helyezik bátorságba az iránt, hogy a' hályog a' test' természetes rázatásai után ismét vissza nem tér-e. Azután gyakran a' sugáredények' megsértése miatt már a' munkatétel alatt a' szemcsarnokok vérrel elöntetnek, a' műtétel után pedig az idegrendszer súlyos és veszedelmes bántalmai, maga a' mor a' szem' idegei' könnyű megsértetése miatt következnek, 's a' műtévét sikeretlenné teszi.

451. §. A' feldarabolásnak méltán abban tartatik el-sősége, hogy minden műtétel-nemek között legkönnyebben, és, ha a' szaruhártyán keresztül intéztetik, mind a' két szemem jobb kézzel végezethetők. Azonkívül a' szemek' minden alaklatában, sőt a' gyengébb csecsemőknél is elég könnyen végrehajthatók, 's ha a' felszívás lassabban halad, többször is ismételtethetők a' feldarabolás. Továbbá minthogy ezen műtétel által csak kis seb okozatik, a' következő gyulladás is csak ritkán vagy csak kis fokban tapasztaltatik. De legjelesebb haszna a' feldarabolásnak még is abban áll, hogy nem különben mint a' kivétel gyökeresen gyógyít; mert valamin a' szemből kivett, úgy a' felolvadt és -szivatott hályog is a' látásnak gátot nem ejthet.

452. §. Ellenben a' feldarabolásnak méltán hibául tulajdonítatik, hogy gyakran, kivált ha a' szaruhártyán által eszközöltetik, szarulobot támaszt, mely hosszú folyamatot szeret követni, és könnyen a' szivárványhártyára is kiterülven, a' beteget nemcsak kegyetlen fájdalmakkal kínozza, de sokszor a' látástól is tökéletesen megfosztja. A' másik alkalmatlanság, mely a' feldarabolást gyakran követi, az, hogy a' tok-lencsehályogban, hacsak a' lencsetek egészen el nem rontatik, későbbben utó-tokhályog támad. Hasonló hályog támadhat a' lencsehályog' feldarabolása után is, ha a' tok későbbben homályosodik meg. Bizonyos dolog végre, hogy a' hályog csak lassan szivatik fel, sőt sokszor ismételt feldarabolást is kíván. Ez

leginkább akkor történik, midőn a' hályog kemény, vagy haladtabb korú betegben fordul elő.

453. §. Mi a' javallatokat minden egyes hályog-műtételre illeti, már a' mondottakból kiviláglik, hogy a' hályog-műtétel' mindenik nemének saját hasznai és saját alkalmatlanságai lévén, egyiket sem lehet minden előforduló esetben és minden különbség nélkül sikerrel használni; hanem hogy mindegyiknek közülök tulajdon alkalmazási köre legyen. A' kivételt mindazon esetekben tanácsos intézni, mellyekben a' betegnek a' hályogon kívül semmi egyéb baja nincsen, midőn tehát a' hályogos sem senyven, sem valamely kórszűnyben nem szenved; azonkívül a' műtétel alá szánt szem rendes alaklattal bír, elég domború, 's helyzetére nézve mérsékesen kiülő, a' szemhéjak' rése elég nagy, a' mellső szemcsarnok nem kicsiny, és a' szivárványhártya tökéletes mozgékonyasággal bír. Ezen műtételre továbbá legalkalmasabb a' kemény lencse-, vagy tok-lencsehályog, ha felette nagy téríméje legyen.

454. Megesmerkedvén a' hályog-kivétel' javallataival csak alig fogjuk ezen műtételt máskint, mint a' szaruhártyán ajánlani; mert ama' tetemes károk (425. §), mellyek a' túlkhártya' súlyos megsebesítéséből következnek, ezen hártván általi kivételtől az orvosokat méltán elijesztették. A' hályog' kivételében a' szaruhártyán által nem minden orvosok tartják a' szaruhártyametszés' ugyanegy irányát czélirányosabbnak. A' fölfelé intézett félholdmetszés már régebb idők' találmánya, 's a' minap T. Järgertől újlag dívatba hozatván, sok újabbaktól dicsőítetik 's gyakoroltatik. Ezen orvosok sokféle hasznokat várnak ezen irányzattól. Mindenek előtt azt tartják, hogy a' hályog' kivételét e' móddal ritkábban követi szivárvány- vagy üvegtentiszam. Aztán a' szaruhártya' sebe hamarabb beheged, minthogy a' sebszélek a' felső szemhéj által állandólag közérintetben tartatnak, és az alsó szemhéj' mozgásai alatt (mint a' lefelé intézett metszésben) egymástól szét nem vonathatnak. A' visszahatást is csekélyebbnek állítják hasonló irányzatú metszés után; mint-hogy a' bővebben elválasztott és a' szemben gyakran összegyülemelő meleg könyök a' sebet nem izgathatják. 'S végre ha tán a' szaruseb hegjegyet hagyna maga után, ez a' szaruhártya' felső részén létezvén, a' látásnak tetemes akadályt nem vethetne; sőt ha a' műtétel szerencsétlenül végződne is, a' müleges láta-készítésre sokkal gyakrabban maradna hasonló metszés után a' szaruhártyán alkalmas hely, mint ha ilyen szerencsétlenség aláféle intézett metszés után történik.

455. §. Ha ezen előszámlált hasznait a' felfelé intézett

szarumetszésnek bírálata alá veendjük, ki fog tetszeni, hogy közülök legtöbbekben nagyobb a' külső fény, mint a' valóság. Ugyanis mi először a' szivárványhártya' és az üvegtest' izamát illeti, ez megtörténik minden nyomásra a' felfelé intézett félholdmetszésnél is. Azonkívül a' szivárványhártya ezen metszésen által is mindannyiszor ki ragadtatik a' hályoggal, valahányszor a' hályog igen nagy, vagy a' metszés aránylag igen kicsiny; az üvegtest is hasonlóképen mindenütt kiiszamlik, hol a' hályog a' szőlőhártyával össze volt növe. Ezen izamok' egyikét sem lehet tehát a' szarumetszés' irányzata által akadályozni. Mi a' seb' hamarább hegedését illeti, ez az alányíló metszés után is megfelel tökéletesen ohajtásunknak; mert már első huszonnégy óra után a' mellső szemcsarnokot helyreállítva találjuk, bizonyos jeléről annak, hogy a' sebakkak már összeforrottak. De nem is könnyen vonat hatnak szét egymástól a' sebszélek, ha mindjárt a' beteg kevésbé nyugalmas volna is; hacsak a' szemek szemgöd rükből igen ki nem állanak. Továbbá ha a' sebakkak egy mással szoros érintetben vannak (mint valóban lenni szok tak), a' könyök azokat nem érhetik, következésképpen nem is izgathatják. Egyébiránt, hogy a' kivétel után a' nedvek' torlását el kell fordítani, már fentebb (421. §.) említők.

456. §. Egyetlen egy valóságos haszna tehát a' felfelé nyíló szarumetszésnek abban áll, hogy a' szaruhártya' alsó felén ritkábban következik utána homály. De lá s uk már e' metszés' alkalmatlanságát is. A' hályog ezen metszésen nehezebben tolamlik ki, a' szivárványhár ty a pedig nagyobb nyomást szenved. A' hályog' vissza maradt puhább részei, vagy a' tok' pelyhei ezen metszé sen épen nem vagy csak igen nehezen vetethetnek ki. Azonkívül sokszor megtörténik, hogy a' szem hirtelen felfelé fordítatván, az elválasztott karélya a' szaruhár tyának a' felső szemhéj által egészen kifelé fordítatik, minél veszedelmesb ezen hártyán nem eshetik. Végre azt sem lehet elhallgatni, hogy a' felfelé intézett szaru-metszés sokkal nehezebb, mint ha alá felé intéztetik. Már pedig a' hályog-kivétel' munkatétele, ha mindjárt a' szarumetszés alá felé igazítatik is, bizonyára elég nehéz és alkalmatlan; úgy látszik tehát, hogy nem lenne helyes ezen egyébkint is nehéz műtétel' alkalmatlanságait és nehézségeit nyilvános és minden kétségnél világosabb haszon nélkül öreghíteni. Mindezeket fontolóra véven, úgy véljük, hogy a' közön séges aláfelé irányozott félhold-metszés legalkalmasabb.

457. §. A' hályog-műtétel' második nemét rosz test- külemény és mind az egész test' mind a' szem' nagy seb- hedékenysége kívánja. Azonkívül azon hályogot is, mely

nagy főfájások közt vette eredetét, vagy bujakór', görvélykór' vagy lengyelfürt' (plica polonica) folyamata alatt fejlődött ki, ezen műtétet' nemével kell elmozdítani. Alkalmas továbbá ezen műtétet' vagy a' mélyebben fekvő vagy az igen kinülő szemekben: valamint az igen kis szemhéj-rés, aggkör, elő- vagy hátsóheg, a' láta' szokványos szorulása és a' szivárványhártya' mozgatlansága is ezen műtétet' kívánják. Végre még azon esetben is a' lenyomás' műtétele javalltatik, midőn a' beteg púpos hát vagy más akármilyen ok miatt hanyatt nem fekehetik.

458. §. Mihelyt az előadott okok úgy kívánják, hogy a' hályog a' szemben benhagyassék, azonnal azt szükség kinyomozni, ha a' lenyomás vagy a' hátrafordítás javalltatik-e inkább, Lenyomást javall a' kis hályog, melyet a' sugárnyújtványok elszakasztása nélkül a' hátsó szemcsarnok' fenekére el lehet rejteni. Innét a' beczós száraz tok-lencsehályog 's az utó-hályog, akár a' lencsében akár a' tokban fészküljön, a' lenyomásra legalkalmasabbak. Hátrafordítás pedig minden egyéb hályognál javalltatik, melly sem kivételre sem feldarabolásra nem alkalmas. Mindenek közt tehát a' lencse- és tok-lencsehályog, ha kemény összeállású, legalkalmasabb a' hátrafordításra. Minthogy pedig akár a' lenyomás, akár a' hátrafordítás által a' hályogot tökéletesebben el lehet mozdítani, 's nem is tér a' hályog oly gyakran vissza, ha azon műtételek a' tülkhártyán végeztetnek; a' szaruhártyán általi lenyomást és hátrafordítást kevesebbé tartjuk ajánlhatóknak,

459. §. A' feldarabolás minden puha és folyó hályogban javalltatik. De a' kemény összeállású hályogok is nemcsak fiatal de öregebb egymikben is lassankint megszoktak szivadni. Ennél fogva ezen műtétet' némelly orvosok különösen megkedvelvén, javallatainak tágashozott tárnak, 's azt szinte minden hályog' elmellőzésére mint legcélszerűsabb műtétet' ajánlják. De ezen közönségessé tételt a' feldarabolás meg nem érdemli; mert igen huzalmas gyógyítást nyújt, 's a' műtétet' gyakran ismételni is szükséges. Sőt egy ideig azon hibás hiedelem is uralkodott, hogy ezen műtétet' után kisebb a' gyulladás' veszedelme, mint a' hályog-műtétet' egyéb nemei után. — A' puha vagy puha-kemény hályog' feldarabolását a' tülkhártyán által inkább ajánljuk, mint a' szaruhártyán által; mert amazon keresztül a' hályog tökéletesebben felszathatik.

Üveghályog.

(Glaucoma).

460. §. Üveghályognak az üvegetest' és üveghártya' homályát nevezzük. A' baj' kezdetén a' szem' fenekén sárgazöldes homály mutatkozik, melly sokkal mélyebben fészkül, mint a' hályog' kezdetében szokott lenni. A' látás mindjárt eleinte nagyon elesügged, 's rövid idő mulva egészen elenyészik. A' látá kitágul és a' szemszegletek felé terped, elannyira, hogy a' szivárványhártyának némelykor csak a' sugárkötő körül lehet keskeny szélét észrevenni. A' szemteke' rendes érmeczsége szinte kökeménységgé válik, 's a' szemedények visszérdagánatoskat képelnek. A' zöldhályog' kifejlését azonfölül kemény fő- és szemfájások kísérik. Minekutána az üvegetest' homálya bizonyos fokra emelkedett, a' lencse is homályba borul, 's ekkor a' baj üveg-lencsehályognak (cataracta glaucomatosa) neveztetik. Ilyenkor a' zöldes-homály lép-ten a' szivárványhártya megett szemléltetik; sőt a' homályos lencse, minthogy egyszer'smind dagadt is szokott lenni, sokszor a' kitágult látába benyomulva tapasztal-
tatik.

461. §. Az üveghályog néha tökéletesen egészséges emberekben minden esmért ok nélkül támad. De gyakor tapasztalás tanítja azt is, hogy a' közönséges kórszunynban szenvedő egymik ezen bajjal leggyakrabban lepetnek meg. Támasztó okául majd nem mindig az üveghártya' gyuladása szolgál, mellynek folyamata alatt bihatóleg nemcsak az üveghártya' szövete és küleménye, de magának az üvegnedvnek elválasztása is változást szenved. Az üveghártyalob pedig vagy magánosan, vagy köszvényes szivárványlabbal párosulva fordul elő.

462. §. Jóslata mind az üveg- mind az üveg-lencsehályognak igen szomorú; mert ezen betegségek tökéletesen gyógyíthatatlanok. Azonban a' kezdetben lévő üveghályog' kifejlését, melly a' látást még nem enyészttette el egészen, mint némelyek vélekednek, ámbár ritka esetekben, de czélirányos orvoslás által fel lehet tartani. E' végre, hacsak a' beteg' alkotmánya nem ellenzi, közönséges és helybeli véreresztéseket, hashajtókkal párosítva ajánlanak. Mellyek' előrebozsátása után belsőképgajákat, sisakfüvet, dárdany- és higany-készítményeket, külsőképg pedig dárdanyírt, boroszlányhéjat, kutacsokat, 's magára a' szemre száraz hevet javallnak.

MÁSODIK REND.

A' folytonosság' félbeszakadásán alapuló szemnyavalyák.

463. §. A' folytonosság' félbeszakadása, mely nem tesz első képleti hibát, vagy erőbeli vagy műbeli eredetű. Ama' fekélynek, e' pedig sebnek neveztetik. A' fekélyeket, mint a' gyuladás' következelmeit, már föntebb említők: e' rendben tehát csak a' szem' sebeit terjesztendjük elő. Minthogy pedig a' szemhéjak' alakán 's működésén némellykor a' homlok' sebei is ejtenek változást: ezeket is szükség megérintenünk. A' sebek' különféle alakja, kiterjedése és irányzata, azok' sokféle felosztásaira szolgáltat alkalmat. De legnevezetesebb azon felosztás, mely a' sebek' természetére alapítatik. E' szerint a' sebek metasztett-, szaggatott- és törődöttkre különböztetnek. A' törődött sebekben a' folytonosság nincs világosan félbeszakadva, de az életműves részek zuzottak, 's a' véredények szakadozva vannak. A' szaggatott sebekben a' folytonosság' félbeszakadása törődéssel van párosulva, kivált a' seb' szélei körül. A' metszett sebek egyedül a' folytonosság' félbeszakadását képezik, minden törődés nélkül. Hogy a' különféle sebek' viszonyait annál jobban átláthassuk, és jóslatukat 's gyógyításukat pontosabban kifejt-hessük, azokat a' sebesített részek' rendje szerint adandjuk elő.

A' homlok' sebei.

464. §. Sulyosabb homloksebek, melyek néha az életet is veszedelmzettetik, és sokszor koponyalékelést vagy más sebészti segedelmet kívánnak, ide nem tartoznak. A' szemészt csak azon homloksebek érdeklik, melyek a' lágy részekre korlátoltatnak, és melyek' főbb következelmei közé a' szemhéjak' hibái tartoznak. Ezek közül a' metszett sebek, melyek éles és fényes eszközökkel

ejtettek, legkedvezőbb jóslatot engednek; mivel czélirányosan orvosoltatva, nem soká genyedés nélkül összeforranak, 's csak alig látszó hegjegyet hagynak vissza. De ha a' sebszélek kellőleg egybe nem foglaltatnak, kivált vizirányos és rézsútsebekben, genyedés támad, mellynél fogva nemcsak nyilvános hegjegy képlődik, de többnyire más hibák is létre kapnak. Mert hol a' genyedés igen képlődékeny, és széles hegjegyet hoz elő, ott könnyen szemhéjiszam támad. Hol ellenben a' genyedés anyagvesztéssel jár, kiszegély vagy nyúltszemi következik. De mind ezen hibák a' szagztatott sebeknek még sokkal gyakoribb szüleményei; mert ezek csak ritkán gyógyulnak meg genyedés nélkül. A' törődött sebek is, ha a' sejt-szövetbe nagyobb nedvömletek történtek, genyedésbe veződnek 's hasonló hibákat szülnék.

465. §. Hogy a' homloksebek hamar és szerencsésen begyógyuljanak, a' sebszéleket azonnal czélirányosan egybefoglalni szükséges; mi a' seb' különböző iránya és hossza szerint különbséle módon eszközöltetik. Hosszú, függőleges irányzatú sebek csupa kötözéssel egyíthetnek. E' végre a' fő körül egy alkalmas kötő alkalmaztatik oly szorosan, hogy félre ne csúszhassék. Ha kicsiny a' függőleges seb, egyedül száraz varrás által foglaltatik össze. A' harántos sebek is, ha kisebb területűek, alkalmasan ragasztó tapaszszal egyíthetnek. Az egybefoglaló tapaszcsíkok keskenyek legyenek, 's a' sebre egymástól egy kis távolságban alkalmaztassanak, hogy a' kiizzadandó nyirk' kiszivárgásának helyet engedjenek. Hosszabb harántos sebek a' száraz varráson kívül véreset is kívánnak. Ezen sebek' egybefoglalása tehát, a' sebszélektől körülbelől egy vonalnyira készített egy vagy több csomós varrás által eszközöltetik. A' rézsút metszet sebek' egyítésére majd czélirányos kötözés, majd száraz vagy véres varrás, majd végre mindezen módok egyszerűsége.

466. §. A' szagztatott sebekben is mindenek előtt a' sebak' egybekapcsolását szükséges mind száraz, mind véres varrással eszközteni. Azután pedig súlyosabb gyulladás' elfordítására hideg borogatások, sőt ha a' dolog úgy kívánja, más lobellenes eszközök is kívántatnak. Ha pedig már genyedés állott be, ezt czélirányos osztató irokkal szükséges kellőleg ápolni. — Törődött homloksebek, mihelyt a' sértés történt, hideg borogatásokat kívánnak. Ha pedig a' nedvek' nagyobb ömlege miatt tetemes daganat támadna, nadályokat lenne szükséges alkalmazni. Minekutána ezen bánásmóddal a' gyulladás szerencsésen elfordítatott, a' kiömlött nedvek' felszívását

kell eszközteni, mi fűszere és léles szerek' alkalmazatá által történik. Ha pedig gyulladás vagy épen genyedés állana be, ezen betegségeket esmért szabályaik szerint kellene gyógyítani. De a' törődött, valamint egyéb homloksebeknél is, ha talán nagyobb erőszakból eredtek, az orvos nagy vigyázattal legyen, 's az agy' állapotját szemmel tartsa, hogy ezen legnemesebb életmű' gyulladásának lobellenes életrenddel, hűvesítő italokkal, sönemű hashajtókkal, sőt hatósab lobellenes készülettel is idején elejét vegye.

A' szemöldök' sebei.

467. §. A' szemöldök' sebeiről szinte azt kell tartani, mit a' homlok' sebeiről említettünk. De az különös a' szemöldök' sebeiben, hogy mind az ő, mind az újabb orvosok' tapasztalásai szerint némellykor vakságot okoznak. Ezen fogamat különbféle módon szokott háramlani a' szemöldök' sértéseire. Hihető, hogy néha a' szemöldököt érő külerőszak' durvább behatásánál fogva, az idegrece vagy sugártest is elszakad, vagy megrázódik, 's a' mor innét veszi eredetét. De megesis némellykor, hogy a' sértés által elein csak a' homlokideg ejtetik szélhűdős állapotba, 's a' bénulás csak későbbben származik el a' sugáridegekre, 's innét az idegreceére. Végtere bizonyos az, hogy sokszor a' homloksebek genyedéssel gyógyulván, roszul képlett heggyeggyel végződnek, melly a' homlokideget nyomása 's feszítése által szélhűdésbe ejtven, az idegrece' bénulását közvetve eszközli.

A' szemhéjak' sebei.

468. §. A' szemhéjak' sebei, ha nagyobb erőszakból eredtek, akár éles akár tompa eszközökkel hozattak légyen elő, gyakran a' szemteke', szemgödörben lévő részek', vagy maga a' szemgödör' sérelmeivel járnak együtt. Ezen sérelmek' különbsége szerint különbféle ugyan, de mindig tetemes a' veszedelem, mellyet ezen sebek támasztanak, mint alább fogjuk említeni. De ha a' szemhéjakat egyedül tekintjük is, mégis különbözik a' szemhéj-sebek' jóslata. Szerencsétlen végezetet lehet előremondani a' törődött sebekben, ha a' sejtszövetbe a' nedvek nagy mennyiséggel vannak kiöntödvé, és lankadván a' felszívás'

folyama, gyulladás és genyedés áll be. Mert hasonló környülmények közt nemcsak rút hegjegy szokott képlődni, de többnyire kiszegély és nyúlszem is marad hátra. Sőt a' genyedés néha a' könnycsőveket is elrontja, 's gyógyíthatlan könnyhullást okoz. Ugyanezen hibákat nemzik a' metszett és szaggatott szemhéjsebek is, ha orvoslásuk elhagyatik, vagy fonákul intéztetik. Ha a' metszett és szaggatott sebek a' szemhéjon keresztül hatottak, és a' sebszélek' egybefoglalása kellőleg nem történik, a' szemhéjak' állományán némellykor kérges rés marad hátra, melly hiba szemhéjhasadéknak (*coloboma palpebrarum*) neveztetik.

469. §. A' szemhéjsebek, valamint különböző természetűek, úgy különbféle gyógymódot is kívánnak. A' törődött sebekben mindenek előtt a' nedvek' további kiömlését és nagyobb visszahatást hideg borogatásokkal kell elfordítani. Azonfölül, ha nagyobb vérömlet miatt a' szemhéjon tetemes kékes daganat mutatkoznék, a' halántékokra célirányosan nadályok alkalmaztatnának. Egynehány napok mulva, midőn nem lehet többé gyuladástól tartani, a' pangó nedvek' felszívása' előmozdítására, száraz meleg fűszeres borogatmányok, vagy hasonló fűvek' 's virágok' forrázatából készített vizes langy borogatások javalltatnak. Ha pedig a' szemhéjlobot el nem lehet fordítani, azt a' föntebb (102—105. §.) előadott mód szerint kell orvosolni. — A' metszett és szaggatott sebekben, kivált ha a' szemhéjon keresztül hatottak, mindenek előtt a' sebszélek' egybefoglalását kell eszközteni. De mint-hogy a' szemhéjak gyakran és akaratunk ellen is mozognak, ezeknek kisebb sebeit is véres varrással kell egybefoglalni. A' seb' hosszához képest tehát a' szemhéjon egy vagy több csomós varrást szükséges készíteni, de úgy, hogy a' pillaporcz meg ne sértessék. Ha az átható seb függőleges irányzatú, 's a' szemhéjszéleket is behasította, a' szemhéjhasadék' elfordítására úgy intéztessék a' véres varrás, hogy egy csomós varrás a' szemhéjszélekhez igen közel essék. A' véres varrást mindenütt szárazzal kell megerősíteni. Megtörténvén a' sebek' egybefoglalása, a' további orvoslás oda célozzon, hogy vagy elfordíttassék a' gyulladás, vagy, hol ez lehetetlen, okirányosan orvosoltassék.

A' szemgödör' sebei.

470. §. A' szemgödör' beható sebei jobbadán hegyes szuró eszközöknek köszönik eredetöket, mellyek vagy a'

szemhéjak' résén, vagy azok' állományán keresztül, veszik útjokat. Melly szemgödörsebek mélyen nem hatotak be, 's csak a' szemgödri sejtszövetre korlátoltatnak, közönségesen nem járnak veszedelemmel, és rövid idő alatt akár ragasztó gyulladás akár genyedésnél fogva behegednek. De ha a' szemgödör' sebei a' könhúsca' sértéseivel párosulnak, nemcsak a' könhúsca' alaka idomtalanítatik, de könyhullás is marad vissza. Midőn a' sértő eszköz a' felső szemhéjon hatván keresztül, a' könymirigy' egy vagy más kivezetéke elrontatik, vagy megsértetvén a' következő gyulladásnál fogva összenő, a' szemteke mindaddig kellemetlen szárazságot szenvedend, míg a' többi könyvezetékek ki nem tágulván, az összenőtték' működését ki nem pótolják. Ha padig maga a' könymirigy is sérelmet kapott, könymirigylob 's ennek főntebb (113. §.) említett kimenetelei következnek. Azonban ezen mirigyet ritkán érheti erőszak, minthogy a' homlokcsontbeli saját gödrében fekszik.

471. §. Azon szemgödörsebek, mellyek nagyobb erőszaktól hozatván elő, a' szemteke' törődését, sőt néha pusztulását is okozzák; a' mondottaknál sokkal veszedelmesebbek. Efféle esetekben a' szemcsarnokok sokszor vérrrel töltöznek, az idegrecze a' sugártesttel együtt összezakad, a' jégencse; sőt a' szem' minden belrészei annyira összezagyváltatnak, hogy a' régiek ezen bajt szemzavarának (confusio oculi) nem ok nélkül neveznék. Illy súlyos sértésekre heves gyulladás következik, melly üszökbe vagy genyedésbe végződvn, sokszor az életet is veszedelmezeti, a' szemteket pedig mindenkor elrontja, elannyira, hogy a' gyulladás' elenyészte után is még müleges szemet sem lehet alkalmazni.

472. §. Legveszedelmesebbek azon szemgödörsebek, mellyek mélyen hatnak; mert ezekkel közönségesen nemcsak a' szemteke' törődése van párosulva, hanem a' szemizmok 's ezek' idegei is sebesítve, a' szemgödör' hártájája sértve, a' szemgödörösontok törve, sőt maga a' koponya' feneke is roncsolva találtatik. Illyen tömérdek sérelmeket többnyire a' lőtt sebek szoktak okozni. Könnyen kiteszik, hogy illyen szerencsétlen emberekben nemcsak leg-súlyosabb utóbajoktól, de magától a' haláltól is méltán tarthatni. Mert az efféle sebeket nemcsak a' szem' és a' környékes részek' heves gyuladása, de maga az agylob is állandólag követni szokta, mellyhez gyakran az agy' és különféle idegek' sérelmei miatt álmokor, szélhűdésék 's más hasonló bántalmak szegődnek.

473. §. Néha illyen súlyos szemgödörsebekhez gör-szem is (exophthalmus) társul, vagy is a' szemteke a'

szemgödörből kifeszítetik. De ezen górszem nem támad minden efféle sértéseknél ugyanegy időben, sem ugyanegy októl nem hozatik elő. Némellykor a' sértéssel szinte egy időperczben támad; mi akkor történik, midőn a' sértő eszköz akár egészen, akár annak darabja a' sebben marad, 's a' szemtekét gödréből kitolván, azt visszavonulni nem engedi. Így van a' dolog akkor is, midőn a' szemizmok szinte mind elszaggattatnak, vagy idegeik a' sértés által szélhűdös állapotba ejtetnek. De támad a' górszem a' sértés után is és egy kevéssé későbbben. Így midőn a' sebbe ömledező vér a' seb' kis szájazatán ki nem ürülhet, hanem a' szemgödör' fenekén összegyűlvén, a' szemtekét gödréből kiemeli. Nem különben a' sértés után szülemedik a' górszem akkor is, midőn a' szemteke utóbb képlődő lobos daganat által szorítatik ki a' szemgödörből.

474. §. A' szemgödörsebek' gyógyításában mindenek előtt a' sértő eszközt, vagy ennek darabjait, ha talán a' sebben maradtak, kell eltávolítani. Ha pedig összetört csontdarabok volnának a' sebben, azokat is gondosan ki kellene szedegetni. Ha a' sebnyílás' kicsinysege miatt a' seb' fenekén vér kezd gyülemelni, annak azonnal, kitágítván a' seb' szájazatát, szabad utat kell készíteni. Ezek meglévén, a' gyulladás' elfordítását, vagy ha már beállott, mérséklését kell az orvoslás' céljául kitűzni. E' végre tehát lobellenes gyógmód intéztessék, mely a' közelgő vagy már kifejtett gyulladás' fokához szabva, ugyan különböző, de jobbadán nagyobb mértékben szükséges. Ha pedig a' gyulladás' genyedésnek vagy üszöknek vette útját, ezen bajokat esmért mód szerint kell gyógyítani.

475. §. A' szemgödör' súlyosabb sebeivel némellykor előforduló górszem, valamint különbféle okokon alapul, úgy különböző bánásmódot is kíván. Midőn a' sebben maradt eszköz vagy összegyülemlett vér által hozatik elő, elmellőztetvén ezen idegen testek, önkint el szokott enyészni. Akkor is, midőn lobdaganaton alapszik, a' gyulladás' enyésztevel a' szem' gödrébe visszavonul. De azért a' lob' folyamata alatt a' kiálló szemet mindig alkalmas kötözéssel kell támogatni. Ha a' szemteke' előfűgése a' szemizmok' szinte egyetemes elszaggatásából vette eredetét, és a' gödréből kilógó szem már a' fénysejtést is elvesztette, csarnokai pedig vérömléggel töltözve tapasztaltatnak: azt mint idegen gyurmát kell tekinteni, 's vágással elmellőzni; különben a' gyulladás' nagyobb mértékben következik, 's a' beteg' kínjai és veszedelmei haszon nélkül öregbülnek. De ha a' szemizmok csak kisebb mértékben lévén megsértve, a' górszem inkább azok'

szélhűdésén alapulna: a' kifüggő szemet visszatenni, 's alkalmas kötözéssel helyén tartani kellene. Minekutána pedig a' szemgödör' sebe begyógyítatott volna, a' szemizmok' szélhűdése ellen kell a' gyógyítást fordítani.

A' szarvhártya' sebei.

476. §. A' szaruhártya mind történetesen, mind műlegesen gyakran megsebesítetik. A' metszett és szúrt szarusebek, ha éles eszközökkel ejtettek, jobbra jó ki menetelt ígérnek; mert könnyen gyógyulnak, és minden hegjegy' nyoma nélkül szoktak összeformni. Azonban a' szaruhártya' szúrt sebeiről meg kell jegyezni, hogy né mellykor igen alkalmatlan, 's a' látásra nézve veszedelmes gyuladást, t. i. gyulasztó szarulobot szoktak gerjeszteni. — Szaggatott sebei a' szaruhártyának, mellyek tompa eszközök által okoztatnak, genyedés nélkül ritkán gyógyulnak be; azért többnyire hegjegyet 's másféle homályokat hagynak magok után. Pedig meg kell ám jegyezni, hogy a' szaruhártya' gyengéd szerkezetét tekintvén, azon eszközöket is tompáknak kell tartani, mellyeket más részekre nézve éleseknek lehetne mondani; innét ezen eszközök által ejtett sebeket is a' szaggatottakhoz kell számítani. Valamint a' szaggatott, úgy a' törődött szarusebekre is mindenkor genyedés következik, melly néha annyira elhatalmazik, hogy szaruvészt vagy szarucsapot hoz elő.

477. §. A' szaruhártya' metszett és szaggatott sebei, mellyek ezen hártya' egész állományán keresztül hatottak, nemcsak a' víznedv' kifolyását, hanem szinte mindenütt szivárványizsamot is vonnak magok után. A' környülmények' ezen állodalmában szomorúbb jóslatot kell alapítani; mert ha a' szivárványhártya' visszatétele esz közölhetetlen, a' seb mindenkor genyedésbe megy által, mellynek enyészete után, ha az egész szaruhártya elnem pusztult, nemcsak heghomály marad a' szaruhártyán hátra, hanem előheg és a' láta' különféle rendellenességei is szoktak következni.

478. §. Gyógyítása a' szarusebeknek abban áll, hogy előbb az eszköz' töredékei, mellyek talán a' sebben maradtak, kellő vigyázattal mellőztessenek el; azután a' sebszélek kölcsön érintetbe hozatván, a' szem épen úgy kötöztessék, mint a' hályog' kivétele után szokás. Ezek meglévén, a' következő gyuladás ellen kell alkalmas szereket fordítani. Ha pedig genyedés áll be, a' seb' behe-

gedését szemkövel 's egyéb a' kötlob alatt előhordott gyógyszerekkel szükséges előmozdítani. Ha a' szaruhártya' átható sebeihez szivárványiszam is szegődik, a' szivárványhártya' visszatételét főntebb (422. §.) előadott mód szerint kell eszközölni.

A' köt- és tülkhártya' sebei.

479. §. A' köt- és az alatta fekvő tülkhártya különféle műtételekben kapnak sebet. De mint már főntebb (74. §.) említők, ezen hártyák történetesen is megsértetnek faszálkak, ércztöredékek 's más idegen testek által, mellyek a' szemre erőszakkal hatnak. Hasonló sértések után néha ezen két hártya közé vér is ömlik ki; mi azonban nem jár veszedelemmel. — Gyógyítása ezen sebeknek azt kívánja, hogy az edények' összehúzó tehetősége' felébresztésére mindjárt a' sértés után hideg borogatások rendeltessenek, későbbben pedig a' seb' behegedése előmozdítására lágyító-fanyar borogatmányok használtassanak; millyen p. o. a' mályvaforrázat eczetsavas ólmacsccsal, mellyet akár szárazan, akár olvasztékképen lehet az említett forrázathoz rendelni. Hasonló borogatások javalltatnak akkor is, mikor a' seb genyedésbe ment által.

A' szivárványhártya' sebei.

480. §. A' szivárványhártyán akkor ejtetik seb, midőn valamelly metsző vagy szűrő eszköz a' szaru- vagy tülkhártyán keresztül egész a' szivárványhártyáig behat. De azonkívül úgy is támadnak szivárványsebek, ha valamelly tompa test nagy erővel a' szemhez vagy ennek környékéhez ütődik; mert ekkint ezen hártya nemcsak törődést szenved, de néha a' sugárkötőtől is elszakad. A' szivárványsebek' állandóbb következtései közé a' vérnek ezen hártya' gyurmájába és a' szem' csarnokaiba történő kiömlése tartozik. — Jóslata a' szivárványhártya' sebeiének a' kiömlött vér' mennyiségétől függ kiváltképen. Met-szett vagy szúrt szivárványsebek, mellyekkel semmi törődés, semmi állományvesztés nincs szöveményben, és hol a' vér kis mennyiségben van kiömlve, nemcsak nagyobb gyuladás nélkül behegednek, de a' vér is hamar felszívatik. A' szaggatott és törődött szivárványsebek,

sőt a' metszettek is, ha állományvesztéssel vannak párosulva, heves szivárványlobot támasztanak, mely látacsukulást, nyirk-kiizzadást hoz elő. Ha azonfölül ezen sebeknél még nagyobb vérömlég is jelenkezik, sokszor ennek darabjai 's hegedményei, kiizzadt nyirkkal egyesülve, a' látát elzárják. Midőn erősebb törődés' következésében a' szivárványhártya a' sugárköttől elszakad, többnyire minden várákozás felett csekély a' következő gyulladás, a' vérömlég felszívatik, a' volt rendes látá alább sülyed, 's az ekkint támadt rés a' sugárköttől mellett a' látá' működését kipótolja.

481. §. A' szivárványsebek' gyógyításában a' hatás visszahatás' elfordítására hideg borogatmányok és lobúzó életkormány kívántatik. Hol mindazáltal szivárványlob fejlődik ki, ezt egész folyamata alatt a' már előadott mód szerint kell orvosolni. Ha a' gyulladás' hevessége megtörténvén, a' szemcsarnokokban még tetemes mennyiségű vérömlég találtatnék, a' felszívó edények' ösztönlésére száraz hév alkalmazata lenne szükséges. Ritkán szokta a' szemcsarnokokat annyi vér előnteni, hogy azt a' szaruhártya' bemetszésével kellene kibocsátani; mit annival kevesebbé sem lehet tanácsolni, minthogy a' metasztést az egyébiránt is izgatott szem igen nehezen szenvedné.

A' sugártest' sebei.

482. §. Valamint a' szivárványhártya, úgy a' sugártest is részint a' szembe mélyen beható éles és szűrő eszközök, részint tompa testek által sértetik meg. Ezen sebeket a' hátsó szemcsarnokba kiömlött vér, és szivárványlobot utánazó gyulladás szokta követni. De a' gyulladás' kórjelein kívül sokszor ideges tünetek, különösen hányás is szokott mutatkozni. Eféle esetekben elenyészvén a' gyulladás, kitágult látá és csökkent vagy éppen hiányozó látás szokott visszamaradni. — A' sugártest-sebek' gyógyítása szinte úgy intéztetik, mint a' szivárványsebeké; csak hogy a' gyulladás' vége felé, vagy annak tökéletes enyészte után, a' látás' csüggedése és talán más hátramaradt ideges bántalmak némi ösztönlő szerek' alkalmazatát is kívánják.

A' jéglercse' és lencsetok' sebei.

483. §. A' jéglercset és lencsetokot különbféle sértesek érhetik. Tompa eszközök, mellyek a' szemet nagy mértékben megrázzák, sokszor a' toknak vagy minden, vagy egynehány sugárnyújtványoktól elválását hozzák elő, másszor a' tok' folytonosságát szakasztják félbe. Ekkint támadt sebeken, ha nagyobbak, a' jéglercse majd egészen, majd elszakadva sokszor a' mellső vagy hátsó szemcsarnokba tolul. Ha pedig a' sértő eszközök a' szem' belsejébe egész a' lencserendszerig behatnak: a' lencsén és tokján mind metszett és szúrt, mind szagztatott sebek is éjtethetnek. — Jóslata minden lencse- és toksebeknek szomorú. Azon esetekben, hol a' lencse' szomszéd részekkel összefüggése rontatik el, a' gátolt táplálódás' következésiben mind a' lencse, mind a' tok meghomályosodik. Ezen uton veszi a' száraz beczős és hólyagos hályog maga eredetét. Egyéb sérelmei ezen részeknek mindenkor gyuladást vonnak magok után, melly megkeményedésbe, kiizzadásba vagy genyedésbe végződven, a' toklencse-hályog' különbféle nemeinek szolgál alkalmul. Azonban a' meghomályosodott jéglercse, ha a' tok' hasadásán a' víznedv hozzá férhet, némellykor szerencsésen felszivatik. Még gyakrabban tapasztaltatik hasonló felszívás akkor, mikor a' jéglercse akár egészen, akár oszolva a' szem' csarnokaiba taszítatott.

484. §. A' lencserendszer' sértéseire toluló gyuladást legnagyobb figyelemre szükséges méltányolni és esmért szabályok szerint orvosolni. Ha talán a' gyuladást a' mellső szemcsarnok' fenekén létező lencse feltételezné, vagy öregbíténé: ezt a' szaruhártyán készített illendő metszésen kellene eltávoztatni. De mint a' dolog maga mutatja, ezen kivételét a' lencsének mindjárt a' történt sértés után eszközteni balgatagság volna; minthogy későbbben a' felszívásfolyam' munkássága sokszor minden műtételt elkerülhetővé szokott tenni.

Az üvegtest' sebei.

485. §. Ha valamelly sértő eszköz a' szembe mélyebben behat, maga az üvegtest is megsebesíthetik. Midőn a' szaru- vagy túlkhártyán, előrejárt sértés' következé-

sében, nagyobb nyílás találtatik, bár minő nyomás érje a' szemtekét, az üvegtest könnyen kiiszamlík. Hogy az üvegtest' sebei legkevesebb veszedelmet sem okoznak, azt a' hályog' hátrafordításában világosan tapasztalhatni; mert akármikép sértessék meg az üvegtest ezen műtételben, soha sem gyulladás, sem a' látás' tompasága utána nem következik. Sőt maga az üvegtestiszam sem szokott a' látásnak ártani; hacsak az üvegnedv, egy harmadon fölül elveszvéen, a' rajta kiterült idegrecze' ránczosodását nem okozza. — A' gyógyításban az üvegtest' sebeit tekintetbe sem vévén, csak a' többi sérelmeket, melyek azokkal együtt ejtettek, kell okirányosan orvosolni. Ha az üvegtest kiiszamlott, annak további veszttét legnagyobb nyugalommal kell meggátolni; melyet a' betegnek annál inkább is kell ajánlani, hogy az a' seb' behegedésére is kívántatik.

Az idegrecze' sebei.

486. §. Azon éles eszközök, melyek a' túlkhártyán, a' szaruhátyától messze szuratkak a' szembe, vagy ebbe mélyen eresztetnek: többnyire az idegreczén is ejtenek sebet. De tompa testek is, ha a' túlkhártyához nagy erőszakkal ütődnek, az idegrecze' törődését és szétszakadását okozhatják. Mindezen sértésekre az idegrecze' szélhűdése következik; mit a' látá' kitágulása, és a' láttehetőség' csüggedése nyilvánít. Majd nem sokára fájdalmak és más gyulladás kórjelek is következnek. — Az idegreczesebek' orvoslása eleinte hatós lobellenes készületet kíván; a' gyulladás' megszűntével pedig a' hátra lévő fekete hályog ellen szükséges célirányos ösztönő szereket rendelni.

HARMADIK REND.

Hibás nagyságon alapuló szemnyavalyák.

487. §. Az életműves részek' kétfélekép távoztatnak el nagyságukra nézve a' törvényszeres állapottól, t. i. ha hiányos, vagy rendtulos nagyságuk. Mind a' kétféle rendellenessége a' térímének majd az egész szemben, majd annak csak egyes részeiben tapasztaltatik. Az egész szemteke' rendtulos nagyságából következő kóralakok erednek: a' szemvízkór, dülszem, érszem, és a' szem' velős taplója. Az egyes részek' kicsapongó nagyságán pedig a' szarucsap, szarutültengés, szaruposztó, sugárcsap, kőkemes könyhús, a' könymirigy' kőkeme, könymirigy' higorra, szemhéjkéreg, szemhéjrög, szemhéjvizeny, szemhéj-szélkór, könnytömlő-vízkór, és a' könnytömlő' sérve alapulnak. Továbbá az egyes részek' téríméje mindannyiszor nagyítatik, valahányszor azok különbféle daganatoktól és kinövésektől lepetnek meg; azért ezen betegségeket is a' szemnyavalyák' ezen rendébe szerkeztetjük.

Szemvízkór.

(Hydrophthalmus).

488. §. A' szemnek saját nedvei' kicsapongó elválasztásán alapuló rendtulos nagysága, szemvízkórnak nevezetik, melly majd csak az egyik, majd mind a' két szemben tapasztaltatik. Ezen bajnak három fajtát kell megkülönböztetni; mert vagy a' víznedv' bőségen, vagy az üvegtest' nagyobb mennyiségén, vagy mind egyik' mind másik' kicsapongásán alapszik. Mindenik faj saját kórjelekkel külekezik, és mind a' jóslatban, mind a' gyógyításban önmű módosításokat kíván.

489. §. Azon szemvízkór, melly a' víznedv' rendellenes szaporodásától veszi eredetét, a' szemet elfogó nyomás' és nehézség' érzelmével, a' mellső szemcsarnok' nö-

vekedésével és messzelátással nyilvánítja kezdetét. A' szaruhártya lassankint nagyobbra terül, elannyira, hogy rendes nagyságát sokszor háromszor sőt négyszer is meghaladja. De akármennyire terüljön is a' szaruhártya, ezen bajban soha sem felpattanni, sem átlátszékonyságát elveszteni nem szokta. Mihelyt a' mellső szemcsarnok természetes nagyságra kapott, a' látás azonnal tompulni kezd; a' szivárványhártya lassankint elveszti mozgékonyosságát és sötétebb színt ölt; a' látáskitágulás és szűkülés között mintegy közép állapotban marad. A' víznedv megzavarosodik, pedig annál nagyobb mértékben, mennél inkább szaporodik. A' túlkhártya nem messze a' szaruhártya' szélétől kékes színt vesz magára; a' szem nehezen mozdul; a' látás naponként jobban csügged, míg végre fénysejtésre nem marad korlátolva; sőt a' betegség' további folyamata alatt még ez is elenyészik.

490. §. A' szerfelett bő üvegnedvtől származott szemvízkórban a' szemteke' kiterülése leginkább a' szem' hátsó részében kezdődik. A' szaruhártya megesucosodik, a' nélkül, hogy átlátszékonyságától megfosztatnék, vagy téríméjére nézve nagyobbodnék; innét van, hogy a' baj' kezdetén a' beteg rövid látásról panaszkodik. A' szivárványhártya megtartván természeti színét, előre domborúl, a' mellső csarnok megszűkül, a' látáskitágulás, és mozgatagságából kivetkezik. A' túlkhártya a' szemhártya körül piszkos kék színt ölt; a' szemteke elvesztvén rendes érmeczesességét, keményebb lesz és csak nehezen mozdul, a' látás lassankint annyira elbénul, hogy végre még fénysejtésnek sem marad nyoma. Ezek mellett a' beteg jobbára kegyetlen fájdalmakban gyötrődik, melyek a' szemről a' félfőre is eljertnek, álomhiányt, étundort és gyengeséget okoznak. Midőn a' betegség legfőbb lépését eléri, a' szemteke megpukkanván, 's kiürülván a' benne foglalt nedvek, rosz indulatú gyulladás keletkezik, melly többnyire rákfenés' fekélyt vagy taplós dűlszemet idéz elő.

491. §. A' vegyes szemvízkór, melly mind a' víz' mind az üvegnedv' szaporodásán alapszik, az előbbi fajok' kórjeleit keverve tünteti elő. A' szemteke' nagysága hamar növekedik, elannyira, hogy a' szemgödörből ki is tolamlik. Ekkor a' bajt marhaszemnek vagy elefántszemnek (buphthalmus) szokták nevezni. A' teljesség' és nyomás' kellemetlen érzelme nem soká heves fájássá válik, melly kevés idő alatt az egész fejet eláradja. A' láttehetőség egészen elenyészvén, 's a' szemteke' és szemhéjak' mozgása elrestülvén vagy éppen gátoltatván, a' szemteke visszerdaganatokkal telik meg, 's szinte minden részeiben

elfajúl. A' nyavalya' további folyamata alatt a' beteg senyves küleményt ölt, és sorvasztó lázba hanyatlik.

492. §. A' szemvízkór' okai még nem eléggé esméretesek. Kórkészséget ezen nyavalyára többnyire valami lappangó betegség szokott nyújtani, kivált a' köszvényes, bujasenyves és görvélyes kórszűny. Támasztó okaihoz a' szemreható külérőszakok tartoznak. Az is megtörténik, hogy a' szem' nedvei olyan gyuladások' folyamata alatt is betegesen megszaporodnak, mellyek nem vették sérteésekből eredetöket; mit az üvegnevű elválasztásáról kiváltképen tapasztalhatni. De sokkal gyakrabban támasztó okait lehet találni a' szemvízkór'nak olyan kütegekben, bőrszenyekben vagy szokványos fekélyekben, 's kiürítésekben, mellyek hirtelen eltűntek, vagy elnyomattak. Némellykor a' szemvízkór, kivált ennek első faja, kórjeles bántalmat képez; mint ez a' bőr' vagy más életmű' p. o. az agy' belső vízkórságában megadni szokott.

493. §. Ezen nyavalya soha sem igér szerencsés kimenetelt; azért jóslata mindenkor szomorú; mert a' beteg' rossz küleménye legtöbb esetekben vagy egészen lehetetlenne, vagy legalább igen nehezze teszi az orvoslást. Azonkívül a' szemedények visszeres daganatai 's a' szemrészek' anyagbeli változásai tanúai annak, mi hajló a' szemvízkór elfajulásokra. Méltán lehet tehát mindenkor félni, hogy lassankint a' szem kökemmé változik, vagy rákfenébe fajul el. Mindazáltal a' szemvízkór' azon fájában, melly egyedül a' víznevű sokaságán alapul, lehet gyógyulást reményleni, ha egyébiránt heveny a' betegség, és helyettes bántalmat képez. De a' második és harmadik fajban tökéletes gyógyulást tán soha sem lehet igérni. Itt az orvos eleget tett, ha a' betegség' további kifejlésének határt tudott ejteni.

494. §. A' szemvízkór' gyógyításában mindenek előtt a' kórokokat kell illő figyelemre méltatni. Azért ha talán a' beteg bujasenyvben, köszvényben, vagy görvélykórban szenved, ezen bajokat kell alkalmas szerekekkel orvosolni. Ha pedig a' testben valami vízkórság is fészkül, erre szükség fő tekintetet fordítani 's ezt kellőleg gyógyítani. Hol a' szemvízkór helyettes baj, az eredeti betegség' helyreállítását kell alkalmas bánásmóddal eszközölni, vagy legalább ahhoz hasonló bántalmat gerjesztetni. A' talán elnyomatott kiválasztásokat is szükséges visszaidézni. Azon esetekben pedig, hol a' szemvízkór' oka kifürkészhetetlen, csupa tapasztaláson alapult gyógymódhoz kell folyamodni, 's olyan szereket rendelni, mellyeknek fő munkálata a' nedvek' felszívataása' elősegítésében áll. Illyen a' borkóvirág, gyűszűfű, tengeri csilla 's több effélék.

495. §. A' helybeli orvoslás a' betegség' kifejléséhez és fajához képest különbféle. A' nyavalya' kezdetén, ha csak a' szem' izgatott állapotja nem ellenzi, a' felszívó edények' tehetsége fölélesztésére száraz meleg' alkalmazata javalltatik, száraz ruhák, illatos párnácskák által. E' célból, a' szemívfölötti és halánték-tájakra gyalogfenyő-irral vegyített szürke higanyos ír is czélirányosan rendeltetik. Ha ezen bánásmód sikert nem mutat, sőt a' nyavalya' hevéssége naponkint előbbre halad, sokan a' szem-vízkór' első fajában a' szemszúrást (paracentesis oculi) tanácsolják, melly a' szaruhártya' egyszerű bemetszése által eszközöltetik. Hogy pedig a' szem egy ideig ürült állapotban tartassék, nem lenne célelles a' szaruhártyából egy kis darabot kivágni, vagy legalább a' sebszéleket a' gerely' hegyével egynehányszor napjában egymástól elválasztani. De ezen orvoslás csak palástoló gyógyítást képez. Tanácsosabb tehát a' baj' kiújulása' elfordítására, a' szaru- és szivárványhártyát, mint a' csap' elvételeben szokás, egészen lementseni. — A' szemvízkór' második fajában ugyan a' szemszúrás dicsértetik úgy, hogy előbb a' szaruhártyán félholdképű metszés készítesék, mellyen aztán a' jégencse az üvegtesttel együtt kivetessék. — Az elefántszenben nincsen egyéb hátra, mint hogy az egész szemteke' ideiben intézett kiirtásával, minden elfajulás' veszedelme elfordíttassék.

Dűlszem.

(Exophthalmia.)

496. §. Dűlszem alatt a' szem' azon betegesen öregedett nagyságát értjük, mellyben ezen életmű' részei elfajulva tapasztaltatnak. Különbféle mivoltára nézve három fajai különböztetnek meg e' bajnak, t. i. a' taplós, kőkes és rákfenés dűlszem. A' taplós vagy is húsanyos dűlszenben, melly a' szemteke' húsanykórjának is (sarcosis bulbi) neveztetik, a' szem' tériméjének rendellenes nagyságát a' köthártya' elfajulásának kell tulajdonítani. Ezen baj' kezdetén csak a' túlkhártya' köthártyája bántódik, és számos puha 's vörös karélyokba fajul el, mellyek lassankint annyira növekednek, hogy a' szaruhártyát is eltakarják 's a' látásnak gátot ejtenek. Ha a' betegség előbbre halad, a' szaruköthártya hasonlókép elfajul, és a' szemteke' tériméje annyira megnő, hogy a' szemgödörből húsos gyurmakint a' szemhéjak' résén kidudorodik.

A' tetemesen kinyújtott felső szempilla ezen kiálló gyurmát valamennyire még eltakarja, de az alsó szemhéj a' daganat által egészen lenyomatik. Legcsekélyebb külső ok, a' daganat' legkisebb érintése, vérzést hoz elő, mely által a' gyurma egy kis időre ugyan lelohad; de nem sokára előbbi tériméjét visszanyeri. A' szemhéjak' résén kitolamlott daganat' fölüllete, a' karélyok' egybefonatkozása miatt tekervényesnek, és a' meghegedt vér miatt fekete héjjal bevonva tapasztaltatik.

497. §. A' kőkemes dűlszem, vagyis a' szem' kőkeme, szinte minden hártáit megtámadja a' szemtekének, és annyira elváltoztatja, hogy az egész szem nemcsak nagyobb térimét nyer, de rendes alkatát is elvesztvén, gyakran saját életműzetségének még nyomait sem mutatja. Ezen kőkem az elfajult szemteke' kemény, egyenletlen és göröngyös daganatával, alkalmatlan nehézség' érzelmével és a' szem' akadályozott vagy tökéletesen megátolt mozgásával nyilatkozik. Egyébiránt a' bajt fájdalom és lázállapot nem kíséri; de a' nyak', mell' és más részek' mirigyei sokszor egyszer'smind dagadtaknak tapasztaltatnak; mi a' beteg' senyves állapotjára, és sajátságos kőkemes kórszűnyra mutat.

498. §. A' rákfenés dűlszem vagyis a' szem' rákfenéje különféle körjeleket mutat; a' mint t. i. nyílt fekélyvel párosult, vagy a' nélkül vagyon. A' szem' nyílt rákfenéje, mely jobbadán kőkemből veszi eredetét, bővebb könnyelválasztással, kedvetlen viszketéssel vagy tompa fájással, kékes vörösséggel és a' szemteke' visszeres daganatával kezdődik. A' fájások lassankint szúrókká 's égetőkké válnak, és a' legkisebb érintésre hevesen felháborodnak. Majd nem sokára orláz tetézi a' beteg' keserveit, és a' szem, húsos alkatot vévén fel, három vagy négy akkora is feldagad, és a' szemgödörből képtelen gyurmakint tolamlik ki. Végre ezen húsos gyurma' fölületén bűdös, híg ev izzad ki, mely az életműves részeket föleszi; sőt még gyakran hasonló evet ömlető bűdös fekélyek is mutatkoznak.

499. §. A' szem' nyílt rákfenéje nem mindig ezen úton veszi eredetét. Néha az ennekelőtte tökéletesen egészséges szemén fájdalmas és szederjes színű bibircsek vagyis növények támadnak, melyek a' tülkhártán táboroznak, 's kitágult véredényektől fonatnak körül. A' szemben lassankint nagyobb nedvgyülem következik, a' köt- és tülkhártya megvörösödnek, a' fájdalmak hevesebben dúlognak, a' látás egészen elvész, a' szemteke feldagad, a' főntebb említett bibircsek kifekélyesednek, és bűdös evet ömletnek. Akármely úton eredt is legyen

a' szem' nyílt rákfeneje, mindenkor későbbi kifejlésével fekete színt ölt, a' szemhéjakkal összenő, ezeket is megtámadja, a' mellékes arczrészekre is kiárad; sőt némelykor egész a' szemgödörcontokig behatván, ezek' állományát megrontja, megemésztí. A' keservek' számát a' bántódott rész' gyakor vérzései növelik, mellyek gyakran visszatérnek, és ájulásokkal vagy magával a' halállal végződnek. Ha ugyan a' vérzések halált nem okoznak, az életnek nagy soványodással és erők' crüggedésével járó sorvasztó láz vet véget.

500. §. Előkészítő okát a' taplós dűlszemnek az életműség' gindárságában és a' bujálkodásra törekvő különös iparban kell keresni. Támasztó okául többnyire különemű gyuladások szolgálnak, mellyek a' köthártyában tanyáznak, kivált ha takárral járnak. Külerőszakok és gyulasztó szemgyuladások által ritkábban hozatik elő. — Kőkemes dűlszemre görvélyes egymik bírnak kórkészséggel, kik mirigydaganatokra hajlók, és gindárküleményűek. Jelen kórkészség mellett pedig ezen baj a' szemteke' törődései 's sebesítései, eloszlásra nem hozatott szemgyuladások, szemvízkór, érszem 's más effélék által támasztatik. — Rákfenes dűlszem akkor ered a' kőkemesből, midőn a' szem' kőkeme akárminő oknál fogva meggyulad 's kifeléelyesedik. Midőn pedig a' szemteke' fölületét meglepő rosz indulatú szemörcsökből veszi eredetét a' rákfene, a' testben mindenkor a' nedvek' hibás vegyállapotját kell feltenni.

501. §. A' husanyos dűlszem' jóslata a' baj' kezdetén, és míg a' szaruhártya fölött összefonatkozott bujálkodó karélyok ezt egészen el nem takarják, elég kedvezékeny; mert czélirányos szerekkel nemcsak a' szem' működése megtartathatik, de annak rendes alaka is helyreállíthatatik. Azonban meg kell jegyezni, hogy a' köthártya' bujálkodásokra törekvő hajlamát igen nehéz eltörlení; következőleg a' kórismétletek ellen a' beteg nem lehet bátorságban. Hol a' tülk-hártya' bujálkodása olly nagy mértékben tapasztaltatik, hogy a' szaruhártya egészen eltakarva és elrejtve legyen, a' látás' helyreállítása és a' szemteke' idomtalanságának elmellőzése még nem lehetetlen mindaddig, míg a' szaruhártya ép állapotban vagyon. Ha pedig a' husanyos daganat' vizsgálata mutatná, hogy a' szaruhártya is hasonló elfajulásba hanyatlott: csak a' szem' kiirtásával lehetne a' súlyosabb bajokat elfordítani.

502. §. A' kőkemes dűlszem' jóslata azon tekintetből, hogy a' látást és rendes életműzetséget soha sem lehet többé helyreállítani, mindenütt szomorú. De a'

szem' kőkeme sokszor igen sok ideig életveszély nélkül fenmaradhat, ha sem külerőszakok, sem hatós b izgató szerek a' szemre nem hatnak, 's a' kőket gyuladásba nem hozzák. Mihelyt pedig rákfenevé változik a' kőkem, az élet azonnal veszedelembé döntetik, és fentartásáról csak úgy lehet remény, ha a' rákfene' kiirtása ideiben, és addig intéztetik, míg a' szemteke mindenfelé szabadon mozdul. Hol [pedig a' beteg már minden erejéből kifogyott, és a' szemgödörcentok a' mellékes ábrázat' részeivel együtt meg vannak támadva, a' műtétel' végrehajtása után is kiújul a' rákfene és halált okoz. A' rossz indulatú szemörccsökből eredt rákfene is, a' testben lapangó hibás nedvvegy miatt, a' beteget többnyire kivégzi a' világból.

503. §. A' taplós dűlszem' gyógyítása, kifejlése' különféle fokára nézve, különbözik. Hol a' bujálkodás kezdetben vagyon, és a' szaruhártyát még el nem takarja, a' husanyos karélyokat égető szerekkel kell eletetni 's elrontani. E' végre vagy pokolkő vagy dárdanyvaj használtatik. Ha leválván a' pörk, a' következő gyuladás nem minden elfajult részeket emésztené meg, az etetőszer' alkalmazatát ismételni kellene. Ha az etetés által a' bujálkodás nem kisebbül, vagy a' husanyos karélyok a' szaruhártyát is eltakarják, a' bujálkodó növenyményt sebész eszközökkel szükséges eltávolztatni; mert a' környülmények' ezen állodalmában az etető szerek gyógyítást eszközölni nem lévén képesek, csak hasztalan izgatást okoznának. A' kiirtásra következő eszközök kívántatnak: a' fogócska és az olló vagy késcse. A' fogócskával a' karélyok egyenkint felfogatnak, és a' tülkhártyától vagy a' késcsével, vagy az ollóval, elvágatnak. Minthogy pedig ezen karélyok igen morzsolékonyak szoktak lenni, a' csípesszel, vagy fogócskával felfogatván, könnyen elszakadnak: innét a' műtétel sok bajjal jár. A' munkatétel' alkalmatlanságai közé a' bő vérzés is tartozik, mellynek gátlására szükséges, hogy a' műtétel alatt egy segéd a' bántódott részre hideg vizet fecskendezzen. A' műtétel után genyedés következik, mellynél fogva a' még hátra lévő bujálkodó részek megemésztetnek. Ha pedig a' karélyokból nagyobb részek maradnának vissza, a' genyedés' folyamát ingerlő szerekkel kellene öregbíteni.

504. §. A' taplós dűlszem' nagyobb fokában, hol t. i. a' szaru-kőthártyát is ellepte a' bujálkodó növenymény, az egész szemteke' kiirtása javalltatik. Ugyanezen műtétel szükséges a' rákfenes dűlszem' gyógyítására is. A' munkatételre következő eszközök kívántatnak: szemhéjtartó, a' nagyobbik horog, egyenes késcse és a' Ludwig' ollója.

A' beteg egy kevéssé magasabb széken ül, az orvos pedig a' beteg előtt állva végezi a' műtétet. A' beteg' háta mege egy segéd állítatik, ki annak fejét merően tartsa, ezt egyik kezével melléhez szorítván, másik kezével a' felső szemhéjat felemeli. Oldalról egy vagy két segéd hideg vizet fecskendez a' műtétel' helyére, részint, hogy a' vérzés szűnjék, részint pedig, hogy a' részek a' vértől megtisztítván, az orvos láthassa, mit művel. Végre még az alsó szemhéj' eltávoztatására is szükséges egy segéd.

505. §. Maga a' kiirtás' munkatétele következő módon vitetik végbe: a' műtevő az elfajult szemtekébe vagy horgot akaszt, vagy balkeze' ujjait alkalmazza reá, 's felfelé igazítja. Azután az egyenes késcsével a' belső szemszeglettől a' külső felé mély vágást tesz, melly a' szemgödörbe behatván, a' szemtekét az alsó szemhéjtól elválaszsa. Ekkint készített sebbe a' Ludwig' ollóját bevezeti, 's azzal nagy vágásokat intéz, hogy így a' szemteke legelőbb a' szemgödör' alsó és belső falától választassék el, és hogy egyszer'smind a' látideg mentüelőbb keresztül vágassék. Átmetsztetvén a' látideg, a' szemteke' gödréből külebb huzatik, és az olló' segedelmével a' még hátralévő részekről elválasztatik. Kiküszöbölvén a' szemtekét, 's a' vérzést hideg víz' alkalmazata által szüntetvén, az orvos megolajozott kisujját a' szemgödörbe bocsátja, hogy a' visszamaradt sejtszövet' és a' könymirigy' állapotját kitanulhassa. A' mit csak ezen vizsgálatában elfajultnak és keménynek talál, mindazt alkalmas bánásmóddal elmelőzi. Sőt a' rákfenés dűlszem' kiirtása után mindenkor el kell távoztatni a' könymirigyet is, ha mindjárt nem volna is megkeményedve; mert későbbben többnyire megkeményedik, és kifekélyesedik.

506. §. Ha az elfajult szemteke rendkívül nagy tériméjű, igen sokat könnyít az orvos a' munkatételen, ha a' szemhéjak' külső eresztét előbb metszéssel kitágítja. Hol pedig a' dűlszem a' felső szemhéjhoz odanőve tapasztaltatik, azt mindenek előtt ettől kell elválasztani. Ha pedig magok a' szemhéjak, vagy a' mellékes ábrázatrészek is el volnának fajulva, ezeket is akár az ollóval, akár a' késcsével el kellene metszeni. — Bevégeztetvén a' munkatétel, az utó-vérzés, melly ritkán szokott igen nagy lenni, hideg víz' alkalmazatával elállítatik. Azután a' kötözés intéztetik el. A' szemgödör t. i. legpuhább tépettel kitöltetvén, 's a' szemhéjak, ha talán a' külső szemszegleten bemetszettek volna, ragasztó tapasz' segedelmével egybefoglaltatván, a' szemgödörre szemkötény alkalmaztatik, melly a' homlok körül alkalmas kötővel erősítetik meg.

507. §. A' szem' kiirtására az életműségben néha olly nagy visszahatás következik, hogy a' lobláz' legsúlyosabb tünetei, többnyire agylob' alakja alatt mutatkoznak, melyek ellen a' leghatósabb lobellenes készüllet kívántatik. Ezen lobláz gyenge és kimerített egymikben könnyen ideges bélyeget ölteni, és legcélszerűsabb orvoslás mellett is a' legyászosabb kimenetellel, t. i. a' halállal végződni szokott. Azonkívül a' kiirtás után megtörténik néha, hogy a' szemgödörben új bujálkodás támad, és olly nagy sebességgel növekedik, hogy rövid idő alatt ezen új növény az előbbi nagyságával fülülmúlja. Mihelyest efféle bujálkodás akár a' hátramaradt sejtszövetből, akár a' szemgödör' hártájából mutatkozik, a' legsürgetőbb javallat a' bujálkodó részek' elmellőzését kívánja. A' növényt tehát azonnal vagy késcsével eltávoztatni, vagy tüzes vassal elpusztítani szükséges.

Érszem.

(Cirsophthalmia.)

508. §. Érszemnek a' szemedények' egytetemes kitágulását nevezzük. A' szemteke ezen hibában nemcsak megnagyobbul, de jobbadán kúpos alakot is ölt, resten mozdul, és tetemes keménységet vesz fel. A' szaruhártya jobban kiáll mint a' rendes állapotban, 's többé kevésbé meghomályosodik. A' túlk-kőthártyán számos edények tágulva 's fekete vérrrel telve mutatkoznak. Maga a' túlkhártya szennyes kék, szinte ólom-szint ölt, és az ér-hártya' és sugártest' érdaganatai miatt a' szaruhártya körül több kékellő csomókat képez. A' szivárványhártya mozzogatlan, a' láta, hacsak össze nem nőtt, rendellenesen kitágult, szegletes, és nem is tökéletesen tiszta. A' látás, az idegrecze' érdaganatok általi nyomatása miatt, egészen elenyészik, annyira, hogy a' beteg még fénysejtessel sem bír; jóllehet szikra- és villámlátásokkal gyakran bántódik. Fájdalmak ezen bajt ritkábban kísérik, némelly betegeknel mégis időközönként jelenkeznek.

509. §. Az érszem csak alig fejlik ki eredetileg, hanem mindig előrejárt gyuladások' utóbaját képezi. Jóllehet pedig ezen bajt különféle szemgyuladások képesek előhozni, mégis a' köszvényes szivárványlob, kivált ha elhagyatik, vagy fonákul orvosoltatik, leggyakrabban szokott érszembe végződni. Előkészítő okot ezen betegségre gindár és szivacsos testkülemény nyújt, az edényrend-

szer' gyengeségével és a' visszerek' előkelő kifejlésével párosulva.

510. §. Ezen betegség legszomorúbb jóslatot enged; mert a' látást semmikép többé helyreállítani nem lehet, és az érszem méltán a' gyógyíthatlan szemhibák közé számíthatik. Ha tovább tart a' betegség, többnyire időkoros fájdalmak mellett, a' szem egész életben megmarad a' nélkül, hogy valami más beteges változás magától következne. De ha izgató és másító szerek használatnak talán a' baj' gyógyítása végett, az edények' tágulása a' szem' belrészeiben sokszor annyira elhatalmazik, hogy megrepedvén egynehány szemedények' daganatai, a' csarnokok vérrel töltözzenek, a' szemhártyák mód nélkül feszítessenek, 's végre maga a' szemteke is kegyetlen fájdalmak közt megpukkanjon. Ha az érszem akármilyen okból folyvást izgattatik, vagy meggyulad, a' szem' kőkeme és rákfeneje szokott kifejlteni.

A' szem' velős taplója.

(Fungus medullaris oculi.)

511. §. Ezen nevezet alatt a' szem' azon elfajulását értjük, melly az idegreczén és látidegen kezdődvén, az egész szemteke' elaljasulását 's téríméje' nagyulását okozza. Első körjelei ezen betegségnek a' szivárványhártya' mozgatlanságában, a' láta' kitágulásában és a' látás' elenyészteben állanak. A' láta ezüst fényességű színt mutat, melly, ha a' szem jobban megvizsgáltatik, kitetszik, hogy a' szemben mélyen fekvő és homorú homály által hozatik elő. Ezen homály lassankint főlebb emelkedik, előre igyekszik, egyenletlen 's véredényekkel jelelt fölületet terjesztvén elő. A' szemteke' téríméje nő, alakja egyenetlen és göröngyös lesz. Az elfajult gyurma lassankint a' szemgödörből kitolamlík, és fölületét taplós növények lepik el, mellyek, ha megsértetnek, bővért öntenek. Szűró, a' nyakszirtig eláradó, és kiváltképp éjjelenként dulongó fájdalmak ritkán hiányoznak. A' beteg' küleménye lassankint seny vessé válik, a' fültömírgy és a' nyak' mirigyei megdagadnak, az erőket orláz emészti; innét a' beteg mód nélkül elgyengül, 's végre álmokór és halál következik.

512. §. Ezen nyavalya közönségesen a' csecsemőknél fordul elő, és gyakran minden esmért ok nélkül támad. Néha azonban a' szemteke' sebei és törődései szolgálnak

támasztó okaúl. — Ezen betegség minden gyógyításnak ellenáll; mert az elfajulás nemcsak az egész látideget fogja el, de az agyra is elárad. Kitetszik innét, hogy a kiirtástól sem lehet ezen bajban segítyt reményleni, ha csak az talán mindjárt a betegség kezdetében nem intéztetik.

Szarucsap.

(*Staphyloma corneae.*)

513. §. Ezen hiba a' szaruhártyának a' szivárványhártyávali összenövését, és ezen hártyák' rendtulos kitevését jelenti. A' szaruhártyának vagy csak egy része van a' szivárványhártyával összenöve és rendellenesen kiterülve; vagy pedig egész hártya hasonló rendellenes összefüggésben és beteges területben tapasztaltatik. Innét a' szarucsap részintésre és teljesre különöztetik. — A' szaruhártya, mennyire a' szivárványhártyával össze van növe, minden szarucsapban elveszti átlátszékonyságát, sőt egészen elváltozván, rendes küleményéből is kivetkezik. Mindazáltal a' részintes szarucsap mellett, ha a' láta az összenövésbe foglalva nincsen, a' látás, bár soha sem tökéletesen, de különbféle fokban fenmarad. A' teljes szarucsap ellenben minden látást eltöröl, és csak néha hagyja fen a' fénysejtést is. Ha a' teljes szarucsap' idomát tekintjük, azt teke- és kúpképűre oszthatjuk. Ama' nagyobbra nő az utóbbinál, a' szemhéjakat tetemesen izgatja, és gyakran idült szemgyuladásokat támaszt, mellyek' folyamata alatt a' szem' edényei rendellenesen kitágulnak. A' tekeképű szarucsap azonfölül jobbadán annyira feldagad, hogy végre megpukkan. Mi ha megtörtént, a' szemteke' téríméje ugyan lelohad, de kevés idő múlva előbbi állapotába visszatér. Mindazáltal néha az is megtörténik, hogy a' csap' megpukkanását tetemes gyuladás követi, mellynél fogva az elfajult hártyák megemésztetnek, 's a' csap elenyészik.

514. §. A' szarucsap mindenkör előrejárt gyuladásokból másodrendileg ered. Leginkább pedig a' kúteges és takárral párosult szemgyuladásokra szokott következni; jöllehet más gyuladások is, mellyek a' szaru- és szivárványhártyában fészkülnek, előhozhatják ezen bajt. Mert a' szarucsap' nemzódésére megkívántatik először, hogy a' lob' folyamata alatt a' szaru- és szivárványhártya összenőjön; aztán pedig, hogy a' víznedv' elválasz-

tása folytatódjék; minthogy az összenőtt hárttyákat a' szaporább víznedv terjeszti szét. Hogy pedig majd teljes, majd részintes szarucsap támad, az a' gyuladás' természetétől és fokától függ. Részintes szarucsap leginkább akkor ered, midőn a' szaruhárttyán beható fekély mutatkozik, és annak gyurmája, ámbár nem rendes szövettel, visszapótoltatván, a' szivárványhárttyával, mellyel érintetben vagyon, részintesleg összenő. Ha efféle környülmények közt az egész szaruhárttya elveszti rendes szövétét, és egész kiterjedésében összenő a' szivárványhárttyával, teljes és pedig tekeképű szarucsap kap létre. Ugyanezt tapasztalhatjuk akkor is, midőn a' szaru- és szivárványhárttya meg vannak gyuladva, és dagadtan közérintetben lévén, akár közvetlen akár kiizzadt nyirk által összeragasztatnak. Ha pedig a' szaru- és szivárványhárttya egészen összenőttek ugyan, de amannak gyurmája némelly helyeken megemésztődött, az említett hárttyák' kiterjedése egyenletlen lesz, tehát kúpképű szarucsap fog következni. Innét kitetszik, hogy a' kúpképű szarucsap súlyosabb szemgyuladások által hozatik elő, mellyek mély szarufekélyekkel vannak párosulva, ha a' kifekélyedett helyeken a' visszapótlás restebben megy végre.

515. §. A' szarucsap azon tekintetből, hogy minde-nütt bátorságosan elmellőztethetik, elég kedvező jósálatot enged. Jóllehet pedig ezen elmellőzés által a' részintes szarucsapban a' látást, ha még tart valamennyire, csak fenntartani, de növelni soha sem lehet: mégis ez nem ellenzi, hogy onnét kettős haszon következze. És ugyan először a' szarucsap' eltávoztatása által minden veszedelem elfordítatik, melly ezen bajjal jární szokott. Mert a' szarucsapok, ha kivált nagyobbak, gyakran meggyuladni és kőkembe fajulni szoktak: mit annak kell tulajdonítani, hogy kiállásuk miatt részint külsértések' és befolyások' viszonytagságainak ki vannak tétetve, részint a' szemhéjaktól szüntelen izgattatnak. Azonkívül még az a' haszna is van a' szarucsap' elmellőzésének, hogy az általa okozott képtelenség eltöröltetik. Igaz ugyan, hogy heggy és szaruhomály követi mindig az elmellőzést; de a' szem'alaka, eltávoztatván a' kiállás, mindenkor javul. Azonfölül a' teljes szarucsap' elmellőzése után, mellyben a' látás mindenkor el van veszve, a' 'szem' alakát műleges szem' alkalmazata által tetemesen lehet javítani.

516. §. A' szarucsapok' gyógyítása néha etető szerekkel, többször pedig sebészi eszközökkel intéztetik. Etető szerek, és ezek közül különösen a' pokolkő, részintes és kisebb csapokban javalltatnak. De ezen szerek' alkalmazata mellett legnagyobb vigyázat szükséges, hogy

azokkal csak a' hegye érintessék meg a' szarucsapnak, a' többi részek pedig sértetlen maradjanak. Kivált a' dárdanyvaját folyó alaka miatt úgy kell alkalmazni, hogy a' szemhéjakat egymástól ügyesen eltávoztatván, ezen etető szerbe mártott ecsettel a' szarucsap' hegye megilletessék; azután pedig a' megégetett helyre nyomban más téjbe vagy egyéb nyákos főzetbe mártott ecset alkalmaztassék. Akárminő etető szer használtatik, annak egyszeri alkalmazata a' szarucsap' elrontására nem elég; azonban azt soha sem szabad ismételni, míg az előbbi égetés által előhozott pörk le nem esett, 's a' szem' izgatódása egészen meg nem szűnt.

517. §. A' teljes szarucsap valamint a' részintes is, ha nagyobb, etető szerekkel el nem mellőztethetik: ezek' eltávoztatására tehát saját munkatétel kívántatik, mellyel alapjoktól elvágnak. Ezen műtétel két részből áll: az elsőben a' csap' akár felső akár alsó fele választatik el, a' másodikban pedig annak hátra lévő része metszetik le. E' végre szükséges eszközök: a' közönséges, vagy ennél valamivel nagyobb hályogkés, a' fogócska vagy csipesz, és a' Daviel' ollója. A' műtétel' első szaka a' hályogkés-sel vitetik végbe, melly fel vagy alá irányozott éllel, a' szarucsap' közép magasságában a' külső szemszegletnél, a' csap' alapjához közel a' szembe hegyével beszuratik, és tovább vezettetik úgy, hogy a' kés' hegye a' belső szemszegletben ugyanazon magasságban jőjön ki, mint beszuratott, ugyan közel a' csap' alapjához. Ez meglévén, a' kés' további vezetése úgy igazgattatik, mint a' szaruhártya' félhold-metszésénél említők, 's a' csap' akármellyik fele elválasztatik. — Elvégezvén illy móddal az orvos a' műtétel' első szakát, a' csap' elválasztott karélyát fogócskával vagy csipeszszel felfogja, azt mérsékesen felemeli, és a' Daviel' ollójával annak másik részét is elvágja. A' műtétel' ezen szakában mind a' segéd, mind a' műtevő arra különösen vigyázzon, hogy a' szemtekére valami módon nyomást ne küldjön; különben az üvegnedv' tetemes része és a' jégencse kárba vész.

518. §. Bevégeztetvén a' munkatétel, a' kötözés épen úgy intéztetik, mint a' hályog' kivétele után, és a' betegnek, ágyra helyeztetvén, valami hat napig hanyatt kell feküdnie. A' majd beálló túlkhártya' gyuladása nyirkkizadással végződik, melly hártaképet öltvén, a' műtétel által okozott hézagot kitölti. Ezen hártya eleinte vékony és átlátszó; azért a' betegek ekkor a' nagyobb tárgyakat meg szokták különböztetni: de nem sokára megvastagszik, megsetétül és a' müleges szem' alkalmazására elég erőssé válik. — De nem mindenkor sül így el a'

műtétel. Mert hol az edények igen ki vannak tágulva, a' következő visszahatáshoz szegődő tetemes nedvgyülem és a' műtétel által a' szemteke' elejéről elmellőzött ellenhatás miatt, könnyen egy vagy több visszerdaganatok' felszakadása következik, és a' vér részint nagyobb mennyiségben kifoly, részint a' tülk- és érhártya között összegyűlvén, ezen hártyát az idegreczével együtt kinyomja, és tekeképű daganatot képez. Ezen vérzés és a' vele társuló fájdalmak mindjárt megszűnnek, mihelyt a' kinyomatott érhártya és idegrecze elvágnak. De hasonló esetekben a' hátramaradó szemteke' része mégis kisebb, minthogy arra müleges szemet lehetne alkalmazni.

Szarutúltengés.

(Hyperkeratosis.)

519. §. Ezen szemhiba, melly átlátszékony szarusapnak is nevezetik, a' szaruhártya' állományának bujálkodását jelenti. Soha sem bujálkodik a' szaruhártya' gyurmája egész kiterjedésében; hanem csak bizonyos helyen, ritkán a' közép ponton, tapasztaltatik egy kúpos kiállás, melly vagy egészen átlátszékony, vagy csak fényes szürke csúcscsal van ellátva. Midőn a' szaruhártya' kiálló része egészen átlátszékony, tisztaságával jobbra az egészséges szaruhártyát is fölül múlja, és a' szem' különféle mozgásai alatt majd vöröses, majd sárga színt játszik. A' látás a' fénysugarak' helytelen megtörése miatt eltompul, és pedig annál nagyobb mértékben, mennél inkább a' szaruhártya' középpontját foglalja el a' bujálkodás. Rövidlátást ezen betegség ritkán okoz. A' mellső szemcsarnok, ha a' szem' oldalról tekintetik meg, sem kisebb- sem nagyobbak nem tapasztaltatik, mint rendes állapotban.

520. §. Azon esetekben, midőn a' szarutúltengés tökéletesen átlátszó kiállást képez, ezen ritka baj együtt született betegség. Hol pedig a' kiállás' csúcscsa szürke, a' hiba görvélyes, hosszas folyamatú szarulob' következelme. — Jóslata ezen betegségnek mindenkor legszomorúbb; mert gyógyítása lehetetlen. A' szaruhártya' gyakran ismétlődő felszurása, mellyet sokan javasolnak s végbevisznek, sem gyógyulást, sem javulást nem nyújthat; minthogy a' rendellenes kiállása a' szaruhártyának nem valami a' hártya' lemezei közt foglaltatott nedvnek következelme, hanem a' szaruhártya' bujálkodása által hozatik elő, melly merő gyurmát képez.

Szaruposztó.

(Pannus corneae.)

521. §. A' szaruhártya' felduzzadása vagy daganata, melly ezen hártya' véredényei által hozatik elő, szaruposztónak neveztetik. A' baj' kisebb fokában a' túlköthártyából csak kevés véredények nyulamlanak a' szaruköthártyába, hol is mind inkább vékonyodván elenyésznek. De ha a' szaruposztó nagyobb mértékben mutatkozik, a' szaruköthártyán számos véredények tapasztaltatnak, mellyek egymással különbséle módon összenyilnak. A' betegség' legfőbb fokában a' szaruhártya tetemesen meg van dagadva, szinte bujálkodik, 's vörös posztóhoz hasonló alakot mutat, a' látás majd nem a' fénysejtésre lévén korlátolva. A' szaruposztó' kisebb foka nem törüli el egészen a' látást; de mindenkor tompítja; mert a' szaruhártya nemcsak vérrel buzgó edényekkel van keresztül szöve, de egyszer'smind ködös és foltos is szokott lenni. Azonkívül minden posztóban a' túlköthártya vörös színt ölt, a' beteg szem a' fényt ellenzi, a' könnyek bővebben folynak, a' szemhéjak' köthártyája megdagad, megvörösül, vagy pedig husanyas vagy szemcsés bujálkodást terjeszt elő. Ezen helybeli kórjelekhez némellykor nagyobb agytorulat is szokott járulni.

522. §. A' szaruposztó mindenkor előrejárt szemlobok' utóbaját képezi, mellyek a' köthártyában fészkülvén, különmemű bélyeggel birnak, 's hosszas folyamatot követnek. A' görvélyes kötlob ezen bajnak különösen kedvez. — Az előremondás ezen bajban soha sem kedvező; mert a' posztó megátalkodottan ellenáll a' művészetnek, és a' szüntelen vele járó gyuladás állapot miatt, sokszor a' szaruhártyán fekélyeket és hegjegyeket hoz elő. De míg hasonló gyógyíthatlan homályok he nem állottak, addig lehet gyógyulást reményleni, és pedig annyival inkább, mennél kisebb fokban rejtezik az egyetemes kórszűny az életműségben, és mennél kisebb a' szaruposztó tartása 's kifejlése.

523. §. A' szaruposztó' gyógyításában mindenek előtt az egyetemes kórszűny ellen kell alkalmas szereket rendelni; azonkívül azon esetben, ha a' szem' izgatott állapotja tetemesb, nadályokat alkalmazni. Ha pedig egyszer'smind főfájás és több agytorulatra mutató kórjelek is jelenkezvénnek, a' nyakra és hátra véres köpölyök' alkalmazata javalltatik. Ezeket előre bocsátva, hatósb elvezető

szerek, mint az Authenrieth' zsirja, boroszlányhéj, kútsok, rojtzsinór kívántatnak. Helybelikép szemkő, rágó higany, kénsavavas horgag és rézag, szemvizekben felolvasztva alkalmaztatnak. Ezeken kívül kitűnő foganattal használtatik az egyszerű és összetett mákonyfestvény, melly a' szembe mindennap vagy becseppentetik, vagy ecsettel alkalmaztatik. A' másító szerek is, akár por-, akár íralakban alkalmazva, hasznos szolgálatot tesznek.

524. §. De mindezen szerek, ha leggondosabban használtatnak is, csak csekély és állhatatlan enyhülést nyújtanak, ha a' szaruposztó a' szemhéjköthártya' bujálkodásával szöveményes. Illy esetekben tehát teljes figyelmét arra kell fordítani az orvosnak, hogy azon túltengést akár sebészi eszközökkel, akár más szerekkel eltávoztassa. Mi ha megtörtént, a' posztó sokszor elég hamar meggyógyul. A' makacsabb szaruposztó' hamarabb gyógyítása végett T. Jaeger az egyiptomi szemlob' műleges beoltását tanácsolja. De minthogy ezen bizonytalan szer' fokát és foganatát kormányozni, nincs az orvos' hatalmában: tanácsos azon szerrel, vagy soha sem, vagy csak igen ritkán élni. Mások azon buzgó edények' bemetélését vagy kiirtását javasolják, mellyek a' túlköthártyából a' szaruhártyába ereszkednek, és pedig úgy, hogy az említett munkatétel mindjárt a' szaruhártya' közelében intéztessék. De a' megsebesített véredények szinte mindenkor visszapótoltatnak, 's a' bajnak semmi enyhülése nem következik. Az egész szaruposztó' kiirtása pedig, az etető szerek' későbbi alkalmazatával, mellyet leginkább akkor ajánlanak, midőn a' szaru-köthártya bujálkodik, mindenkor széles hegjegyeket, vagy szaruvészt hágy maga után; azért semmi dicséretre nem méltó.

Sugárcsap.

(Staphyloma corporis ciliaris.)

525. §. Ezen szemhiba, mellyet először T. Walther ira le, a' sugártest' rendellenes kiterjedésében áll. A' túlkhártya' gyűrűképző daganatával nyilatkozik, melly a' szaruhártya körül, egész a' sugártest' végéig nyúlik, és többnyire fölül legszélesebb, a' belső szemszegletnél pedig legvékonyabb szokott lenni. Ha a' szemhéjak szokás szerint kinyittatnak, a' daganatot szinte egészen eltakarják. Színe ezen daganatnak kékes; mit onnét kell származtatni, hogy a' tetemesen kinyúlt 's megvékonyult túlk-

hártyán, az érdaganatos ságártest átviláglik. A' csap' fölüllete némelly helyeken barázdásnak tapasztaltatik; mert a' sugárnyújtványok a' tülkhártyán átlátszanak. A' tülkhártya' azon része, melly a' sugártest' határain túl fekszik, semmi beteges jelet sem mutat, csakhogy abban sok vérrel tölt edények mutatkoznak, mellyek a' csap' alapjához sietnek, ennek fölületét reczeképűleg bevonják, 's állományába ereszkednek.

526. §. Okait ezen bajnak többnyire a' külsértésekben, mellyek a' tülkhártyát ott érik erőszakosan, hol ez a' sugártestet fedezi, 's a' sugártest' 's szomszéd részei' gyuladásaiban kell keresni. Mi pedig gyógyítását illeti, az műtételben áll, mellyel a' tülkhártya' elfajult része, a' sugártest, a' jéglercse, a' szivárványhártya és a' szaruhártya elmeszetnek. Ezen műtételt T. Walther épen úgy viszi véghez, mint a' teljes szarucsap' elvételét. A' hályogkés t. i. a' tülkhártya' csapos része megett a' szembe bebocsáttatván, félholdképű metszés intéztetik, a' csap' többi része pedig ollóval elmellőztetik. Ha a' műtétel után ideges bántalmak állnak be, ezeket idegreható és csillapító szerekkel kell lecsendesíteni. A' műtételt követő gyuladás és genyedés, mint a' tapasztalás tanította, sokáig tart, és a' hegyjegy lassan szokott képlődni.

Kőkemes könyhús.

(*Encanthis scirrhusa.*)

527. §. Ezen ártalom a' könyhúscsa' kőkemes megkeményedését jelenti, és mindenkor annak tökéletes eloszlásra nem hozott gyuladásából, főleg a' görvélyes egy-
mikben veszi eredetét. Kórjelei a' könyhúscsa' kemény, egyenletlen, halványvörös és fájdalom nélküls dagana-
tában állanak. Azonkívül a' szüntelen könyhullás ezen bajnak állandó kórjelét teszi; minthogy a' daganat a' könyek' felszivását akadályozza. Ha valamelly lobindító ok hat a' szenvedő könyhúscsára, a' kőkem rákfenébe megy át, és rákfenés vagy rossz indulatú könyhús támad. Ekkor a' daganat szederjes és igen fájdalmas, mely-
lyen egyszer'smind kérges szélű fekély mutatkozik, és az arczot 's a' belső szemhéjereszt felevő bűdös evet ömlet.

528. §. A' jóslat ezen bajban szomorú; mert a' kő-
kemet eloszlítani nem lehet, sem a' könyhullást elfordítani. De ha a' szemre izgató hatalmak nem hatnak, a' kőkemes

könyhús sokszor egész életben veszedelem nélkül marad, és azért legjobb azt bántatlan hagyni. Mihelyt pedig meggyulad és rákfenévé válik, a' rákfenés bántalom könnyen a' szemtekére is elszármazik, és leggyászosabb kimenetel hozatik elő. Ezen veszedelem' elfordítására a' rosz indulatú könyhúst ideiben ki kell írtani; mi akkint történik, hogy a' romlott könyhús a' bele akasztott horoggal megfogassék, és a' késcsével vagy ollóval, mi csak elfajult és rosz, elvágassék.

Könymirigy' kőkeme.

(Scirrhus glandulae lacrymalis.)

529. §. Ezen baj leginkább görvélyes egymikben előrejárt és megkeményedésbe végződött könymirigylob után fordul elő. Többször ezen betegségben nemcsak a' könymirigy, de a' szemszöglet és szemgödörhártya is kőkemes bántalomban szenved; sőt a' sejtiszövet, és maga a' szemteke sem marad ment hasonló elfajulástól. Meg lehet esmérni ezen kőkemet a' külső szemszögletben a' felső szemhéj alatt tanúzó kemény és egyenetlen daganatból. Innét a' felső szemhéj restebben mozdul, a' szemteke a' belső szemszöglet felé kinyomatik, úgy, hogy a' szaruhártya be- és lefelé fordul. A' szemteke' mozgása is, kivált a' külső szemszöglet felé akadályos. Fájás és vörösség ugyan nincs jelen; de a' könyelválasztás hiányozván, a' szemben kedvetlen szárazság' érzelve hozatik elő, 's a' szaruhártya átlátszékonyságából lassankint kivetkezik.

530. §. Jóslata ezen bajnak, mint minden egyéb kőkemé, legszomorúbb; mert semmi gyógyításnak nem enged. Kiirtását soha sem kell javallni; mert minden elfajult részeket kiirtani lehetetlen, a' műtétel által okoztatott izgatás pedig a' rákfene' kifejlését előidézhetheti, vagy siettetheti. Minthogy a' könymirigy részint a' csontgödör által, mellyben rejtetik, részint a' felső szemhéj által a' külérőszakok ellen védelmeztetik, annak kőkeme csak alig fajul el rákfenébe, hacsak a' test' nedvei megromolva nincsenek; mi a' kiirtás' szerencsés kimenetelét is füstbe szállítaná.

Könymirigy' higora.

(Hydatis glandulae lacrymalis.)

531. §. Ezen nyavalya a' könymirigynek azon rendtulos nagyságát jelenti, melly annak gyurmájában támadt, és magában könyeket foglaló hólyagocska által okoztatik. Ezen igen ritka szemhibában a' betegek mélyen a' szemgödörben tompa fájást éreznek, és kivált a' halánték felé szemeiket nehezen és fájdalmasan fordíthatják. A' fájdalom lassankint nő, 's a' bántódott oldalon a' félfőre is elárad. A' szemteke szárazságban szenved, és a' szemgödörből kinyomatik úgy, hogy a' szaruhártya az orr felé fordul. A' kidülő szemben eleinte a' látás ugyan nem hiányozik, de a' tárgyakat kettőzteti, és a' belső fénykifejlések miatt hibás. Mennél jobban kitolatik gödréből a' szemteke, annál inkább csügged a' láttehetség, elanyyira, hogy végre egészen elenyészik, 's a' szem halottas tekintetet mutat. Midőn a' szem nagyobb mértékben dűled ki, a' szemhéjak azt eltakarni nem képesek, 's a' külső szemszegletben a' felső szempilla' széle és a' szemteke között keményes daganat mutatkozik. Ezen helybeli kórjeleken kívül a' könymirigy' higora' ezen kifejlési fokában étvágy- és álomhiány is nagy gyengeséggel párosulva tapasztaltatnak. Végre a' bajhoz álmokör járul, 's rövid idő múlva guta és halál következik.

532. §. Ha a' szemgödörből kinyomatott szemteke meggyulad, a' beteg' alkalmatlanságai tetemesen nehezbűlnek. A' fájdalmak kegyetlenebben dulongnak 's a' fejet is elfoglalják. A' szaruhártyák' megvörösödnek, felduzzadnak, 's az egész szemteke külebb tolamlik. A' szaruhártya lassankint genyed, és a' szem' csarnokaiban is geny mutatkozik. Nem sokára azután a' szaruhártya a' legnagyobb fájások közt megreped, és a' szemből vérral vegyült eves geny csurog. Ezek meglévén, a' szaruhártya a' szivárványhártyával együtt megránczosodik; a' szemteke' többi részei pedig nem kisebbűlnek, hanem képtelen húsgyurmakint a' szemgödörből kiállanak. A' félfőfájás a' bántódott oldalon nem szűnik, gyakran ugyanezen oldalon a' fültőmirigy is megdagad; a' gyenség napról napra növekedik, 's végre orláz vet az életnek véget.

533. §. Okai ezen betegségnek igen titkosak. Mert megmagyarázhatlan dolog, mimódon történik, hogy a' könyek szabályos útjokról a' mirigy' szemcséit környező sejtszövetbe tévedvén, 's a' mellékes sejtszövetet össze-

könyhús sokszor egész életh
és azért legjobb azt bántatl
gyulad és rákfenévé válik
a' szemtekére is elszárm
hozatik elő. Ezen ves
latú könyhúst ideiber
hogy a' romlott kön
fogassék, és a' ké
és rosz, elvágass

skát képeljének. D
nyimirigy' higorá
hogy ezen bet
gyéb higorok
könymirig
gyobb f
a leh
ké
ete, hanc
tartathatik. Hol
ett 's a' látás egészen ele
adul az elfajult szem' és higoros
a' által tartathatik fen. És ezt is, hogy
, addig kell végbevinni, míg a' beteg jó

on.
536. §. A' könymirigy' higorá' palástoló orvoslása,
rejtő mellyet a' szemteke' tetemes kinyomatása és a' látás'
forrásként elenyészte előtt kell intézni, a' higoros hoya-
gocska' szurásában áll. E' végre egy keskeny gerely vagy
háromszegű a' külső szemszegletbe a' felső szemhéj alá
oly mélyen beszuratik, hogy az összegyűlt könyek ki-
folyjanak. Azután a' sebbe mindennap ólomírba vagy
Goulard' vizébe mártott kőrő alkalmaztatik, mindaddig,
mígcsak a' seb' szélei kergesek nem lévén, szüntelen
könyet szívárogdaló műleges könyshipoly nem képlődik.
Némelly ritka esetekben a' szűrt seben egész higoros hó-
lyagocska kijő, és ekkor a' palástoló orvoslás gyökeres
gyógyulást nyújt. Midőn a' szemteke egészen el van fa-
julva és romolva, ezen palástoló bánásmód semmit sem
használ; akkor tehát csak a' kiirtás, mellyet esmért sza-
bályok szerint kell intézni, nyújthat segedelmet.

Szemhéjkéreg.

(Tylosis.)

536. §. A' szemhéjkéreg a' szemhéjszélek épen nem
fájós, de kemény, és a' szemhéjak' mozgását némellykor
akadályozó 's a' bőrrel egyszínű daganatát jelenti. Terü-
lete ezen daganatnak különbféle: néha az egész szem-
héjszélt elfoglalja, másszor egyik vagy másik, vagy mind
a' két szemszegletre korlátoltatik. Az is megtörténik,
hogy ezen megkeményedés csak egyes helyeken, a' szem-
héjszélek mellett, fehéres kemény csomócskák' alakában

fordul elő. Ezen es
nagy keménységet
ak' kőkemévé
's fölületén
dalmak al
változik

§. A'

obb

meggya

egyes egymik

ak, jöllehet más, buja

is előfordul. A' szemhéjke

ha az izgató és fanyar szereka

A' kőkem pedig rákfenévé válik

akármifele lobindító oknak kitétetik.

Végre minden kiszegély mel-
rög fejlődik ki.

iban az előremondás; mert

letekre leghajlóbb nyava-

'beteg jó küleménynyel

ha az ohaj ott egészség

emcsés szövetet még

emcsés, még egy kis

észség' helyreállí-

ved előkelőleg,

ingödör' széleig,

obb a' jóslat,

— Ha pedig

nyt, melly

igen szo-

gyógyítást

538. §. Jóslata a' szemhéjkéregnek

életidejétől és küleményétől, részint a' hely

fokától és tartásától függ. Midőn ezen beteg

korú egymikben fordul elő, kik' életműségébe az

mes kórszűny mélyen begyökerezett, 's a' szemhéjak

keményedése is nagy mértékben tapasztaltatik, és a'

régóta tart: eloszlásra csak alig lehet számot tartani. Hol

ellenkező környülmények tapasztaltatnak, tökéletes egész-

ség' helyreállítását lehet reményleni, jöllehet a' gyógyítás

mindig soká szokott tartani. — A' kőkem, jöllehet gyó-

gyíthatatlan, de legkevesebb veszedelemmel sem jár, még

rákfenének nem indul. Mihely meggyúlad a' kőkemes

szemhéj, az azonnali kiirtás annak az ábrázat' mellékes

részeire terjedését sokszor szerencsésen meggátolja.

539. §. Minthogy a' szemhéjkéregben a' beteg' kü-

leménye többnyire rosz szokott lenni, a' baj' gyógyítá-

sára mindenkor a' különféle kórszűnynak megfelelő belső

szerek kívántatnak. Helybelikép oszlató szerek szüksé-

gesek, mellyeket azon törvény szerint kell alkalmazni,

hogy előbb az enyhébbek, 's a' hatósbak csak azután

használtassanak. Innét eleinte, kivált ha a' daganat va-

lamivel keményebb, bürök', beléndek', szappanfű', mályva'

stb. poraiból készített kásaborongatmányok alkalmaztas-

sanak. Mihelyt pedig megpuhult a' daganat, azonnal ha-

tós szerek, többnyire íralakban, javalltatnak. Higanyos

készítmények ezen bajban leggyakrabban rendeltetnek,

jobbára más célirányos szerekkel, mint bürökvonattal,

káforral stb. elegyítve, mellyekkel legalkalmasabban

íralakban használtatnak. Ezen szerek' foganata lassan

öregbített adagok által emeltetik. Makacsabb esetekben

a' fojtósavas higacs, íralakban alkalmazva, érdemlett

dicséretet. Ha pedig a' bajon semmi gyógyszer sem fogna, a' daganat' belső színét bemetélni, 's azután másító szereket alkalmazni lenne célirányos. Ha a' szemkéjkéreg kőkemmé vált, legjobb azt bántatlan magára hagyni. Mily helyt pedig világos, hogy a' kőkem rákfenének indult, azonnal, a' mi csak megkeményedett 's elfajult, műtétel által távozassék el. A' műtétel különbözik a' baj' különböző székére és kiterjedésére nézve, és majd később, majd ollóval eszközöltetik.

Szemhéjrög.

(Trachoma.)

540. §. Fzen név alatt a' szemhéjak' köthártyájának elpetykudését és bujálkodását értjük. Majd mind a' két szemhéjon, majd pedig csak egyiken, és pedig az alsón, gyakrabban előfordúl. Midőn csekélyebb a' betegség' foka, a' szemhéjköthártya dagadt, vörös, mintegy meglágyult és bársonyhoz hasonló alakot mutat. Maga a' szem' köthártyája is némi piszkos szint öltvén, rendes fényességétől megfosztatik. Azonkívül a' szemben kedvetlen nyomás' érzelme, bővebb köny- és nyák-elválasztással és mérsékes fényiszonynyal jelenkezik. — Hol a' baj nagyobb fokra emelkedett, a' szemhéj-köthártya' daganata, annak akár egész területén, akár hol a' pillaporczot fedezi, akár pedig a' pillaporcz' szélétől egész a' szemgödör' széléig sokkal tetemesebb. Azonfölül a' szemhéjköthártya' egész külleménye megváltozik, 's szemcsés szövetet ölt. Sőt némelykor a' túlkköthártya' szemgödör-szél melletti része is hasonló szivacsos 's szemcsés gyurmává változik. Ha a' felső szemhéj' köthártyája szenved, az sokszor egészen megdagad, meglágyul és jól fel nem emelődhetik, a' szemiv is valamivel föntebb fekvén. A' pillaszőrök keményebbek, mint egészséges állapotban, és éjszakánként némi szivós nyirk által, melly nappal is elválasztódni szokott, összeenyveltetnek. Ezen körjelekhez szárazság' érzelmén és a' túlkköthártya' halavány daganatán kívül szarusztó is szegődik.

541. §. Ezen bajt többnyire előrejárt szemgyuladásoktól kell származtatni. Kivált az egyiptomi szemgyuladás igen hajló ezen betegség' előhozására; de az idült hurutos szemhéjmirigylob is gyakran előidézi a' köthártya' ezen rendellenességét. Ugyanezt tapasztaljuk a' görvélyes szemgyuladás' némelly alakaiban is, mellyek elhagytak,

vagy fonákul orvosoltattak. Végre minden kiszegély mellett, ha sokáig tart, szemhéjrög fejlődik ki.

542. §. Nem kedvez e' bajban az előremondás; mert a' legmakacsabb és a' kórismételekre leghajlóbb nyavalyák közé tartozik. Azonban ha a' beteg jó küleménnyel bír, czélirányos orvoslás mellett néha az ohaj ott egészség visszatér; kivált ha a' köthártya szemcsés szövetet még nem öltött. De hol a' daganat már szemcsés, még egy kis remény sugárzik ugyan akkor is az egészség' helyreállítására, ha a' köthártya' azon része szenved előkelőleg, mely a' pillaporcz' szélétől egész a' szengödör' széleig terül; és pedig ezen esetben ismét kedvezőbb a' jóslat, ha a' baj csak az alsó szemhéjon mutatkozik. — Ha pedig a' köthártya' azon része ölt szemcsés küleményt, mely a' pillaporczokat fedezi, az előremondás mindig igen szomorú; mert ilyenkor a' nyavalya minden gyógyítást hiúvá szokott tenni.

543. §. Ha a' szemhéjrög rosz küleményű betegen fordul elő, mind egyetemes, mind a' helybeli orvoslás szükséges. Amazt a' lappangó kórszuny ellen kell irányozni; emez a' helybeli bántalom' különféle fokára nézve különbözik. Míg a' köthártya csak ellágyultnak 's bårsonyhoz hasonlónak tapasztaltatik, addig fanyar és másító szerek javalltatnak, millyen a' kénsavas horgag, a' szemkő, az ecetsavas ólmacsok, a' rágó és levált fehér vagy vörös higany, a' mákony, készítményes horgag stb., melyek olvaszték- (de ezt ritkábban szenvedik a' betegek) vagy ír-alakban alkalmaztatnak. Ezek semmit sem használván, az etető szerek' vigyázva intézett használata javalltatik.

544. §. Valahányszor a' köthártya' szemcsés állapotja már kifejlett, nemcsak minden említett szerek', de még a' köthártya' gyakrabbi bemetélése, sőt maga a' tüzes vas is csak alig használának valamit. Hasonló esetekben egyedül a' bujálkodó gyurma' kiirtása ajánl segedelmet. E' czélból a' bántódott szemhéjat ki kell fordítani 's lemezíteleníteni. Azután csipeszszel vagy horoggal megfogtatván a' bujálkodó gyurma, előre huzatik, 's a' Daviel' ollójával elvágatik. Arra pedig legnagyobb figyelmet szükséges fordítani, hogy az egész bujálkodás gyökerestől kiirtassék. Önkint kitetszik, hogy az alsó szemhéjon ezen munkatétel legkönnyebben vitetik végbe; mert a' felső szemhéj alatt létező bujálkodást sokkal nehezebben lehet lemezíteleníteni. De ha a' bujálkodás a' pillaporczokat lepte el, ennek lapos föllete miatt ritkán sül el tökéletesen a' kiirtás. A' vérzés' szüntetésére hideg víz' alkalmazata szükséges, a' következő gyuladás' legyőzésére

pedig lobellenes készület kívántatik. — Sokan a' bujálkodás' megemésztésére a' takáros szemgyuladás' műleges beoltását ajánlják; de ezt, mint föntebb (524. §.) említők, nem javallhatjuk.

Szemhéjvizeny.

(Blepharodema.)

545. §. Akár mind a' két, akár csak a' felső szemhéjnak, a' sejtszövetben összegyűlt savós nedv által előhozott daganata, szemhéjvizenynek neveztetik. A' daganat halavány, átlátszó és puha szokott lenni, úgy, hogy az ujj' nyomására lassan enyésző gödröcske támadjon. Hol a' daganat igen nagy, a' szemhéjak' mozgása egészen meggátoltatik, 's a' szemhéjak' rése csukva van. Ha kisebb a' daganat, a' szemhéjak' mozgása ugyan elég szabad, de a' szem kevesebbé nyílik ki, mint rendes állapotban. — Ezen baj leggyakrabban orbánczos szemhéjlobból veszi eredetét, ha az fonákul orvosoltatott, vagy a' beteg nedves légnek volt kitétetve. Némellykor gindárabb egymikben a' szemhéjak' vagy a' melléktáj' huzamos összenyomása által is előhozatik. Azonkívül az egyetemes bőrvízkórságban a' szemhéjvizényt mindig tapasztalhatni.

546. §. A' szemhéjvizeny' jóslata azon esetben, hol a' bőrvízkór' tünetét teszi, ennek előremondását követi. Ha pedig helybeli bántalmat képez, annak gyógyítása, ha mindjárt lassan is, de mindenütt eszközölhető. — A' kórjeles szemhéjvizeny' gyógyítása alkalmas egyetemes orvoslást kíván. — Hol pedig a' szemhéjvizeny tulajdon betegség, ott célirányos életrend mellett, a' száraz hév' alkalmazata leghasznosabb szokott lenni.

Szemhéj-szélkór.

(Blepharophyma.)

547. §. Ezen baj is a' szemhéjak' daganatát jelenti, de melly azok' sejtszövetében létező lég által okoztatik. A' daganat sokszor a' szemhéjak' mozgását akadályozza 's az ujjakkal tapintatván recseg; színére nézve pedig a' többi bőrrrel egyszínű. — Ezen betegség az egyetemes

szélkórban tapasztaltatik; néha pedig erőszakos tüsszenés, hányás 's az orr'takonyhártyája' sebesítései után támad. — A' gyógyítás illatos 's káforszellővel megterhelt párnácskák' alkalmazatát, 's léles szerek' bekenését kívánja.

Könytömlő' vízkórja.

(Hydrops sacci lacrymalis.)

548. §. Ezen hiba alatt a' könytömlő' daganata értetik, melly az abban összegyűlt takony által hozatik elő, 's a' nyomásra nem kisebbül. A' nyavalya' kezdetén, 's míg az összegyűlt takony higabb összeállásu, addig a' daganat kisebb, a' bőrrel egyszínű, babhoz hasonló, 's az ujjakkali tapintásra nyilvános hullámzást mutat. A' takony' mennyisége mindegyre növekedik, valamint összeállása is, higabb részei felszivatván, napról napra szívósabb lesz. Mennél több geny gyülik össze a' könytömlőbe, annál inkább nő a' daganat' mind nagysága, mind keménysége, annyira, hogy nagyságával a' galambtojást feléri, 's legkevesebb hullámzás' jelét sem mutatja. A' daganat' nagysága növekedvén, a' bőrszíne elváltozik, és lassankint setét kék lesz. Idővel a' könytömlőben összegyűlt takony, melly onnét soha sem nyomathatik ki, a' könytömlőt gyulladásba 's kifelékelyedésbe hozza.

549. §. A' könytömlő-vízkór szinte mindenkor előrejárt könytömlőlób által, de különbféle módon támasztatik. Valahányszor a' könytömlőlób' folyamata alatt az orr-vezeték bedugulván, az összegyűlt takony a' könytömlőben több ideig hever, ennek higabb része felszivatik, 's a' nyomásra nem kisebbülő daganat képlődik. Ugyanezt tapasztaljuk, midőn a' könypontok és -csatornák összenövése miatt a' könytömlőbe könyek nem hozatnak 's az ott elválasztott taknyot nem higítják. De akkor ered leghamarább könytömlő-vízkór, ha sem a' könypontok 's -csatornák működéseket yégre nem hajtják, sem az orr-vezeték át nem járható. Önkint kitetszik, hogy ezen hiba nem támadhat, ha a' könytömlő genyedés által elrontatik, vagy falai összenőnek.

550. §. A' könytömlő' vízkórja müleges segély nélkül soha sem gyógyul meg, 's szünet nélküli könyhullást okoz; sőt néha könytömlőlóbót és genyedést, vagy úgy nevezett könytömlősipolyt is hoz elő. De a' művészet sem

képes ezen betegséget minden esetben meggyógyítani, 's a' jóslat mindaddig bizonytalan marad, míg a' vízkóros daganat felvágatván, a' könypontok 's -csatornák és az orrvezeték' állapotja kellőleg meg nem vizsgáltatott. Hogyha ezen kutatás azt mutatja, hogy a' mondott részekben gyógyíthatatlan összenövés van jelen, a' jóslatot igen szomorúnak kell határozni. Hasonló esetben a' beteget daganatától ugyan meg lehet menteni; de a' könyek szokott útjokra, az orrüregbe nem téríthetnek; azért a' szüntelen könyhullás elkerülhetetlen. Még a' vizsgálat előtt lehet afféle összenövést gyanítani, ha a' kórelőzményből kivilágosodik, hogy a' beteg könytömlőlobban gyakorta és pedig nagy mértékben szenvedett. Ezen okból igen kétséges a' gyógyítás' jó kimenetele akkor is, midőn könytömlősipoly fejtett ki.

551. §. A' könytömlő' vízkórja' gyógyításában legelőször a' tömlőt bemetszeni, 's az összegyűlt taknyot kiüríteni szükséges. E' végre a' daganat' legkiállóbb pontján a' gerelyke jó mélyen beszuratik, 's a' kihuzás közben a' seb fel- és aláfelé kellőleg kitágítatik. Felnyitván ekkint a' könytömlőt, a' takony, ha folyó összeállású, nagyobbbrészt magától kifoly; a' hátralévő részt pedig részint az ujjak' nyomása, részint langyos víz' belövellése által, melly Anel' fecskendőjével intéztetik, kell kiküszöbölni. Hol az összegyűlt takony szívós és kocsonyás összeállású, a' legnagyobb seben is semmi sem foly ki belőle. Ezen esetben tehát a' könytömlő úgy tisztítatik ki, hogy, a' csipesz összenyomott száraival ismételt izben a' tömlőbe eresztetvén, a' sűrű takony' egy része megfogatik 's kihuzatik. Minekutána a' csipeszszel már semmit sem lehet kivonni, a' tömlőbe csontkutasz bocsátatik be, melly gombjával az orr-vezeték felé igazítatván, az ujjak közt megforgattatik, hogy a' takony ekkint helyéből kimozdulván, belövellésekkel azután kimosathassék.

552. §. A' tömlő kellőleg kitisztítatván, a' sebbe kérő alkalmaztatik, és hegyibe ragasztó tapasz ragasztatik. Másnap kivéven a' kérőt, a' könypontok 's -csatornák' kivizsgálása végett, hanyatt fektetvén a' beteget, a' belső szemszegletbe valami színes nedv, p. o. Sydenham' híg mákonya vízzel feleresztve cseppentetik be. Ha ezen nedvesség felszivatik, 's a' könytömlő' sebében megjelenik, kitetszik, hogy a' szóban lévő életművek ép állapotban vannak. Ha pedig az említett nedvből semmi sem szivatik fel, a' könypontokat 's -csatornákat az Anel' kutaszával kell megvizsgálni. Midőn ez a' központokon által a' könytömlőbe semmikép sem vezetethetik, azon részek' összenövéséről nem lehet kétség. Illyen esetben

semmi reményt sem lehet táplálni a' betegség' gyógyításáról. Mert ha mindjárt a' daganatot egy kevés időre el lehet is távoztatni; nem sokára a' baj kiújul; mert magában a' könytömlőben elválasztatott takony, ha könyek által nem higítatik, az orr-vezetéken le nem megy, hanem ismét összegyűlvén az előbbi állapotot hozza vissza. Valahányszor tehát a' könypontok 's -csatornák' összenövése tapasztaltatik, a' vízkór' ismétlését másképp el nem lehet fordítani, mint a' könytömlő' ürege' elrontása által. Ezen üreg akkint töröltetik el, hogy a' könytömlő gyuladásba hozatván, annak belső falai összenőjenek. E' végre az eléggé kitágított seben egy kis darab pokolkő a' könytömlőbe bebocsátatik, és ennek falai mindenütt jól megégettetnek. Ezen üreg' elrontása után a' belső szemszegletnél hegyjeg marad vissza, és szüntelen könyhullás, melly már azelőtt is jelen volt.

553. §. Azon esetekben, hol az említett kutatásból az tetszik ki, hogy a' könypontok 's -csatornák' működésüket kellőleg végezik, vagy azokban összenövés nincsen, a' vízkór' elmellőzhető az orr-vezeték' állapotjától függ. Ezen vezeték' járása vagy összenöve, vagy behártyája' daganata által szűkítve lenni szokott. Az orr-vezeték' kifürkészésére kutaszok kívántatnak, mellyek közül eleinte a' közönséges csontkutasz használtatik. Hogyha ez, jóllehet nem baj nélkül, az orr-üregbe behat, az orrvezeték' takonyhártyája csak lágyan és szivacsosan van megdagadva. Ha a' csontkutaszt épen nem lehet az orrüregbe bevezetni, Mejean' ezüst kutaszával kell a' vizsgálatot folytatni. Midőn ez, bár csak nehezen, az orrüregbe bevitethetik, az orrvezeték' takonyhártyája' daganata kérges, vagy épen szemcsés. Midőn az ezüst kutasz semmi mesterséggel az orrüregbe le nem száll, hanem mindig ugyanazon akadályba ütközik, nem lehet kételkedni, hogy az orrvezetékben összenövés van jelen. Hogy pedig a' kutasz az orrüregbe le nem ment, azt részint a' beteg' érzete bizonyítja, részint abból tetszik ki, hogy a' kutasznak csak kis részét lehet bebocsátani. Ellenben, ha a' kutasz valósággal az orrüregbe hatott: elég mélyen lemegy, 's gombja az alsó örvényes csonton állapodik meg.

554. §. Minekutána tudva vagyon, hogy az orrvezeték nincs összenöve, hanem csak megszükülve, annak járását erőműlegesen kell kitágítani. E' célnak magok a' kutaszok felelnek meg, mellyek fölül a' homlokhoz kötve, több ideig a' vezetékben hagyatnak; addig t. i., míg az orrvezetékben szabadon nem mozgathatnak. Ha eleinte csak az ezüst kutaszt lehetett bebocsátani, annak

használata után a' csontkutaszok alkalmazatára kell által menni. Minekutána ezek is könnyen fel 's alá mozdíthatnak, némellyek az orrvezetékbe ezüstvesszőt alkalmaznak, és pedig elein vékonyabbat, későbben vastagabbat, melyet több hónapokig is ben hagynak, hogy az orrvezeték annál jobban kitáguljon. Ez meglévén, a' könytömlő' sebét behegesztik. Mások a' seb' begyógyítása előtt, arany-, ezüst- vagy ólom-csővecskét alkalmaznak a' végből, hogy ezen a' takony és könyek az orr' üregébe lefolyhassanak.

555. §. A' könytömlővízkór' gyógyítása eleinte vékonyabb azután vastagabb és vastagabb ezüstvesszők által alig eszközöl állandó gyógyulást; mert az orrvezeték' takonyhártyája közönségesen ismét megdagad, és az előbbi baj visszatér. Szinte olly bizonytalan orvoslás intéztetik az orrvezetékbe bocsátott csővecskék által is; mert ezek, jóllehet felső végökön bővebbek, mégis lassankint a' hátsó orrlyukakon leereszkednek, 's hákogás által kivettetnek, az orrvezeték pedig azután ismét megszokott szűkülni, 's az elűzött nyavalya kiújúl. Ezen okoknál fogva sok orvosok más bánásmódot javallnak, 's a' gyógyítást hangászi húrok által eszközlik, melly hosszas ugyan és unalmas, de a' kórismételek ellen nagyobb bátorságot nyújt. E' végre midőn már a' csontkutasz az orrvezetékben szabadon mozdíthatatik, előbb vékonyabb húr, melyet a' hangászok E húrnak neveznek, használtatik. Ezen egész húrból, melly többnyire tekerestet képez, egy négy vagy öt hüvelyknyi hosszú darab kibontatik, és vége a' szájbán egy kevéssé megpuhítatik. Azután ezen kibontott rész az orrvezetékben át az orrüregbe vezettetik, honnét aztán, az alkalmazás után egynehány órával, a' beteg' lehelletét becsukott szájjal az orron erőszakkal kihajtván, a' húr' végét a' mellső orrlyukakon kifűjja, vagy gombostő' fejével kiveszi. Kifüggő része a' húrnak az orrczimpák mellett enyves tapaszszal megerősítetik; felső része pedig alkalmas kötővel a' homlokhoz köttetik. A' könytömlő' sebébe a' húr mellé tépet tétetik, melyre fölül enyves tapasz alkalmaztatik.

556. §. Másnap, eltávoztatván a' tapaszt 's kivévén a' tépetet, mindenek előtt a' könytömlőbe tisztogatás végett szemkő-olvaszték Anel' fecskendője' segédelmével fecskendeztetik be, mellyhez olomeczet és híg mákony is adatott. Azután a' húrtekercsből új rész bontatik ki, melly Sydenham' híg mákonyával bekenetve, az orrczimpa mellett megerősített rész kihuzatván, az orrmenetbe bebecsátatják. A' kihuzott húr' fölösleges része elvágtatik, a' hátralévő szilak pedig ismét az orrczimpa mellé meg-

erősítetik. A' húr' mellé ismét kérő alkalmaztatik, mint két nappal ezelőtt, de hig-mákonnyba avatva. A' kérő fölibe ismét enyves tapasz ragasztatik. Így azután a' könytömlő mindennap belövellések által kitisztítatik, és a' húrból új és új rész, mindig hig mákonnyal kenve, bocsátatik az orrvezetékbe, míg csak az egész E húr el nem fogy. Mi ha megtörtént, a' könytömlőbe langy víz fecskendeztetik, hogy kitessek, ha valljon az orrmenet' járása már eléggé ki van-e tágítva. Azon esetekben, hol az orrvezeték' takonyhártyájának daganata puha és szivassos volt, a' kémlő belövelletek szabadon és folytonosan folynak keresztül az orrvezetéken. Hogyha ezen kémlő befecskendetek, mindennap ismételtetvén, valami tíz napig mindig akadály nélkül folynak keresztül, a' könytömlő' sebe' gyógyításával az orvoslást be lehet végezni.

557. §. Midőn az E húr' alkalmazata bevégeztetvén, a' kémlő belövelletek csak cseppenkint ereszkednek az orrmenetbe, vagy a' következő napokon vékonyabban folynak keresztül, azonnal más vastagabb húr't, melyet t. i. a' hangászok A-nak neveznek, kell épen azon módon, mint az előbbit, alkalmazni. Ezen húr is elfogyván, ismét kémlő belövellések intéztetnek, és ha szabadon folynak keresztül, a' fecskendések még tizennégy napig folytattatnak. — Ha pedig a' fecskendetek még az A húr' alkalmazása után sem folynak kellőleg keresztül; mi leginkább akkor esik meg, midőn a' takonyhártya' daganata kérges és szemcsés: a' D húr' alkalmazására kell által menni. — Ezen esetben mind a' húr't, mind a' melléje alkalmazandó kérőt fehér vagy vörös levált higanyból készített írral kell bekenni; a' belövellésekre pedig, melyek a' tisztítás végett mindennap intéztetnek, rágó higany' olvasztéka Sydenham' hig mákonnyával használtatik. Ha, mint többnyire történni szokott, a' kémlő lövelletek, melyeket ilyenkor húsz napig szükséges folytatni, a' D húr' alkalmazata után sem felelnek meg obajtásunknak: ezen húr' alkalmazatát ismételni szükséges, a' kötözéshez egyszer'smind erősebb másító írokat használván. A' kémlő befecskendéseket, minden ismétlése után a' D húr' alkalmazatának, hosszabb és hosszabb ideig szükséges folytatni.

558. §. Azon betegekben, kiknek ezen különbféle húrokat az egész gyógyítás' ideje alatt összetekerten homlokukhoz kötve hordozni terhes lenne, úgy is lehet intézni az orvoslást, hogy a' könytömlő' sebében mindennap új húr-darab bocsáttassék be mindaddig míg az orrvezeték' járása eléggé ki nem tágult. A' húrok' használatán kívül, segédczélul az orrmenetre nápolír is kenegettethetik, valamint bodzavirág- vagy székfű-forrázatból fejeledező gőzök is

eresztethetnek tölcser' segedelmével az orrvezetékbe. Minekutána a' különbéle ideig folytatandó befecskendések-ből kitetszik, hogy az orrvezeték' takonyhártyája lelohadván, rendes állapotjába visszatért, a' könytömlő-vízkór' gyógyítása, a' könytömlőn ejtett seb' begyógyításával fejeztetik be. De ezen seb, a' húrok' hosszas alkalmazata miatt kérges szokott lenni, azért annak széleit gerelykével be kell metélgetni. Mi ha megtörtént, a' sebre tapaszt ragasztatik, a' hegedés közönségesen huszonnégyszer óra' lefolyta alatt következik. Hanem némellykor egy parányi, izromonkint takonynyal kevert, könyeket ömlető nyílás marad vissza, melyet sokszor nehéz begyógyítani, 's a' pokolkó' alkalmazatát többször kell ismételni, míg ohajtott hegedés következik.

559. §. Ha az orrvezetékben összenövés van jelen, 's ez csak az alsó részére van korlátolva az orrvezetéknek, az előadott orvoslást az összenőtt rész' átfurásának kell megelőzni. Ezen átfurás ezüstkutaszszal eszközöltetik, mellynek vastagabb vége háromszögűre van kihegyezve. A' kutasz' hegyére t. i. kis viasz labdacst függesztetvén, az orrmenetbe bevezetetik, és mérséklett kézzel vigyázva az orr' üregébe nyomatik. Hogy az átfurás megtörtént legyen, azt részint kezével észreveheti az orvos, részint pedig a' beteg' állítása és az orron kifolyó egynehány vércseppek bizonyítják. De ha az orrvezeték' összenövése nagyobb kiterjedésű, és ennek nagyobb részét elfogja, sem ennek erőszakos átfurását, sem a' könycsont' lékelését nem ajánlhatjuk; mivel mind a' két úton csontszű 's más tetemes nyavalyák következhetnek. Hasonló környülmények közt tehát tanácsosb a' könytömlőt a' főntebb (552. §.) előadott mód szerint elrontani, 's ekkint a' vízkór' visszatérését elfordítani.

560. §. Némelly esetekben a' könytömlő' vízkórjából, az összegyűlt takony előhozta izgatás miatt, könytömlő-sipoly támad. Illyenkor a' fekély' nyílását kellőleg ki kell tágítani, 's az orvoslást azon mód szerint, mint eddig előadók, intézni. Ez az oka, hogy sok szerzők, kivált a' régiebbek, a' főntebb előadott orvoslásmódot a' könytömlő-sipoly' gyógyításának nevezik. Némellykor a' könytömlő' kifekélyedése a' könycsont' szájával szöveményes; mit a' bőr' szederjes színéből, taplós kinövések' jelenlétéből, eves nedv' kifolyásából lehet gyanítani; de legbizonyosabban a' kutaszszal lehet megésmérni. Ezen esetben mindenek előtt a' csontszűt szükséges gyógyítani. Belsőkép tehát, ha valamelly kórszűny lappang az életműségben, azt kell alkalmas szerekekkel orvosolni; külsőkép pedig mirha és búzaszat igen foganatossan szoktak

használtatni. A' esontszút szerencsésen meggyógyítván, a' könytömlővízkór' gyógyítását kell elkezdeni.

Könytömlő' sérve.

(Hernia sacci lacrymalis.)

561. §. Ezen hiba hasonlít a' könytömlő' vízkórjához; mert ez is ezen életmű beteges daganatában áll. De ezen bajban a' daganat kisebb, soha sem nagyobb egy babszennél, a' bőrrel mindig egyszínű, és, mit leginkább meg kell jegyezni, az ujj' nyomására elenyészik; mert itt a' könytömlőt akár a' könyvpontokon, akár az orrvezetéken, akár mind a' két úton nyomás által ki lehet üríteni. Midőn ekkint a' könytömlő' daganata ujjal megnyomatik, belőle vagy fehéres, átlátszó és könyekkel vegyült takony, vagy pedig fehérsárgás, épen nem átlátszó, és genyképzű nyák ürül ki. Az utóbbi esetben a' könytömlőn tapintással némi keménységet is lehet észrevenni, mely a' genyképzű nyák' kifolyásával azt jelenti, hogy a' könytömlő' sérve annak takárjával van szöveménnyel. 'S hamindjárt ezen szövemény a' könytömlő' sérvével tapasztaltatik is: a' daganat mégis soha sem fájós, 's ha ez nyomás által kiürítetett, a' könytömlő' takarója ránczos és petyhüdt állapotban tűnik elő.

562. §. A' könytömlő' sérvét mindenkor annak takárja hozza elő. Ha t. i. a' könytömlőben összegyülemelő takony szorgalmasan ki nem ürítetik, annak mellső fala lassankint meglágyul, és a' szemzárizom' rostjai, a' könytömlő' kültakarója 's a' sejtszövet zsongjokat annyira elvesztik, hogy végre a' könytömlő' önkintes kiürülése többé nem következik az orrvezetéken; ha pedig a' könytömlő az ujjak' nyomása által kiürítetik, a' bőr ránczokba szedődik.

563. §. Ezen bajban többnyire kedvező jóslatot lehet alapítani; mert hacsak a' baj soká el nem hagyatott, vagy el nem régült, a' könytömlő' mellső falának 's az azon fekvő részeknek zsonghiányát úgy meg lehet javítani, hogy a' könytömlő' önkintes kiürülése következék. De legtöbb esetekben a' gyógyulás lassan megy előre, sokáig tart. Kiváltképen pedig akkor huzamos ezen baj' orvoslása, midőn egyszer'smind takár is jelenkezik, és a' betegek rossz testküleményök miatt, mint a' görvélyesekben tapasztaljuk, gyakor kórisméleteknek vannak alávetve.

564. §. A' gyógyítást azon esetekben, hol a' köny-

tömlő' sérve takárral van szöveményben, emennek orvoslásán kell kezdeni. E' végre a' talán lappangó kórszűnynek megfelelő bánásmódon kívül, fanyar és másító szerek javalltatnak, mellyek a' takony' beteges elválását korlátolják, és a' bántódott rész' tengfolyamat elváltotztatják. Illyen az osztrák gyógyszerár szerint készített kék szemvíz, a' szemkő' olvasztéka, a' kénsavas horgag, kénsavas rézag, a' rágó higany szemvizekben mákonyfestvénynyel vagy higmakonynyal vegyítve. Ezen gyógyszerek akkint használtatnak, hogy kiűritvén előbb a' könytömlőt, a' belső szemszegletbe mindennap egynehányszor becseppentessenek. Ha pedig ezen folyó gyógyszerek nem elég sikerrel alkalmaztatnak, más hatásb szerek, t. i. higany, savítagok (oxyda) íralakban, ugyan a' belső szemszegletbe alkalmazva, foganattal rendeltetnek.

565. §. A' könytömlő' sérvében elpetyhüdt részek' zsongja' helyreállítására két dolog kívántatik, t. i. a' nedvgyülevény' elfordítása 's az elpetyhüdt és zsonghiányos részek' megerősítése. — A' nedvek' könytömlőbe gyűlését nappal gyakor kinyomás által el lehet mellőzni, de éjjel alkalmas kötözés szükséges. E' végre a' könytömlőre többszerűen egybehajtott nyomaszok, kis babaképu' bőrvánkossal ellátva, alkalmaztatnak, és a' fő körül vezetett kötővel úgy oda szorítatnak, hogy a' beteg azokat álmában se nyomhassa félre. — A' zsonghiányos és petyhüdt részek' erősítésére ösztönlő és fanyar szerek kívántatnak, úgymint póris, kénsavas vasag, kénsavas rézag, vízben felolvasztva, borléllet, illatos léllet, kénégénnyel stb. keverve. Ezen szerek részint napjában gyakrabban a' belső szemszegletbe cseppentetnek, részint ezekbe mártott nyomaszok' alkalmaztatnak a' könytömlő' tájékára. Azonkívül makacsabb esetekben a' könytömlő' bemetszése javalltatik, hogy a' sebbe tépet alkalmaztatván, gynladás és genyedés támadjon, és a' gindár részek ezen módon erősödjének.

A' szem' részeiben előforduló daganatok.

566. §. Daganat által a' részek' rendtulos térimejét értjük, melly ezekben foglalt anyag által tétéleztetik föl. A' daganatok' ezen szétfeszítő anyaga vagy saját hüvelyben foglaltatik, vagy csak a' fölbőrrel van fedezve. Az utóbbi daganatokhoz a' kása és pörs számítatik, mellyek egyedül a' szemhéjakat lepik meg. A' hártýába foglalt

daganatok idővel vagy nagyra növekednek 's ekkor tömlős daganatoknak neveztetnek, vagy állandólag kis tériméjük maradnak, és árpáknak hivatnak. A' tömlős daganatok, a' bennök létező anyag' különbféle összeállása szerint, szalonnás, kásás és mézes daganatokra oszlanak. Az árpák' összeállása a' kásás vagy szalonnás daganatokéhoz hasonló. Tömlős daganatok mind a' szemgödörben, mind a' szemhéjkon előfordulnak, az árpák egyedül ez utóbbiakat lepik meg.

A' szemgödör' tömlős daganatai.

(Tumores cystici orbitae.)

567. §. Ezen daganatok többnyire esméretlen okból veszik eredetöket, és leginkább a' szemteke alatt, ritkábban oldalast, vagy a' szemgödör' fenekén, fészkülnek. A' bennök foglalt anyag jobbadán sűrű zsírhoz, némellykor fehérnye-, geny-, vagy savóhoz hasonló összeállással bir. A' szem hasonló daganat által, ennek székhöz ellenkező helyzetbe csavartatik; honnét megesik, hogy illyes betegek sokszor kettős látásról panaszkodnak. Később a' szokott irányzatától eltérő szemteke jobbadán ki is áll, 's a' láttehetség igen nagy mértékben csügged, vagy egészen elenyészik. Sőt növekedvén a' daganat' tériméje, maga a' szemhéj is, melly a' daganattal mellettes, előre nyomatik. A' szem' mozgásai azonfölül nehezek, vagy lehetlenek, a' könyek fel nem szivatnak, hanem az arczon csurognak le, gyakran szem- és főfájások állanak be. Ezekhez járul még a' fényiszony is, 's a' szemnek módnélkül fájdalmas és gyakran visszatérő gyuladása.

568. §. A' szemgödör' fenekén tanyázó tömlős daganatok' jóslata szomorú; mert kiirtásuk lehetetlen, lévén, súlyos bajokat okoznak, sőt magát az életet is veszedelmeztetik. A' szemgödör' mellső részében fészkülő tömlős daganatok' jóslata sokkal kedvezőbb; mert ezeket szerencsésen ki lehet irtani. De ha a' műtétel alatt nyilvánosodik ki, hogy ezen daganatok a' szemgödörbe mélyen bevonulnak, ezeket is ritkán lehet gyökerestül elmellőzni; hasonló esetekben tehát a' kórismétlettől jobbára tartani lehet. Ha a' daganat' nagysága tetemesebb, némellykor a' műtétel után a' szemhéj elpetyhüdt köthártyája taplós kinövésbe fajul el. Nem különben a' műtéves után néha a' bántódott szem tompult vagy egészen eltörlött látása is szokott

visszamaradni. Sőt kivettetvén a' daganat, a' szemteke rendes helyzetébe sem tér azonnal vissza; hanem csak lassankint és célirányos szerek' használata mellett jó régi állásába helyre.

569. §. Kiirtása ezen daganatoknak következő módon itéztetik: a' daganatot fedező szemhéj' takarója a' balkéz mutató- és középujjával feszült állapotban tartatván, a' daganaton mérsékelt kézzel, nehogy annak hárttyája megsértessék, a' zárízom' rostjai' folyamata szerint hosszú metszés tétetik. A' sebbe nyomult daganat azután mindenfelül, mennyire csak lehet, a' sejtiszövegtől a' kés-cse' segedelmével mélyen elválasztatik. Ez meg lévén, a' daganat a' beléje akasztott horognál fogva enyhén előre huzatik, és minden sejtiszövegtől ollóval eloszlatatik, kivágván a' daganat' fő gyökereit is, melyek talán a' szemgödör' mélyébe vonultanak. Kivévé a' daganatot, a' sebet bebocsátott ujjal mindenütt szorgosan meg kell vizsgálni, és ha valami keménység ötlük elő, azt azonnal horoggal felfogván, ollóval el kell mellőzni. — Ha a' műtétel közben a' dagagat' tömlője bevágatván, vagy a' horoggal felszakasztatván, a' benne foglalt anyag kiürülne, az üres tömlőbe tépetet kellene alkalmazni, hogy ekkint gyulladás indítatván, a' tömlő' következő genyedés által megemésztessék.

570. §. A' vérzés ezen műtétel után csekély szokott lenni, 's hideg víz' alkalmazatára mindig megszűnik. A' kötözéshez igen puha tépet szükséges, mely a' sebbe tetetvén, ebben addig hagyatik, míg genyedés' jelei nem mutatkoznak. A' gyulladás, mely ezen műtételt nagyobb mértékben szokta követni, 's a' szemgödör' sejtiszövetén kívül, a' szemhéjakat, sőt az ábrázatot, és nyakat is el szokta áradni, lobellenes gyógmódot kíván, mely esmért törvényei szerint itéztetik. A' szemteke, mely ritkán megy rendes helyzetébe magától vissza, mindjárt a' műtétel után alkalmas kötözéssel mérsékes nyomás által helyére igazítatik, és mindaddig így lekötve tartatik, míg a' szemgödörből többé ki nem tolamlik. Ha a' láttehetség' tompasága vagy hiánya tapasztaltatik, élesztő és ösztönző szerekhez kell folyamodni. Ugyanezen szerek a' szemhéjakon, főleg az alsón kezdődni szokott petyhüdest is kellőleg elnyomják. Ha pedig a' szemhéjak' ellágyult köthártyáján taplós kinövés mutatkozik, eleinte fanyar, kivált timsóval készített szemvizek javalltatnak, 's ha ezek nem segítnék, a' kinövést kés' segedelmével kell eltávolztatni.

A' szemhéjak' tömlős daganatai.

(Tumores cystici palpebrarum.)

571. §. A' szemhéjak' tömlős daganatai néha törődésből, de sokszor esméretlen okokból veszik eredetöket. Ezen daganatok következő körjelekkel nyilatkoznak: a' beteg a' szemhéjak' egy vagy más részén, de leginkább a' felső szemhéjon a' halánték felé, eleinte egy kis daganatot vesz észre, melly a' bőrrel egyszínű, a' tapintásra érmeczes, nem fájós, 's többé kevesebbé mozgatag. A' daganat észrevehetetlenül nő, a' szemhéjak' mozgását többé kevesebbé akadályozza, 's végre galamb- vagy tyuktojásnyi nagyságra növekedik. Ezt leginkább a' kásás és mézes daganatok felül kell tartani, mellyek azonfölül ujjakkal tapintatván, hullámnzást mutatnak. A' szalonnás daganatok ritkán nagyobbak egy közönséges mogyorónál, nem hullámnznak, és jóllehet mozgékonyaknak tetszenek, hártyájok' hátsó fele még is többnyire a' pillaporczhoz van növe. A' hártya, mellyben ezen daganatok foglaltatnak, a' mézes daganatokban legvékonyabb, vastagabb a' kásás daganatokban, legvastagabb, -erősebb 's szinte bőrnemű a' szalonnás daganatokban.

572. §. A' szemhéjak' tömlős daganatai sokkal jobb jóslatot engednek, mint mellyek a' szemgödörben fészkülnek; mert azok a' láttehetséget nem bitangolják, 's veszedelemmel nem járnak. Mindazáltal ezen daganatok is alkalmatlanok; mert a' szemhéjak' mozgását akadályozzák és sokszor nagy képtelenséget okoznak. De mind-ezen alkalmatlanságok a' tömlős daganatok' kiirtásával szerencsésen elháríthatnak. Azonbon meg kell vallani, hogy ha a' kiirtás helytelenül intéztetik, különbféle, és sokszor magoknál a' daganatoknál is súlyosabb bajok, millyen a' ki- és beszegély és nyúlszem, hozatnak elő.

573. §. Ezen daganatok' leghamarabb gyógyítása kiirtásban áll. Könnyebb ezen műtételt végbevenni a' fölülekes és mozgatag daganatokban, mint mellyek a' zárízom alatt fészkülnek 's mozgatlanok. Hogy a' mozgékony daganatok a' sejtszövettel annál könnyebben elválasztathassanak, tanácsos azokat a' műtétel alatt gyakran tapingatni 's ide oda mozdítani. Maga a' műtétel akkint intéztetik, hogy a' daganatot fedező bőr' közepén, melly a' balkézzevel feszülve tartatik, elég hosszú metszés készíttessék, nehogy a' kellenél kisebb seb nehézségeket és alkalmatlanságokat szüljön. De ezen bemetszést igen

mérsékelt kézzel szükséges intézni, hogy a' daganat' tömleje, melly fehér és fényes szokott lenni, sértetlen maradjon. Mihelyt ezen hártya szem alá jő, azonnal hideg vizet kell a' sebre alkalmazni, hogy a' vérzés elálljon. Aztán a' segéd a' sebakakat egymástól ügyesen széthuzza, a' műtevő pedig a' daganatba horgot akasztván, azt enyhén külebb húzza, és késcsével köröskörül a' sejtszövetből elválasztja. Kivétvén a' daganatot 's megállítván a' vérzést, a' sebet mind száraz, mind véres varrással egybe kell foglalni. A' sebrövid idő múlva beheged. Ha pedig a' daganat' hártája a' pillaporczhoz van növe, ez könnyen megsértetik, vagy a' daganattal együtt kivágatik. Ha tehát a' daganat' tömlője nehezen válnék el a' pillaporcztól, czélirányos lenne azt levágni, 's a' tömlő' hátsó részét a' pillaporczon hagyni. A' sebet ilyenkor tépettel kell kitölteni, hogy genyedés következék, melly a' tömlő' hátralévő részét megemészse. Azután, ha a' környülmények kívánják, a' genyedést hígmákonnyal vagy oszlató irral növelni lehet.

574. §. Ha a' betegek a' műtételtől nagyon iszonyodván, a' daganat' kiirtását nem engedik, azon csak egy hosszú metszést kell intézni, 's a' benne foglalt anyagot nyomással kiüríteni. A' daganat' üres tömlője tépettel kitöltetik, hogy meggyuladjon, 's következő genyedés által elpusztítassék. Megtörténik némellykor, hogy a' tömlő a' genyedésnél fogva egészen elválék a' sejtszövetstől, 's csipeszszel huzathatik ki. De legtöbb esetekben ezen hártya lassankint emésztődik meg, pedig annál bizonyosabban, ha a' genyedés izgató szerek által előmozdítatik. E' végre a' tömlőbe bocsátandó tépetet eleinte Sydenham' híg mákonyába, azután oszlató írba, 's ha a' hártya igen szívós és vastag, etető szerekbe is kell avatni.

Árpa.

(Chalazion.)

575. §. Árpa által a' szemhéjon előforduló és pedig ennek szélét meglepő kemény csomócskát értünk. Majd a' pillaporcz alatt, majd annak fölötté tapasztaltatik ezen daganat, és pedig majd magányosan, majd nagyobb számmal mutatkozik. Az árpadaganat gömbölyű vagy babképű, nem fájós, mogyoró nagyságnyira alig nő, 's többnyire a' bőr alatt mozgékonny. Összeállása különbféle szokott

lenni. Ha a' daganatban foglalt anyag kocsonya összeál-lású, a' baj tulajdonképp árpanak, vagy jégárpanak neveztetik; ha pedig tetemes keménységet mutat, kőárpa-nak mondatik. Színe is különbözik az árpanak; mert midőn közvetlen a' bőr alatt tanyázik, vöröses szokott lenni; midőn pedig a' zárízom vagy épen a' pillaporcz alatt fészkül, színe a' többi bőrértől nem különbözik. Ezen utóbbi árpa-szemeknek, melyek a' pillaporcz alatt rejteznek, csak úgy lehet nagyságukat 's alakukat jól megkülönböztetni, ha a' szempilla kifordítatik.

576. §. Az árpadaganat mindenkor előrejárt 's tökéletlen genyedett vagy keményedésbe végződött árpa-szemből veszi eredetét. Ezen ártalomra leginkább görvélyes emberek hajlandók; de másoknál is, kik semmi senyves bántalomban nem szenvednek, támadhat árpa, ha az árpaszem' folyamata alatt a' beteg léles italokkal él, vagy romlott levegőben tartózkodik. Nem különben ered árpásdaganat akkor is, ha az árpaszem elhagyatik, vagy fanyar szerekkel fonákul orvosoltatik.

577. §. Az árpa' jóslata igen kedvező; mert akár eloszlátás által, akár kiirtással minden esetben eltávoztathatik. Eloszlást a' heveny, sem igen kemény, sem nem igen nagy, és mindjárt a' bőr alatt fekvő árpanak lehet reményleni. Ha pedig nagyobb az árpa, kőkeménységű, és elrégült, annak gyógyítása csak kiirtás által eszközölhető. — Midőn a' szemhéjat egyszerre több árpa lepi meg, és azok' kiirtása nem intéztetik, néha a' szemhéjak' kőkemébe fajulnak el. Ezen kimeneteltől akkor kell leginkább félni, ha valamelly lappangó kórszuny miatt a' szemhéjak' gyuladása gyakrabban beáll.

578. §. Az árpa' gyógyítása, mint fentebb említők, vagy eloszlátással vagy kiirtással eszközöltetik. Midőn az eloszlást csak kis hihetőséggel is lehet reményleni, annak előmozdítására különféle gyógyszerek használatnak. Ezen eloszlató szerekhez tartoznak: a' daganat' ujjali dörzsölése, mindennap több ízben ismételve, továbbá a' szürke higanyos ír', Hoffmann' életbalzsama', a' szálló kenet', illatos lél', kénégény', folyó hügany', mákonyfestvény', kőrösbogarfestvény' stb. bekenése. De ezen szerek' használatában vigyázni kell, hogy a' szembe ne hassanak, 's azt ne izgassák: azért alkalmazásuk alatt a' szemet jól be kell csukni. Éjszakára valami oszlató tapaszt p. o. mézgagyántás, higanyos, vagy bürök-tapaszt kell a' daganatra alkalmazni. Ezen gyógyszerek kétféleképp szokták az árpa' gyógyulását eszközölni: használatuk alatt t. i. az árpa vagy lassankint kisebbül 's végre elenyészik és valósággal eloszlik, vagy általuk izgattatván,

gyuladásba 's genyedésbe kél, 's az utóbbi által megemésztetik.

579. §. Ha az árpa keményebb 's nagyobb volna, mint hogy ezen szerek által eloszlattatnék, vagy ezen szerek már siker nélkül használtattak volna, az árpát kiirtani szükséges. Ha az árpa a' bőr és a' zárízom alatt vagyon, a' daganat' közepén a' késcsével hosszú vágás tétetik, aztán lemezítlenítetvén a' csomó, horoggal felfogatik, 's ollóval vagy késcsével a' mellettes sejtszövetől elválasztatik. Ezen munkatétel alatt vigyázni kell, hogy a' pillaporcz meg ne sértessék; azért a' műtétel közben a' vérzést hideg víz' alkalmazata által folyvást kell csillapítani. A' műtétel után a' seb' egybefoglalása egyedül száraz varrással történik, és a' behegedés kevés idő múlva következik. Ha pedig az árpa a' porcához volna nőve, annak hátsó fele ott hagyatik, 's pokolkővel emésztetik el. — Hol az árpa a' pillaporcz alatt fészkül, a' bántódott szemhéj előbb kifordítatik, a' daganat azután horoggal felfogatván, mérsékesen előhuzatik, és ollóval vagy késcsével az alján elmeteszetik. A' porczon ragadt rész pedig etetőszerrel rontatik el.

Kása és pörs.

(Milium et phlyctaenula.)

580. §. Kása alatt a' szemhéjak külső színén ülő, és egy nagyobb kásaszem' nagyságát soha fölül nem múló kis daganat értetik. A' baj keményes, krétaképű, sűrű faggyúanyaggal teljes, és vékony fölbőrrel fedezett gombocskát képez. — A' kásához hasonló a' pörs, melly hasonlókép a' szemhéj' külső színén de széléhez közelebb fordul elő. A' pörs kis hosszas, átlátszó és nyirkkal kitöltött hólyagocskát képez. Környékét némelykor kis vörösség jeleli, tömlőcskéje pedig idővel átlátszékonyságából kivetkezik, megvastagszik 's megszívósodik.

581. §. A' kása a' faggyútüszőkben megsűrűsödött bőrkenőcsből látszik eredni; a' pörs' eredete pedig bizonytalan. Mind a' két baj ártatlan, és egy kis rútságnál egyéb alkalmatlanságot nem szerez. Gyógyítása pedig mind a' kásának mind a' pörsnek könnyű, melly akkint esik meg, hogy a' kis daganat hályogtővel átszurassék, és a' benne foglalt anyag, ha magától ki nem foly, az ujj' nyomásával kiürítessek. Hogy pedig a' tüsző ismét meg ne teljék, annak mellső falát ollóval levágni tanácsos.

A' szem részeit meglepő kinövések.

582. §. Kinövés által az életműves részek' fölületének valami bujálkodó anyag okozta feldudorodás értetik. Minden kinövés' következtül a' bántódott rész' téríméje megnagyobbul, és többnyire működésében akadályoztatik. Hasonló kinövések a' szemböz tartozó részek közül csak a' szemhéjak' mind a' két színét és a' szemteke' köthártyáját lepik meg. Mivolta és alaka az említett részekben előforduló kinövéseknek különféle szokott lenni: innét különféle neveket is nyernek; úgymint: varancs, húsany és bibircs a' szemhéjakon fordulnak elő, a' többiek a' szemteke' köthártyáját lepik meg.

Szemhéjvarancs.

(Verruca palpebrarum.)

583. §. Ezen ártalom csak a' szemhéjak' külső színén fordul elő, s más részek' varancsaihoz hasonló. A' szemhéjvarancs vagy széles vagy keskeny alappal azaz gyökérrel van ellátva. Ezen kinövések nemcsak a' szépségnek ártanak, de ha megszaprodnak vagy tetemes nagyságra növekednek, a' szemhéjak mozgásának is gátot vetnek: azért a' betegek azoktól megszabadulni ohajtanak. Legbátorságosabban úgy hárítatnak el, ha ollóval elvágatván, helyök pokolkővel megégettetik. A' lekötés, rágó szerek, és a' tüzes vas, mellyekkel más részek' varancsai eltávolztatni szoktak, a' szemhéjvarancs ellen nem ajánlhatók; mert úgy tanítja a' tapasztalás, hogy ezen szerek' használata után sokszor a' szemhéjak' rákfeneje következett. Azon varancsokat, mellyek megfeketülnek, vagy megszederjesednek, és kitágult edényektől környeltetvén fájnak, legtanácsosabb bántatlan hagyni. Mert ha ezek bár mi módon izgattatnak, azonnal rákfeneinek indulnak; innét van, hogy már a' régiektől ne-bántásoknak nevezettek.

Szemhéjhusany.

(Sarcoma palpebrarum.)

584. §. Ezen hiba a' szemhéj-kőthártya' húsos, nem fájós, és korlátolt alappal ellátott kinövését jelenti. Ha az egész szemhéjkőthártya vörös és dagadt, 's jobbára szélesen kiterült szemcsés bujálkodást terjeszt elő, a' baj szemhéjrögnek (trachoma) neveztetik. Ha pedig az egész szemhéj-kőthártya egyenletes húsos bujálkodástól nagy mértékben van meglepve, bujálkodó kiszegély támad, melyről alább lesz alkalmunk szólni. A' husany' alapja néha szélesebb, néha vékonyabb, úgy, hogy a' húsanyas kinövés szinte száron függ. Innét a' húsanyak ülökre és függőkre, vagyis szárasokra különböztetnek. Fölületök a' húsanyaknak majd puha és sima, majd kemény és érdes. Az alsó szemhéjon gyakrabban tapasztaltatnak, mint a' felsőn. — Okai a' húsanyaknak többnyire esméretlenek.

585. §. Jóslatok a' húsanyas kinövéseknek elég kedvező; mert akár ülö, akár függők legyenek, czélirányos orvoslás által bátorságosan elmellőztethetnek. Elhárításuk vagy etető szerekkel, vagy sebészi eszközökkel történik. A' száros husanyak mindig sebészi eszközöket kívánnak; mert így leghamarább és legbátorságosabban távoztatnak el. E' végre csipeszszel felfogatván, ollóval vagy késcsével alaptestöknél elvágatnak. Az ülö husanyakat jobb etető szerekkel elemésztetni; mert sebészi eszközökkel az egész bujálkodást kiirtani igen nehéz, sokszor épen lehetetlen. Az etető szerrel a' húsany' egész fölületét meg kell érinteni, de úgy, hogy a' mellékes részek meg ne égettessenek. Ha leválván a' pörk, a' kinövés még el nem pusztult, az etető szer' alkalmazatát ismételni szükséges. Hol a' húsany keményebb lévén, az etető szer' használata nem mutat sikert: a' bujálkodó gyurmát gerejkeivel bemetélni tanácsos, minekelőtte az etető szer' újolag alkalmaztatnék.

Bibircs.

(Papula.)

586. §. Ezen kinövés T. Beer szerint csak azon leányoknál tapasztaltatik, kik a' hős szám' rendellenességeiben

szenvednek, és csak az alsó szemhéj' köthártyája a' köny-pont' közelében fordul elő. De más szerzők után a' köthártya' más helyein is kül erőszak után támad. Egy kis gombocskát képez, melly valamelly mirigy' szemcséjéhez hasonlít, 's szüntelen viszketésnél egyéb alkalmatlanságot nem okoz. Ha ujjakkal izgattatik, hamar megnő, és borsószemnyi nagyságot nyer. — Eltávolztatása ezen bajnak akkint történik, hogy horoggal felfogatván, ollóval elmeteszessék. De sokszor vissza szokott térni, és a' műtétel' többszöri ismétlését kívánni; kívált a' leányoknál, míg rendellenes hószámmal bántódnak; innét van, hogy rossz indulatú bibircsnek is neveztetett.

Húscsa.

(Caruncula.)

587. §. A' húscsa mind a' tülk- mind a' szaruhártyán előfordul, 's jobbadán a' szemteke' belső részén fészkül. Kis, vöröselő, nem fájós csomót képez, melly ha a' szaruhártyán támad, a' látásnak nagyobb kisebb gátot ejt. A' régiek efféle húscsákat kiállásoknak vagy támadásoknak (epanastemata, vel rebelliones) nevezték. Görvélyes, gyakor szemgyuladásokban szenvedő egymikben legtöbbször előfordul ezen szembetegség. Eltávolztatására mákonyfestvény' becseppentése, vagy fanyar szerek, u. m. szemkő- vagy fehér gálicz-olvasztékok kívántatnak. Ha ezen enyhébb gyógyszerek nem használnak, másító szerek' íralakban rendelt használata kívántatik. Ha pedig a' húscsák még ezen szereknek sem engednek, etető és égető szereket kell vigyázzattal alkalmazni, mellyek közül a' pokolkő legajánlatóbb.

Szembröp.

(Pterygium.)

588. §. Szembröp alatt a' szemteke' köthártyájának kúposzlopos kinövését, vagy inkább összetömődését értjük. Ezen kúposzlop' hegye mindenkor a' szaruhártya felé áll, és vagy csak ennnnek széléig ér, vagy pedig a' szaruhártyára is kiterjed, mellynek középpontján túl nem

ereszkedik. Alapja vagyis szélesebb része a' röpnek, mindig a' szemteke' környékes része felé van fordítva. Jobbára a' belső szemszeglettől veszi eredetét ezen baj, de némelykor a' külsőnél ered; sőt az is megtörténik néha, hogy a' szemteke' felső vagy alsó felét foglalja el. Legtöbb esetekben magányosan fordul elő; de némelykor ugyanegy szemem több röpök is mutatkoznak. Egyébiránt, ha a' röp a' szaruhártyára ki nem terjed; sem fájást, sem egyéb alkalmatlanságot nem szerez. De mihelyest a' szaruhártyát is meglepi, a' látás azonnal többé kevesebbé akadályoztatik. Ha több röpök vannak egyszer'smind jelen, 's hegyeikkel a' szaruhártya' középpontját elérik, a' látást tökéletesen is elenyésztetik.

589. §. A' szemröp, küleményét tekintvén, vékonyra és vastagra különböztetik. A' vékony szürke színű, fél-átlátszékonyságú, kevés véredényekkel bir, 's a' köthártya' ránczához hasonló. A' vastag szemröp kikészített izomhoz hasonlít, vörös színű, sok buzgó edényekkel van ellátva, és mintegy vastag izominnal végződik. Mi pedig a' szemröp' okait illeti, azokat nem lehet mindenütt ki-nyomozni. Öregebb egymik ezen bajban gyakrabban szenvednek, mint az ifjabbak; jöllehet T. Wardrop ezen hibát egy csecsemőben is mindjárt világra jötte után tapasztalta. Támasztó okaihoz leginkább a' szem' égetései, és a' szembe esett fővény, mész és por tartoznak. Előre-járt gyuladások után ezen hiba alig ered, azért helytelenül tartatik másodrendi hibának.

590. §. Jósata ezen betegségnek mindenkor kedvező; mert célirányos orvoslás mellett biztosan elmellőztethetik. De mégis inkább kedvez a' jóslat, ha a' szemröp még tökéletesen kifejülve nincsen, ha a' szaruhártyára még nem ereszkedett. Ha pedig már a' szaruhártya is szenved, kivált ha több röpök egyszerre tapasztaltatnak a' szaruhártyán végződni, az elveszett látást ritkán lehet tökéletesen helyreállítani. Hasonló környülmények közt többnyire heghomályok maradnak vissza a' szaruhártyán, melyek a' látásnak nagyobb kisebb gátot ejtenek.

591. §. A' szemröp' gyógyítása különbözik ennek különféle kifejlési foka szerint. Ha tökéletesen kifejlett, akkor eltávolztatására kiirtás szükséges; ha pedig a' szemröp a' tülk-köthártyára van korlátolva, annak bemetélése és másító szerek' ennekutáni használata elegendő. A' szemröp' bemetélése akkint történik, hogy a' röp csipésszel a' tülkhártyától, mellyel úgy is csak gindáron függ össze, elvonatván, az ekkint szüledett ráncz késcsével, gerejkevel vagy hályogkással bemetéltessek. Ez meglévén, a' szemröp jobbadán összezsugorodik, és lassankint

egészen elenyésszik, ha a' hátralévő részek ellen másító szerek használatnak. Ha a' másító szerek az első bemetelés után nem hoznak ohajtott fogamatot, a' bemetelést ismételni kell. Hasonló esetekben mindig soká tart a' gyógyítás.

592. §. Kiirtással hamarabb elmellőztetik a' szemröp, mely mindazon esetekben javalltatik, hol a' röp a' szaruhártyára ereszkedett, akár vékony akár vastag legyen az. A' műtételre csipesz, egyenes késcse és Daviel' ollója kívántatnak. Minekutána egy segéd a' szemhéjakat egy mástól eltávoztatta, az orvos a' röpöt csipeszszel felfogja és meghúzza, azután azt alapjánál késcsével elvágja. Midőn ez történik, a' beteg, szemét a' röp' székelével ellenkező irányba fordítja. Elvágatván a' röp' alapteste, annak többi része előbb a' túlk-, azután a' szaruhártyától a' Daviel' ollójával elválasztatik. Elvégezvén a' műtételt, és a' vérzést hideg vízzel elállítván, a' szem' eleibe szemkötény alkalmaztatik. A' műtétel utáni napokban a' seb' egész fölülete genyedni, és így a' hátralévő röp' részei megemésztődni szoktak. Ha talán a' beteg' nyughatatlansága miatt a' röpből nagyobb részek maradtak vissza; a' genyedet mákonyfestvény' alkalmazatával kell elősegíteni. Ha pedig megszűnván a' genyedés' folyama, kivált a' szaruhártyán ittott némelly részei tapasztaltatnának a' szemröpnek, másító szerek' alkalmazata kívántatnék.

Szórszem.

(Trichosis bulbi.)

593. §. Ezen betegség alatt T. Graefével a' szemteke' fölületén történő szőrök' rendellenes termődését értjük. Illyen szőrök leginkább a' túlkköthártyán, de néha a' szaruköthártyán is, sőt magán a' könyhúscsán is szoktak támadni. — Ezen különféle hosszaságú és vastagságú szőrök közönségesen kövérséget magában foglaló daganaton állanak, mellyből közvetlen kinőnek. Ezen daganat' nagysága, valamint a' szőrök' száma is, melly azonban tizenkettőt fölül haladni nem szokott, különféle. Hasonló daganat, melly kövérség által okoztatik, a' szemteke' köthártyáján néha szőrök nélkül is előfordul. Az alkalmazatlanságok, mellyeket a' szórszem okoz; az idomtalanságot kivéve, néha csekélyek; de némellykor a' szem' mozgását akadályozza, a' szemhéjakat izgatja, vagy tete-

mes szemgyuladást is támaszt. — Ezen ritka nyavalya okai esmérletlenek; annyi azonban bizonyos, hogy csak akkor támad ezen betegség, midőn a' szem' köthártyáján vagy a' könyhúscsán rendellenesen kövérség gyülik össze; mert, mint T. Himly helyesen észrevette, ez a' szőröknek tulajdon termőföldje. A' baj' orvoslása abban áll, hogy a' daganat a' belőle kicsirázó szőrökkel együtt kiirtassék. Minekutána t. i. egy segéd a' szemhéjakat egymástól eltávoztatta, az orvos a' daganatba horgot akasztván, azt az alatta fekvő részekről késcsével elválasztja. Midőn a' könyhúscsából nőnek ki a' szőrök, jobbára elég azokat fogócskával kihuzni.

Szemsorv.

(Tabes bulbi.)

594. §. Eddig azon szemhibákról szólottunk, melyek ezen életmű's részei rendtulos nagyságán alapulnak: a' következőben az ellenkező ártalmakat vizsgálándjuk. Ezek közül legelőször a' szemsorvot említjük, mely minden szemrészeknek egyenletes apadását 's megemésztődését jelenti. Az egész szemteke tetemesen megkisebbülven, a' szemgödörbe mélyen bevonúl; de saját alkatát minden részeiben jóformán megtartja. Ezen betegség különböző fokokban fordul elő. Midőn kisebb mértékben van kifejlve a' sorv, a' szem még önkint kinyílik; de a' szemteke tetemesen kisebbülve, a' túlkhártya több helyeken összeszorítva, a' szaruhártya hasonlólag kisebbnek 's hosszúdad alakunak, a' mellső szemcsarnok szűkebbnek, a' szivárványhártya is kisebbnek tapasztaltatik, mely utóbbin egyszer'smind a' láta is hiányozik. A' sorv nagyobb fokában a' szemteke hasonló változásokat mutat, de térimeje sokkal kisebb: azért a' felső szemhéj lankadva előfügg, 's önkint felemelődni nem képes.

595. §. A' szemsorv szinte mindig a' köszvényes szivárványlob' utóbaját képezi, és minden gyógyításnak ellenáll. De azon esetekben, hol a' szem' sorvadó állapotja kisebb mértékben van kifejlve, a' köszvénykór célirányos orvoslása által a' szem' további emésztődése elfordíthatatik. Ezen hiba által okozott idomtalanságon müleges szem' alkalmazata által okozott izgatás nemcsak súlyos fájdalmakat gerjeszt; de a' szem' sorvadását is annyira sietteti, hogy rövid idő alatt az egész szemteke elenyésszék.

Szemvész.

(Phthisis bulbi.)

596. Ezen hiba a' szemteke' előrejárt genyedés által okozott kisebblését jelenti. A' kicsapongó genyedés' különbözőféle foka szerint, a' szemtekének különböző nagyságú része emésztődik meg. A' nyavalya' legnagyobb fokában a' szemgödör' fenekén csak egy kis, képtelen, szorítókokkal ellátott gyurma mutatkozik, a' szemhéjak egymástól eltávoztatván; mert hasonló esetben a' felső szemhéj mindenkor petyhüden előfügg. Midőn az előrejárt genyedés a' szemteke' kisebb részét pusztította el, annak hátralévő részét, ámbár rendes életműzetség nélkül, a' szemhéjak közt észrevehetni, 's a' szemhéjak is még ekkor önkint kinyilnak. — Sok szemgyuladások vannak, melyek elhagyatván, vagy helytelenül orvosoltatván, ezen bajnak szolgálnak alkalmul. — A' szemvész gyógyíthatatlan hiba, és a' műleges szem' alkalmazatát is csak akkor engedí, midőn a' szemtekéből tetemes rész maradt vissza.

Szaruvész.

(Phthisis corneae.)

597. §. Ezen szemhiba is csak előrejárt gyuladás és genyedés által hozatik elő. Az előbbtől abban különbözik; hogy itt csak a' száru- és szivárványhártya van genyedés által megemésztve, a' szemteke' hátsó része pedig szokott nagyságával bir. A' szem a' szaruvészben kellőleg kinyilik, minden részre szabadon mozdul, és szorítókokkal nincsnek; de a' szemteke' mellső fele nem domború, hanem egyenes fölületet mutat, és kékelő, fehéres csíkokkal jelelt, és setét hártyát terjeszt elő.

598. §. Ezen szemhiba csak palástoló orvoslást enged, melly abban áll, hogy a' szem' képtelensége műleges szem' alkalmazata által javíttassék. Régenten két neme divatlott a' műleges szemeknek, az egyik külszemeknek, a' másik belszemeknek neveztetett. A' külszemek (ecblephari) a' szemtekét a' szemhéjakkal együtt képezték, 's a' szemhéjakra alkalmaztattak. A' műleges belszemek (hypoblephari) pedig, mellyek ma egyedül divatlanak, a' szemteke' mellső részét képező kivájt le-

mezekből állanak, melyek illőleg, azaz az egészséges szem képerére festve, a' szemhéjak alatt viseltetnek. Ezen műszemek' anyagául közönségesen azon üveg' neme használtatik, melyet a' francziák *email-nak* neveznek; de vannak aranyműszemek is, melyek nem lévén töredékenyek, az üvegműszemeknél inkább ajánlhatók. A' műszemnek alakára és nagyságára, a' szivárványhártya' színére, a' láta' szokott nyílására, a' szaruhártya' domborúságára és helyzetére, a' túlkhártya' színére, és ezen hártya' edényei' állapotjára nézve a' másik egészséges szemhez tökéletesen meg kell felelnie.

599. §. A' műszem' használatában szükséges némelly rendszabatokra vigyázni; különben súlyos bajoknak szolgál alkalmul. Mindenekelőtt szükséges annak alkalmaztatát addig elhalasztani, míg a' szem' előrejárt gyulladásából tökéletesen ki nem gyógyult, és az izgatott állapot' minden nyoma el nem tűnt. Akkor sem szabad műszemet alkalmazni, midőn a' szemhéjak', vagy szemteke' köthártyája bujálkodik, míg ezen betegség alkalmas szerekekkel el nem távoztatott. Továbbá eleinte a' műszemet csak rövid ideig kell benhagyni, és mihelyt tetemesb fájásokat gerjeszt, azonnal ki kell venni. Lassankint aztán tovább és tovább hagyatik a' szemhéjak alatt, míg azt a' beteg úgy meg nem szokja, hogy egész nap bensenvedhesse. Éjszaka lefekvés előtt mindenkor ki kell venni a' műszemet 's megtisztogatni, felkeléskor ismét betenni. A' betetés könnyű, 's a' beteg hamar megtanulja ezen bánásmódot. A' felső szemhéj t. i. a' szemszórőknél fogva megfogtatván, a' szemtekétől elhuzatik, egyszer'smind aláfelé vonatik, azután a' műleges szem' felső széle ezen szemhéj alá bebocsáttatik. Ez meglévén, az alsó szemhéj is úgy elhuzatik a' szemtekétől, hogy a' műszem' alsó széle alája jőjön. Kivétele pedig a' műszemnek akkint esik meg, hogy annak alsó széle alá gombostő alkalmaztatván, a' szemhéjak alól enyhéleg kiemeltessék. Ha a' műszem, hosszas használata miatt, fényét elvesztette, azt újjal kell felcserélni.

Szemszórhiány.

(Madarosis.)

600. §. A' szem' részei' rendellenes kicsinységén alapuló hibákhoz függelék gyanánt a' szemszór hiányt is ide csatoljuk. Ezen szemhiba, melly szemkopaszságnak is (ptilosis, psilosis, milphosis, alopecia) neveztetik, a'

szemöld- vagy pilla-, vagy mind a' két rendi szőrök egyszer'smindi majd részintes, majd tökéletes hiányát jelenti. Midőn a' szemöldszőrök hibáznak, a' szemöldíven gyakran képtelen hegjegyek mutatkoznak. A' pillaszőrök hiányában is a' szemhéjak' szélein néha különbéle rendellenességek tapasztaltatnak; némellykor t. i. a' szemhéjszél' két szegletei, melyekből összeáll, nem különböztethetnek meg; azonkívül a' szemhéjszálon vörösség, daganat vagy hegjegyek tapasztaltatnak. — A' szemszörhiány nemcsak a' szépségnek sokat árt, hanem más bajokat is okoz. Ezen szőrök t. i. a' felette nagy világosságot a' szemektől elfordítják, az izzadságnak és más dolgoknak p. o. apró robaroknak gátul szolgálnak, hogy a' szemekbe ne hatassanak. Ha tehát a' szemek ezen oltalomtól megfosztatnak, az említett befolyások ellen kevesebbé védelmeztetnek.

601. §. A' szemszörhiány sokféle okokból ered. A' szemöldszőrök kiállott súlyos betegségek után sokszor a' hajakkal együtt hihullanak. Azonkívül ezen szőrök' hiánya a' szemív' hegjegyeivel, ezen táj' bőrszenyei és fekélyei által is előhozatik. — Mi a' pillaszőrök' hiányát illeti, ez a' szemhéjszél' idomtalanságaival együtt idült szemhéjmirigylobtól, rühes és himlős szemgyuladásoktól veszi eredetét.

602. §. A' szemszörhiány' jóslata különbéle. Azon esetekben, hol az elveszett szőrök' gyökerei nincsenek elrontva, a' szőrök, hamindjárt lassan is, de ismét megnőnek. A' szemöld- és pillaszőrök' termődését állati kocsonya' bekenése, vagy léles szerek, illatos és peruihéjvonattal vegyített írok' alkalmazata által elő lehet segíteni. De ezen szerek nélkül is visszatermődnek a' szőrök, ha hagymáik el nem vesztek. Ezen szörhagymák pedig fen szoktak maradni egyetemes betegségek után vagy helybeli hibák által okozott szörkullásban is, ha ezek heggyeket nem hoztak elő. A' pillaszőrök' hagymái jelenlétét is föl lehet tenni, valahányszor a' szemhéjszél' szegletei egészek, és hegjegyeiktől meglepetve nincsenek.

NEGYEDIK REND.

A' hibás helyzettől támadott szemnyavalyák.

603. §. A' szemnek sem egészsége sem működése fen nem állhat, hacsak ennek minden részei a' térrel törvényszeres viszonyban nincsenek. Valahányszor tehát a' szemhöz tartozó részek rendes helyöket elhagyják, vagy fonák irányzatba jőnek, tulajdon kóralakok támadnak. Ezen betegségekhez tartoznak: a' szemszörfordulat és szemszörkalász, a' beszegély, szemhéjiszam, kiszegély, szarusérv, és a' szivárványcsap, melly hibákról egyenkint szükség szólnunk.

Szemszörfordulat és szemszörkalász.

(Trichiasis et distichiasis.)

604. §. Valahányszor, a' szemhéjszél' rendes helyzete mellett a' pillaszörök a' szemteke felé veszik irányzatukat, szemszörfordulat támad. Ha pedig a' pillaszörök rendes állapotban lévén, a' szemhéjszél' belső szegletéhez közel még egy rehd, 's a' szemtekét érő szörök támadnak, a' baj szemszörkalásznak neveztetik. Ezen szemszörkalászt képező szörök álpillaszöröknek neveztetnek, és a' valóságos pillaszöröktől az által különböznek, hogy igen finomak, és világosabb fehéres színűek. Mind a' szemszörfordulat, mind a' -kalász mellett a' szem fájni 's viszkedni szokott, a' köthártya vörös színt ölt, a' szaruhártya meghomályosul, 's a' véredények felduzzadnak. Ezekhez magasult érzékenység és gyakran könyezés is társul. Azonban ezen kórjelek' hevéssége a' szemtekéhez fordult pillaszörök' és álpillaszörök' száma szerint különbözik. — Az előszámlált kórjelek' hosszadalmas tartásából ezen szemhibákat lehet gyanítani. De hogy a' kórsméret bizonyos legyen, a' szemhéjat a' szemtekétől

enyhéleg el kell távoztatni; mert ekkint ezen vészhozó szőrök többnyire a' könnyektől vízesen szembe tűnnek.

605. §. A' szemszőrfordulat mindig előrejárt, és kiváltképen a' Meibom' mirigyeiben fészkülő gyuladásokból ered. Mert ha efféle gyuladások idült folyamatot követnek, vagy genyedésbe végződnek, a' pillaszőrök kihullanak, és a' szemhéjszéleken különféle rendellenességek hozatnak elő, úgymint: megkeményedés, kérgesség, hegyek stb. Midőn aztán az elveszett szőrök visszatermődnek, az említett hibák miatt a' bőrt szabályszeresen át nem furhatják. — A' szemszőrkalász is előrejárt gyuladások után támad ugyan, de csak olyan embereknél, kikben a' hajak 's más szőrök is bujálkodni szoktak. Hogy pedig álpillaszőrök néha valósággal nemződnek, az bizonyos és tapasztalással bebizonyodott dolog: azért T. Scarpa a' szemszőrkalászt helytelenül hozza kétségbe.

606. §. Mind a' szemszőrfordulat, mind a' -kalász, ha magokra hagyatnak, szomorú jóslatot engednek; mert a' szőrök által okozott folytonos izgatás miatt a' szaruhártya meghomályosul, fekélyekkel vagy posztóval lepetik meg, és a' látás napról napra fogy, 's végre egészen elenyészik. Sőt néha a' bántódott szemén, minthogy ez mindig érzékenyebb szokott lenni, súlyos gyuladás támad, és ez által a' legnagyobb szemhibák hozatnak elő. Ha pedig ezen hibák czélirányosan orvosoltatnak, mindkettő kedvezőbb jóslatot enged; mert palástoló orvoslással a' látetehetség fentartathatik, és a' veszedelmesebb kimenetelek elfordíthatnak; gyökeres orvoslás által pedig minden alkalmatlanság úgy elmellőztetik, hogy a' szemhéjszélek' csekély idomtalanságán kívül egyéb hiba vissza nem marad.

607. §. Ezen bajok kétféle orvoslást engednek, t. i. palástolót és gyökerest. A' palástoló gyógyítás ott javallatik, hol pillaszőrök vagy álpillaszőrök vannak a' szemteke felé fordulva, és akkint intéztetik, hogy ezen szőrök kihuzattassanak, melly bánásmód mindannyiszor ismételtessék, valahányszor a' szőrök újra termődnek. E' célnak tulajdon fogócska felel meg, mellyel az említett szőrök, közel a' szemhéjszélhez megfogatván, lassankint öregbített erővel kihuzatnak. A' kihuzásban vigyázni kell, hogy a' szőrök el ne szakadjanak; mert ha ez megesik, sokkal nagyobb izgatást okoznak. Midőn mind a' két rendi szőrök, valahányszor visszatermődnek, szorgalmasan kihuzatnak, némellykor megtörténik, hogy végre megszűnnek visszatermődni. Mert mennél többször kihuzatnak, mindig annál vékonyabbak lesznek azok, mellyek újlag támadnak, elannyira, hogy idővel egészen kivesz-

nek. Kivált ifjabb egymikben bizonyítá a' tapasztalás, hogy ezen palástoló gyógyítás, elég hosszú ideig folytatva, végre gyökeressé válik.

608. §. Bizonyosabb és hamarabb segédelmet nyújt a' gyökeres orvoslás, melly azon esetekben javalltatik, hol a' valóságos és álpillaszörök a' szemhéjszél' nagyobb kiterjedésében és nagyobb számmal vannak a' szemtekének fordulva. Ezen gyökeres gyógyítás a' pillaszörök' gyökerei' kiirtásában áll. T. Flarer' javallata szerint tanácsos minden szörök, mellyek a' bántódott szemhéjszálon találatnak, nem pedig csak a' befordultakat, gyökerestől kiirtani; mert későbbben jobbra minden pillaszörök a' szemteke felé veszik irányzatukat. Ezen műtévre egy szarulemez, kécscse és csipesz szükséges. Maga a' műtétel következőleg hajtatik végre: a' szarulemez, mellynek a' szemhéj' domborúsága szerint kell görbítve lenni, a' bántódott szemhéj alá bocsáttatik, a' végre, hogy azon egy segéd a' szemhéj' bőrét széthúzza 's feszítve tartsa. Azután a' műtevő a' szemhéj' bőrét, a' szemhéjszáltól valami egy vonalnyira kécscsével egész a' pillaporczig bemetszi. A' jobb szemben a' kécscse a' külső szemszeglettől a' belső felé vezettetik; a' bal szemben pedig a' dolog ellenkezőleg történik; de mindig vigyázva, hogy a' könnypont meg ne sértessék. Bevégezvén a' metaszt, a' bevágott szemhéjszél' szegletét az orvos csipeszzel megfogja és meghúzza, hogy azt a' benne fészkülő szemszörökkel együtt kécscsével elvághassa, de úgy, hogy a' szemhéjszél' belső szeglete, mennyire lehet, sértetlen maradjon. Ezen elvágása a' szemhéjszél' külső szegletének Daviel' ollójával is végbe vitethetik. A' műtevés közben a' sebre folyvást hideg vizet kell eresztetni, hogy a' vér lemosassék. A' műtétel után a' sebszélek rövid idő alatt összeállanak és behegednek. Ha talán egy vagy más szörhagymát a' kécscse kikerült volna, azt mentül előbb pokolkővel kellene kiégetni. Meg lehet ilyen visszahagyott szörhagymát esmérni azon feketés pontból, mellyel a' kiujuló ször nem soká a' műtétel után nyilatkozni szokott.

Beszegély.

(Entropium.)

609. §. Beszegély alatt a' szemhéjszél' azon rendellenes fordulatát értjük, mellyben annak külső szeglete, szőreivel együtt a' szemtekét éri. Ezen hiba a' felső szemhéjon gyakrabban fordul elő, mint az alsón. A' szemhéjszél jobbára egész kiterjedésében be van fordulva; de néha mégis ezen rendellenes helyzet csak a' belső vagy külső szemszegletre tapasztaltatik korlátozva. Minthogy a' beszegélyben a' pillaszőrök nagyobb számmal szokták a' szemtekét érni, mint a' szemszörfordulatban, az izgatás és alkalmatlanságok is, mellyek amavval járnak, tetemesebbek. A' szem szüntelen fáj, a' köt- és túlkhártya vörösek; a' szaruhártya, fekélyek vagy posztó által bevonatván, homályos; a' könyvek nagyobb mértékben választatnak el, a' fénybehatás kellemetlen érzést okoz, a' látetehetség tetemesen elcsügged, 's végre egészen elenyészik.

610. §. A' beszegély különbféle okok által hozatik elő. Némellykor a' felső szemhéjemelintő-izom' zsonghiánya' következésében a' szemzárizom' hatósb' tehetsége fordítja be a' szemhéjszélet. De többször előrejárt szemhéjlobok után támad, ha t. i. ezek genyedésnek veszik útjokat, 's vagy a' pillaporcz megemésztődik, vagy a' belső szemhéj-fölületen hegjegy képlődik. Néha a' külbőr petyhüdése is ad okot a' szemhéjszélek' és pillaszőrök' befordulására. Ezt néha az öregeknél tapasztalhatni; de gyakrabban azon szemhéjlobok után fordul elő ezen eset, mellyek' folyamata alatt a' lágyító és gindáritó szerek kellenél tovább alkalmaztattak. A' beszegély végre más szemhibák' körjeléül is előfordul; így a' szemhéjvizeny, szemhéjgörcs, és a' tömlős daganatok mellett.

611. §. Jóslata a' beszegélynek különbözik, ennek okai szerint. Azon esetekben, hol körjelesleg fordul elő, elmellőztetvén az elődi baj, a' beszegély önkint megszűnik. Hol pedig önálló nyavalyát képez, akkor legkönnyebben távoztathatik el, midőn a' szemhéjemelintő izom' gyöngeségén, vagy a' külbőr' gindárságán alapszik. Ellenben igen kétes a' kimenetel, ha a' beszegélyt a' pillaporcz' megemésztődése, vagy a' szemhéj' belső színén képlődött hegjegy okozza. Hasonló környülmények közt tehát az orvoslás csak arra célozhat, hogy a' szem' izgatása és erre toluó bajok elmellőztessenek.

612. §. Valamint a' jóslat, úgy a' gyógyítás is az

okok szerint különbözik. Midőn a' szemhéjemelintő' hibáján alapszik a' beszegély, eleinte ugyan azon bánásmód kívántatik, melly a' szemhéjbénulatnál említetett; ha pedig ezen gyógyszerek kevés sikerrel alkalmaztatnak, legcélirányosabb tömény-kénsavat a' bántódott szemhéj' külső színére alkalmazni. E' végre a' beteg vagy ül, vagy hanyatt fekszik az ágyban, azután az orvos egy tömény-kénsavba mártott favesszőt a' szemhéj' külső színén egyik szemszeglettől a' másikig vezetget, úgy, hogy a' megégetett hely a' befordult szemhéj' szélétől mindenütt két vagy három vonalnyira essék. Ezen vezetését a' favesszőnek addig kell ismételni, míg a' szemhéjszél rendes helyzetbe nem jó, vagy legalább a' bőrön nyilvános bárázda nem égettetett. Az etető szer' ezen alkalmazata szerint egy segéd' jelenléte is szükséges, ki a' lefolyó sav' csepjeit nedves szivacsral letörölgesse. Ha egynehány napok mulva leválván a' pörk, a' szemhéjszélek nem hoztattak még rendes helyzetbe, a' kénsav' alkalmazatát ismételni szükséges.

613. §. Ha a' baj a' szemhéjak' külbőre' petyhüdtségén alapúl, és csak kis fokban mutatkozik, ugyan etető szer' alkalmazata az említett mód szerint kívántatik. De hol tetemesb a' külbőr' gindársága, tanácsosabb saját munkátételhez folyamodni, mellyel a' bőr' fölösleg része elvágatik. Ezen műtéltre következő eszközök szükségesek: egy a' bőr' felfogására alkalmas fogó, szegült olló, és a' sebszélek' egybefoglalására alkalmas tű. A' fogóval a' szemhéj' gindár külbőréből egy ráncz fogatik fel. A' ráncz akkora legyen, hogy minekutána az a' fogóval felfogatott, a' szemhéjszél szabályos helyzetbe jöjön, a' pillaszőrökkel együtt, és a' másik szemszélhez kellőleg oda csukathassék. Ha talán felfogatván a' bőrráncz, a' szemhéj nem érne eléggé a' másikhoz, a' bőrből kevesebbet kell összefogni; ha pedig a' szemhéjak még nem távoztathatnak el eléggé egymástól, nagyobb bőrránczot kell felfogni. Minekutána a' fogóval kellő nagyságú rész fogatott fel, a' szegült olló lépten a' fogó mögé alkalmaztatik, és az összefogott bőrráncz egy vágással elmetsetik. Az ekkint támadott seb' szélei mind véres, mind száraz varrással egybefoglaltatnak. Behúzott tövel t. i. két vagy több kapcsok, egymástól kellő távolságban készítenek úgy, hogy az átfűzött selyemszálak a' sebszélektől körülbelöl egy vonalnyira essenek, a' pillaporcz pedig sértetlen maradjon. A' kapcsok közti tér pedig száraz varrással töltetik ki. Egynehány napok mulva előbb a' ragasztó tapasz enged, majd azután a' kapcsok is gindárok lesznek, jeléül annak: hogy a' seb kellőleg be vagyon

hegedve. Ekkor tehát az összeránczosult tapaszcsíkokat el kell mellőzni, a' szálakat felválni 's kihuzni.

A' visszamaradó hegjegy igen kicsiny szokott lenni.

614. §. Hol a' beszegély a' szemhéjköthártya' hegjegyén, vagy a' pillaporcz' elpusztulásán alapul, legtanácsosabb a' beteg' alkalmatlanságai' elmellőzésére és a' szemteke' elfajulása' elfordítására, a' bántódott szemhéjszél' szőreit gyökerestül kiirtani. Azonban azon műtételekről is illik emlékeznünk, melyek legújabb időkben, a' beszegély' most említett okai fordulván elő, a' szemhéjszél' rendes helyzete' visszaállítására javalltatnak. A' beszegély' azon nemében t. i., melly a' szemhéj-köthártya' hegjegyétől veszi eredetét, a' hegjegy' kiirtása ajánlatik. E' végre a' bántódott szemhéj' belső színe kifordítatik, és a' hegjegy mellett a' köthártya késcsével bemetszetik; azután a' hegjegy csipeszszel felfogatván, ugyan késcsével vagy Daviel' ollojával kivágatik. Ezek meglévén, a' szemhéj mindaddig kifordítva tartatik, míg a' sebesített helyen széles hegjegy nem képlődik. Hogy pedig a' szemhéj folyvást ezen helyzetben maradjon, annak széleibe két vagy több helyeken selyemszál huzatik, melly vagy a' homlokon vagy az arczon ragasztatik meg.

615. §. Azon beszegély' műtétele, melly a' pillaporcz' elpusztulásából eredt, következőben áll: a' befordult szemhéjszél mind a' két szemszeglet felé függőleges irányzatban egészen keresztül metszetik, de vigyázva, hogy a' könyvpont meg ne sértessék; azután a' két metszés közt foglaltatott szemhéjszél rendes helyzetbe hozatik. Ennek utána a' szemhéjszél' bemetszett részébe selyemszál huzatik, és, mint föntebb említők, a' homlokon vagy arczon midaddig ragasztva tartatik, míg a' seb' behegedése nem következik. T. Adams után a' két függőleges metszés még egy harmadikkal összekapcsoltatik, melly ugyan a' szemhéj' köthártyáján mélyen, de nem egészen keresztül, egyik függőleges vágástól a' másikig vizirányosan intéztetik. Azután a' szemhéj' külső színén a' külbőrből egy ráncz, mint föntebb (613. §.) említők, kivágatik. Hasonló esethen tehát a' szemhéjszélet behuzott selyemszálakkal helyén tartani nem szükséges.

Szemhéjiszam.

(Phalangosis.)

616. §. Szemhéjiszam alatt azon betegséget értjük, melyben a' felső szemhéj annyira el van lengülve, hogy lefelé függvén, az egész hártját, a' látás' és szépség' nem kis csonkulásával, eltakarja. Midőn a' hevenyében támadt szemhéjiszamban a' felső szemhéj' külbőre ujjakkal ránczba összefogatik, 's így a' felső szemhéj' sulya kisebbitetik, a' szemhéjemelintő izom azt kellőleg képes fel emelni. De ha tovább tart a' szemhéjiszam, az említett izom' tehetsége is el szokott lassankint lankadni. Különbözik ezen baj a' szemhéjvizenytől, melyben a' bőr feszült és dagadt; midőn a' szemhéjiszamban daganat nincs jelen, 's a' bőr ránczokat mutat. Ezen ránczok által gyakran a' szemhéjszél befelé fordítatik, 's így a' szemhéjiszam beszegélyyé válik.

617. §. Ezen hiba mindenkor másodrendileg előrejárt szemhéjlobból ered, mellynek folyamata alatt vagy a' gindárító kásaborogatmányok és lágyító borogatások kellenél tovább alkalmaztattak, vagy a' gyulladásból eredt tályog' kinyitása elmulasztatott. — Jöslata ezen bajnak elég kedvező; mert czélirányos orvoslás mellett nem a' legnehezebben gyógyul. — Gyógyítása ösztönlő, fanyar és erősítő szereket kíván, hogy ezek' munkálatánál fogva az ellengült bőr és sejtszövet összehuzódjék, 's rendes zsongját vissza nyerje. Ezen szereket alkalmazása közönségesen akkint történik, hogy az azokba avatott ruhácskák a' szemhéjra szorgalmasan és soká rakassanak. Ha pedig ezen szerekeknek nem enged a' szemhéjiszam, nincs egyéb hátra, mint az ellágyult és gindárult bőr' egy részének kivágása. Ezen munkatétel épen úgy vitetik végbe, mint a' bőr' gindárságából támadt beszegélyben föntebb (613. §.) előadók.

Kiszegély.

(Ectropium.)

618. §. A' kiszegély ellenkező hibát jelent a' beszegélylyel, és a' szemhéjszél' 's pillaporcz' kifelé történt

fordulatában áll. Ezen részek vagy a 'szemhéjszél' egész kiterjedése szerint, vagy annak csak egy részében vannak kifordulva. Valahányszor ezen szemhiba mutatkozik, a 'szemhéj' kifordult széle sem a 'szemtekét' nem éri, sem a 'másik szemhéjjal' össze nem ér: ilyenkor tehát a 'szemhéjak' rése tökéletesen be nem csukathatik; melly tehetetlenség nyúl szemnek neveztetik, és némelykor kiszegély nélkül is előfordul. Minthogy a 'kiszegélyben', valamint a 'nyúl szemben' is a 'szem' a 'külbefolyások' mostohaságának szüntelen ki vagyon téve, annak különféle bajai következnek. A 'szemteke' köthártyája t. i. a 'külbetalmaktól' szüntelen izgattatván, vörös színt ölt, a 'könyek' nagyobb mértékben választatnak el, a 'szaruhártya' homályos és foltos lesz, 's' a 'láttehetség' lassankint elvész. A 'kiszegélyben' azonfölül a 'kifordult szemhéj' köthártyája folyvást hasonló befolyásoktól izgattatván, megdagad, és húsanyos bujálkodásnak indul.

619. §. Néha az is megtörténik, hogy hasonló húsanyos bujálkodás, más okból eredvén, maga eszközli a 'szemhéj' kifordulását 's' így kiszegélyt hoz elő. Ekkint szülemedett kiszegély bujálkodó vagy húsanyos kiszegélynek neveztetik. A 'húsanyos bujálkodás' halavány vörös, eleinte puha, síma, érzékeny, minden durvább tapintatra fájdalmas daganatot képez. A 'daganat' területe a 'szemhéj' egész fölületét elfoglalja, előrejárt vérzés után tetemesen megkisebbül, de hamar előbbi téríméjét visszanyeri. Idővel a 'levegő' hosszadalmas behatása miatt a 'daganat' sebétebb vörös színt ölt, kemény, vagy épen szemcsés lesz, annyira, hogy a 'legdurvább tapintásra' sem vezrik többé.

620. §. Kiszegélynek, melly nem hozatik húsanyas bujálkodás által elő, gyakran a 'szemhéjak' sebei szolgálnak alkalmul, mellyek állományvesztéssel járván, a 'szemhéjak' külső színét megkurtítják. Sokszor ezen baj rossz indulatú genyedés által hozatik elő, melly a 'szemhéj' külbőrét és sejtszövetét megemészti. Ha pedig ezen okok a 'szemhéj' egyenletes kisebbülését nemzik, nyúl szem támad kiszegély nélkül. — Az alsó szemhéjon néha akkint támad kiszegély, hogy a 'szemhéjak' akár külső akár belső eresztékei akármely okból elrontatván, az alsó szemhéj önkint kifordul. — A 'húsanyos kiszegély' okát jobbára előre járt takáros szemhéjlobokban kell keresni, mellyek hasonló bujálkodásra törekvő hajlamot igen szeretnek magok után hagyni.

621. §. A 'beszegély' jóslata, melly a 'szemhéj' kurtított külbőrével párosult, igen kétséges; mert ritkán vezet a 'gyógyítás' ohajtott célra. Hasonló környülmények közt, valamint a 'nyúl szemben' is, melly kiszegély nélkül

fordul elő, csak kórpalástólólag lehet a' beteg' súlyosabb alkalmatlanságait elfordítani. Szomorú a' jóslat az alsó szemhéj' kiszegélyében is, midőn a' szemhéj-eresztekek fekélyek által vannak elemésztve. Ha pedig a' beszegély a' szemhéj' belső színén bujálkodó húsanyos daganat által hozatott elő, kedvezőbb a' jóslat; mert a' bujálkodás szinte mindenkor szerencsésen elháríthatatik, 's így a' szemhéj' rendes helyzetébe vissztér. De meg kell vallani, hogy ezen esetekben a' kórismételekre nagy hajlandóság marad vissza.

622. §. A' kiszegély' azon neme, melly a' szemhéj' külbőre vesztéséből eredt, és annak külső színén heg-jegygyel nyilatkozik, kétféle gyógyítást enged, palástolót t. i. és gyökerest. A' palástoló orvoslás abban áll, hogy a' szemekre lágyító szerek gyakrabban alkalmaztatván, a' külbefolyásoktól származandó izgatás kisebbitessék, és a' látás, meddig lehet, fentartassék. A' kiszegély' gyökeres gyógyítására pedig különféle orvosok különféle bánásmódot ajánlottak. Ugy látszik, hogy ezen orvoslást, a' baj' különböző fokaiban, különféle módon kell végrehajtani. Hol t. i. a' külbőr' pusztulása csekély, és a' szemhéjköthártya tetemesen el van petyhüdve, ez utóbbiból egy darabot ollóval kivágni nem lesz czélelles. Mert ha ezen seb azután beheged, a' szemhéj' belső színe megkurtúl, és így legalább némelly esetekben a' szemhéjszél' rendes helyzetébe térend. Hol pedig a' kiszegély' kisebb foka mellett, a' szemhéjköthártya nem olly gindár, tanácsos a' szemhéj' külső színén egy metszést intézni, vagy az itt létező hegjegyet kiirtani. Ez meglévén, a' kifordult szemhéjszél' rendes állásába visszahelyeztetvén, addig alkalmas eszközökkel ezen helyzetben tartatik, míg a' szemhéj' külső színén széles hegjegy nem képlődött. Ezen kívánt helyzet' fentartására közönségesen ragasztó tapasz használtatik, de a' szemhéj' széleibe két vagy három helyen beakasztott selyemszállal is el lehet érni ezen czélt.

623. §. Midőn a' kiszegély' ezen neme nagyobb mértékben fordul elő, úgy, hogy a' külbőr' tetemes veszte miatt a' szemhéjszél' szinte a' szemgödör' széléhez húzódik, újabb időkben T. Graefe után sokan a' szemhéjképlést (blepharoplastica) ajánlják. Ezen műleges elszármaztatását a' külbőrnek, a' szemhéjak' visszaállítására a' nyúl-szemben, sőt még azon esetben is ajánlják, midőn a' szemhéjak' tökéletesen megemésztődtek. Az alsó szemhéj' visszaállítására az arcz' külbőre' származtatása kívántatik, ha pedig a' felső szemhéj' visszapótlása kívántatik, a' származtatás a' halánték-tájról történik. Könnyen kitet-szik, hogy a' szemhéjképlet, melly egyébiránt még csak

bölcsőjében létezik, mindenütt a' legbizonytalanabb kimenetellel intéztethetik.

624. §. Hol a' kiszegély' tőökát a' szemhéj-ereszték fekély vagy seb általi pusztulása teszi, a' behegedést kell célirányos szerekkal elősegíteni. Ha a' sebszélek kérések volnának, azokat előbb mindig be kellene metélgetni. Azonkívül a' beszegély' mind ezen nemében, mind abban, melly a' külbőr' megemésztődésén alapszik, a' kifordult szemhéjköthártyát mindenkor tekintetbe kell venni. Mert valahányszor ezen hártya, a' külbefolyásoktól folyvást izgattatván, feldagad és bujálkodik: mindannyiszor a' gyógyítást ezen daganatnak akár etető szerek, akár sebészi eszközök általi elmellőzésével kell elkezdeni.

625. §. A' húsanyos beszegélyben a' gyógyjavallat a' bujálkodó daganat' eltávoztatását kívánja. De valamint különféle lehet a' dagadt köthártya' állapota, úgy különböznek az eszközök is, mellyek azon célhoz vezetnek. Midőn a' húsanyos daganat puha, érzékeny, és könnyen vérzik, eleinte, kivált gyöngéd csecsemőknél, a' mákonyfestvény' egyszer vagy kétszeri alkalmazata javallatik naponkint. Ha a' daganat ennek nem enged, a' higany-készítmények' írálakbani használata szükséges. Hol pedig ezen kenetek után sem enyészik a' bujálkodás, pokolkövet szükség alkalmazni. Midőn a' bujálkodó köthártya kemény és érzéketlen daganatot képez, annak elmellőzésére mindenkor sebészi eszközök kívántatnak. E' végre a' húsanyos daganat vigyázva horoggal felfogatik, és egy kevéssé huzósan tartatik; azután a' pillaporcztól ollóval vagy késcsével elválasztatik, de úgy, hogy a' pillaporcz meg ne sértessék. Lemetszetvén a' daganat, a' szemhéj jobbára mindenkor rendes helyébe visszatér, és annak belső színe csekély gyuladás és genyedés után meggyógyul. De ha a' húsany' nagyobb részei maradtak volna vissza, a' következő genyedést izgató szerekkal öregbíteni, és evvel mint eszközzel kellene a' hátramaradt részek' megemésztésére élni.

Szarusérv.

(Hernia corneae.)

626. §. Szarusérvnek azon szemhiba neveztetik, mellyben a' szaruhártya' mellső lemezei megemésztetvén és hiányozván, a' hátsó lemezek rendellenes helyzetbe

jőnek, és a' víznedv által előre kinyomatnak. Ezen hiba szürke, félig átlátszó és a' szaruhártyából kidudorodó hólyagocskát képez, mely néha kisebb borsószem nagyságyira növekedik. A' hólyagocska' kiterjedése mindinkább növekedvén, a' hólyag többnyire elpattan, 's ekkor a' víznedv kiürülvén, a' mellső szemcsarnok elenyészik, 's a' sérvhólyag lelohad. De nem sokára kiújúl a' hólyag, ismét felemelkedik a' szaruhártya' fölületén, 's a' víznedv a' szem' csarnokait ismét helyreállítja.

627. §. A' szarusérv leggyakrabban szemgyuladások által hozatik elő, és ezek' folyamata alatt támad, midőn a' szaruhártyán fekélyek mutatkoznak, melyek annak mellső lemezeit megemésztik. A' hátsó lemezek, melyek ilyen esetekben megmaradnak, a' víznedv' nyomásának ellen nem állhatván, hólyagocska gyanánt előre nyújtatnak. De a' szaruhártya' átható fekélyei is adhatnak szarusérvre alkalmat, ha a' hátsó lemezek visszapótoltatván a' víznedv által kitolatnak. Végre a' szaruhártya' sebei is előhozhatják ezen szemhibát, ha annak mellső lemezeit érték. Azonban a' szarusérv mellett mindig figyelemmel kell lenni arra, ha az saját betegséget képez-e, vagy csak mint kórjele fordul elő a' jelenlévő szemgyuladásnak.

628. §. A' szarusérv, mely gyuladásra következik, azon esetben, hol kis kiterjedésű, elég kedvező jóslatot enged; mert ebből egy kis heggyen kívül, mely a' látást csak akkor akadályozza, midőn a' látá' átaellenében vagyon, nem szokott semmi rossz is visszamaradni. De a' tetemesb nagyságú sérvhólyag nagyobb heggyet hagy maga után. Azonkívül a' nagyobb hólyag mellett mindenkor lehet félni, hogy a' hólyag megfakadván, más szemhibák is támadnak. Mert valahányszor elpattanván a' hólyagocska a' víznedv kiürül, a' szivárványhártya a' szaruhártyához fekszik, 's vele gyakran összenő: honnét előheg, és a' látá' szűkülete vagy idomtalanága, vagy éppen összenövése következnek.

629. §. Ezen szemhiba' gyógyítására izgató és fanyar szereket kívántatnak, hogy ezek' használata mellett a' kitolt lemezek visszahúzódjanak, és mérsékes, heggyet képlő gyuladás gerjesztessék. E' célra tehát szemkőből, kénsavas horgag- vagy ólom-nemű szerekből készült szemvizek szükségesek. Ha ezen szereket nem hoznak elég izgatást elő, a' sérvhólyagocskára naponkint egyszer vagy kétszer mákonyfestvény vagy Sydenham' hig mákonya alkalmaztatik. Hol a' szarusérv megátalkodott, és hosszadalmas tartású, nem lesz célelles etető szereket, különösen pokolkövet használatba venni.

Szivárványcsap.

(Staphyloma iridis.)

630. §. Szivárványcsapnak azon szemhiba neveztetik, mellybena' szivárványhártya a' szaruhártya' nyílásán kitolulván, elfajul, és többé vissza nem tétethetik. Különbféle nagyságára és alakára nézve a' szivárványcsap több nevekkal jeleltetik. Ha a' csap nem nagyobb, mint egy légynek feje, légyfejnek (myocephalon) neveztetik; ha nagyobb, és alapteste széles, teteje lapos, bunkónak (clavus, hylon) mondatik. Ha pedig olly nagy a' szivárványcsap, hogy a' szemhéjak' résén is kitolamlík, almának (melon) hivatik. Megesik az is, hogy a' szivárványhártya nem egy, hanem több helyeken kiállván, apró gombocskákat képez: ezen esetben a' baj fürtös szivárványcsapnak neveztetik. — Ezen szemhibában tehát egy vagy több göröngyök tapasztaltatnak, mellyek a' szaruhártya' fölületén kiállanak, és többnyire barna színűek. Ezen göröngyök a' szaruhártya' különféle helyeit foglalják el, eleinte gyakran egy kevéssé nőnek, azután pedig többé nem nagyobbulnak, 's kemények lesznek. A' csap' alteste körül a' szaruhártya meghomályosodik, és mintegy fehéres kört képez; a' láta pedig megszűkül, és azon hely felé széthúzódik, hol a' szivárványcsap létezik; sőt sokszor egészen becsukúlva tapasztaltatik.

631. A' szivárványcsap mindenkor sokáig tartott szivárványiszamból veszi eredetét. Mert valahányszor a' szivárványiszam helyre nem tétetik, a' szivárványhártya' kiiszamlott része mindenkor elfajul, és a' szaruhártyával összenővén, többé vissza nem tétethetik. Hogy pedig a' szivárványhártya kiiszamolhassék, a' szaruhártyán mindenkor nyílásnak kell jelen lenni. Efféle nyílások pedig különböző módokon hozatnak elő. Így gyakran fekélyek által furatik át a' szaruhártya, mellyeken annál könnyebben kiiszamlík a' szivárványhártya, mennél nagyobbak, és mennél alsóbb részét foglalják el a' szaruhártyának. Ha a' szaruhártya több helyeken kilyukad, mint a' takáros szemlobok' folyamata alatt szokott történni, a' szivárványhártya minden lyukakon kiiszamlík, és fürtös csap fejlik ki. — A' fekélyeken kívül a' szaruhártya sértések által is kilyukasztathatik, és pedig ezen sértések vagy történetesek, vagy műlegesek: melly utóbbiak közül a' szaruhártyának hályog kivételben intézendő félholdmet-

zését legyen elég említenünk. Minthogy ezen esetben nagy a 'szaruhártya' sebe, gyakran azon szivárványcsap képlődik, melly almának neveztetik.

632. §. Jóslatát ezen bajnak, mennyi a 'csap' elmellőzését illeti, mindenkor kedvezőleg lehet alapítani. De azon helyen, hol a 'csap' támadott, mindenkor képtelenséget okozó hegjegy marad vissza, és pedig mennél nagyobb volt a 'szivárványcsap', annál nagyobb szokott ezen hegjegy is lenni. A 'szem' működését tekintvén, a 'jóslatot' a 'látá' állapotja föltételezi; mert ha a 'látá' tetemesen szűkülve, vagy épen csúkulva marad vissza, a 'látás' vagy igen elcsügged, vagy pedig egészen elenyészik. Ellenben ha a 'látá' nyílása nagyobb mértékben fennmarad, a 'szem' működése alig károsodik. A 'fürtös szivárványcsapban' soha sem lehet többé a 'látást' helyreállítani; sőt ezen esetben maga a 'szem' alaka is tetemes károkat szenved.

633. §. A 'szivárványcsap', melly saját betegséget képez, következőleg gyulladás nélkül van jelen, különféle gyógyítást kíván. Hol a 'szem' érdaganatokra nem mutat hajlamot, etető szerek szükségesek. Az el nem régült csapot tehát pokolkővel, a 'megrögzöttet' pedig dárdányvajjal kell megérinteni. Minekutána az etető szerek által előhozatott pörk levált volna, az etető szerek alkalmazatát addig kell ismétleni, míg minden kiállás el nem hárítatik 's a 'csap' helyén hegjegy nem képlődik. — A 'szivárványcsap' azon eseteiben, hol a 'köthártyán' egyszer'smind viaszdagos edények mutatkoznak, mind az egyszerű, mind a 'fürtös csap' elmellőzése legbátorságosabban késsel eszközöltetik. A 'csap' t. i. alaptesténél le-metszetik, 's a' beteg úgy ápoltatik, mint a 'hályog' kivétele után említettük.

ÖTÖDIK REND.

Hibás összefüggésén és összeálláson alapuló szemnyavalyák.

634. §. Az életműves részek' összefüggése kétféleképp távozik el a' rendszeres állapottól: rendtulossággal t. i. és hiányossággal. A' szem' életműves részei' hiányos összefüggéséből eredt bajokat már nagyobbrészt' főntebb adók elő, midőn a' folytonosság' félbeszakadásairól tevének említést: azért itt csak a' szemhéj- és szivárványhasadékról van hátra szólnunk. — Rendtulos összefüggésből következő kóralakok erednek: szemhéjhegedés, előheg, hátsó heg, és látacsukulás. A' folyó részek' rendellenes összeállása csak egy szembetegséget gerjeszt t. i. a' szempuhaságot.

Szemhéjhasadék.

(*Coloboma palpebrarum.*)

635. §. Ezen szemhiba alatt a' szemhéjak' egész állományán keresztül ható, és kérges szélű rés értetik. Ezen rés a' szemhéj' szélétől a' szemív felé, többé kevesbbé függőleges irányzatban, különféle hosszúságra terjed. Mennél hosszabb ezen rés, és mennél inkább elállanak egymástól szélei, annál nagyobb képtelenséget hoz elő, és a' szem a' külbefolyások ellen annál kevesebbé oltalmaztatik. — A' felső szemhéj' hasadéka ritkább esetekben első képleti hibát képez, és az emberekkel együtt születik. Előrejárt sértések után pedig, ha a' sebszékkel képleteleg egybe nem foglaltatván, kérgesek lesznek, ezen szemhiba jobbadán mind a' két szemhéjon tapasztaltatik.

636. §. A' jóslatot azon esetekben elég kedvezőleg lehet alapítani, hol nem nagy az életműves állomány' vesztese, hol tehát a' hasadék nem igen széles rést képez. Ha pedig a' szemhéj' nagyobb része elveszett, semmi segélyre

sincs remény, hacsak a' szemhéjképleti művészet nem nyújthat némi javítást. — A' szemhéjhasadék azon esetekben, hol gyógyítását reménylhetni, következőleg orvosoltatik: a' rés' kerges szélei mindenek előtt ollóval elmetszetnek; a' sebszélek azután czélirányosan egybefoglaltatnak. Ezen egybefoglalás, miután a' vérzés hideg víz' alkalmazata által elállítatott, csomós varrással eszközöltetik. A' seb' különféle hosszasága szerint két vagy három kapocs kivántatik, de úgy, hogy azok' egyike a' szemhéjszélhez igen közel alkalmaztassék. A' következő ragasztó gyuladásnál fogva azután a' seb rövid idő múlva beheged.

Szivárványhasadék.

(Coloboma iridis.)

637. §. A' szivárványhártyának az alsó látaszéltől egész a' sugárkötőig terjedő részét T. Walther szerint szivárványhasadéknak nevezzük. Minthogy ezen hibában a' szivárványhártya' alsó része a' szemteke' függőleges metszetében hiányozik, a' láta egész a' csarnokok' fenekéig hosszabbulva tűnik elő. A' láta' felső része kellő boltozatu, de mozgatlan. A' szemteke' alsó fele, a' tökéletlenebb kifejlés miatt, nem elég domború szokott lenni. A' látás többnyire tompa ezen hiba mellett, 's a' szem azon szemgörcs' nemében szenved, melly szüntelen rezgő mozgásokkal nyilatkozik. — A' szivárványhasadék mindenütt együttszült bajt teszen, és T. Walther szerint akkor támad, midőn a' szivárványhártya' kifejlése tökéletlen, 's azért annak alsó része a' szem' közép vonalában nem egyesülhet. Ha a' szivárványhártya még inkább elmarad kifejlésében, egész szivárványhártya hiányozik elannyira, hogy alig lehet annak nyomát is észrevenni. — Önkint kitetszik: hogy mind a' szivárványhasadék, mind annak hiánya, a' szem' gyógyíthatlan hibáihoz tartozik.

Szemhéjhegedés.

(Anchyloblepharon).

638. §. Szemhéjhegedés alatt a' szemhéjszélek' összenövését értjük. Néha csak egyik, néha pedig mind a' két szem ezen bajban szenved. Önkint kitetszik, hogy

ezen baj nemcsak nagy képtelenséget okoz, de a' bántódott szemet működésétől is megfosztja. Az összenövés' kiterjedése különbéle. Néha a' szemhéjak egész hosszuk szerint összehegednek; de gyakrabban csak a' szemszegletekben, és pedig főleg a' külsőben tapasztaltatik összenövés. Az előbbi esetben a' szemhéjhegedés teljesnek, az utóbbiban részintesnek neveztetik. A' részintes szemhéjhegedésben a' látás többnyire nincs egészen elterülve. Maga az összenövés, kivált a' teljes szemhéjhegedésben kétfélekép történik: a' szemhéj t. i. vagy közvetlen és semmi közbenlévő test nélkül áll a' másikkal össze, vagy a' szemhéjszéleket álhártya foglalja együvé.

639. §. A' szemhéjhegedés sokszor más szemhibákkal, kivált szarufoltokkal és heghomályokkal áll szöveményben. De legnevezetesebb szöveménye ezen betegségnak a' szemhegedés, vagyis azon hiba, mellyben a' szemteke a' pillákkal van összenöve. Ezen szöveményt a' teljes szemhéjhegedés mellett a' fénysejtés' hiányából és abból lehet megismérni, hogy az összenőtt szemhéjak, ujjakkal megfogatván, a' szemtekétől nem húzathatnak el kellőleg, hanem itt-ott hozzá vannak ragadva. Azonkívül a' szemhéjak alatt lévő szemteke' mozgása akadályos és fájdalmas. — A' tökéletlen szemhéjhegedésben, a' nyílt öblön bebocsátott csontkutasznál fogva nemcsak a' szemhegedés' jelenlétét lehet megismérni, de magát az összenövés' helyét és területét is ki lehet nyomozni.

640. §. Szemhéjhegedés sokszor hosszadalmas hurutos és himlős, valamint rühes szemhéjlobok után is támad, ha ezen gyulladások a' szemhéjszélek' felevődését és kifelékélyedését hozzák elő, 's a' betegek szemeiket sok ideig csukva tartják, úgy, hogy a' felevődött szemhéjszélek soká közéríntetben maradnak. A' szemhéjak' égetett sebei, és helytelenül alkalmazott égető szerek után is támadhat szemhéjhegedés. De nem is új és szokatlan dolog, hogy ezen baj a' csecsemőkkel együtt szülessék, és első képleti hibát képezzen.

641. §. Jósata ezen betegségnak leginkább a' szemteke' állapotjától függ; mert ha a' látethetség egyszer'smind valami más okból hibás, vagy ha a' szemteke valami életműves képtelenség által el van idomtalánítva, minden gyógyítást abban kell hagyni, nehogy vagy siker nélkül intéztessék, vagy az eltakart szemhiba felfedeztétvén, még nagyobb idomtalanság idéztessék elő. Minthogy pedig a' részintes szemhéjhegedésben a' szemteke' állapotját jobban ki lehet nyomozni, ebben a' jósat is bizonyosabb, mint a' teljes szemhéjhegedésben. Ha tehát a' részintes szemhéjhegedésben a' vizsgálatból kitetszik,

hogy a' szemteke egészséges állapotban legyen, a' gyógyulást teljes reménnyel lehet előre mondani. A' teljes szemhéjhegedésben hihető valamennyire a' jó kimenetel, ha a' tapintásra a' szemteke elég domborúnak tapasztaltatik; ha összeállása sem igen kemény, sem igen puha; ha fölüllete egyenletes, nem göröngyös; szóval, ha a' szemtekében semmi anyagos változás fel nem fedeztethetik, és világos fénysejtés van jelen. Ellenkező esetben nyilvános dolog, hogy a' szemhéjhegedés' gyógyításával semmit nem nyer a' beteg.

642. §. Hol a' szemhéjhegedés gyógyítása javallva van, az összenőtt részeket ügyes kézi segítséggel egymástól ismét el kell választani. A' munkatétel, mellyel ezen elválasztás eszközöltetik, különféle a' szemhéjhegedés' különbsége szerint. — Ha a' szemhéjak tökéletesen össze vannak hegedve, és közvetlen az összenövés, a' belső szemszegletnél késcsével egy kis lyukat kell készíteni, de nagyon mérsékelt kézzel, hogy a' szemteke egyszersmind meg ne sértsék. A' lyukon aztán egy vékony de barázdás kutasz bocsátatik be egész a' külső szemszegletig. Ennek barázdájába azután egy hegyes késcse alkalmaztatik, mellyel a' szemhéjak egymástól elválasztatnak, vigyázva, hogy a' pillaporczok meg ne sértsessenek. — Midőn a' szemhéjhegedés közvetlen ugyan, de csak részintes, a' munkatétel ugyanazon módon végeztetik, csak avval a' különbséggel, hogy a' belső szemszegletnél valami új lyukat készíteni nem szükséges, hanem a' kinyílt öblön kell azonnal a' barázdás kutaszt és késcsét bevezetni.

643. §. A' szemhéjhegedés, mellyben az összenövés álhártya által hozatik elő, valamivel különböző műtétet kíván. Ha teljes ezen szemhéjhegedés, a' belső szemszegletnél a' főtebb említett módon lyukacska készítesék, mellyen a' barázdás kutasz bevezettetvén, az álhártya késcsével előbb a' felső-szemhéjtől választassék el. Azután az álhártya fogócskával felfogatván, ollóval az alsó szemhéjtől is elmetsetik. Ha a' közvetett összenövés csak részintes, a' munkatétel ugyanezen móddal vitetik végbe, csak azon különbséggel, hogy a' szemhéjszélek közt úgy is találtatván nyílás, a' fent említett lyuk készítése nem szükséges.

644. §. Ha a' szemhéjhegedés szemhegedéssel áll szöveményben, a' szemhéjak egymástól elválasztatván, a' szemtekétől is oldassanak el. Bevégezvén a' szemhéjhegedés' műtételét, az új összenövés' elfordítására kettős javallatnak szükség eleget tenni. Az első azt kívánja, hogy a' szemhéjszélek, mennél tovább lehet, közérintetbe ne jőjenek; a' másik pedig a' sebszélek' mentüelölbbi be-

hegesztésére céloz. — A' szemhéjak' közérintete' elfordítására szükséges, hogy a' beteg legalább huszonnégy óráig a' műtétel után szeméit folyvást nyitva tartsa. Azért a' műtételt hosszas és nyugalmas álommal végzett éj után tanácsos végrehajtani, hogy a' beteg annál könnyebben és több ideig magát az álomtól tartóztathassa. A' szemhéjszélek' hamar kergesítésére, kiszárító és hegesztő szerék' alkalmazata szükséges. E' végből lepárolt rózsavíz, ólomeczet' pazar adagával, vagy készítményes horgaggal vagy ólomczukorral készült irok a' sebes szemhéjszélek-re szorgalmasan alkalmaztassanak.

Szemhegedés.

(Symblepharon).

645. §. Ezen nevezet alatt a' szemtekének szemhéjakkali összenövését értjük. A' szemteke vagy mind a' két, vagy csak egyik szemhéjjal szokott összehegedni. Az összenövés kiterjedése majd nagyobb majd kisebb. Helye is különbözik az összenövésnek; mert némelykor a' túlkköthártya van a' szemhéjjal egybehegedve; néha pedig a' szaruköthártya nőtt a' szemhéj' belső szinéhez. Az összenövés' módja kétféle lehet: t. i. közvetett, mely nyirkos szelemenek és nyalábocskák által eszközöltetik, és közvetlen, midőn a' szemteke és pillák közt semmi közbevetett test nem találtatik. De akárminő legyen az összenövés' módja, a' szem' állapotja mindenkor különbéle a' szemhegedésben. Ritka esetekben a' szemtekének a' hegedésnél egyéb baja nincsen; de többször, kivált ha a' szaruköthártya van a' szemhéjakhoz ragadva, a' szem' részei átlátszékonyságukra és alakukra nézve különbéle rendellenességeket terjesztenek elő. Ezen rendellenességeket azon esetekben, hol ezen betegség szemhéjhegedéssel van egybekapcsolva, nehéz megismérni, és csak néha tapintati (341. §.) jelekből lehet azokat gyanítani.

646. §.] A' szemhegedés majdnem ugyanazon okok által hozatik elő, mint a' szemhéjhegedés. A' többi között t. i. különösen olyan szemgyuladások által okozatik, melyék mind a' szemteke', mind a' szemhéjak' belső színe' felevődésével és genyedésével járnak. Ezen szemgyuladásokhoz azokat kell kiváltképen számítani, melyek oltott mész, villó, ásványsavak, égő puskapor által gerjesztetnek. Az is megesik, hogy a' szemhegedés mint együtszült baj fordul elő.

647. §. Jóslata ezen bajnak azon esetben igen kétséges, midőn szemhéjhegedéssel van szöveményben; mert a' szemteke' állapotját a' műtétel előtt soha sem lehet pontosan meghatározni. Midőn a' szemhegedés szövemény nélkül fordul elő, a' jóslatot akár jó akár rossz kimenetre nagyobb híhetőséggel lehet megállapítani. Legkedvezőbb a' jóslat akkor, midőn csak a' túlkköthártya van összenőve, a' szaruhártya pedig egészséges állapotban van; mert ilyen esetekben jobbra a' szemnek mind a' laka, mind működése helyreállíthatatik; jöllehet mindenkor új összenövéstől lehet tartani, melyet a' hegedésre törekvő hajlam miatt igen nehéz elfordítani. Ellenben ha a' szaruhártya is összenövésben van, a' szem' alakát ugyan javítani lehet, de a' látást helyreállítani alig lehetséges; mert ezen esetben közönségesen a' szaruhártyán hegjegyek maradnak vissza. Különbözik a' jóslat az összenövés' kiterjedésére és módjára nézve is; mert hol közvetlen az összenövés és nagy kiterjedésű, ott jobbra ismételt elválasztások után is új összehegedés következik.

648. §. A' szemhegedés' gyógyítása az összenőtt részek' elválasztását kívánja. Ezen munkatétel pedig az összenövés' módjára nézve különbözik. Közvetlen összenövésben az orvos bal kezével az összenőtt szemhéjat a' pillaszőröknél és a' szemhéj' szélénél fogva megfogja 's a' szemtekétől elhúzza, a' beteg azonban szemének olly irányzatot ad, hogy az összenőtt részek feszüljenek. — Azután az orvos jobb kezével az összenövés' közepén egy késcsével a' szemteke és pilla közt vágást tesz, de vigyázva, nehogy egyik vagy másik az említett részek közül megsértessék. Ezen vágásba egy vékony, kétélű, de tompa hegyű késcskét vezet be, mellyel mindkét felül a' szemtekét a' szemhéjtól elválasztja. — A' közvetett összenövésben következőleg vitetik végre a' műtétel: minekutána a' szemhéj' elhúzása, 's a' szem' alkalmas állása által a' nyirk-szelemenek kellő feszülésbe hozattak, ezen nyirk-szalak a' szemhéjtól késcsével elválasztatnak, 's azután csipeszszel egyenkint felfogatván, a' szemtekétől is elmetesznek.

649. §. A' műtétel után a' vérzés hideg vízzel állítatik el. Azután az új összenövés elfordítására részint a' szem' gyakor mozgatását kell ajánlani, részint azon szerezket szorgalmasan használni, mellyeket az előbbeni cikelyben javallánk. De mind a' mellett mégis néha ismét kiújul az összenövés, 's a' műtételt ismételni szükséges. — Régenten hasonló összenövés' elfordítására a' műtétel után a' szemhéj és szemteke közé egy igen vékony lemez'

alkalmazását ajánlották, melyet legfinomabb bőrből, vászonból, viaszból vagy ólomból készítettek, félholdképűleg vagy műleges szem' alakára kimetszettek, azután mondola- vagy más-hasonló olajba avatva az elválasztott részek közé bocsátottak. Némelyek hasonló lemez helyett igen finom és puha tépetet használtak. De mindezen szerek által az összenövés' veszedelme el nem hárítatik; sőt mint idegen testek által a' szem annyira izgattatik, hogy hacsak hamar ki nem vetetnek, súlyos szemgyuladásra szolgálnak alkalmul.

Előheg.

(*Synechia anterior*).

650. §. A' szivárványhártyának szaruhártyávali összenövése előhegnek neveztetik. A' szivárványhártya' majd kisebb majd nagyobb része van a' szaruhártyával összenöve; de a' mennyire ezen összenövés kiterjed, annyira a' szaruhártya homályos és hegyegyes szokott lenni. Ha a' szaruhártya' állománya azon helyen, hol a' szivárványhártyával összenőtt, és hegyeggyel jelezkezik, nagyobb részt megemésztődött, a' homályos hely lapos fölületet mutat. Hol pedig a' szivárványhártyávali összenövésen kívül, a' szaruhártya' mellő lemezei vannak megemésztve, a' hegedés' helyén csapos kinövés tapasztaltatik. Az előheg legbátorságosabban esmértezik meg, ha a' szemteke ferde irányzatban és minden oldalról megvizsgáltatik; mert a' szem' oldalas fekvésében a' szaruhártyával összenőtt szivárványhártya könnyen szembe tűnik. Mersze kiterjedő előheg által sokszor látacsukulat hozatik elő; hol pedig a' láta fenmarad, és nincs az összenövésbe foglalva, ott szűkülve és az összenövés' helye felé terpedve találtatik. A' látás ezen bajban, ha a' láta is összenőtt és hiányozik, tökéletesen elenyészik; valamint hiányos a' látás akkor is, midőn a' látát homály vagy hegyeg, melylyel a' szaruhártya jelezkezik, borítja el. Hol ellenben a' láta, bármi szűkült és képtelen legyen is, ki van nyilva, és szaruhomály által el nem rejtetik, a' láttehetség különbféle fokban divatlik.

651. §. Előhegre mindenkor valamelly előrejárt szemgyuladás ad alkalmat. Azon szemgyuladások által leggyakrabban hozatik elő ezen hiba, melylyek a' szaruhártya' beható fekélyeivel járnak. — Jóslata ezen bajnak a' képtelenséget, melyet okoz, tekintve, mindenkor igen szo-

morú; mert a' szivárványhártyát a' szaruhártyától, mely-
lyel össze van hegedve, el nem lehet választani. Melly
műtétel e' célra javalltatott, hogy t. i. a' szivárványhár-
tya a' szaruhártyán bevezetett hályogtóval vagy késsel ösz-
szeszenyítésétől elválasztassék, nem ajánlható; mert nemcsak
siker nélkül intéztetnék, de az erőszakos behatás által
veszélyt is okozna, 's a' szem' tetemes gyuladására adna
alkalmat. A' szem' működését tekintvén nem mindenütt
gyászos az előremondás; mert némelykor a' látás elég jó
állapotban fenmarad, 's ha ugyan eltörültetett, gyakran
műleges láta-készítés által szerencsésen helyreállítat-
hatik.

Hátsóheg.

(*Synechia posterior*).

652. §. A' szivárványhártyának a' mellső lencsetok-
kali összesenyése, hátsó hegnek neveztetik. Ezen összesen-
yés többnyire a' látába és hátsó szemcsarnokba kiizadt
nyirk által hozatik elő; 's valamint ezen nyirk különféle
mennyiségben van kiizzadva, úgy a' hátsó heg is különb-
féle fokban mutatkozik. A' betegség' kisebb fokában, a'
láttehetség' csüggedésén kívül, a' láta szegletes és terpedt
alakot mutat, a' szivárványhártya restebben vagy épen
nem mozdul. Midőn ilyen esetben a' szem domború 's a'
tárgyakat tetemesen nagyító üveggel vizsgáltatik, a' látá-
ban igen finom fehéres vagy barna színű nyirk-szála-
cák mutatkoznak. — A' betegség' nagyobb fokában ezen
nyirk-szálak pusztá szemmel is világosan megkülönböz-
tetnek, és a' láta egyszer'smind szegletesebb és szűkebb
ezen esetben, a' szivárványhártya azonkívül egészen moz-
gatlan, a' láttehetség pedig tetemesb mértékben csügged-
ve tapasztaltatik. Az is megesik, hogy a' hegedt nyirk
olly nagy mennyiségben gyülik össze a' hátsó csarnok-
ba, hogy a' láta egészen betömötve és elzárva tűnven elő,
a' látás tökéletesen száműzessék; de akkor ezen hiba
már nem hátsóhegnek, hanem látacsukúlatnak neveztetik.

653. §. Minden súlyosabb szemgyuladás, melly e-
gész a' szivárványhártyáig kiterjed, hátsó heget hozhat
elő, ha nem tökéletes eloszlással, hanem nyirk-kiizzadá-
sal végződik. De még könnyebben támad ezen nyavalya
akkor, midőn a' szivárványhártyában magában van fész-
ke és gócza a' gyuladásnak, 's ha vagy épen nem, vagy
későn és fonákul gyógyítatik. A' szivárványhártya' külön-
nemű gyuladásai legnagyobb hajlamat mutatnak nyirk-ki-

izzadásra, millyen a' köszvényes és bujasenyves szivárványlob; azért ezek után a' hátsóheg leggyakrabban tapasztaltatik.

654. §. Ezen szemhiba' jóslatában a' baj' fokát 's tar-tását, a' beteg életidejét és alkotmányát fő tekintetre kell méltánylani. Ha a' látát reczeképűleg bevonó 's a' látást tetemesen csüggesztő nyirk nagyobb monnyiségben fordul elő gyenge, senyves, és haladt korú egymikben; és ha a' hátsó heg régóta tart: csak alig lehet valami javulást reményleni; mert a' látás ilyenkor mindig kódós és a' nagyobb tárgyakra körlátolt szokott maradni. Ellenben hol a' baj hevenyében támadott, hol a' látást nagy mér-tékben nem csüggeszti, azonfölül a' beteg nedvei dicsé-retes állapotúak, 's életideje sem igen haladtott: gyakran a' hegedt nyirk tökéletes eloszlása 's a' látás' óhajtott helyre-állítása következik. De azt is meg kell jegyezni, hogy a' legszerencsésb esetekben is csak igen lassan szokott a' ja-vulás előre haladni.

655. §. A' hátsó heg gyógyítására eloszlató 's a' he-gedt nyirk felszívását elősegítő szerek kívántatnak. Hogy pedig ezen gyógyszerek annál nagyobb foganattal munká-lódjanak, azokat mind külső- mind belsőképen kell alkal-mazni. Belső használásra az édes higany minden egyéb oszlató szereknél hatósabb. Magára a' szemre pedig vörös higag 's más efféle érczkészítmények írálakban alkalmaz-tatnak. Mellékes szerűl a' halántéktájékba haszonnal szürke higany-ír is dörzsöltethetik be. Hogy pedig a' he-gedt nyirk-szalacsákak elszakadozzanak 's így könnyeb-ben felszívassanak, a' szembe beléndek- vagy nadra-gulyavonat'olvasztékát kell cseppenteni, melly a' szivár-ványhártyát összehúzóadásra készítse. Ugyanezen okból a' mondott vonatok a' másító irokhoz is haszonnal ele-gyítetnek.

Látacsukulat.

(Atresia pupillae).

656. §: Valahányszor a' láta elenyészik 's a' világos-ságnak átjárhatlanná lesz, a' baj látacsukulásnak vagy látaösszenövésnek nevezetik. Már föntebb (650. §.) említők, hogy a' látacsukulás néha messzeterjedő előheg által okoztatik. De sokszor előheg nélkül is tapasztaltatik láta-enyészet, melly közvetlenre és közvetettre külön-böztetik. Közvetlen látacsukulat akkor támad, midőn a'

szivárványhártya legnagyobb kiterülésében lévén, ennek látai széle egymással összeér 's összeheged úgy, hogy a' látának semmi nyílása sem marad. Közvetett látacsukulat pedig kiizzadt nyirk által tételeztetik föl, melly a' láta' nyílását kitömi. Valamint a' környülmények, mellyek közt a' látacsukulás közvetve kap létre, különböznek: úgy a' látát is majd csupa kiizzadt nyirk tölti ki, majd ennek szálcaskái közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is telepednek. Az efféle látacsukulatokat a' régiek, elég helytelenül, álhályogoknak nevezték, és a' kiizzadt anyag' különbsége szerint nyirkos, genyes és véres álhályogokra osztották.

657. §. Hol közvetlen a' látaösszenövés, a' szivárványhártya' színe mindenkor el van változva; mert zöldes vagy sárgazöldes színt mutat; a' láta tökéletesen hiányozik, 's a' láttehetség egészen el van enyészve: csak fénysejtés szokott legtöbb esetekben fenmaradni. A' közvetett látacsukulatban a' szivárványhártya hasonlólag zöldes vagy sárga színt mutat; sőt néha elváltozott alkatot is tüntet elő. A' láta elveszti minden mozgékonyt, nyílása kitöltve 's tetemesen szűkülve, alaka pedig különbfélekép szegletesnek tapasztaltatik. Ha a' láta nyirk-szöveggel van kitömve: fehéres; ha pedig a' nyirk-szálcaskák közé geny- vagy hegedt vér-részecskék is fonatkoztak: sárgás vagy vöröses színt mutat. A' láttehetség a' közvetett látacsukulatban is egészen hiányozik, de a' fénysejtés itt is gyakran fenmarad. De néha a' fénysejtés is tökéletesen száműzetvén, a' szivárványhártya előre nyomtatva tapasztaltatik, 's némelly helyeken szinte átlátszik 's zsinórokba sodrott rostokat terjeszt elő. Mindezen jelek a' hátsó csarnokban létező nyirk' nagy mennyiségére, 's a' szőlőhártya' festéke' hiányára mutatnak.

658. §. Az eddig említett látacsukulatokon kívül, mellyeket méltán a' láta' valóságos öszenövésének lehet nevezni, van még egy önkényleg úgy nevezett látacsukulat is. Efféle állátacsukulatnak azon szemhiba mondatik, mellyben a' láta akár rendes akár rendellenes állapotban megvan ugyan, de valamelly szaruhártya' hibája által úgy elrejtetik, hogy nem látszik, 's a' látás is elenyészik. Megesik ez némellykor, midőn a' szaruhártyán szélesen kiterjedő hegjegy vagy fehér hályog épen a' láta' általellenében tanyázik, és azt, jöllehet rendes állapotban vagyon, elborítja. Az előhegben is, és a' részintes szarucsapban a' látát, melly ezen esetben terpedt és jobbra szürkült szokott lenni, szaru-folt vagy fehérhályog takarja el; innét a' láta ezen hibák mellet is hiányozni látszik. Az állátacsukulást igen eleven fénysejtés' jelenlé-

téből, vagy talán a' nagyobb tárgyak' megkülönböztetéséből is és abból lehet megismerni, hogy a' láta, ha a' szem minden állásában gondosan megvizsgálják, vagy még inkább, ha a' szembe valamelly bódító szer cseppentetik, szembe tűnik.

659. §. Minden látacsukulat előrejárt szemgyuladásból veszi eredetét. De a' gyuladás' különböző természete, széke és hevése teszi, hogy a' látacsukulat különbféle küleményben hozassék elő, 's más különbféle hibáktól késirtessék. Az állátacsukulat szarulob, enyhébb vagy hevesebb kötlob után következik, ha azok széles nagy szaru - hegyeket, széles fehér hályogokat, mellyek a' látát elborítják, hagynak magok után. Hasonló szaruhomályok, az összeszorúlt és szegletes látát eltakarván, akkor is látacsukulást okoznak, midőn a' szaruhártya' beható fekélyei vagy sebei után szivárványiszam és ebből előheg támad. Valóságos látacsukulat pedig akkor szöveményes előheggel, vagy inkább akkor hozatik elő emez által, midőn a' szivárvány - és szaruhártya közti összenövés ezen hártýák' közepét foglalja el, vagy szélesen kiterjed. De ezen valóságos látacsukulát sokkal gyakrabban olyan gyuladásoknak következelme, mellyek magában a' szivárványhártyában fészkülnek és eloszlásba nem végződnek. És pedig a' különneű szivárványlobok, ha látacsukulást okoznak, azt kiizzadt nyirk által teszik, innét közvetett látacsukulást szülnek; a' gyulasztó szivárványlobok pedig a' látacsukulás' minden nemeit előhozhatják. Mert ugyan a' gyulasztó szivárványlobok a' látát néha nyirkkal töltik ki, de sokszor azon látaösszenövésekre is szolgálnak alkalmul, mellyek régenten genyes és véres álhályogoknak neveztettek. Sőt ha a' gyulasztó szivárványlob' folyamata alatt a' szivárványhártya legnagyobb kiterjedésébe jó, a' láta közvetlen összenövését is okozhatja. — A' valóságos látacsukulattal, ha a' jéglen-cse műtéttel el nem távoztatott, gyakran hályog is tapasztaltathatik. Sőt ha a' gyuladás nagy hevésséggel dult, a' szőlőhártya' festéke is elvesz, és szinte az egész hátsó csarnok nyirkkal telik meg.

660. §. A' látacsukulat' jóslata majd csaknem olly bizonytalan, mint a' legeslegkétesebb szemnyavalyáké, mert a' láta' összenövésén kívül sokszor más életműzeti bajok is vannak jelen, mellyek gyászos és örökös vaksgot okoznak 's minden orvoslást hiúvá tesznek. Hol a' látás' helyreállítása lehet, ott minden segélyt csak a' műleges látakészítéstől lehet reményleni. De mi igen kétes ezen műtétel' kimenetele, csak abból is kiviláglik, hogy a' szemészek szinte számtalan módokat és legkülönb-

félébb eszközöket ajánlanak a' műleges látá'készítésére. De nem is nehéz annak okát feltalálni, hogy ezen műté-
tel olly ritka esetben vezet az óhajtott célhoz. Mert a'
szem, mellyen műleges látát kell készíteni, már előre
járt nyavalyák által károkat szenvedett; innét annak
nemcsak életműzetsége hibás, de erőbeli viszonyai is
beteges állapotba vettetévk. Hogy tehát ezen műté-
tel kivántatnival végezethessék, számos feltételek ki-
vántatnak, mellyeket csak ritka egymikben találhatni
együtt.

661. §. Ezen feltételekhez tartozik mindenek előtt a'
fény' eleven sejtése, bizonyos jeléül annak: hogy a' szem'
belső részeiben semmi hiba sem rejtezik, melly a' látást
lehetetlenné tenné. Megkivántatik azután, hogy a' szaru-
hártya' elég nagy része (legalább egy negyede) átlátszó-
kony és egészséges légyen, mellyen a' szükséges munka-
tétel végrehajthatassék, 's az újlag készítendő látá-
hoz fénysugarak hathassanak. Továbbá szükséges, hogy a'
mellső szemcsarnok' egy része ép legyen, és a' szivár-
ványhártya' azon része, melly a' szaruhártyához növe nin-
csen, mind alakára, mind színére nézve, kivált kiseb-
bik körében, az egészséges szivárványhártyának megfelel-
jen. Mert ha a' szivárványhártya némelly helyeken átlát-
szik, 's rostjai nyalábocskákat képeznek, nyilvánosan
kitetszik, hogy a' hátsó szemcsarnokban nagyobb meny-
nyiségű nyirk vagyon, mint hogy a' műtétel jó kimene-
tellettel intéztethetnék.

662. §. De hamindjárt mindezen feltételek kedvez-
nek is a' látás' helyreállításának, a' műtétel' kimenetele
mégis különbféle szokott lenni. Legnagyobb mértékben
helyreállíthatni a' látást azon esetben, midőn a' szaru-
hártya' közepén, vagy belső szemszeglet felé lehet műle-
ges látát készíteni, és midőn a' jégencse átlátszó 's e-
gészséges állapotban vagyon. — Ha pedig csak a' külső
szemszeglet felé vagy épen a' szaruhártya' felső részén le-
het látát nyitni, a' látás csak kisebb mértékben állítatha-
tik helyre. Tökéletlen a' műtétel kimenetele akkor is,
midőn a' jégencse már ezelőtt elveszett, vagy a' műtétel
közben elmellőztetett. Azonkívül nem igen kedvezőnek
tartják a' műtétel' kimenetelét, midőn a' beteg másik
szemével jól lát; mert a' műleges látá ritkán készí-
tethetvén azon a' helyen, hol a' természetes látá lenni szo-
kott, könnyen kitetszik, hogy széthajolván a' szemek'
tengelyei, zavarodott és kettős látásnak kell keletkezni.

663. §. Maga a' látaképlet, vagyis a' műleges látá'
készítése különbféle módon és sokféle, 's szinte vég-
hetetlenül módosított eszközökkel intéztetik. Kivált mai

időben különös szenvedély uralkodik a' szemészek között, ezen műtételt más és más módon végrehajtani. Innét történt, hogy a' legszámosabb, részint hasznos, részint fonák találmányok bocsáttatnának közre. De a' hány módjai kigondoltatnak a' műleges látakészítésnek, mindannyan három fő nemre hozathatnak vissza. — Az első és legrégibb látaképlet' módja a' szivárványmetszés (coretómia iridotómia), melynek létalapja a' szivárványhártya' bemetszésében áll. A' második látakészítés' neme szivárványconkításnak (corectómia, iridectómia) neveztetik, mely akkint intéztetik, hogy a' szivárványhártyából egy darab kivágassék. A' harmadik mód végre szivárványoldásnak (coredialysis, iridodialysis) mondatik, és a' szivárványhártyának sugárkötőtől elválosztásában áll. Hosszú és fölesleg lenne ezen látaképlet' minden módjait kimerítőleg leírni; azért azoknak csak főbb módosításait adandjuk elő.

664. §. A' szivárványmetszés több módosításoknak van alávetve, melyek részint a' hártyát, melyen az eszköz bevezettetik, részint a' módot illetik, melyel a' metszés történik. A' szemhártyára nézve, melyen az eszköz bevezettetik, azon különbség fordul elő, hogy majd a' túlk- majd a' szaruhártyán által vitetik vágbe a' műtétel. A' legelső látaképletet a' túlkhártyán keresztül Cheselden angol 1728-ban kis egyélű késsel vitte véghez. Ezen szerzője után a' látaképletnek azon kis vékony kés, mint a' hályog' lenyomásában, a' túlkhártyán vezettetik be, és azonnal a' szivárványhártyán keresztül a' mellső szemcsarnokba mozdítatik. A' mellső szemcsarnokban az eszköz a' belső szemszeglet felé és úgy igazítatik, hogy éle a' szivárványhártya felé álljon. Ekkor az eszközzel visszahúzólag a' belső szemszeglettől a' külső felé a' szivárványhártya vizirányosan bemetsetik, úgy, hogy ezen hártyán nyílás vagyis műleges láta maradjon vissza.

665. §. Ezen műtevés' módját, mely ritka jó ki-
menetele miatt szinte feledékenységre hanyatlott, T. Adáms támasztá fel ismét, ki hasonló, keskeny lemezzel, kétélű hegygyel, háttal és éllel ellátott késcsét használ. Ezen késecske hátranező éllel a' túlkhártyán bebocsáttatván, a' szivárványhártyán keresztül a' mellső szemcsarnokba vezettetik, és a' belső szemszeglet felé előre mozdítatik. Azután a' kés visszahúztatván, a' szivárványhártyán vizirányos metszés intéztetik, és egyszer'smind a' jéglenése is minden esetben, akár átlátszó legyen, akár nem, felosztatik, és annak nem sokára felszívandó részecskéi az összenövés' elfordítására, a' seb' szé-

lei közé helyeztetnek. Hogyha a' látacsukulat elrégült bajt képez, és a' metszés után nem távoznak el egymástól a' sebszélek, azokat az említett szerző' javallata szerint a' késecske' hegyével izgatni kell, mert így, úgymond, kevés napok múlva nyílás fog készülni. T. Baratta a' szivárványmetszést ugyan a' túlkhártyán által, de gerelyképű tűvel végezi, mellyel a' szivárványhártyát előbb függőleges, azután vizirányos irányzatban átmetszi, úgy, hogy a' metszések egyenes szegletet képezzenek. Embden és Onsenoort is a' túlkhártyán bebocsátott eszközökkel teszik meg a' szivárványmetszést; de azután a' szivárványhártyán készült seb' egyik szélét kihuzzák és a' túlkhártya' sebébe bezárják. Ezen módosítása a' szivárványmetszésnek, szivárvány' zár-metszésének (iridotoëncleisis) neveztetik.

666. §. A' szivárványmetszést legelőször Heurmann vitte végből a' szaruhártyán keresztül, ki a' szaruhártyát gerelykével átszúrván, ugyanezen eszközzel a' szivárványt is átlukasztotta, és ennek sebet aztán elég nagyra tágitotta. Guérin a' szaruhártya' alsó felén nagy metszést készített, mellyen aztán a' 'mellső szemcsarnokba egy kécsét vezetett, és a' szivárványhártyán keresztkepű metszést készített. Janin előbb a' szaruhártyát, mint a' hályog' kivételében szokás, fölnyitotta, azután a' szivárványhártyát a' belső szemszeglet felé ollóval függőleges irányzatban átvágta, és a' jégencsét is tokostul együtt kivette. Flajani a' szaruhártyán kétélű tűt bocsát be, 's a' szivárványhártyán keresztet metszést intéz. Maunoir a' szaruhártya' elegendő nagy félhold metszésén egy kis sajátságos ollót vezet be, mellynek egyik szárát a' szivárványhártyán keresztül a' hátsó szemcsarnokba bocsátja, azután a' szivárványhártyán V képű metszést készít, úgy, hogy a' V szeglete a' szivárványhártya' közepének van fordítva. Véleménye szerint a' ki metszett karély azon zugárképű rostoknál fogva, mellyeket ezen hártyában feltesz, összetekeredik 's összezsugorodik, és így a' szivárványhártyán látaképlődik. Langen! eck azon kécséskét, mellyel Adams él, a' szaruhártyán viszi be, és a' szivárványhártyán a' belső szemszeglettől a' külső felé vizirányos metszést készít. Weller a' szaruhártyán a' hályog' ké' hegyével készít sebet, mellyen kajmacsós tűt bocsát be, mellyel előbb a' szivárványhártyát függőleges irányzatban felhasítja, azután a' jégencsét tengelye körül megfordítja, 's a' szivárványhártya' sebébe vonja. Benedict a' szaruhártya' sebében kécséskét hocsát be, mellyel a' szivárványhártyát bemetszi, 's a' seb' külső ajkát a' szaruhár-

tya' sebébe húzza; következőleg szívárvány - zár - metszést intéz.

667. §. A' látaképlet' második neme, jöllehet azt né-melleyek a' tülkhártyán által is javallják végrehajtani, csak alig intéztetik máskép, mint a' szaruhártyán által. A' szívárványcsonkítást T. Wenzel legelső hajtotta végre 1780. eszt. Ő a' szaruhártyán szokott módon félholdképű metszést készített; de midőn a' kést a' mellső szemcsarnokon átvezetné, annak hegyét a' szívárványhártyán keresztül szurta, 's azt azután a' hátsó szemcsarnokban tovább vezetvén, ismét a' mellső csarnokba szurta által. Egy úttal tehát, midőn a' szaruhártya' félholdmetszését intézte, a' szívárványhártyán is hasonló de kisebb metszést készített. Az ekkint felmetszet részét a' szívárványhártyának azután ollóval elvágta 's így szinte gömbölyű látát képlett, mellyen mindjárt a' hályogot is, ha volt jelen, kivette.

668. §. Ezen műtétel' neme is különbéféle módosításokat szenvedett. Sabatier elkészítvén a' szaruhártya' félholdmetszését, a' bemetszett karélyt egy segéd által, Daviel kanálával felemeltette, maga pedig azalatt a' szívárványhártya' közép részét fogócskával kihuzta, és ollóval elvágta. Forlenze is szinte ezen módon vág ki a' szívárványhártyából egy darabot, de az újlag készült látán egyszer'smind a' jéglenesét is mindenkor kiveszi. Demours a' szaruhártya' felmetszése után a' szívárványhártyából ollóval, mellynek egyik szárát a' szívárványhártyán keresztül egész az üvegtestbe bedöfi, két vágással metsz ki egy darabot a' szemteke' felső felében, közel a' tülkhártyához. Arnemann a' szívárványhártyán görbe ollóval szinte gömbölyű nyílást készít. Mulder pedig azt javallja, hogy a' szívárványhártyán előbb keresztes metszés készítessek, azután pedig annak négy karélyai, mellyek a' metszés által képeltettek, vágassanak el.

669. §. A' szívárványcsonkítás' eddig említett módjai, mint azok' vizsgálata mutatja, csak akkor eszközölhetők, midőn a' szaruhártya' állapota nagy metszést enged készíteni. De sokszor a' szaruhártyát annyira elfajulva tapasztaljuk, hogy hasonló nagyobb metszést lehetetlen készíteni. Nevezetes tehát ezen látaképleti mód' ama' javítása, mellyet azon T. Beer tön, ki azt ott is végrehajtani tanította, hol a' szaruhártyán két vonalynál nagyobb metszés nem készíthetetik. Ezen bemetszése a' szaruhártyának vagy közönséges vagy valamivel kisebb hályogkéssel készítetik, de úgy, hogy a' metszés a' tülkhártyához közel essék, nehogy a' talán hátramaradó heggyel az új látá' egy részét eltakarja. Ezen metszésen át azután a' kisebb horog lefelé fordított hegygyel bevezettetik, 's a' szívár-

ványhártyába, ennek kisebb körénél, beléakasztatik, azután a' horognál fogva ezen hártya a' szarumetszésén kihuzatik, 's annak egy része a' szarusebnél Daviel' ollójával elnyiretik. Midőn a' szivárványhártya igen morzsolékony lévén, a' horogból kiszakad 's ki nem huzathatik, vékony szárú csipeszszel kell a' műtétel' ezen részét végezni. Ha talán állatacsukulással volna az orvosnak dolga, következőleg a' látai szélet némelly helyen szabadnak tapasztalná, a' horoggal ezen szélet kell kihuzni és elmet-szeni a' szivárványhártyának; hogy hasonló esetben a' láta csak tágitassék. Hogyha az állatacsukulásban a' természetes láta úgy tágitatik ki, hogy a' szivárványhártya' kihuzatott része nem metszetik el, hanem a' szarusebben csak fönakad, a' munkatétel szivárványzárásnak (coreparelkyis) neveztetik. — Hogy a' szivárványcsonkításban ezen hártya könnyebben kihuzassék és elmet-szethessék, Kunstman tulajdon eszközt javall, melly egy egyenes ollót képez, mellyre egy előre és hátra mozdítható horog van alkalmazva. Reisinger is hasonló ollót ajánl, de mellyhez kettős horog van függesztve.

670. §. Gibson a' szivárványcsonkítást úgy viszi végbe, hogy megtévén a' szaruhártya' elegendő nagy metszését, fölülről a' szemtekére nyomást teszen, melly nyomás által müleges szivárványiszam hozatik elő, 's a' kinyomatott részt azután ollóval elvágja. De ezen bánásmódot a' jéglenyce' könnyen történhető helyből mozdítása és az üvegtest' kiiszamlása miatt nem lehet ajánlani. Nem sokat különbözik ezen látaképleti módtól T. Walther' müleges látakészítése. Ő is előbb szarumetszést készít, de azután nem külön semmi nyomást a' szemtekére, hanem elvárja, míg a' szivárványhártya a' kifolyó viznedvvel együtt a' szaruhártya' sebébe önkint nem hajtatik. Ekkor ezt vékony csipeszszel felfogván, egy jókora kúp' képeére kihuzza, azután egyenes ollóval a' kúpot elvágja.

671. §. A' szivárványoldást vagyis a' látakészítés' harmadik nemét, folyó századnak kezdetével Schmidt Ádám és Scarpa szinte egyszerre hozták fel az orvosi gyakor-kodás' mezejére. Scarpa ezen műtételt a' túlkhártyán keresztül görbe hályogtővel intézé: ezen eszközt t. i., valamint a' hályog' lenyomásánál szokás, a' túlkhártyán a' szem' hátsó csarnokába beszúrta, 's ott a' szivárványhártya megett, ennek egész sugárszéléig vezette. Itt azután az eszköz' hegyét a' szivárványhártyán átszurván a' mellső csarnokba, azt fölülről lefelé és a' belső szemszeglettől a' külső felé mozdítá, 's így a' szivárványhártyának szinte egy harmadát a' sugárkötőtől elválasztá. Schmidt eleinte a' szaruhártyán intézte ezen műtételt. A' szaruhártyán t. i.

előbb metszést készítvén, 's ennek sebében aztán csipeszt bocsátván be, ezzel a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől elszakasztá. De később Schmitt is Scarpa' módja szerint a' túlkhártyán bevezetett tűvel a' szivárványhártyát a' sugártesttől elválasztani, 's egyszersmind a' jéglercset is, akár homályos, akár átlátszékony vala, lenyomni vagy hátramozdítani szokta.

672. §. Himly is a' túlkhártyán, de úgy intézte ezen műtétet, hogy a' tűt a' hátsó csarnokból mintegy azon a' helyen, hol a' természetes láta lenni szokott, a' mellső szemcsarnokba vezetné; innét a' tűt, előbb azt egykevéssé a' belső szemszeglet felé mozdítván, a' szivárványhártyán ismét a' hátsó csarnokba szurná, 's azután a' szivárványhártyát a' belső szemszegletnél a' sugárkötőtől elválasztaná. Hogy pedig a' szivárványoldás' műtétele által a' külső szemszegletnél is készíthetnék műleges láta, az említett szerző olly görbeséggel ellátott eszközt csináltatott, hogy az az orr' gyökerénél a' belső szemszegletben is alkalmaztathatnék. Donegana tulajdon kaszképű tűvel, Scarpa' módjára a' túlkhártyán választá el a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől; de egyszer'smind ezen hártyát körétől egész középpontjáig be is metszé. Ő tehát a' szivárványmetszést, a' szivárványoldással egybekapcsolván, szivárvány-old-metszést (iridotomedialysis) intézett.

673. §. A' szivárványoldást a' túlkhártyán keresztül, de tulajdon módosításokkal némelly újabb szemészek is ajánlják. De sokkal nagyobb tökéleteségre hozatott ezen műtéttel a' szaruhártyán által, melly, minekutána Schmittől, ki ezen mód feltalálója volt, elhagyatott volna, úgy látszik, legelső Beer volt, ki által ismét divatba hozatott. Ezen szemész t. i. a' szaruhártyán egy görbe tűt bebocsátá, 's azt a' mellső szemcsarnokban a' belső szemszeglet felé igazítá. Ez meglévén, a' tűt valami fél vonalnyira a' szaruhártyától, a' szivárványhártyába beakasztván, 's azt ismételt ízben előre és hátra egészen az üvegtestbe mozdítván, a' sugárkötőnél nyílást készített. Bonzel a' szaruhártyát, mint Schmitt cselekedett, felmetasztette, de a' seben horgot vitt be, és evvel választotta el a' szivárványhártyát a' sugárkötőtől. Langenbeck a' szaruhártyán hályogkéssel mintegy három vonalnyira azon helytől, hol a' szivárványhártya oldása szükséges, függőleges irányzatban elég hosszú metszést készített, azután a' szarumetszésen horgocskát vezetett be, mellyel a' szivárványhártyát nem csak a' sugárkötőtől eloldta, de a' seben is kihuzta 's ebbe bezárta. Ezen munkatétel, melly a' szivárványhártya' elválasztásában áll,

's mellyet némellyek a' tülkhártyán is ajánlának, szívárvány - zár - oldásnak neveztetik.

674. §. Midőn a' szívárványoldásban, az elválasztott szívárványhártya' része a' szaruhártyán kihuzatik, azt nem csak bezárni, de elmetszeni is lehet. Így intéztetik az úgy nevezett szívárvány-zár-csonkítás (iridectomedia-lysis), mellyet ma is Assalini után legtöbb orvosok a' szívárvány - zár - oldásnál (iridoëncleisis) jobban szeretnek. Mert hol a' szívárványhártya' egy része bezáratik, ez a' szem' erőműves izgatását hozván elő, a' következő visszahatást növeli. Azonkívül a' szívárványhártya' bezárt része, ha a' szaruhártya' sebe valamivel nagyobb, könnyen visszaesúszik, és a' sugárkötővel nagyobbbrészt ismét összenő. Ezen szívárvány-zár-csonkítás' véghezvitelére a' gerelyképű kést, egyes horgot és a' Daviel' ollóját használjuk. A' gerelyképű késsel a' szem' egyik vagy másik szegleténél a' szaruhártyán egy, két vonalt meghaladó hosszúságú bemetszés készítetik. Ezen a' nyíláson a' horog, lefelé fordított hegygyel, egész a' szívárványhártya' sugárszéléig bevitetik, 's itt ezen hártyába beakasztatik. Az így megfogott része a' szívárványhártyának a' sugárkötőtől elválasztatik, a' szaruhártya' sebéen kihuzatik, 's a' Daviel' ollójával elvágatik.

675. §. Hogy a' szívárványoldásban, akár ezen hártya' bezárásával, akár elmetszésével intéztessék, a' szívárványhártya könnyen és ügyesen mind elválasztassék, mind kihuzathassék, különbféle szerzők különbféle eszközöket hoztak közre, de mellyek ezen haszonra szinte kivétel nélkül alábbvalók az egyes horognál. Illyen a' Reisinger' eszköze, melly úgy van készítve, mint a' csipesz, de mind a' két szár' végén horgocska találatik, melly két horgok, ha a' szárok összenyomatnak, egygyé változtathatnak. Ezen eszköz összenyomott száakkal 's aláfordított hegyekkel vitetik be a' szaruhártya' metszésén, 's így vezettetik egész a' szívárványhártya' sugárszéléig: hová ha elért az eszköz, egy körnegyedben úgy fordítatik, hogy a' horgok' hegye a' szívárványhártyára nézzenek. Ekkor a' száraktól a' nyomás eltávoztatik, hogy a' horgok egymástól eltávozván, mindketten szemléltethessenek, és ezek a' szívárványhártyába beakasztatnak. Ez meglévén, az eszköz' szárai ismét összenyomatnak, 's a' szaruseben ismét aláfordított hegyekkel az eloldott szívárványhártya' részével kihuzatik. Más illyen, hasonló célra szolgáló eszköz, a' Langenbeck' szívárványmetszője (coreoncion Langenbecki-i). Ez finom horogból áll, melly aranycsőbe úgy be van foglalva, hogy az eszköz' hegye ezen csővel eltakartassék. Minekutána ezen eszköz a' szarumetszésen bevezettetett,

a' horog előre nyomatván, a' szivárványhártyába beléakasztatik. Ekkor bizonyos nyomásra a' horog ismét a' csőbe rejtezik, és ezen állapotban kihuzatik. Ezen eszköz tehát a' kihúzás alatt sehol sem akadhat meg.

676. §. A' szivárványoldás' intézésére T. Graefe is saját eszközt talált fel, melly hasonlólag szivárványmetszőnek neveztetik. Ez eleinte egyes horgot foglalt magában, melly egy visszahúzzható ércz vesszővel úgy el vala látva, hogy a' horog az orvos' tetszése szerint majd lemezíteleníthetett, majd annak hegye elrejtethetett. Maga a' szerző azután azon javítást tévé a' szivárványmetszőn, hogy kettős horogból állana, melly horgok' hegyei, midőn az érczvesszővel eltakartatnak, egyé vonulnak össze; lemezítlenítetvén pedig egymástól ismét eltávoznak. Schlingintweit a' Graefe' egyszerű szivárványmetszőjét módosította, 's eszközét szivárványhorognak (irankistron) nevezé. Ezen eszközök úgy alkalmaztatnak, hogy midőn a' mellső szemcsarnokba vitetnek, a' horgok' hegyei eltakartasanak, és a' szivárványhártyát előbb meg ne sérthessék, mint lemezítelenítettek. Minekutána pedig a' szivárványhártya a' horoggal megfogott, és az eszköz kihuzatik, a' horgok' hegyeit ismét el kell rejteni, ne hogy valahol megakadjanak. Drondi csipeszt ajánl, mellynek egyik szára hegyes és rövidebb, a' másik tompa, hosszabb és az előbbi eltakarja. Bevezetettvén a' szaruhártya' sebéen ezen eszköz, azonnal széteresztetik, 's a' hegyes szár a' szivárványhártyán keresztül szuratik, a' tompa pedig a' hegyessel összenyomatik, 's így az eszköz a' közbenlévő szivárványhártyával együtt kihuzatik. — Hogy a' szarumetszés' előrebocsátása nélkül a' szivárványhártya mind a' szaru-, mind a' túlkhártyán kihuzathassék, Embden tulajdon eszközt talált fel, mellyet horogtőnek (raphian-kistron) nevez. Ezen eszközben egy horog úgy van alkalmazva egy hályogtőhez, hogy annak hegyét tetszés szerint lemezítleníteni vagy eltakarni lehessen.

677. §. Eddig leírt látakészítés' módjain kívül, melyek mind avvégett és úgy intéztetnek, hogy a' fénysugarak a' szaruhártyán által az új látára jöhessenek: még a' túlkhártyán által intézendő látaképletről szükség emlékeznünk. Ezen látakészítés' módját, melly azon esetekben javalltatnék leginkább, midőn az egész szaruhártyát homály borítja, vagy ezen hártya egészen el van emésztve, T. Autenrieth az állatokon intézett tapasztalmányok után ajánlá. Munkatétele következő: a' túlkkőhártya a' külső szemszegletben egy kevésbé hátrahúztatik, azután a' túlkhártya késcsével, nem messze a' szaruhártyától, függőlegesen bemetszetik; mi meglévén, a' túlk- és az

alatt fekvő hártyákból egy háromszegletes rész olló' segédelmével kivágatik; a' hátravont köthártya pedig ennek-utána ismét előre huzatik. Ezen műtételt, melyet túlcsonkításnak (sleroticectomia) neveznek, mások után magam is élő emberen intézém; de a' kimenetel soha sem lön szerencsés; mert a' túlkhártya' nyílását mindenütt se-tét hegjegy pótolja vissza. Ugyanezt kell tartani a' szarucsonkításról is (keratectomia), mellyel a' szaruhártya' szaruhályogos vagy hegjegyes része, annak közepéből ke-rek metszés által kivágatik, 's mellyet Mösner bocsátott közre. Mindezen műtételek nem egyebek jámbor ohajtá-soknál, ama' Reisinger által ajánlott szaruképlettel együtt, melly által az állatokból vett szaruhártya az ember' sze-mére származtatik át.

678. §. Mi a' különbféle látakészítési módok' javallatait illeti, e' tömérdek bőségben legalkalmasb választást tenni, igen nehéz dolog. Azonban kétséget nem szenved, hogy az orvosok' égő verseny-törekedése a' látakészítés' módja körül sokakat felhozott 's ajánlott, mellyek legkisebb gyakorlati haszonnal sem bírnak. Mit az ész és tapasztalás ezen igen fontos dologban javall, hacsak mindenekben nem csalódunk, a' következőkben foglaltatik. A' szivárványmetszés azon látacsukulás' eseteiben javalltatik, mellyekben a' szaruhártya tökéletesen ép állapotban vagyon, a' mellső szemcsarnok sem hibás, és a' jéglenese vagy homályos, vagy hiányozik. Hol ezen fel-tételek a' szivárványmetszést kívánják, alkalmas lesz ezt Adams' módja szerint a' túlkhártyán által eszközteni, ha a' jéglenese homályos; ha pedig a' jéglenese hibázik, a' szivárványmetszést a' szaruhártyán által Maunoir' vagy Langenbeck' módja szerint lehet végrehajtani.

679. §. A' szivárványcsonkítás minden valóságos és állatacsukulásban javalltatik, melly mellett a' jéglenese törvényszeres átlátszékönységgel bír; kivált ha a' szivárványhártya' egy része a' szaruhártyával összenőtt. És pedig úgy látszik, hogy midőn a' mellső szemcsarnok' nagyobb része ép állapotban vagyon, ezen műtételre a' Walther' módja legalkalmasabb. Hol ellenben a' mellső csarnok' nagyobb része hiányozik, és megtévén a' szarucsonkítást, a' szivárványhártya önkint ki nem jó, tanácsosb lesz Beer szerint a' szivárványhártyát horoggal vagy csipeszszel kihuzni. Ha a' szaruhártya különbféle helyeken átlátszó, és a' látaképlest a' belső szemszeglet felé nem ellenzi, mindenkor itt kell látát nyitni; mert illy móddal a' láttehetség nagyobb mezőt nyerend. De ha a' szaruhártya' állapotja nem enged helyválasztást, ott kell müleges látát készíteni, hol a' szaruhártya átlátszékön-

sága engedi; arra azonban mindig vigyázzán, hogy a' szívárványhártyából tetemes darab vágassék ki, 's így elég nagy láta készítessek.

680. §. Szívárványoldást minden látacsukulás kíván, mellyben a' szaruhártya és előcsarnok' nagyobb része ép állapotban vagyon, és a' jéglercse vagy hiányozik, vagy fel lehet tenni, hogy átlátszékonysággal bír. Sőt még azon esetekben is méltán lehet ajánlani ezen műtételt, midőn a' jéglercse homályos állapotban vagyon, és a' hátsó csarnokban kiizzadt nyirk foglaltatik, csak a' szívárványhártya' nagyobbik köre rendszeres alkatot és szint mutasson. De az egyszerű szívárványoldás mégis nem igen jó kimenetelt, azért a' szívárványhártya' elválasztott részét mindenkor vagy berekeszteni, vagy (mi még jobb) elmentszeni tanácsos. Ezen szívárvány-zár-oldás pedig az egyes horog' segedelmével, és, mint fentebb (674. §.) említők, legalkalmasabban végeztetik. Ezen műtétel által nagy műleges láta szokott készíteni. De hogy ismét igen nagy ne legyen, 's a' beteg aztán fényviszonyban ne szenvedjen, a' szaruhártya' metszését mindig ezen hártya' szélétől egynehány vonalnyi távolságban szükséges készíteni.

681. §. A' műleges látakészítés után a' kötözés azon módon intéztetik, mint a' hályog' kivétele után. Az életkormányt is ugyanazon szabályok szerint kell elintézni. — A' láta'képletére különféle bajok szoktak tolni, mellyek gyakran a' műtétel' kimenetelét hiúvá teszik. Gyakran megtörténik, hogy a' vér, melly minden nemében ezen műtételnek, de leginkább a' szívárványoldásban, a' szemcsarnokba kiömlik, tökéletlenül szívassék fel, és így az új látának semmi sikere nincs. De még gyakrabban megesik, hogy a' műtételt nagyobb gyuladás követi; mert a' szem azon előrejárt betegségek által, mellyek a' látakészítést szükségessé tették, közönségesen gyuladásra hajlóbbá lön, elannyira, hogy illy tetemes sértést súlyos visszahatás nélkül nem szenvedhet. Azonban ezen gyuladás ritkán emelkedik olly nagy hevességre, hogy genyedésbe végződne; hanem inkább legtöbb esetekben alattomos és lappangó szokott lenni, és nyirk-kiizzadással végződik, melly a' láta' nyílását elzárja. Ezen gyuladás annál inkább ezen szerencsétlen végződésnek indul, hogy legtöbb egymik, kikenél műleges látakészítés szükséges, valamelly egytetemes kórszűnyben szenvednek.

Szempuhaság.

(Synchisis).

682. §. Szempuhaságnak azon szemhibát nevezzük melly az üvegtest' kelletinél higabb összeállásán alapozik. De azonfölül, hogy ezen nedv, fehérszínű összeállását el vesztvén, vízképű hig folyóvá változik, még átlátszékonyaságából is következik ezen betegségben, és barna színt szokott öltetni. Kórjeleit ezen nyavalyának a' szemteke' tetemes petyhüdttségében, a' látá' nevezetes szűkülésében és a' láttehetség' nagy csüggedésében vagy tökéletes vesztében kell keresni. Midőn a' látás nem enyészett el egészen, a' beteg messzelátásban szenved. A' szivárványhártya' színének változott állapotja és a' látá' szegletes alaka gyakran előrejárt gyuladásra mutatnak. A' szivárványhártya igen resten vagy épen nem mozog kiterjedőleg, vagy összehúzódólag; csak előre és hátrafelé mutat némi habképű mozgásokat, ha a' szemteke forgattatik, vagy az ujjakkal enyhéleg dörzsöltetik. Ha a' szempuhaság hosszadalmas tartású, a' jégencse meghomályosodik, a' túlkhártya minden fájás nélkül redőkbe 's ránczokba szedődik, 's végre a' szemteke elalszik, a' nélkül mégis, hogy ezen szemsorv a' legnagyobb fokra emelkednék.

683. §. Okait ezen szemhibának még nem eléggé esmérjük; mert néha tökéletesen ép egymikben támad, a' nélkül, hogy annak legkisebb okát is adhatnók. Azonban úgy tanítja a' tapasztalás, hogy ezen betegség gyakran a' bujasenyves szivárványlobnak utóbaját képezi. De olyan bujasenyves egymikben is kifejlik a' szempuhaság, kik soha szivárványlobban nem szenvedtek; mit hasonló környülmények közt talán inkább a' higanynyi visszaélésnek, mint a' bujakórnak kell tulajdonítani. Mert a' higany, kivált a' sósavas higacs, hatás erővel bir az életműves anyag feloldozására, és a' nedvek' összeállása' higítására: innét úgy látszik, hogy fonákul használtatván, az üvegnedv feloldozását hozhatja elő.

684. §. A' tökéletesen kifejlett szempuhaság legszomorúbb jóslatot enged; mert a' baj semmikép nem gyógyítható, és a' látást örökre elenyésztetí. A' látás' vesztének okát részint az üvegnedv' meghomályosodásában, részint annak kisebb összeállásában kell keresni; mert ennek az a' következelme, hogy az üvegtesten kiterült

idegrecze megráncsosodik, 's azért a' kültárgyak' képei nem festetnek le rajta kellőleg. A' lát's' nagyobb csüggedését még annak is kell tulajdonítani, hogy az üvegtest, elvesztvén természeti sűrűségét, az általa keresztülhatható fénysugarakat nem töri meg olly hatósan; innét azok' göcza az idegreczén túl esik. Ugyanezen kisebb megtörése a' fénysugaraknak okozza, hogy a' nem egészen kifejlett bajban, a' beteg messzelátással bántódik. Míg a' messzelátás tart, addig a' jóslat nem a' legnagyobb mértékben szomorú, mert célirányos szerekkel a' nyavalya' továbbbi kifejlését és tökéletes vakságba menetelét sokszor el lehet fordítani.

685. §. A' szempuhaság gyógyítása, hol még ki nem fejlett egészen; 's a' beteg csak messzelátásban szenved, erősítő 's a' tengfolyamat felösztönző szereket kíván. Belsőkép tehát kálmosgyökér, perui héj, keserű és léles szerek, és vaskészítmények célirányosan rendeltetnek. Azonfelül e' kitűzött gyógyczélnak, szűkség, hogy az életkormány is megfeleljen. Innét megkívántatik, hogy a' beteg tiszta, mérsékesen meleg és száraz levegőben testét gyakrabban gyakorolja, jó 's bőven tápláló eledellekkel, és jó borral mérsékesen éljen, vasas ferdőket használjon.

H A T O D I K R E N D.

A' folyó és merő részek' hibás erőműves viszonyain alapuló szemnyavalyák.

686. §. Valahányszor akár ép, akár beteges nedvek nem saját helyökben foglaltatnak, mindannyiszor a' merő részekkel, mellyekkel a' helyhiba miatt érületben vagynak, erőműves viszonyokba kelnek, és saját nyavalyákat képeznek. Illyen bajoknak a' szem is alá van vetve, és azok mindenkor előfordulnak, midőn vagy a' belnedvek jutnak idegen helyekre, vagy beteges anyagok a' szem' azon részeiben gyülemlenek össze, hol azok nem termődtek. Ezen rendi ssembetegségekhez számíttatnak: a' szemhéjvérömleny, kötővérömleny, a' csarnokvér, csarnoktél és csarnokgeny.

Szemhéjvérömleny.

(Ecchymosis palpebrarum).

687. §. A' vérnek a' szemhéjak' sejtszövetébe kiömlőse, szemhéjvérömlenynek neveztetik. A' kiömlött vér' különbféle mennyisége szerint, különböző nagyságú daganat képlődik, melly által a' szemhéjak' mozgása többé kevesebbé akadályoztatik. A' daganat kezdetben setét vörös, nem sokára pedig feketés vagy szederjes szint mutat. — Ezen betegség a' szemhéjak' törődéseiből és sértéseiből ered, de néha a' fő előrésze', vagy a' homloktáj' sebesítéseiből is támad, melly esetben aztán a' szemhéjvérömleny ezen részek' sebeivel áll szöveményben.

688. §. A' szemhéjvérömleny' jóslata azon esetekben, midőn a' s omszédrészek' sebeivel szöveményes, nem igen kedvező; mert ha a' sebek állományvesztéssel vannak párosulva, vagy rosz indulatú genyedés áll be: nyúltszem, vagy kiszegély következhetik. Ugyanezen szemhéjhibáktól lehet tartani akkor is, midőn a' nagyobb mennyiséggel kiömlött vér miatt tetemes daganat támad, és a' szükséges orvoslás elmulasztatik; mert hasonló esetekben gyulladás és kicsapongó genyedés szokott következni. — Gyógyítása a' szemhéjvérömlenynek eleinte eczetes víz, vagy Schmucker' borogatmánya, melly vízből, eczéből, szalamia-sóból, kénsavas hamagból és salétromból áll, vagy egyedül hideg víz' alkalmazatát klvánja; hogy ekkint a' vér' további kiömlésének gát ejtessék, és a' következő visszahatás enyhíthessék. Midőn a' daganat nem nő többé, 's gyuladástól sem lehet többé tartani, az összegyűlt vérömlég' felszívata'sa' előmozdítására, illatos fűvek' 's virágok' boros 's vizes forrázatai langy borogatmányképen igen kitűnő foganattal használtathatnak. Illyenek p. o. a' szekfű-, kappanőrvirág, rozmarin levelek 's több effélék. Hol pedig a' daganat olly nagy, hogy méltán lehet félni, hogy resten munkálódván a' felszívás' folyama, gyulladás 's ennek rosz végződése'i következnek, czélirányos lesz, minekelőtte az említett ösztönlő szerek használtatnak, a' vérömlég' egy részét metszés által kibocsátani.

Köttvérömleny.

(Ecchymoma conjunctivae).

689. §. Ezen szemhiba a' vérnek a' köthártya' sejtszövetébe történő kiömlését jelenti. Ezen kiöntődés vagy csak egy részén tapasztaltatik a' köthártyának, vagy az egész szemtekét eláradja. A' betegség vörös vagy kékes-vörös, egynehány napok mulva zöldelő, sárgás foltot képez. — Ezen baj néha minden esmért ok nélkül támad, kiváltképen álom közben (önkintes vérömleny), gyakrabban a' hányás, nehéz széklet, vagy szülés alatti erőlködés által hozatik elő. A' köthártya' sebesítései által is előhozathatik ezen vérömleny, mely esetben szemlobbal van jobbra szövményben. — A' jóslat, hol hasonló szövmény nem jelenkezik, mindenütt kedvező; mert a' kiömlött vér szinte mindig magától és minden utóbaj nélkül felszívatik. — A' kötvérömleny' gyógyítása megegyez a' szemhéj-vérömlenyével; csak hogy bemetszésre itten soha sincs szükség; mert nem szokott a' köthártyában annyira összegyülni kiömlött vér, hogy tetemes daganat hozathatnék elő.

Csarnokvér.

(Hypoaema).

690. §. A' vérnek szemcsarnokokba öntődését csarnokvérnek nevezzük. Midőn ezen baj kisebb fokban mutatkozik, a' mellső szemcsarnok' fenekén, minden alkalmatlanság, vagy fájás' érzelme nélkül, kiömlött vér tapasztaltatik, melyet barna-vörös színéből a' viznedvtől könnyen meg lehet különböztetni, 's mely a' látáig fel nem ér. Ha pedig a' kiömlött vér nagyobb mennyiségben gyülemlik össze a' szemcsarnokokba, az egész előcsarnok annyira eltelik vérrel, hogy sem a' szivárványhártyát sem a' látát nem lehet megkülönböztetni. Illyenkor a' beteg szemében már nehézség' vagy vonódó fájás' érzelméről panaszkodik, és megvakul. A' csarnokvér' legnagyobb fokában az összegyült vér a' szaruhártyát előre nyomja, az egész szemteke' térimeje nagyobbúl, a' szem kegyetlenül fáj, nehezen mozdul, 's néha meg is pukkan.

691. §. Csarnokvérre többnyire a' szem' sértései adnak okot. Így azon hályog' műtételeiben, mellyek a' tülkhártyán eszközöltetnek, gyakran ömlik ki vér a' szemcsarnokaiba, ha a' sugáredények vagy a' szőlőhártya az eszközzel megsértetnek. A' látaképletben is mindenkor, de leginkább mégis a' szivárványoldásban történik hasonló vérömleny. Azonkívül a' szem' történetes sértései is, mellyekben a' folytonosság nincs félbeszakadva, gyakran csarnokvért hoznak elő, ha a' részek' nagy megrázódásával vannak párosulva. — Melly csarnokvér a' szemlobok kivált a' szivárványlob mellett fordul elő, csak kórjeles bajt képez, következőleg ide nem tartozik.

692. §. A' csarnokvér' kisebb foka, millyen a' szem' műleges sértései után szokott előfordulni, elég kedvező jóslatot enged, ha gyuladás nem következik; mert a' kis mennyiségben kiömlött vér a' természet' ereje által nem sokára felszívatik. De ha a' csarnokvérhez gyuladás csatlódik, 's ez nyirk-kiizzadásnak veszi útját, mind a' kiizzadt nyirk, mind a' vérhegedmények által, mellyek fel nem szivatnak, látacsukulás hozatik elő, kivált ha a' baj mindjárt célirányosan nem orvosoltatik. A' csarnokvér' legnagyobb fokában pedig, ha az orvoslás elhagyatik, a' legsúlyosabb szemlob tulajdon értelemben következik, melly genyedéssel az egész szemtekét megemésztí, — De a' jóslatban nemcsak a' csarnokvér' fokát, hanem annak támadási módját is tekintetbe kell venni; mert igen kétes az előremondás, midőn a' csarnokvér erőszakos megrázásból ered 's minden fényérzet hiányozik, mert hasonló esetekben méltán föl lehet tenni, hogy az idegek szélhüdös állapotba ejtettek.

693. §. A' csarnokvér' gyógyításában a' betegség' foka és a' kísérő gyuladás fő tekintetet érdemelnek. Ha gyuladás' jelei mutatkoznak, érvágás 's más lobózó szerek kívántatnak. Sőt ha semmi gyuladást sem lehet is tapasztalni, a' lobellenes hashajtók mégis, főleg az édes higany, javaltatnak, hogy a' sürgetett széklet által a' szem' felszívó edényei ellenmívelőleg felösztönöltesse. Hol semmi gyuladás nem jelenkezik, más belső gyógyszerek is, millyen a' kappanór, gyűszűfű 's t. eff. haszonnal rendeltetnek. Helybelileg, hol a' vér nagy mennyiséggel öntődven ki, a' szem' hártyáit feszíti, a' szaruhártyán metszéssel kell annak utat nyitni, hogy kiürülhessen. Hol kisebb a' vérömleny, eleinte eczetes víz, vagy csupa hideg víz' alkalmazata elégséges. Később illatos fűvek' boros vagy vizes forrázatait szükséges a' szemre borogatni.

Csarnoktėj.

(Hypogala).

694. §. Midőn a' szemben téjletétel tapasztaltatik, a' baj csarnoktėjnek neveztetik. A' szem' csarnokai ezen betegségben vagy valóságos téjjel vannak kitöltve, vagy csak zavaros, téjképű viznedvet foglalnak magokban. A' jéglercse és üvegtest is hasonló téjszint öltének, a' tülköthártya vérrel duzgó véredényeket mutat, a' fej és szemek kegyetlen fájdalmakkal bántódnak; a' láttehetség úgy el van enyészve, hogy jobbára még a' fénysejtés is hiányozik, jóllehet a' beteg legalkalmatlanabb szikralátásokat panaszol. Sokszor a' testhév és érverések is változnak, 's minden súlyos loblázra mutató kórjelek előtűnnek. — Ezen betegség csak a' gyermekágyos és szoptató asszonyokon fordul elő, ha a' téj-elválasztás az emlőkben meghűtés, ijedség, vagy más akármi okból elnyomatik.

695. §. Ezen jobbára minő a' két szemet egyszerre meglepő, de a' gyakorkodásban ritkán előforduló baj nem enged egyéb jóslatot, mint gyászosat 's szomorút; mert a' szem' nedvei' átlátszékonyságát csak ritkán lehet tökéletesen helyreállítani. Mert jóllehet a' viznedv lassankint rendes állapotjába visszatér, de közönségesen a' jéglercse és az üvegtest homályos állapotban maradnak vissza 's a' látásnak gátot ejtenek. De még azon ritka esetekben is, hol minden szemnedvnek homálya szerencsésen eloszlik, a' látás alig nyeri vissza előbbi tisztaságát; minthogy többnyire a' csarnoktejet vagy mor, vagy látbénulát, mint utóbajok, szokták követni.

696. §. A' csarnoktėj' gyógyításában, szem előtt tartván a' beteg' egyetemes állapotját, kétféle javallatnak kell eleget tenni, mellyeknek egyike az emlők' elnyomatott elválasztása' helyreállítását, a' másik a' szemekbe letett téjnek felszívatasát kívánja. Midőn semmi láz sem tapasztaltatik, a' téj-elválasztás' visszaállítására az emlőkre eleinte lágyító, azután pedig szekfű- 's bürökporokból készített izgató borogatmányok szükségesek. Illatos párnácskák is többször felmelegítve 's az emlőkre alkalmazva foganatosak; valamint ugyan e' végre az emlők melegített 's temjénnyel, rágmányal vagy más illyes gyántákkal füstölt ruhákkal is dörzsölthetnek. A' téj-felszívás' előmozdítására kappanör', káfor', édes higany'

okirányos használata javalltatik. — Midőn ezen bajt lob-láz kíséri, a' tej-elválasztás' helyreállítására egyedül lágyító borogatmányok használtassanak; egyszer'smind a' láz' csillapítására, különbféle hevességére nézve, érvágás és sönemű hashajtók 's más lobúzó szerek kívánatnak; és csak az után, midőn a' lázállapot lecsendesítetett, kell a' tej' felszívatasát elősegítő szerekre által-menni.

Csarnokgeny

(Hypopyum).

697. §. A' geny' szembe gyülemlését csarnokgeny-nek nevezzük. Meg lehet ezen bajt esmérni a' szaruhártya' legalsó részén mutatkozó sárgás színből, de melly a' szaruhártyán belül fészkül; mert a' geny' visszonsúlya nehezebb lévén a' víznedvénél, ama' mindenkor a' csarnok' fenekére szokott üllepedni. Midőn csekély a' geny' mennyisége 's a' látáig fel nem ér, a' látéhetség nincs gátolva. Mennél nagyobb a' geny' mennyisége, annál magasabbra emelkedik az a' szemcsarnokban, úgy, hogy azokat egészen is kitöltheti, 's így a' látat elzárván a' látást is eltörli. A' geny' mennyisége' növekedésével a' szemben mindig alkalmatlanabb nyomó érzelm fejlik ki. Minekelőtte egész előcsarnok eltelnék genynyel, ennek fölülete mindenkor vízirányos, és a' fő' minden helyzete alatt megtartja vízirányosságát. Egyébiránt a' csarnokgeny közönségesen egy kevés fényiszonynyal, nagyobb könnyelválasztással, a' köt- és túlkhártya' vörösségével és a' szemgyuladás' többi kórjeleivel szokott járni.

698. §. A' csarnokgeny-t jól meg kell különböztetni a' szarukörömtől, mellyben a' geny nem a' szem' csarnokaiban, hanem a' szaruhártya' lemezei között foglaltatik. Ennek kórkülönlő jele abban áll, hogy a' szarukörömben a' geny' fölülelete nem vízirányos, hanem donború 's különbféle boltozatokat képez, és a' fej, helyzete változtatása után, csak igen lassan változtatja előbbi alakát. A' csarnokgeny, csarnokgenyre szoros értelemben, és belcsarnokgenyre oszlik. Amabban a' geny az előcsarnokban foglaltatik; ebben pedig a' hátsó szemcsarnokba gyülemlett. Továbbá van valóságos és álcsarnokgeny. T. Beer után akkor mondatik a' csarnokgeny valóságosnak, midőn a' geny magokban a' szemcsarnokokban, vagy helyesebben a' szivárványhártyán termődött; ál-

csarnokgenynek pedig akkor neveztetik, midőn a' geny átható szarufekélyből szívárog a' szem' előcsarnokába. Más szerzők pedig azt nevezik valóságos csarnokgenynek, mellyben valóságos genyt foglalnak magokban a' szem' csarnokai; álsarnokgenynek pedig, midőn a' csarnokokban valamelly genyképű vagy nyirkos nedv tartatik.

699. §. A' csarnokgeny néha a' geny' áttétele által hozatik elő, de gyakrabban súlyosabb szemgyuladások' következelme, mellyek kiváltkép' a' szívárvány- vagy köthártyában fészkülnek, és eloszlásba nem végződnek. Gyakran a' csarnokgeny mellett a' gyuladás még nagyobb fokban tart, annyira, hogy a' gyuladás bántalom fő tekintetet érdemel, és a' csarnokgenyt nem másnak, mint kórjelnek kell tartani. Ha pedig elenyészvén lassankint a' lobos kórjelek, a' genygyülem előkelő tünetet képez, és előkelő tekintetet kíván a' gyógyításban is, a' betegséget ezen fő kórjeltől méltán csarnokgenynek szoktuk nevezni.

700. §. Jólata ezen bajnak a' geny' különbféle mennyisége szerint különbözik. Hol a' szem'csarnokaiban nem sok geny találtatik, ez jobbadán a' láttehetség' minden kára nélkül felszívatik. Nehezebben oszlik szét a' genygyülem, ha a' láta' felső szélét is meghaladja; mert ilyenkor, ha a' geny' egy része felszívatik is, a' látában mégis elég marad vissza, melly annak csukulását okozza. Midőn végre az egész szemcsarnok genynyel el van telve, többnyire a' szaruhártya geny-örvénynyé változik, és szaruvész fejlik ki. Ezen szomorú kimenetel leginkább akkor szokott beállani, midőn a' baj czélirányosan nem orvosoltatott.

701. §. A' csarnokgeny' gyógyítása is különbözik, a' geny' nagyobb vagy kisebb mennyisége szerint. Midőn a' baj kisebb fokban mutatkozik, a' szemekbe vagy lágyító főzetek' gőze eresztetik, vagy hasonló főzetek csepegtetnek. Ezen bánásmód mindaddig sikeres lehet, míg a' bajt tetemesb gyuladás követi. Midőn a' csarnokgeny már tovább tart, a' felszívó edények' felösztlése végett a' szemekre gondosan felmelegített illatos párnácskák, és napjában egyszer vagy kétszer alkalmazott mákonyfestvény vagy hig-mákony kívántatnak. Sónemű hashajtók is elősegítik a' kitűzött gyógyczelt; mert a' szem' felszívó edényei' tehetségét ismétés székletek magasítani szokták. — Ha a' szemcsarnokokban több geny tapasztaltatik, ezt mindenek előtt a' szaruhártyán intézett metszés által ki kell bocsátani. Ezen esetben tehát legczélirányosabb a' szaruhártya' alsó részét hályogkéssel

bemetszeni. Azon esetekben, hol a' szem' csarnokai egymással nem küszködnek, a' geny pedig a' hátsó csarnokban fészkül, Gierl' ajánlása szerint a' túlkhártyán lehet az említett metszést végbevinni. A' túlkhártyán t. i. lép-ten a' szaruhártya' alsó széle mellett a' hályogkés, élével hátrafordítva, beszúratik, és a' genynek út nyittatik. A' hátsó szemcsarnokban foglalt geny a' metszésen nem szokott mind és egyszerre kifolyni; hanem, minthogy sürűbb összeállású, közönségesen csak cseppenként és lassan szívárog ki. A' kifolyás' előmozdítására a' szembe többször napjában málva-forrázat, vagy más valami lágyító főzet cseppegettetik. Hogy pedig a' seb be nehegedjen, annak széleit mindennap egynehányszor a' hályogkés' hegyével egymástól enyhén el kell távoztatni. Ekkint a' geny' nagyobb részét kiküszöbölván, a' felszívás-folyam' előmozdítására mind' lobellenes hashajtók, mind illatos párnácskák és mákonyfetsvény haszonnal rendeltetnek.

A'

LEGDIVATOSABB

SZEM - GYÓGYSZEREK' RENDIRATAL.

I. Folyó gyógyszerek.

**1.) A' szemek' langy
borogatására :**

Rp. Folior. malvae
drachm. tres.
inf. s. q. aqu. ferv. p. $\frac{1}{4}$ h.
Colat.
librae unius.
adde
Aceti litharg.
drachm. semis.
M.

Rp. Aq. Goulardi
— dest. simpl.
aa unc. tres.
M.

Rp. Flor. arnicae
Folior. rosmarin.
aa drachm. tres.
inf. s. q. vini rubri ferv. p.
 $\frac{1}{4}$ h. vase cl.
Colat.
librae unius.
D.

**2.) A' szemek' mosogatására,
vagyis szemvizek :**

Rp. Aq. d. simpl.
unc. quinque.
Tinct. anod. simplicis
Aceti litharg.
aa scrup. unum.
M.

Rp. Lapidis divini
gr. quinque.
solve aq. d. rosarum
unius sex.
adde:
Trae anod. simpl.
Aceti litharg.
aa scrup. unum.
M.

Rp. Merc. subl. corrosivi
granum semis.
solve aq. d. florum sambuci
unc. quator.

adde:
Tinct. anod. simpl.
drachm. semis.
Mucilag. sem. cydonior.
drachm. unam.

M.

Rp. Merc. subl. corrosivi
gr. semis.
solve aq. d. rosar.
unc. quinque.

adde:
Laudani liq. Sydenham.
drachm. semis.

M.

Rp. Sulfatis zinci
gr. quator.

Sacch. saturni
gr. decem.

solve aq. flor. tiliae
unc. sex.

adde:
Laud. liq. Sydenh.
scrup. duos.

M.

Rp. Aluminis usti
gr. quator.

Extracti saturni
grana quindecim.

solve
Aq. d. simpl.
unc. quinque.

adde:
Tinct. anod. simpl.
drachm. semis.

M.

Rp. Sulfatis cupri
gr. quinque.

solve
Aq. rosar.
unc. sex.

adde:
Laud. Aq. Sydenh.
dr. semis.

M.

3.) Ecset' segedelmével alkalmazni valók:

Rp. Lapid. caust. chirurg.
gr. duo.

solve
Aq. d. simpl.
unc. semis.

D.

Rp. Lapid. infern.
gr. duo.

solve
Aq. d. simpl.
dr. sex.

D.

4.) A' szemekbe cseppenteni valók:

Rp. Extracti hyosciami
gr. duodecim.

solve
Aq. d. simpl.
dr. duabus.

D.

Rp. Extracti belladonnae
gr. decem.

solve
Aq. d. simplicis
dr. duabus.

D.

Rp. Extracti chelid. maior.
drachm. unam.

solve
Aq. d. simplic.
unc. una.

D.

Rp. Borac. venet.
drachm. semis.

Extracti taraxaci
dr. unam.

solve
Aq. dest. rosar.
unc. duabus.

D.

Rp. Salis ammon. depurat.
drachm. semis.

solve

Aq. menth. pip.
unc. una.

D.

Rp. Tart. emetici
gr. duo.

solve

Aq. dest. simpl.
unc. una.

adde

Spirit. corn. cervi
scrup. unum.

M. D.

Rp. Aq. saphirinae
unc. semis.

— d. simpl.
unc. unam.

M. D.

5.) A' szemmívfölötti
's halánték - tájakba
kenni valók:

Rp. Spint. aromat.
unc. unam.

Aetheris sulfur.
dr. unam.

M. D.

Rp. Spint. lavend.
unc. unam.

Aether. sulf.

Tinct. anod. simpl.
aa scrup. unum.

M. D.

Rp. Spint. serpyll.
unc. unam.

Tinct. canthar.

dr. unam.

M. D.

Rp. Spint. serpyll.
unc. unam.

— salis ammon. caust.
dr. unam.

M. D.

Rp. Spint. rosmarin.
unc. unam.

Olei cajeput.
dr. unam.

M. D.

Rp. Spint. aromat.
unc. unam.

Olei cajeput.

— d. foeniculi
aa scrup. duos.

M. D.

Rp. Phosphori
gr. quator.

solve

Olei anim. Dippel.
dr. tribus.

D.

II. Kenőcsök.

1.) A' szemmívfölötti
és halánték - tájakra:

Rp. Ungvent. neapolit.
unc. semis

Laud. puri

gr. duodecim.

M. f. u. D.

Rp. Ungv. neapolit.

— juniperini

aa drachm. tres.

M. D.

2.) A' pillaszőrökre
vagy a' szembe
alkalmazni valók:

Rp. Merc. praecipit. rubri
grana quinque.
Butyri recent. insulsi
dr. duas.
M. exactissime. D.

Rp. Merc. praecipit. rubri
Laud. puri
aa grana quatuor.
Butyri recent. insulsi
drach. duas.
M. exactissime.

Rp. Merc. praecip. rubri
grana sex.
Tutiae praeparatae
grana decem.
Butyri recent. insulsi
drachm. duas.
M. exactissime. D.

Rp. Tart. emet.
Camphor.
aa gr. quatuor.
Butyr. rec. insulsi
dr. duas.
M. exactiss.

Rp. Merc. praecip. albi
gr. octo.
Tutiae praepar.
Boli rubrae
aa gr. duodecim.
Butyr. cacao
dr. duas.
M. exactissime.

Rp. Merc. praecip. rubri
gr. octo.
Sulfat. cupri
gr. sex.
Butyr. rec. insulsi
Cerae flav. liquef.
aa dr. unam.
M. exactissime.

Rp. Sulfat. zinci
gr. sex.
Sal volat. cornu cerv.
gr. octo.
Fell. tauri inspiss.
dr. semis.
Butyr. rec. insuls.
dr. unam.
M. exactiss.

Rp. Sal. vol. corn. cer.
gr. decem.
Carbonat. lixiv.
dr. semis
Mell. despum.
dr. tres.
M. exactiss.

III. Porok.

1.) Nyállal vegyítve,
a' szemívfölötti 's
halánték - tájba
kenni valók:

Rp. Laud. puri
gr. unum.

f. p. D. tales doses
quatuor.

Rp. Laudani puri
Calom.
aa gr. unum.
M. f. pulv. Dent. tales dos.
quatuor.

2.) Illatos párnácskákra szolgálók:

Rp. Pulv. flor. sambuc.
— — chamomill.
Farinae fab.
aa dr. sex.
M.

Rp. Pulv. flor. arnicae
— herb. menth. pip.
— folior. rosmar.
aa dr. sex.
M.

3.) A' szemre alkalmazni valók.

Rp. Boli alb.
Cremor. tart.
Tutiae praep.
Sacch. albi
aa dr. unam.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Boli rubr.
Aloës soccotr.
aa dr. semis.
Lapid. canceror.
dr. duas.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Borac. venet.
dr. semis.
Limat. stanni alcoh.
gr. quindecim.
Sacch. albi
dr. duas.
M. f. pulv. subtiliss.

Rp. Salis communis
dr. semis.
Aluminis
gr. duodecim.
Conch. praepar.
dr. tres.
M. f. pulv. subtiliss.

SZEMNYAVALYÁKRÓL

szóló munkák.

- Grapheus Benvenutus**, ars probata de oculorum affectionibus. Venet. 1497.
- Grassus Benvenutus** de oculis, eorumque aegritudinibus et curis. Venet. 1500.
- Bonaciolus Ludovicus**, de natura oculorum. Argentor. 1529.
- Jaques Guillemeau**, traité des maladies de l'oeil, qui sont en nombre de cent treize, aux quelles il est sujet, etc. Paris 1585.
- Vopisc. Fortunat. Plempii** Ophthalmographia. Amst. 1632.
- Georg. Bartisch**, Ophthalmoduleia, oder Augendienst. Nürnberg. u. Sulzb. 1686.
- Ant. Maitre Jean**, traité de malad. de l'oeil. Paris 1705.
- Read** diseases of the eyes. Lond. 1706.
- Kennedy**, Ophthalmographia. Lond. 1713.
- C. de St. Yves**, traité des malad. des yeux. Paris 1722.
- Herm. Boerhaave** praelection. publicae de morbis oculorum. Goetting. 1746.
- Ernst. Ant. Nicolai**, Abhandlung von den Krankheiten des Gesichtes. Berl. 1754.
- Jo. Taylor**, descriptio omnium morborum visus humani. Venet. 1757.
- Guérin**, traité sur les maladies des yeux. Lyon 1769.
- Deshais Gendron**, traité des maladies des yeux. Paris 1770.
- Jean Janin**, mémoires et observations sur l'oeil. Lyon et Paris.
- Rowley**, treatise on principal diseases of the eyes. Lond. 1773.
- Jos. Jac. Plenck**, doctrina de morbis oculorum. Viennae 1777.
- Troja**, lezioni intorno alle malattie degli occhi. Neapoli 1780.
- Chandler**, treatise on the diseases of the eye. Lond. 1780.
- Pellier de Quengsy**, recueil de memoir. et d'observ. sur les maladies, qui attaquent l'oeil. Montpellier 1783.
- C. G. Theodor. Kortum**, mediz. chirurg. Handbuch der Augenkrankheiten. 2 Bde. Lemgo 1791 — 1793.
- Ettmüller**, von den Krankheiten der Augen und der Augenglieder. Leipzig 1799.
- A. Arnemann**, System d. chirurgie, zweiter Theil. Götting. 1801.
- A. G. Richter**, Anfangsgründe der Wundarzneykunst. Dritt. Bd. Götting. 1804.
- Ware**, chirurg. observations, relative to the eye. 2 vol. Lond. 1805.
- Desmonceaux**, traité des maladies des yeux et des oreilles. 2 vol. second. edition. Paris 1806.
- Joan. Peterka**, dissertatio de morbis oculor. Pestini 1805.

- C. Himly u. Ad. Schmidt, ophthalmologische Bibliothek. 3 Bde. Jena 1803 — 1805.
- G. J. Beer, Lehre v. d. Augenkrankheiten. 2 Bde. Wien 1813 — 1817.
- Ant. Scarpa, Saggio di osservazioni e d' esperienze sulle principali malattie degli occhi. 2 tom. ediz. quinta. Pavia 1816.
- Saunders, treatise on some practical points relating to the diseases of the eye. Lond. 1811.
- A. P. Demours, traité des maladies des yeux, avec des planches coloriées. 4 tom. Paris 1818.
- G. Baratta, osservazioni pratiche sulle principali malattie degli occhi II. tom. Milano 1818.
- G. Quadri, annotazione pratiche sulle malattie degli occhi. 3. libr. Napoli 1818 — 1827.
- John Vetch, a practical treatise on the diseases of the eye. Lond. 1820.
- Fr. Delarue, cours complet des maladies des yeux. 2de edition. Paris 1823.
- G. L. Helling, praktisches Handbuch d. Augenkrankh. 2 Bde. Berlin 1821 — 1822.
- G. J. Guthrie, lectures on the operative surgery of the eye. Lond. 1823.
- K. J. Beck, Handbuch d. Augenkrankh. Heidelb. 1823.
- B. Travers, a synopsis of the diseases of the eye. 3 edit. Lond. 1824.
- T. W. G. Benedict, Handbuch d. prakt. Augenheilkunde. 5 Bde. Leipzig 1821 — 1825.
- J. C. Jüngken, die Lehre von d. Augenoperationen. Berlin 1829.
- C. H. Weller, die Krankheiten d. menschlich. Auges. 4te Ausg. Berlin 1830.
- K. Himly, Einleitung zur Augenheilkunde. Götting 1830.
- Ant. Rosas, Handb. der theor. u. prakt. Augenheilkunde. 3 Bde. Wien 1830.

- F. Geach, medical and chirurgical observations on inflammations of the eye. Lond. 1766.
- W. Rowley, an essay on the ophthalmia. Lond. 1776.
- James Ware, remarks on the ophthalmia. Lond. 1780.
- J. G. Schulze, dissert. de fistulam sacci lacrymalis sanandi methodis. Argentor. 1780.
- Trnka de Krzovitz, historia ophthalmiae etc. 2 tom. Vindob. 1781.
- J. G. Goetz, de ophthalmia infantum recens natorum. Jen. 1781.
- W. F. Dreyssig, diss. de ophthalmia recens natorum. Erford. 1793.
- J. F. Metzendorf, diss. de fistula et blennorrhoea viarum lacrymalium. Halae 1794.
- Edw. More Noble, a treatise on ophthalmia. Birming. 1800.
- A. Savaresy, descrizione del' ottalmia d' Egitto. Cairo 1800.
- G. Le Febure, von d. Augenentzünd. u. d. daraus entsteh. Augenkrankh. Frankf. a. M. 1802.
- L. Foureau-Beauregard, essai sur l' ophthalmie ou l' inflammation de la membrane extérieure de l' oeil. Paris 1802.

- J. Adam Schmidt, über d. Krankheiten d. Thränenorgans. Wien 1803.
- J. A. Gardrat, précis sur l' ophthalmie. Paris 1804.
- C. A. Dervez, essai sur l' ophthalmie d' Egypte. Strasb. 1804.
- J. Spindler, über Entzündungen d. Auges. Würzb. 1807.
- Jam. Wardrop, observ. on the effects of evacuating the aqueous humor in inflammations of the eyes. Lond. 1807.
- John Vetch, account of the ophthalmy, which has appeared in Engl. since the return of the british army. Lond. 1807.
- F. T. Flemming, diss. de dacryocystitide. Viteb. 1810.
- Farrel, on ophthalmia and its consequences. Lond. 1810.
- Bringolf, de fistulae lacrymalis curatione multiplici. Berol. 1811.
- Ant. Rosas, diss., quae reiecta fistulae lacrymalis idea, veram fistulae sacci lacrymalis notionem et sanandi methodum proponit. Vienn. 1814.
- Jam. Vare, remarks on the ophthalmy, psorophthalmy and purulent eyes of new born children. Lond. 1814.
- G. L. Helling. Beobacht. über d. im Feldzuge 1813 — 14. b. d. k. preuss. Soldaten gleichsam epidemisch gewordene Augenkrankheit. Berl. 1815.
- C. A. Weinhold, über eine heftige, der ägypt. Ophthalmie ähnliche epidemische Augenkrankheit. Dresd. 1815.
- Th. Balz, die Augenentzündung unter d. Truppen in den Kriegsjahren 1813 — 15. Berl. 1816.
- A. Omodei, cenni sull' ottalmia contagiosa d' Egitto etc. Milano 1816.
- G. Whately, remarks on the treatement. of inflammation of the eye. Lond. 1816.
- Jüngken, nunquam lux clara ophthalmiae neonatorum causa est occasionalis. Berol. 1817.
- Hirschfelder, diss. de iridis inflammatione varia. Berol. 1817.
- Beer, diss. de inflammatione lentis crystallinae. Landisch 1817.
- Xav. Hatzler, de ophthalmitide in genere. Monach. 1818.
- Rotermundt, diss. d. ophthalmia scrophulosa. Ratisb. 1819.
- A. G. Römer, diss. de ophthalmiis. Rostoch. 1820.
- Joann. Nepom. Keszky, diss. de iritide in genere, eiusque speciebus. Pesth. 1820.
- J. Nep. Rust, die ägyptische Augenentzündung u. d. k. preuss. Besatzung in Mainz. Berl. 1820.
- F. Böhme, diss. de ophthalmia syphilitica. Berol. 1820.
- Frid. Ant. Maxilian, de hordeolo phlegmonoso et scrophuloso. Pesth. 1821.
- C. W. Diener, diss. de operationis fist. lacrymalis ratione. Landisch 1821.
- Theveng, diss. de blepharophthalmia recens natorum. Berol. 1821.
- J. B. Müller, Erfahrungssätze über d. contagiöse und ägyptische Augenentzündung. Mainz 1821.
- Philippi, diss. de ophthalmia scrophulosa. Berol. 1821.
- Dann, diss. de ophthalmia reumatica et artritica. Halae 1821.
- Kaemper, diss. de iritide syphilitica. Götting. 1821.
- Benj. Terhes, diss. de ophthalmia neonator. Pesth. 1822

- C. F. Graefe, die epidemische contagiöse Augenblennorrhoe Aegyptens in den europäischen Befreiungsheeren. Berl. 1823.
- J. H. Leuw, über die jetzt herrschende contagiöse ägyptische Augenkrankheit. Essen 1823.
- Strüsser, diss. de Iritide syphilitica. Lips. 1823.
- Harveng, mémoire sur l'opération de la fistule lacrymale. Paris 1824.
- Fr. Zarda, diss. de keratitide, praesertim scrophulosa. Ticini 1824.
- Th. Baltz, über d. entstehung d. Augenentzündung, welche seit mehreren Jahren unter den Soldaten geherrscht hat. Berl. 1824.
- Jam. Hewson, observations on the history and treatment of the ophthalmia, accompanying the secondary form of lues venerea. Dubl. 1824.
- Th. O' Halloran on acute and chronic ophthalmia. Lond. 1824.
- J. Pelagatti Visconti, diss. de abusu remediorum emollient. in ophthalmiarum therapia. Ticini 1825.
- Gr. N. Comnenovich, facies ophthalmocatarri epidemico-contagiosi. Budae 1829.
- C. B. Lorenz, diss. de nystagmo, Berol. 1820.
- B. G. Oehme, diss. de amaurosi. Lips. 1745.
- F. Bourdon, diss. de amblyopia. Monsp. 1760.
- D. Nootnagel, diss. de amaurosi. Erlang. 1779.
- Trnka de Krzovitz, historia amauroseos. 2 tom. Vindob. 1781.
- J. F. Corvinus, diss. de amaurosi. Tübing. 1789.
- C. S. Richter, diss. de amaurosi. Götting. 1790.
- J. Crampton, diss. de amaurosi. Edinb. 1793.
- H. C. Reinbeck, diss. de amaurosi. Helmstad. 1799.
- D. H. Kieser, über die Natur, Ursachen, Kennzeichen und Heilung d. schwarzen Staars, Götting. 1811.
- J. Th. Fabini, diss. de amaurosi. Vienn. 1816.
- J. S. Novak, diss. de amaurosi. Pest. 1816.
- J. B. Sevenik, diss. de amaurosi. Berol. 1817.
- J. H. Schnorr, de cognoscenda, curandaque amaurosi. Halae 1818.
- J. Stevenson, a practical treatise on the morbid sensibility of the eye, commonly called weakness of sight. 3. edit. Lond. 1819.
- — — a practical treatise on gutta serena. Lond. 1821.
- A. Daiminger, diss. de amaurosi. Vircebr. 1820.
- E. A. Engler, diss. amauroseos nosologiam et therapiam sistens. Lips. 1825.
- J. Sauer, diss. de amaurosi. Vienn. 1826.
- B. D. Mauchart, diss. de maculis corneae. Tübing. 1743.
- J. H. Vogler, diss. de maculis corneae. Götting. 1778.
- P. R. Foelsch, diss. de corneae maculis. Hal. 1791.
- P. Hulimann, diss. sistens obscuraciones corneae. Pesthini 1823.
- J. Th. Fabini, de praecipuis corneae morbis. Budae 1830.
- Guern. Rolfink, diss. de cataracta. Jenae 1664.
- G. W. Wedel, diss. de cataracta. Jenae 1706.
- J. G. Reiher, diss. de cataracta. Jenae 1706.
- J. Christ. Lang, diss. de cataracta. Paris 1706.

316. Szemnyavalyákról szóló munkák.

- P. Brisseau, nouvelles observations sur la cataracte. Tournay 1708.
 — — — traité de la cataracte et du glaucome. Paris 1709.
 L. F. Jacobi, de cataractae nova pathologia. Erford 1708.
 Laur. Heister, de cataracta, glaucomate, et amaurosi, tractatus. 2 edit. Altorf. 1713.
 Chr. Vater, diss. de suffusione oculorum. Viteb. 1715.
 J. M. Lichtmann, Beschreibung des Staares. Nürnberg. 1720.
 A. C. Cocchi, epistola ad Morgagnium de lente crystallina oculi humani, vera seffusionis sede. Romae 1721.
 A. Ferrein, quaestio medica, quinam sint praecipui, quomodo explicentur et curentur lentis crystallinae morbi. Monsp. 1722.
 Cornut. Wigelius, diss. de cataracta. Halae 1729.
 Fr. Hoffmann, diss. de cataracta. Halae 1729.
 M. H. Henrici, diss. de cataracta. Lugd. Bat. 1729.
 A. Tizes, diss. de cataracta. Monspel. 1731.
 Fr. Petit, lettre contenant des reflexions sur les découvertes faites sur des yeux. Paris 1732.
 H. P. Juch, diss. de suffusione. Erford. 1738.
 G. de la Faye, ergo vera cataractae sedes in lente. Paris 1742.
 E. Col. de Villars, ergo vera cataractae sedes in lente. Paris 1742.
 J. J. Roscius, disput. de cataracta vera lactea crystallina. Regiom. 1748.
 J. Descemet, an sola lens crystallina cataractae sedes. Paris 1758.
 J. F. Reichenbach, cautela et observationes circa extractionem cataractae. Tubing. 1766.
 C. Szén., diss. de cataracta ab effluviis aquae fortis nata. Jenae 1774.
 A. G. Richter, Abhandlung von der Ausziehung d. grauen Staares. Götting. 1773.
 Chandler, a treatise on cataract. etc. Lond. 1775.
 De Witt, Vergleichung der verschiedenen Methoden, den Staar auszuziehen. Giess. 1775.
 Thom. Méjean, diss. de cataracta. Monsp. 1776.
 Wentzel, diss. de extractione cataractae. Paris. 1779.
 Cusson, remarques sur la cataracte. Monspel. 1779.
 Bretcher, diss. de suffusione. Halae 1779.
 L. Nannoni, diss. sulla cataracta connata. Milan. 1779.
 Ludvig, de suffusionis per acum cura. Lips. 1783.
 Fr. Sigerist, Beschreibung und Erklärung des Staarnadelmessers u. s. w. Grätz 1783.
 Marchand, mémoire et observations sur un nouveau moyen de prévenir et d'éviter l'aveuglement, qui a pour cause la cataracte. Nimes. 1784.
 A. P. Demours, mémoire sur la cataracte. Paris 1784.
 A. Carl v. Willburg, Betrachtung über die bisherigen gewöhnlichen operationen des Staares. Nürnberg. 1785.
 J. Wathen, a dissertation on the theory and cure of the cataract. Lond. 1785.
 De Wenzel, traité de la cataracte. Paris 1785.
 Ziretti, della cataratta e sua depressione. Como 1787.

- G. J. Beer, pract. Beobachtungen über den grauen Staar. Wien 1791.
- J. H. Jung, Methode den grauen Staar auszuziehen. Marb. 1791.
- Conradi, Bemerkungen über die Ausziehung des grauen Staares. Leipzig 1791.
- H. Barry Peacock, observations on the blindness occasioned by cataracts. Lond. 1792.
- R. A. Schiferli, theor. pract. Abhandlung über den grauen Staar. Jena u. Leipzig 1797.
- J. Barth, Etwas über die Ausziehung d. grauen Staares für den geübten Operateur. Wien 1797.
- P. L. Carré, essai sur la cataracte. Paris 1802.
- J. B. Fleury, diss. sur la cataracte. Paris 1803.
- Sam. Cooper, critical reflexions on several important practical points relative to the cataract. Lond. 1805.
- G. Santarelli, delle cateratte. Forli 1810.
- G. Henr. Buchhorn, de keratonyxide, nova cataractae alisque oculorum morbis medendi methodo chirurg. Magdeb. 1810.
- E. J. M. Langenbeck, Prüfung der keratonyxis. Götting. 1811.
- A. E. Tartra, de l'operation de la cataracte. Paris 1812.
- A. C. Montain, traité de la cataracte, contenant l'énumération des differens moyens etc. Paris 1812.
- Fr. Jäger, diss. de keratonyxidis usu. Viennae 1812.
- John Stevenson, a practical treatise on cataract. Lond. 1814.
- T. W. G. Benedict, Monographie des grauen Staares. Bresl. 1814.
- J. Gendre, diss. sistens diversarum cataractae operandi methodorum comparationem. Landisch. 1818.
- Guillié, nouvelles recherches sur la cataracte et la goutte serene. Paris 1819.
- B. Kirchmayr, diss. de cataracta. Landisch. 1819.
- C. L. Riecke, animadversiones de cataractae genesi et cura. Erlang. 1819.
- G. O. Guthrie, treatise on cataract and inflammation of the iris. Lond. 1819.
- Luzardi, traité de l'alteration du cristallin et de ses annexes. Paris 1819.
- Heilbronn, diss. de variis cataractae curandi methodis. Berol. 1820.
- P. C. de la Garde, a treatise on cataract. Lond. 1821.
- A. Pacini, diss. de keratonyxide. Lucca 1821.
- Luzardi, mémoire sur la cataracte congenit. Montpel. 1823.
- J. Molinari, diss. de scleronyxidis sequelis, earumque cura. Ticini 1823.
- J. Stevenson, a treatise on the nature and symptoms of cataract etc. Lond. 1824.
- J. Hüllverding, diss. sistens quaedam circa cataractae discissionem observ. Viennae 1824.
- J. N. Seeliger, Übersicht der verschiedenen Staaerausziehungsmethoden, nebst pract. Belegen über die wesentlichen Vortheile des Hornhautschnittes nach oben. Wien 1828.
- W. Sömmering, Beobachtungen über die organischen Veränderungen im Auge nach Staaroperationen. Frankf. a. M. 1828.

- Aem. Casanova, diss. de casibus, qui sub operatione cataractae scleronyxididis methodo peracta eveniunt. Tic. 1828.
- A. C. A. Bech, diss. de cataracta centrali. Lips. 1830.
- J. T. W. Benedict, diss. de morbis humoris vitrei in oculo humano. Lips. 1809.
- Z. Plattner, de vulneribus superciliis illatis, cur coëcitatem inferant, ad locum Hippocratis. Lips. 1741.
- Dietrich, über die Verwundungen des Linsensystems. Tub. 1824.
- B. D. Mauchart, diss. de hydrophthalmia. Tubing. 1744.
- — — de paracentesi oculi in hydrophthalmia. Tubing. 1744.
- F. A. Amon, ophthalmoparacenteseos historia. Götting. 1821.
- A. Sturm, diss. de hydrophthalmo. Vindob. 1822.
- Krukenberd, de cancro bulbi oculi humani. Götting. 1810.
- J. Rainer, diss. de carcinomate oculi. Landisch. 1811.
- Juttman, diss. de exstirpatione oculi. Viennae 1822.
- J. Wardrop, observations on fungus haematodes. Edinb. 1809.
- G. P. Mauoir, mémoire sur le fongus médullaire et hématoïde. Paris. 1820.
- B. D. Mauchart, diss. de staphylomate. Tub. 1748.
- J. M. Barth, diss. de staphylomate. Lips. 1788.
- Schmalz, diss. de staphylomate. Jenae 1800.
- G. J. Beer, Ansicht d. staphylomatösen Metamorphosen des Auges. Wien 1805. Nachtrag 1806.
- F. R. K. Tissot, diss. sistens varias auctorum opiniones de staphylomate. Erlang. 1811.
- Chelius, über die Hornhaut, ihre Funktionen und Krankheiten. Karlsruhe 1818.
- Bombarola, mémoire sullo stafiloma. Napoli 1819.
- J. T. Riemann, staphylomatis nosol. specimen. Berol. 1822.
- G. L. F. Hegeler, diss. de staphylomate. Lips. 1823.
- F. Delarue, mémoire sur les bons effets des attouchemens avec la pierre infernale dans le traitement du staphylome. Paris 1823.
- D. W. Rau, über die Erkenntniss, Entstehung und Heilung der staphilome des menschlichen Auges. Heidelb. 1828.
- F. Flarer, tentativi per ottenere la guarigione dello stafiloma parziale della cornea, e nuovo metodo di profilassi dello stafiloma totale. Milano 1829.
- M. Bratsch, diss. de panno corneae. Landisch. 1810.
- A. Rovida, diss. de pterygio. Ticini 1828.
- J. G. Oertel, diss. de trachomate. Viteb. 1704.
- E. G. T. Kortum, diss. de trichiasi. Francof. 1724.
- J. V. H. Köhler, Versuch einer neuen Heilart der trichiasis. Leipzig 1796.
- J. A. Hasenmüller, diss. novum ad curationem trichiaseos sistens remedium. Dorpat. 1802.
- Ph. Crampton, on the entropion. Lond. 1805.
- Ph. A. Bayer, über Trichiasis und Entropium. Nürnberg. 1816.
- Chr. Hosp, diss. sistens diadnosin et curam radicalem trichiasis, distichiasis, nec non entropii. Viennae 1818.
- A. Schmidt, diss. de trichiasi et entropio. Berol. 1823.
- A. Vacca Berlinghieri, nuovo metodo di curare la trichiasi. Pisa 1825.
- F. Flarer, riflessioni sulla trichiasi, ditrichiasi e sull' entropio. Milano 1828.

- J. W. Harder, diss. de ectropio, entropio et trichiasi. Jenae 1783.
- Will. Adams, practical observations on ectropium, on the modes of forming an artificial pupil and on cataract. Lond. 1814.
- G. C. Luge, de ectropio sarcomatoso. Berol. 1818.
- C. J. Badendyk, de anchyloblepharo. Jenae 1785.
- J. C. G. Fricke, die Bildung neuer Augenglieder. Hamb. 1829.
- Cheselden, anatomy of human body. 4 edit. Lond. 1732. Appendix.
- C. Donegana, della pupilla artificiale. Milano 1809.
- Gibson, practical observations on the formation of an artificial pupil. Lond. 1811.
- P. Assalini, ricerche sulle pupille artificiale. Milano 1811.
- J. P. Maunoir, mémoires sur l'organisation de l'iris et l'opération de la pupille artificiale. Paris 1812.
- L. Schmid, praes. Autenrieth, diss. de pupilla artificiali in sclerotica aperienda etc. Tubing. 1814.
- F. J. Hohlfeld, diss. de pupillae artificiali conformatione. Berol. 1815.
- Reisinger, Darstellung eines neuen Verfahrens, die Mastdarmfistel zu unterbinden, und einer neuen methode, künstliche pupillen zu bilden. Augsb. 1816.
- J. C. Jüngken, diss. de pupillae artif. per coreoncion Graefianum conformatione. Berol. 1817.
- G. Wagner, commentatio de coremorphosi. Götting. 1818.
- J. Embden, diss. de raphiankistro, novo instrumento ad novam coremorphoseos methodum perficiendam. Gotting. 1818.
- Schlagintweit, über den gegenwärtigen Zustand der künstlichen Pupillenbildung in Deutschland. München 1818.
- G. J. Guthrie, treatise on the operation for the formation of artificial pupil. Lond. 1819.
- W. Adams, a treatise on the most approved modes of restoring vision by the formation of artificial pupil. Lond. 1819.
- E. T. Schulze, diss. de pupillae artificialis conformatione. Berol. 1820.
- J. C. Lindner, diss. de variis pupillae artificialis conform. Vratisl. 1820.
- C. H. Weller, über künstliche Pupillen, und eine besondere Methode, diese zu fertigen. Berl. 1821.
- C. Pugliatti, riflessioni di ottalmiatria pratica, che concernono la pupilla artificiale, e la cataratta. Messina 1822.
- Chr. Heiberg, commentatio de coremorphosi. Christianiae 1829.
- F. A. v. Ammon, die Sclerectomie. Dresd. 1831.
- J. Syller, diss. de haemophthalmo. Landisch. 1817.
- J. D. Coschwitz, diss. de hypopyo. Halae 1728.
- J. H. Pfeifer, diss. de hypopyo absque operatione sanando. Erlang. 1794.
- Fr. Fabini, diss. de hypopyo. Tubing. 1818.
- Zimmer, diss. de hypopyo. Landisch. 1819.
- M. Gierl, das Hypopyon oder Eiterauge. Augsb. 1825.

A'

mű- és egyéb a' munka' folyamata alatt előforduló ritkább szavak' betűrendes

á t t e k i n t e t e.

A.

Adag, dosis.
Agg-kiszegély, ectropium senile.
Aggkör, arcus senilis.
Agylob, encephalitis.
Agytorulat, congestio versus encephalon.
Alaklat, conformatio.
Alkat, structura.
Alkotmány, constitutio.
Alkotmányos szövemény, complicatio constitutionalis.
Állomány, substantia.
Alma, melon.
Álomhiány, agrypnia.
Álomkór, sopor.
Álpillaszőrök, pseudocilia.
Álvíz, clyσμα.
Ályazat, substratum.
Amóna gyánta, gummi ammoniacum.
Angyalgyökér, radix angelicae.
Anizskapor, foeniculum.
Anizsos szalamialél, spiritus salis ammoniaci anisatus.

Árongó, profusus; p. o. *árongó* genyedés, suppuratio profusa.
Árány, proportio.
Áránylag, proportionatim.
Aranyszínű dárdayos kénkő, aranykén, sulfur auratum antimonii.
Arczsont, os zygomaticum.
Arczfájás, prosopalgia.
Árpa, chalazion sensu lato (sensu stricto: *kóárpa*).
Árpaszem, hordeolum.
Ásványsavak, acida mineralia.
Ásványókok, salia mineralia.
Aszkór, tabes.

B.

Balhafűmag, semina psyllii.
Bandzsallátás, visus luscus.
Bandzsalság, luscitas.
Beczős száraz hályog, cataracta arida siliquata.
Bchegetés, cicatrisatio.

Beléndek, hyoscyamus.
Beléndekvonat, extractum hyoscyami.
Belérő, intensitas, vis intensiva.
Belféregellenes szerek, remedia enthelminthica.
Belférgek, enthelmintha.
Belterj, intensitas.
Bemetélés, scarificatio.
Berzéczerő, vis electrica.
Berzécesség, electricitas.
Beszegély, entropium.
Betvegyes, cacoehymicus a. um.
Bibircs, papula.
Bibircses külemény, habitus papillaris.
Birálat, crisis.
Birálatos készülétek, molimina critica.
Birsalmamagnyak, mucilago seminum cydoniorum.
Bírmagnyak, idem.
Búditó szer, remedium narcoticum.
Bojtorjángyökér, radix bardanae.
Bolygó mor, amaurosis vaga.
Borkóvirág, cremor tartari.
Borostyánméggy, laurocerasus.
Borostyánméggyvíz, aqua laurocerasi.
Boroszlányhéj, cortex mezerei.
Borzalom, horripilatio.
Bőrkenőcs, sebum cutaneum.
Bőrszén, impetigo (exanthema, kúteg).
Bujakór, syphilis.
Bujasenyő, cachexia syphilitica.
Bujasenyves szemtakár, ophthalmoblenorrhoea syphilitica.
Bujasenyves szivárványlob, iritis syphilitica.
Bujasenyves takár, blennorrhoea syphilitica.
Bunkó, hylon, clavus.
Buzgás, orgasmus.
Bürök, cicuta.
Büzaszat, assa foetida.

C.

Csáp, staphyloma.
Csarnok, camera.
Csarnokgeny, hypopyum.
Csarnoktáj, hypogala.
Csarnokvér, hypoaema.
Cseppalakú, formae guttantis, guttans.
Cseppferdó, embrocatio.
Csecenyűtványok' tájéka, regio mastoidea.
Csillagos hályog, cataracta stellata.
Csipakór, lippitudo.
Czípesz, volsella.
Csontgumó, tophus.
Csontszu, caries.
Csorca, saburra.
Csorvás lúz, febris saburralis.
Csúzos kötőlob, conjunctivitis rheumatica.
Csüggesztő szenvedélyek, animi pathemata deprimentia.
Csüllő, rhombus.
Czinreszelék, limatura stanni.

D.

Dagadozni (fel vagy aláfelé), turgescere (sursum vel deorsum) de saburra.
Dárdany, antimonium.
Dárdanyír, unguentum antimoniale.
Dárdany-készítmények, praeparata antimonialia.
Dárdanyvaj, butyrum antimoni.
Dáviel' kanala, cochleare Davielis.
Dáviel' lapocza, spatula Davielis.
Dáviel' ollói, forfices Davielis.
Derelygyökér, radix imperatoriae.
Dúc, ganglion.
Dúczidegrendszer, systema nervorum gangliosum.
Dühösség, mania.

Dülszem, exophthalmia (exophthalmus *gúrszem*).

E.

Ebvérszmag, nux vomica.
Eczetsavas huygyag, acetas ammoniae.
Eczetsavas ólmacs, acetas plumbi.
Edényes mor, amaurosis humoralis.
Edényhártyája az idegrezének, membrana vasculosa retinae.
Édes higany, mercurius dulcis.
Égények, aetheres.
Egyiptomi szemgyuladás, exophthalmia aegyptiaca.
Égvény, alcali.
Égvényes középsők, sales medii alcalini.
Egyenes szemizom, musculus rectus bulbi.
Egyenletes, aequabilis. e.
Egyszerű hályog, cataracta simplex.
Együttsezenves bántalom, affectio sympathica.
Együtt született hályog, cataracta connata.
Elefánszem, buphthalmus, *marhaszem*.
Fles látás, oxyopia.
Életmű, organon.
Életműség, organismus.
Életművezeti betegség, morbus organicus.
Életműzettség, organisatio.
Élettehetség, actio vitalis.
Életteli, turgor vitalis.
Elődi betegség, morbus primitivus.
Előheg, synechia anterior.
Előjel, symptoma prodromum.
Előképleti hiba, vitium primae formationis.
Előrendi hályog, cataracta primaria.
Előrendi szemgyuladás, exophthalmia primaria.

Elválasztó életművek, organa secernentia.
Elvezető szerek, remedia derivantia.
Emelőrud, *emelcs*, vectis.
Enyhülékeny, remittens.
Enyves tapasz, emplastrum glutinosum.
Éptanos befolyások, influxus diaetetici.
Éptanos életkormány, regimen vitae diaeteticum.
Érczagok, oxyda metallica.
Érdes, asper.
Érdesség, aspredo.
Éretlen hályog, cataracta immatura.
Érett hályog, cataracta matura.
Érhályog, cataracta choroidalis.
Érhártya, choroidea.
Érhártyalob, choroiditis.
Érmeczes, elasticus.
Érmeczesesség, elasticitas.
Erőhiány, adynamia.
Erőműves befolyás, influxus mechanicus.
Erőtulos időszak, stadium hypersthenicum.
Érszem, cirsophthalmia.
Észképi, theoreticus.
Étetőkö, lapis causticus.
Étrend, victus.
Étvundor, anorexia.
Étvágy, appetitus cibi.
Ev, ichor.
Eves geny, pus ichorosum.

F.

Faggyas könyár, epiphora sebacea.
Faggyutüszök, folliculus sebaceus.
Fanyar szerek, remedia adstringentia.
Fehér gálicz, vitriolum album.
Fehérkór, chlorosis.
Fehér levált higany, mercurius praecipitatus albus.
Fehérnyés összeállítás, consistentia albuminosa.
Fehér posztó, albugo.

Fejet, emulsio, emulsum.
Felbőr, epidermis.
Feléllesztő indulatok, adfectus animi excitantes.
Feleresztett ásványsavak, acida mineralia diluta.
Feleresztett beléndékvonat, extractum hyoscyami dilutum.
Félferdő, semicupium.
Félfőfájás, hemicrania.
Félfőszaggatás, idem.
Félhályog, cataracta dimidiata.
Félholdhártya, membrana semilunaris
Félholdmetszés, sectio semilunaris.
Felhőske, nephelium, nubecula.
Félhűdés, hemiplegia.
Féllátás, visus dimidiatus, hemiopia.
Félmor, amaurosis dimidiata.
Fene, sphacelus (gangraena, üszög).
Fenés kórszűny, diathesis sphacelosa.
Fényizszony, photophobia.
Festvény, tinctura.
Fojtósavas higacs, nitras hydrargyri.
Folyam, processus, *p. o. életfolyam*, processus vitalis.
Folyamat, decursus.
Folyó hűgyső, ammonia liquida.
Folytonos, continuus.
Folytonos mor, amaurosis continua.
Folytonosság, continuitas, continuum.
Forgékony mor, amaurosis erethica.
Forgékonyosság, agilitas.
Forrázat, infusum.
Forró betegség, morbus acutus.
Függelék, appendix.
Függőleges, perpendicularis.
Függőly, condyloma.
Fürtös szivárványcsap, staphyloma iridis racemosum.

G.

Gaják, quaiacum.
Galvánérő, vis galvanica, galvanismus.
Geny, pus.
Genyedés, suppuratio.
Genyes szemgyuladás, ophthalmia purulenta.
Genyhómály, onyx.
Genyképző nyák, mucus puriformis.
Geny-örvény, vortex purulentus.
Genyszem, oculus purulentus.
Gerely, lancea.
Gerelyke, lanceola.
Gerj, miasma.
Gindár, luxus, a, um.
Gindárító szerek, remedia relaxantia.
Gindárság, laxitas.
Gódriczvovat, extractum chelidonii maioris.
Górszem, exophthalmus (exophthalmia, *dűlszem*).
Görvélyes betegség, morbus scrophulosus.
Görvélyes szemgyuladás, ophthalmia scrophulosa.
Görvélykór, scrophulosis.
Gőzkör, atmosphaera.
Gőzkörnyékes lég, aer atmosphaericus.
Gutaütés, apoplexia.
Gutaütéses külemény, habitus apoplecticus.
Gyakorlati, practicus.
Gyalogfenyőir, unguentum juniperi.
Gyántáros szalamialél, spiritus salis ammoniaci succinatus.
Gyökönke, valeriana.
Gyöngy, perla (obscuratio corneae).
Gyulasztó szemgyuladás, ophthalmia phlegmonosa.
Gyurma, massa.
Gyűszűvirág, digitalis purpurea.

H.

Hagymaszagú tarorja, scordium.
Hagymáz, typhus.
Hajtam, inclinatio, proclivitas.
Hákogás, screatus.
Halánték-útér, arteria temporalis.
Hályog, cataracta.
Hályogfeldarabolás, concisio cataractae.
Hályoggerely, lancea cataractaria.
Hályoghátrafordítás, reclinatio cataractae.
Hályogkés, culter cataractarius.
Hályogkivétel, extractio cataractae.
Hályoglenyomás, depressio cataractae.
Hályogtű, acus cataractaria.
Hánytató borkő, tartarus emeticus.
Hárántos metszés, sectio transversa.
Háromszegű, szúrcape, acus triquetra.
Hártyás hályog, cataracta membranacea.
Hátpúp, gibbus.
Has-betrészek, viscera abdominalia.
Has-betrészek dugulásai, infarctus viscerum abdominalium.
Hegedmény, coagulum.
Hegesztő szerek, remedia consolidantia.
Hegjegy, cicatrix.
Heghomály, obscuratio cicatrix.
Helybeli, topicus, a, um.
Helybeli szövemény, complicatio localis.
Helybenálló kóralkotmány, constitutio morbose stationaria.
Helytálló fájdalom, dolor fixus.
Helytálló ragály, contagium fixum.
Heveny betegség, morbus recens.
Hérmérsék, mérséklet, temperatura.

Higany, hydrargyrum.
Higany-készítmények, praeparata mercurialia.
Higor, hydatis.
Himlős szemgyulladás, ophthalmia variolosa.
Hirnök, praenuncius.
Hirnökleni, praenunciare.
Hódony-festvény, tinctura castorei.
Hólyaghúzó, vesicantia.
Hólyagos hályog, cataracta cystica.
Hólyagos orbáncz, erysipelas bullosum.
Homlokcsont szemgödri nyújtó-nya, processus orbicularis ossis frontis.
Homlokideg, nervus frontalis.
Homorú, concavus.
Honos nyavalya, morbus endemicus.
Hordozója a ragálynak, vehiculum contagii.
Horgany, zincum.
Horganyvirág, flores zinci.
Horogtő, raphiankistrón.
Hugyany, ammonia.
Hugyanyos párázatok, effluvia ammoniacalia.
Hunyorgyökér, radix ipecacuanhae.
Hurutos láz, febris catarrhalis.
Hurutos szemhéjmirigylob, blepharadenitis catarrhosa.
Hurutos szemgyulladás, ophthalmia catarrhosa.
Husany, sarcoma.
Husanyos dülszem, exophthalmia sarcomatosa.
Husanykór, sarcosis.

I.

Ideg, nervus.
Idegcs külemény, habitus nervosus.
Idegcs mor, amaurosis nervosa.
Idegcs szemnyavalyák, ophthalmionervoses.

Idegláz, febris nervosa.
Idegüsztlőtő szerek, remedia nervina.

Idegrecze, retina.
Idegrecze' edényhártyája, membrana vasculosa retinae.

Idegrecze' fűrészképű széle, margo serratus retinae.

Idegreczelob, retinitis.

Idom, figura.

Idomtalanság, deformitas.

Idomulat, configuratio.

Időkör, periodus.

Időkörös mor, amaurosis periodica.

Időszak, stadium.

Idült szemgyuladás, ophthalmia chronica.

Illatos lél, spiritus aromaticus.

Illatos növény, planta aromatica.

Imely, pyretrum.

Indítmány, momentum.

Indítvány, motivum.

Indulékonyosság, erethismus.

Ipar, nisis.

Irány, directio.

Irányzat, idem.

Istúp, fulcrum.

Izam, prolapsus.

Izgatag, irritabilis.

Izgékony, idem.

Izgékonyosság, irritabilitas.

Izom, musculus.

Izomtehetség, actio muscularis.

J.

Jalapgyökér, radix jalapae.

Járvány, epidemia.

Járványos betegség, morbus epidemicus.

Járványos kóralkotmány, constitutio morbosa epidemica.

Javallat, indicatio.

Jégárpa, grando, chalazion.

Jegedés, crystallisatio.

Jéglencse, lens crystallina.

Jóslat, prognosis.

K.

Káfor, camphora.

Káforos nyák, mucilago camphorata.

Kajmacsos hályogtó, acus cataractaria uncinata.

Kalánfű, cochlearia.

Kalánfűlél, spiritus cochleariae.

Kálmos, calamus aromaticus.

Kancsalság, strabismus.

Kanyarós szemgyuladás, ophthalmia morbillosa.

Kappanör, arnica.

Karély, lebeny, lobus.

Kása, milium.

Kásaborogatmány, v. pépegyreleg, cataplasma.

Kásús daganat, atheroma.

Katanggyökér, radix cichorei.

Kecskehályog, aegis, aegias.

Kénigény, aether sulfuricus.

Kénmáj, hepar sulfuris.

Kénsavas horgag, sulfas zinci.

Kénsavas kadmag, sulfas cadmi.

Kénvirág, flores sulfuris.

Kérő, turunda.

Keserédes venyigék, stipites dulcamarae.

Keserfa, quassia.

Készítményes csiga, concha praeparata.

Készítményes horgag, tutia praeparata.

Kettős látás, diplopia.

Kirétegzés, exfoliatio.

Kiszegély, ectropium.

Kiválasztó életművek, organa excernentia.

Kivezeték, ductus excretorius.

Koponyalékelés, trepanatio.

Kóralak, forma morbi.

Körelőzmény, anamnesis.

Körgyújtág, fomes morbi.

Kórismélet, recidiva.

Kórjárvány, epidemia.

Kórjeles bántalom, adfectio symptomatica.

Korong, discus.

Kóresméret, kórhatárzat, diagnosis.

Körpolcz, acmé.

Kórszűny, diathesis.
Kozmaolajos szénsavas huyag, carbonas ammoniae pyrooleosus.
Kóárpa, chalazion sensu stricto.
Kókem, scirrhus.
Kókeses dülszem, exophthalmia scirrhusa.
Könyár, epiphora.
Könyhullás, stillicidium lacrymarum.
Könyhúscsa, caruncula lacrymalis.
Könyhús' kókeme, encanthis scirrhusa.
Könymirigy, glandula lacrymalis.
Könymirigy' higora, hydatis glandulae lacrymalis.
Könymirigy' kókeme, scirrhus glandulae lacrymalis.
Könymirigylob, dacryoadenitis.
Könypont, punctum lacrymale.
Könytümlő, saccus lacrymalis.
Könytümlőlob, dacryocystitis.
Könytümlő' sérve, hernia sacci lacrymalis.
Könytümlő' sipolya, fistula sacci lacrymalis.
Könytümlő' takárja, blennorrhoea sacci lacrymalis.
Könytümlő' vízkórja, hydrops sacci lacrymalis.
Körösbogárfestvény, tinctura cantharidum.
Közvényes szivárványlob, iritis arthritica.
Köthártya, conjunctiva.
Kötlob, conjunctivitis.
Kötvérmeleny, ecchymoma conjunctivae.
Közbenhagyó mor, amaurosis intermittens.
Közephús, gát, perinaeum.
Közeponti hályog, cataracta centralis.
Közeponttulni, concentrari.
Közérzék, coenaesthesia.
Közötti hályog, catacacta interstitialis.
Köztakarók, integumenta communia.
Kúp, conus.

Kúposzlopos hályog, cataracta pyramidalis.
Kutacs, fonticulus.
Kutasz, specillum.
Külekezni, manifestari.
Külemény, habitus.
Kültölni, exserere, e. g. vim.
Küteg, exanthema.
Küteges szemgyuladás, ophthalmia exanthematica.

L.

Lábadás, reconvalescentia.
Labdacs, pilula.
Lábköszvény, podagra.
Lafaye' hólyagmetszője, cystotomus Lafayeanus.
Langenbeck' szarűmetszője, keratonyxis Langenbeckii.
Lapocz, spatula.
Láta, szemfény, pupilla.
Látacsukulat, atresia pupillae.
Látaképlet, coreomorphosis.
Látaszűkület, myosis.
Látaterpedék, deductio pupillae.
Látáénulat, amblyopia amaurotica.
Látideg, nervus opticus.
Láttévedés, hallucinatio visus.
Láttompulás, amblyopia.
Láz, febris.
Lázállapot, status febrilis.
Leánykőkörcsin, pulsatilla nigricans.
Légyfej, myocephalon.
Légylátás, visus muscarum.
Lél, spiritus.
Léles italok, potus spirituosus.
Lemez, lamina.
Lencsehályog, cataracta lenticularis.
Lencserendszer, systema lenticulare.
Lencsetok, capsula lentis.
Lepárolt ánizskaporolaj, oleum destillatum foeniculi.
Lepárolt varádicsolaj, oleum destillatum tanacetii.
Létalapos szűvemény, complicatio essentialis.

Létezni, *existere*.
Lobfolyam, *processus inflammatorius*.
Lobláz, *febris inflammatoria*.
Lombos hályog, *cataracta arboracea*.
Lökő fájdalom, *dolor pulsans*.

M.

Mákony, *opium*.
Mákonyfestvény, *tinctura opii*.
Marhaepe, *fel tauri*.
Marhaszem, *bupthalmus*, *elefántszem*.
Márványos hályog, *cataracta marmoracea*.
Másító szerek, *remedia alterantia*.
Másodrendi hályog, *cataracta secundaria*.
Másodrendi szemgyulladás, *ophthalmia secundaria*.
Maszlag, *stramonium*.
Meghegedni, *coagulari*.
Méhfü, *melissa*.
Méhkór, *hysteria*.
Mettékes szövemény, *complicatio essentialis*.
Mellső lencsetek, *capsula lentis anterior*.
Mellső szemcsarnok, *camera oculi anterior*, *előcsarnok*.
Mellvízkór, *hydrothorax*.
Menyhamáj-olvadék, *liquamen hepatis mustelae fluvialis*.
Mérhetlen állomány, *substantia imponderabilis*.
Merő test, *corpus solidum*.
Mérsékmény, *temperamentum*.
Mézes daganat, *melliceris*.
Minderer' télje, *spiritus Mindereri*.
Mor, *amaurosis*.
Morgagni hályog, *cataracta Morgagniana*.
Morzsolékony, *morka*, *friabilis*.
Mustárkovász, *repezekovász*, *synapismus*.
Műfogat, *encheirisis*.
Működés, *functio*.

Műleges, *artificialis*.
Műleges fény, *lux artificialis*.
Műleges szem, *oculus artificialis*.
Műszem, *idem*.

N.

Nadragulyavonat, *extractum belladonnae*.
Napszony, *heliophobia*.
Nápoli ír, *unguentum neapolitanum*.
Naptakság, *nyctalopia*.
Narancsszínű kéndárdacs, *sulfur auratum antimonii*.
Nedhuzgás, *orgasmus humorum*.
Nedgyütem, *congestio humorum*.
Nehezbulés, *exacerbatio*.
Néhézkór, *epilepsia*.
Nemtő, *genius*.
Növénytav, *acidum vegetabile*.
Növényó, *sal vegetabile*.
Nyákfolyár, *phlegmatorrhoea*.
Nyáknemű szerek, *remedia mucilaginosa*.
Nyakszirt, *occiput*.
Nyaláhos alak, *forma fascicularis*.
Nyíltrákfene, *cancer apertus*.
Nyirkedényrendszer, *systema vasorum lymphaticorum*.
Nyirkhomály, *obscuratio lymphatica*.
Nyirkkiizzadás, *exsudatio lymphae*.
Nyomda, *typus*.
Nyútszem, *lagophthalmus*.

O.

Okirányos, *rationalis e*.
Okvizsgálat, *aetiologia*.
Olomcukor, *saccharum saturni*.
Ólomeczet, *acetum lithargyri*.
Ólomír, *unguentum lithargyri*.

Ólomvonat, extractum saturni.
Olvadódzó kiürítések, evacuati-
 ones colliquativae.

Orbánczos kűtlob, coniunctivi-
 tis erysipelacea.

Orbánczos szemhéjlob, blepha-
 ritis erysipelacea.

Orbánczos zugbőrlob, anchylops
 erysipelacea.

Ortláz, febris depascens.

Orrczimpák, alae nasi.

Orrveték, ductus nasalis.

Oszlató ír, unguentum digesti-
 vum.

Ö.

Öblös fekély, ulcus sinuosum.

Öböl, sinus.

Ömleg, extravasatum.

Örökletes készség, dispositio
 haereditaria.

Öröklött nyavalya, morbus hae-
 reditate acquisitus.

Örvényes csont, os turbinatum.

Összeállás, consistentia.

Összehajló kancsalság, strabi-
 smus convergens.

P.

Pamárt' dárdája, hasta Pamartii.

Párázat, effluvium.

Pattanás, pustula, pörsedék.

Pekely, floccus.

Pettegetett hályog, cataracta
 punctata.

Pillaporc, tarsus palpebrarum.

Piros gyűszűfű, digitalis pur-
 purea.

Pitvar, atrium.

Pitypangonat, extractum tara-
 xaci.

Póris, borax.

Pörk, eschara.

Pörs, phlyctaenula.

R.

Ragály, contagium.

Ragályos hagymáz, typus con-
 tagiosus.

Ragályos fertezés, infectio con-
 tagiosa.

Rágmány, mastix.

Rágó higany, mercurius corro-
 sivus.

Rákfene, carcinoma.

Rákfenes dülszem, exophthalmia
 carcinomatosa.

Ráosztór, hypochondriasis.

Rendtulos nagyság, magnitudo
 excessiva.

Részintes, partialis.

Részintes hályog, cataracta par-
 tialis.

Részintes szemhéjhegedés, anky-
 loblepharon partiale.

Rezgés, oscillatio.

Rezgő hályog, cataracta tremu-
 la.

Robar, insectum.

Rojtgaland, genyszalag, seta-
 ceum.

Rojtszínór, idem.

Rög, bolus.

Rühes szemgyuladás, psoroph-
 thalmia.

Rühes szemhéjlob, blepharitis
 psorica.

S.

Sárcsagyökér, radix sarsaparil-
 lae.

Sárgakór, icterus.

Sarjadzás, granulatio.

Savós szemgyuladás, ophthalmia
 serosa.

Sebhedékenység, vulnerabilitas.

Sebszájazat, ostium vulneris.

Senyv, cachexia.

Senyves szemgyuladás, ophthal-
 mia cachectica.

Serdülés, pubertas.

Setéltátás, scotomia.

Sisakfű, aconitum.
Soro, tabes.
Sorvasztó láz, febris hectica.
Sósavas mészag, murias calcis.
Sósavas sulyag, murias barytae.
Sugárcsap, staphyloma corporis ciliaris.
Sugárdúc, ganglion ciliare.
Sugáridegek, nervi ciliares.
Sugárkötő, ligamentum ciliare.
Sugárnyujtványok, processus ciliares.
Sugártest, corpus ciliare.
Sükeres, plasticus (de humoribus).
Súly, scorbutus.
Súlyos szemgyuladás, ophthalmia scorbutica.
Szabályos, normalis, **rendes**.
Szab boróka, sabina.
Szállékony, volatilis e.
Szálló kenet, linimentum volatile.
Szálló szarvasszarusó, sal volatile cornu cervi.
Szalonnás daganat, steatoma.
Száras husany, sarcoma petiolatum.
Száraz csipakór, lippitudo sicca, crystallifera.
Száraz szemgyuladás, xerophthalmia, scherophthalmia, seroma.
Szarucsap, staphyloma corneae.
Szarucsonkítás, keratectomia.
Szarufelhő, achlyps.
Szarufolt, macula corneae.
Szarukályog, leucoma (ad analogiam: **üvegkályog**, glaucoma; **lencsekályog**, **tokkályog** etc.).
Szarukomály, obscuratio corneae.
Szarukö:öm, unguis corneae.
Szaruposztó, pannus corneae.
Szarusérv, hernia corneae.
Szaruszurás, keratonyxis.
Szarutúltengés, hyperkeratosis.
Szaruvész, phthisis corneae.
Szederjes, lividus.
Szegletgyuladás, ophthalmia angularis.
Szegült olló, forfex geniculata.
Szekfűvirág, flores chamomillae.

Szelemenese hályog, cataracta trabecularis.
Székhűdés, paralysis.
Szembénulat, ophthalmoplegia.
Szemboneztudomány, ophthalmologia.
Szemcsarnok, camera oculi.
Szemcse, acinus, granum.
Szemcsés külemény, habitus granularis.
Személettudomány, ophthalmophysiologia.
Szeméptan, ophthalmobiotica.
Szeméptúr, materia diaetetica ophthalmica.
Szeméptudomány, ophthalmodiaetetica.
Szemfájás, ophthalmodynina.
Szemgödör, orbita.
Szemgödörhártya, periorbita.
Szemgödri lyuk, foramen orbitale.
Szemgörcs, nystagmus.
Szemgyógytan, ophthalmotherapia sensu stricto.
Szemgyógytár, materia medica ophthalmica.
Szemgyógytudomány, ophthalmotherapia sensu lato.
Szemhegedés, symblepharon.
Szemhéjbénulat, blepharoplegia.
Szemhéjeresz, commissura palpebrarum.
Szemhéjeresz' csorbulása, perivrrasis, peribrosis.
Szemhéjgörcs, blepharospasmus.
Szemhéjhasadék, coloboma palpebrae.
Szemhéjhegedés, ankyloblepharon.
Szemhéjhusany, sarcoma palpebrae.
Szemhéjizsam, prolapsus palpebrae superioris, phalangosis.
Szemhéjképlet, blepharoplastica.
Szemhéjkéreg, tylosis.
Szemhéjköthártya, blepharoconiunctiva.
Szemhéjmirigylob, blepharadenitis.
Szemhéjrög, trachoma.
Szemhéj-szélkór, blepharomphysema.

Szemhéjtakár, hlepharoblennor-rhoea.
Szemhéjtartó, tenaculum.
Szemhéjvarancs, veruca palpebrae.
Szemhéjvérömleny, ecchymosis palpebrarum.
Szemhéjvizény, blepharodema.
Szemhéj-zsonghiány, atoniaton-blepharon.
Szemív, arcus.
Szemívfölötti tájék, regio supraorbitalis.
Szemjeltudomány, semiologia oculi.
Szemkopaszság, ptilosis, psilosis, milphosis, alopecia.
Szemkórtudomány, ophthalmosologia.
Szemkő, lapis divinus.
Szemkötény, splenium.
Szemmetzés, ophthalmoxysis.
Szemorvostudomány, ophthalmologia.
Szemöldreditő izom, musculus corrugator superciliorum.
Szempukhaság, synchisis.
Szempukkanás, rhexis bulbi.
Szemrekesz, specula oculi.
Szembröp, pterygium.
Szemsorv, atrophía bulbi.
Szemzőrfordulat, trichiasis.
Szemzőrhátiány, madarosis.
Szemzőrkalász, distichiasis.
Szemtakár, ophthalmoblennor-rhoea.
Szemtorulat, congestio in oculum.
Szemvész, phthisis bulbi.
Szemvízkór, hydrophthalmus.
Szemzárizom, musculus orbicularis palpebrarum.
Szemzavar, confusio oculi.
Szénsavas hamag, carbonas livivae.
Szénsavas keserag, carbonas magnesiae.
Szénsavas szikag, carbonas natri.
Szerzett hályog, cataracta adquisita.
Szikralátás, scintillatio oculorum.
Szilak, portio.

Szinte hánytató szerek, remedia subemetica.
Szívárványcsap, staphyloma iridis.
Szívárványcsonkítás, iridectomia.
Szívárványhártya, iris.
Szívárványhasadék, coloboma iridis.
Szívárványhorog, iriankistrón.
Szívárványizsam, prolapsus iridis.
Szívárványmetszés, iridotomia, coretómia.
Szívárványoldás, coredialysis.
Szívárvány-zár-csonkítás, iridectomedialysis.
Szívárvány-zár-metszés, irido-toencleisis.
Szokványos, habitualis, e.
Szölőhártya, uvea.
Szőrszem, trichosis bulbi.
Szövemény, complicatio.
Szöveményes hályog, cataracta complicata.
Szürke higanyas ír, unguentum hydrargyri cinereum.
Sydenham' hig mákonya, laudanum liquidum Sydenhami.

T.

Takár, blennorrhoea.
Takonyerszényes hályog, cataracta cum bursa mucosa.
Talaj, fundus, e. c. ulceris.
Támpont, hypomoclon.
Táp, chylus.
Tapasz, emplastrum.
Taplós dülizem, exophthalmia fungosa.
Tárgybeli tünetek, phoenomena obiectiva.
Tarkó, nucha.
Tarnicsgyökér, radix gentianae.
Tátott láta, mydriasis.
Téjbályog, cataracta lactea.
Tekeképű szarucsap, staphyloma corneae sphaericum.

Tekercs, gyrus, in quem e. c. chorda musica convolvitur.
Teljes hályog, cataracta totalis.
Teljes mor, amaurosis totalis.
Teljes szarucsap, staphyloma corneae totale.
Temjény, olibanum.
Tengélet, vita vegetativa.
Tér, spatium.
Térime, volumen.
Terpedó kancsalság, strabismus divergens.
Tévőleges berzéczeesség, electricitas positiva.
Tokhályog, cataracta capsularis.
Toklencsehályog, cataracta capsulolenticularis.
Tok-Morgagnihályog, cataracta capsulo - Morgagniana.
Tok - Morgagni - lencsehályog, cataracta capsulo - Morgagniano-lenticularis.
Tömény - savak, acida concentrata.
Tömlős daganat, tumor cysticus.
Tört adag, dosis refracta.
Tültengés, hypervegetatio, hyperorganisatio.
Tülkhártya, sclerotica.
Tülk-köthártya, sclerotico-coniunctiva.
Tüsző, folliculus.

U.

Új, novus, a, um.
Ujj, digitus.
Újszülöttek' szemgyuladása, ophthalmia neonatorum.
Úszóhályog, cataracta natatilis.
Utóbaj, vitium posthumum.
Utóhályog, cataracta posthuma.

Ü.

Ülepedék, sedimentum.

Ülő husany, sarcoma sessile.
Üszög, gangraena.
Üveghályog, glaucoma.
Üveghártya, membrana hyaloidea.
Üveghártyalob, hyalitis.
Üveglencsehályog, cataracta glaucomatosa.
Üvegnedv, humor vitreus.
Üvegtest, corpus vitreum.
Üvegtestizsam, prolapsus corporis vitrei.

V.

Váltó láz, febris intermittens.
Varádics, tanacetum.
Vegyes hályog, cataracta mixta.
Vegyztanos elvek, principia chemica.
Velős taplója a' szemnek, fungus medullaris oculi.
Vércsomó, thrombus.
Véres köpölyök, cucurbitulae cruentae.
Vérkönyezés, lacrymatio sangvinolenta.
Vérőczerendszer, systema venarum portae.
Vértelj, plethora.
Vérteljes, plethoricus, a, um.
Vezeték, ductus.
Viaszszálak, cereoli.
Villámérzelem, sensus fulgurationis.
Villó, phosphorus.
Virnáncz, ruta.
Viszonsúly, gravitas specifica (gravitas absoluta, önsúly).
Visszapótlás, reproductio.
Visszapótló folyam, processus reproductionis.
Visszér, vena.
Visszérdaganat, v. visszdag, varix.
Vizeny, oedema.
Víznedv, humor aqueus.
Víznedkhüvely, capsula humoris aquei.
Vörös levált higany, mercurius praecipitatus ruber.

Vörös szemír, unguentum ophthalmicum rubrum.

Z.

Ziliz, althaea.

Zilizfőzet, decoctum althaeae.

Zuglob, encanthis.

Zugbőrlob, anchylops.

Zsálya, salvia.

Zsonghiány, atonia.

Zsongító szerek, tonica.

Zsongító-fanyarszerek, remedia tonico-adstringentia.

Zsongos görcs, spasmus tonicus.

T u d n i v a l ó k.

1. A' magyar tudós társaság ezen munkának csak kiadója lévén, nem kezeskedik a' benne követett nyelv-szabályokról, sem írásmódról, sem végre akármi nemű nyelvet 's írást illető elvekről: egyedül arra kívánt a' kéziratok' bírálatában ügyelni, hogy az elfogadott és sajtó alá bocsátandó munka, mint egész, egy vagy más tekintetből, ajánlható legyen, 's a' 'literatura' jelen állapotjában kiadásra méltónak tartathassék.

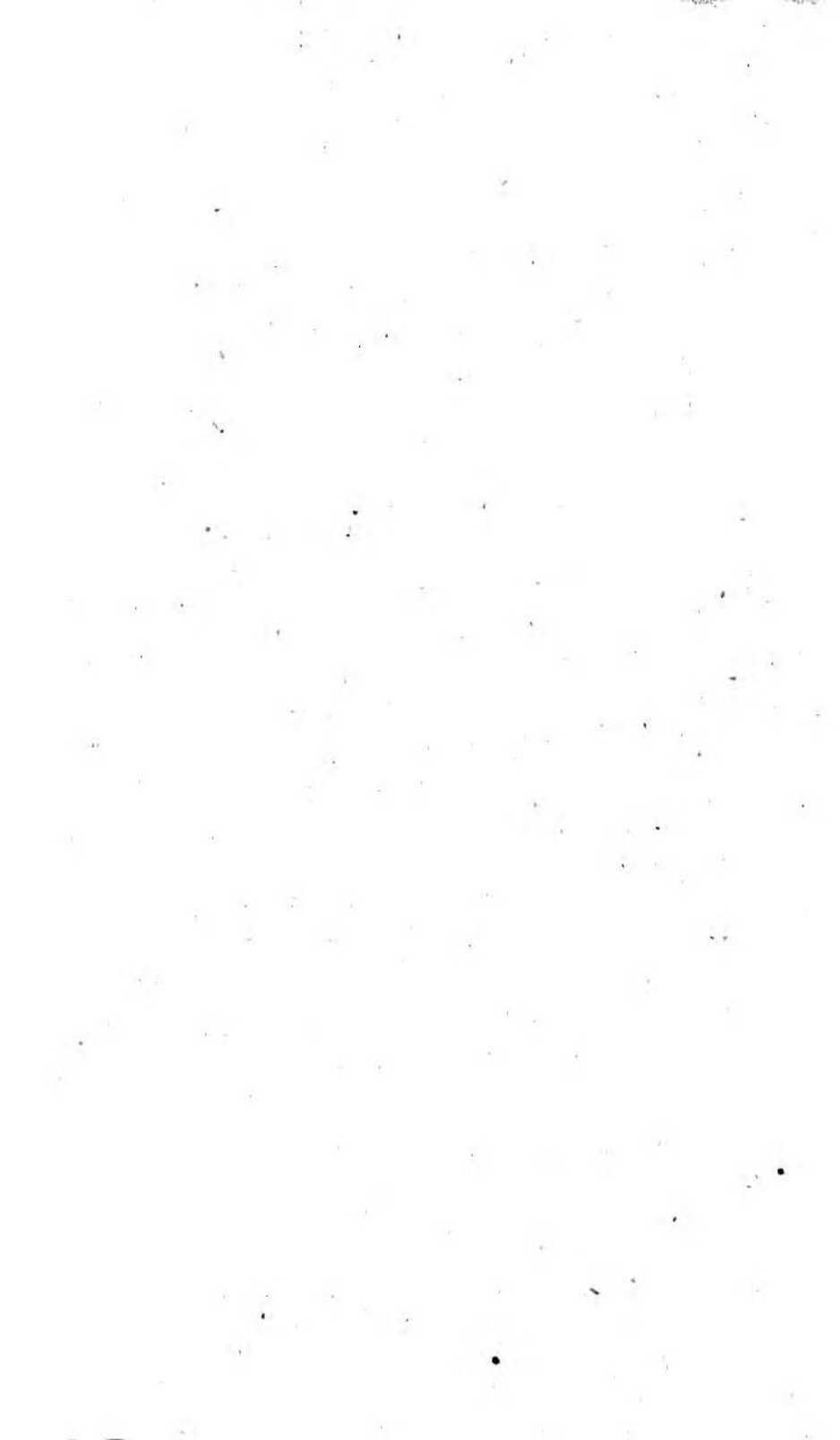
2. Nem vizsgálhatván meg a' benyújtott kéziratokat a' társaság fejenként és egészben; ez, u. m. *Fabini* tanítmánya a' szembetegségekről, fordítva *Vajnócz János* által, Bugát Pál r. és Forgó György l. tagok', mint e' végre hivatalosan megbizottak' írásbeli ajánlására adatott sajtó alá.

3. E' munka azon 61 közzül való, melyek' fordítására a' társaság 1832-ben martiusban a' magyar írókat felszólítja.

4. A' társaság által kiadott kéziratok közül ez XXXIX-dik számu.

Pesten, aug.' 23. 1837.

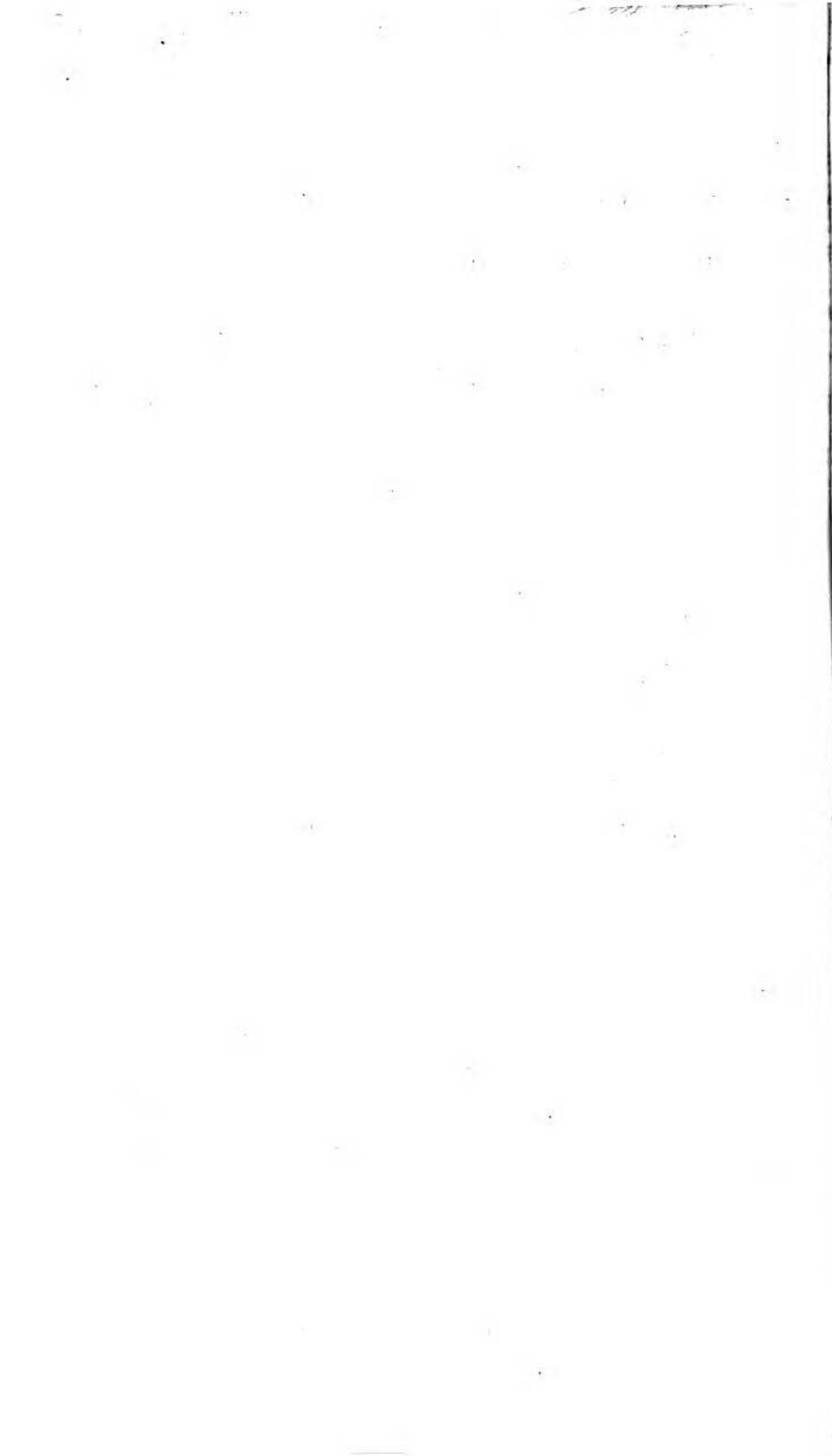
D. SCHEDEL FERENCZ,
titoknak.

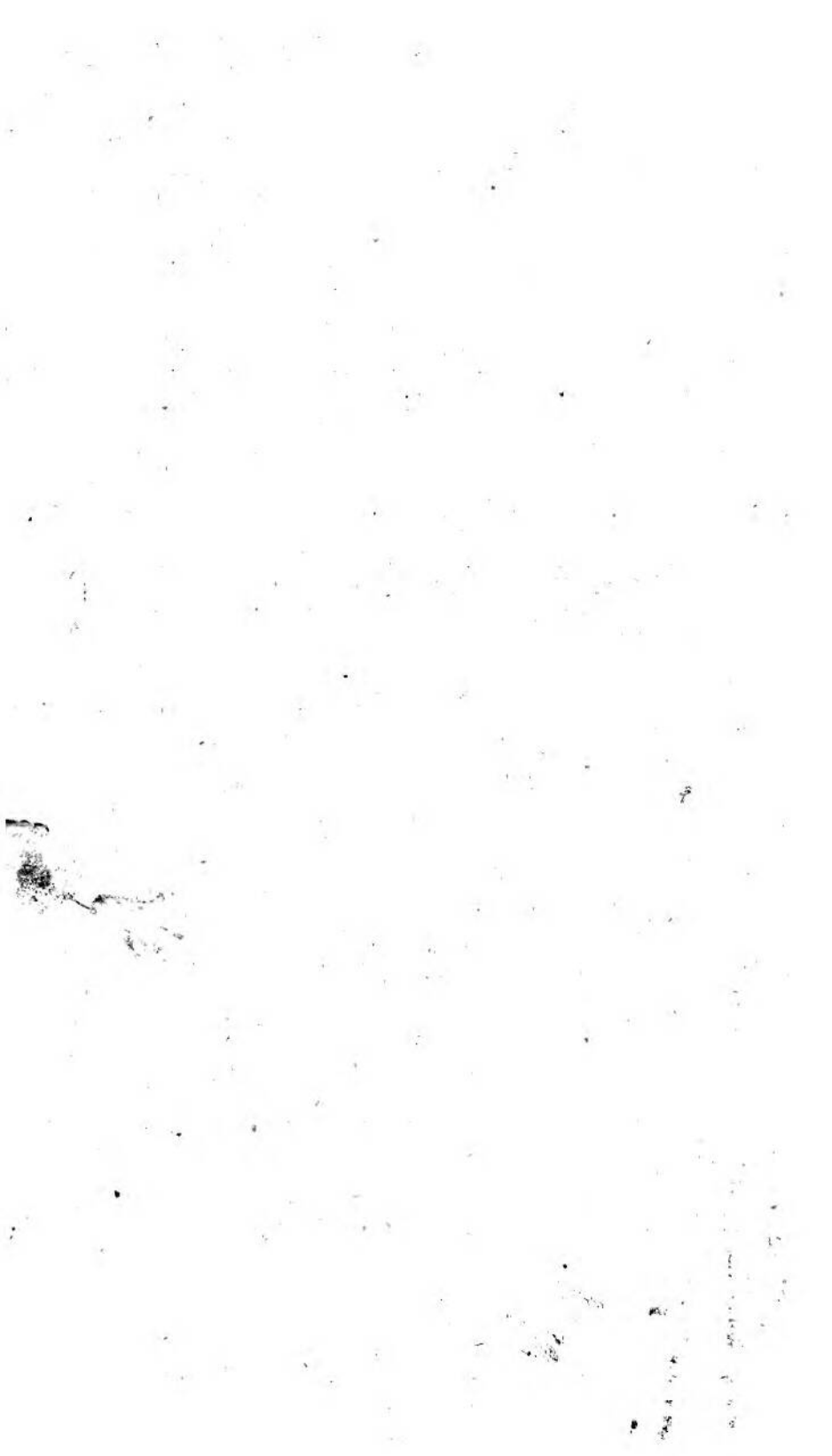

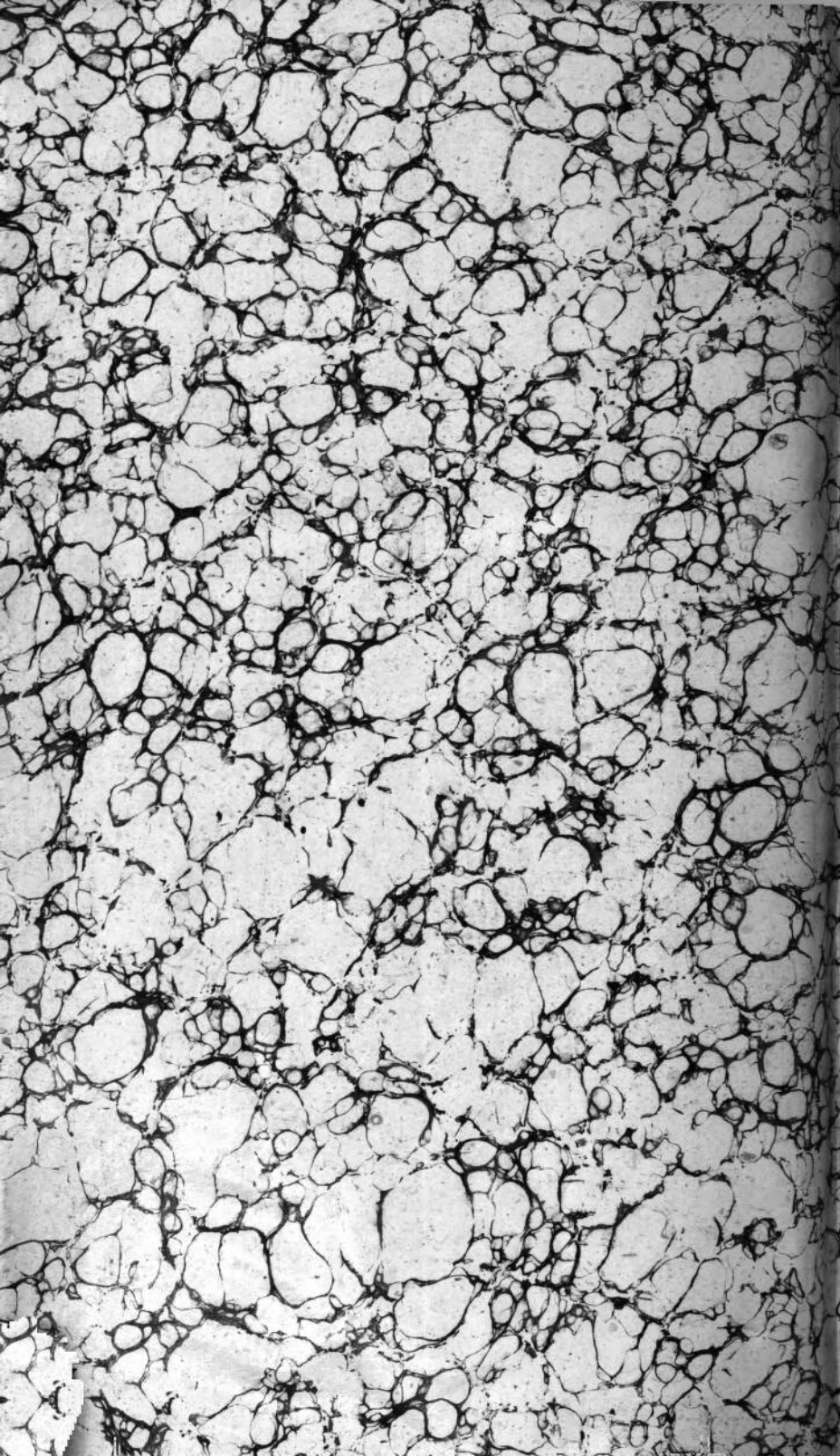
Österreichische Nationalbibliothek

+Z169765205

Mr. Hallensteiner
k.k. Hof-Buchbinder
in
WIEN
IX. Bez. Schlegelgasse

